

Institutul Național de Cercetări Economice

Conferința Internațională Științifico-Practică

**CREȘTEREA ECONOMICĂ
ÎN CONDIȚIILE GLOBALIZĂRII:
bunăstare și incluziune socială**

Ediția a XIV-a

**SESIUNEA ȘTIINȚIFICĂ
“BUNĂSTAREA ȘI INCLUZIUNEA
SOCIALĂ ÎN CONTEXTUL
SCHIMBĂRILOR DEMOGRAFICE”**

10-11 octombrie

Chișinău, 2019

314:316.42(082)=135.1=161.1

C 84.

Comitetul organizatoric:

Alexandru Stratan, membru corespondent, doctor habilitat în economie, director INCE, *președintele comitetului organizatoric*

Olga Gagauz, doctor habilitat în sociologie, conferențiar cercetător

Timuș Angela, doctor în economie, conferențiar cercetător

Galina Savelieva, doctor în economie, conferențiar cercetător

Mariana Buciuceanu-Vrabie, doctor în sociologie, conferențiar cercetător

Inga Chistruga-Sînchevici, doctor în sociologie

Recenzenți:

Gheorghe Paladi, academician al AȘM

Constantin Matei, doctor habilitat în geografie, profesor universitar, ASEM

Prezenta lucrare cuprinde materialele Sesiunii științifice „Bunăstarea și incluziunea socială în contextual schimbărilor demografice” din cadrul Conferinței Internaționale Științifico- Practice „Creșterea economică în condițiile globalizării: bunăstare și incluziune socială”.

Culegerea a fost aprobată la Consiliul Științific al Institutului Național de Cercetări Economice, proces-verbal nr. 2 din 21 iunie 2019.

Autorii poartă răspundere pentru conținutul și corectitudinea textelor.

Descrierea CIP a Camerei Naționale a Cărții

"Creșterea economică în condițiile globalizării: bunăstare și incluziune socială", conferință internațională științifico-practică (14 ; 2019 ; Chișinău). Conferința Internațională Științifico-Practică "Creșterea economică în condițiile globalizării: bunăstare și incluziune socială". Sesiunea științifică "Bunăstarea și incluziunea socială în contextul schimbărilor demografice", Ed. a 14-a, 10-11 octombrie, 2019 / com. org.: Alexandru Stratan (președinte) [et al.]. – Chișinău : INCE, 2019. – 204 p. : fig., tab.

Antetit.: Inst. Naț. de Cercet. Econ., Centrul de Cercet. Demografice. – Texte : lb. rom., rusă. – Rez.: lb. rom., engl., rusă. – Referințe bibliogr. la sfârșitul art. și în subsol. – 100 ex.

ISBN 978-9975-3378-0-9.

314:316.42(082)=135.1=161.1

C 84

CUPRINS

CUVÂNT ÎNAINTE	5
Corina-Georgeta DINCULESCU POPULAȚIA ROMÂNIEI ÎN ULTIMUL SECOL – ÎN CIFRE ȘI IMAGINI.....	6
Mariana BUCIUCEANU-VRABIE PROVOCĂRI ȘI REZULTATE PE TERMEN LUNG PENTRU BUNĂSTAREA ȘI DEZVOLTAREA POPULAȚIEI	16
Лидия ТКАЧЕНКО СОЦИАЛЬНЫЕ ВЫЗОВЫ ДЕМОГРАФИЧЕСКИХ ИЗМЕНЕНИЙ.....	25
Olga GAGAUZ, Galina SVELIEVA PROVOCĂRI DEMOGRAFICE ȘI SOCIOECONOMICE PENTRU CONSOLIDAREA SISTEMULUI DE PENSII	31
Татьяна ГНАТЮК ЖИЛИЩНЫЙ ВОПРОС ВНУТРЕННЕ ПЕРЕМЕЩЕННЫХ ЛИЦ В УКРАИНЕ.....	44
Inga CHISTRUGA-SÎNCHEVICI, Natalia BARGAN MAMELE CU COPII DE VÂRSTĂ PREȘCOLARĂ: ÎNTRE SERVICIU ȘI OBLIGAȚIUNI FAMILIALE.....	50
Светлана АКСЕНОВА ПОВЫШЕНИЕ ВОЗРАСТА МАТЕРИНСТВА: ПРЕИМУЩЕСТВА И РИСКИ НА ПУТИ РОСТА БЛАГОСОСТОЯНИЯ СЕМЬИ.....	59
Alina-Georgeta AILINCĂ INDICATORI AI ECONOMIEI ȘI SOCIETĂȚII DIGITALE ÎN ROMÂNIA ȘI UE-28 ÎN CONTEXTUL REALITĂȚILOR ȘI PERSPECTIVELOR DEMOGRAFICE.....	64
Ирина МАЙДАНИК КАЧЕСТВО ЖИЗНИ ТРУДОВЫХ МИГРАНТОВ ИЗ УКРАИНЫ: КОНЦЕПТУАЛЬНЫЕ ВОПРОСЫ И РЕАЛЬНЫЕ ПРОЦЕССЫ.....	70
Галина САВЕЛЬЕВА, Светлана ЗАХАРОВ ОЦЕНКА НАПРЯЖЕННОСТИ РЫНКА ТРУДА В МУН. КИШИНЭУ.....	77
Ecaterina CROITOR EVOLUȚII DEMOGRAFICE, RISCURI SOCIALE ȘI PARENTALITATE.....	91
Mariana CRÎȘMARU ABORDĂRI CONCEPTUALE ALE CONTEXTULUI SOCIAL ÎN EXPLICAREA COMPORTAMENTULUI DE SĂNĂTATE.....	99

Ana-Petrina PĂUN ANALIZA SWOT A DOMENIULUI RESPONSABILITĂȚII SOCIALE CORPORATIVE ÎN ROMÂNIA.....	104
Людмила СЛЮСАР КАЧЕСТВО ЖИЗНИ ДЕТЕЙ И ОСОБЕННОСТИ РОДИТЕЛЬСТВА В УСЛОВИЯХ ПЛЮРАЛИЗАЦИИ ФОРМ СЕМЬИ.....	110
Ana TOMCEAC FACTORII DETERMINANȚI AI DISPARITĂȚILOR DE SĂNĂTATE A COPIILOR...	117
Ecaterina GRIGORAȘ DIFERENȚIERI TERITORIALE ALE FERTILITĂȚII ÎN PERIOADA INTERCENSITARĂ.....	129
Valentina COTELNIC TENDINȚE DE DEZVOLTARE A PIEȚEI FORȚEI DE MUNCĂ ÎN MUN. CHIȘINĂU	138
Vitalie ȘȚÎRBA DINAMICA NUMĂRULUI ȘI STRUCTURII POPULAȚIEI DIN MUN. CHIȘINĂU ÎN PERIOADA INTERCENSITARĂ.....	147
Irina PAHOMII, Alexandru CEBAN, Alina IANIOGLO, Tatiana TABAC TRANSFERUL DE CAPITAL FINANCIAR AL MIGRANȚILOR REVENIȚI ÎN MEDIUL DE AFACERI.....	155
Tatiana TABAC IMPACTUL MIGRAȚIEI ASUPRA DINAMICII POPULAȚIEI MUNICIPIULUI CHIȘINĂU.....	163
Liliana CUȘNIR ATITUDINI ALE TINERILOR DIN MUN. CHIȘINĂU FAȚĂ DE TRAIUL ÎN UNIUNE CONSENSUALĂ.....	170
Nicoleta ONOFREI ANALIZA CALITĂȚII POTENȚIALULUI UMAN DIN PERSPECTIVA INSERTIEI PE PIAȚA MUNCII.....	181
Мария ВЕРЕНИЧ СОЦИАЛЬНЫЕ СТАНДАРТЫ КАЧЕСТВА ЖИЗНИ И ДЕМОГРАФИЧЕСКАЯ ПОЛИТИКА РЕСПУБЛИКИ БЕЛАРУСЬ В КОНТЕКСТЕ ВЫЗОВОВ УСТОЙЧИВОГО РАЗВИТИЯ.....	191

CUVÂNT ÎNAINTE

În ultimele decenii evoluția populației Republicii Moldova a cunoscut transformări profunde, având implicații importante asupra durabilității și competitivității economiei naționale, dezvoltării sociale și stabilității geopolitice. Declinul demografic determinat de scăderea natalității, menținerea la un nivel înalt al mortalității și emigrația în masă pun în pericol viitorul țării. Totodată, starea sistemului demografic este un indicator al stadiului atins în dezvoltarea durabilă a țării. Constrângerile economice resimțite de oameni duc la modificarea comportamentului demografic al acestora, provocând amânarea căsătoriilor, renunțarea sau amânarea nașterii copiilor, precum și emigrarea.

Una din consecințe a declinului populației și modificării structurii pe vârste a populației este micșorarea cantitativă a populației apte de muncă și îmbătrânirea forței de muncă, ceea ce va influența asupra raportului dintre populația activă și cea inactivă, distribuției veniturilor, cheltuielilor publice pentru asigurarea socială, a investițiilor și în general asupra bunăstării populației.

Transformările inevitabile în structura pe vârste a populației urgentează necesitatea unor reforme mai ample astăzi pentru a ajuta țara să evite probleme potențiale de mâine. Revizuirea politicilor economice și determinarea acțiunilor strategice în domenii-cheie vor contribui la diminuarea impactului cauzat de schimbările demografice actuale și vor asigura consolidarea integrării sociale, crearea condițiilor favorabile pentru tineri și pentru populația în vârstă.

Creșterea continuă a duratei medii a vieții populației și a proporției vârstnicilor în ansamblul populației accentuează necesitatea valorificării potențialului uman al acestora, în special a celor care posedă un grad înalt de educație și experiență profesională, poate contribui esențial la dezvoltarea societății în cazul în care s-ar oferi asemenea oportunități.

Migrația internațională, fiind o caracteristică indispensabilă a societății moderne și având o influență pozitivă asupra dezvoltării atât asupra țărilor gazdă, cât și a țărilor de origine, duce la complicarea proceselor demografice. Însă dimensiunile emigrației din Republica Moldova sunt foarte mari și deja resimțim un impact negativ al acestui fenomen asupra productivității muncii, reproducerii forței de muncă calificate, stabilității familiilor, în pofida volumului mare de remitențe care stimulează nivelul de consum în țară.

Evident că în condițiile societății moderne, a accesului sporit la liberă circulație și a globalizării dezvoltarea socioeconomică și demografică a țării este sub influența atât a factorilor interni, cât și a celor externi. Astfel, politicile statului în aceste domenii trebuie să fie complexe, bazate pe evidențe științifice, iar preluând experiența altor țări, nu trebuie să uităm de specificul țării noastre, tradițiile și obiceiurile, rezervele existente.

Urmează să constatăm că factorul demografic este o variabilă endogenă a creșterii și dezvoltării economice, iar toate politicile statului trebuie conjugate cu schimbările demografice, astfel contribuind la eliminarea completă a sărăciei extreme, creșterea bunăstării populației și consolidării relațiilor intergeneraționale.

Ne exprimăm convingerea că secțiunea științifică "Bunăstarea și incluziunea socială în contextul schimbărilor demografice" va contribui la perfecționarea politicilor socioeconomice prin recomandări bazate pe dovezi, evidențierea factorilor determinanți ai bunăstării și incluziunii sociale.

**Alexandru STRATAN, director INCE
membru corespondent al AȘM, prof.**

POPULAȚIA ROMÂNIEI ÎN ULTIMUL SECOL – ÎN CIFRE ȘI IMAGINI

Corina-Georgeta DINCULESCU[©], cercetător științific,
Institutul de Economie Agrară, România

DOI: <https://doi.org/10.36004/nier.cdr.2019.14-01>

JEL Classification: J10, J11, J14, J16, R10, R23.

Din cele mai vechi timpuri, oamenii au realizat cercetări statistice, observații și estimări care i-au ajutat să-și organizeze viața. Pe teritoriul țării noastre, există o îndelungă și bogată tradiție în domeniul evidenței și statisticii, referindu-se la numărul locuitorilor, suprafețe, producția principalelor culturi, numărul animalelor domestice etc. Recensămintele populației se numără printre cele mai complexe și masive cercetări statistice, ale căror date sunt esențiale pentru buna guvernare a unei țări, pentru planificarea dezvoltării, pornind de la diverse strategii realizate pe baza acestor date, analize în diferite domenii.

De-a lungul timpului, statistica din România s-a dezvoltat, anul 1859 fiind cel care a marcat crearea statisticii oficiale din România. O dată cu aceasta, s-a realizat primul recensământ al populației, atât de necesar pentru realizarea unei imagini cât mai cuprinzătoare a realităților țării.

Această lucrare își propune o scurtă descriere a evoluției populației și a structurii acesteia, în ultimul secol, pe diferite caracteristici demografice și economico-sociale, atât la nivel național, cât și pe medii de rezidență, funcție de disponibilitatea datelor. Referirea la ultimul secol este dată de documentarea asupra istoriei recensămintelor realizate după Marea Unire, prin evidențierea recensămintelor ultimului secol din România - cele zece recensăminte ale populației (și ale locuințelor, unele dintre ele), din 1912, 1930, 1941, 1948, 1956, 1966, 1977, 1992, 2002, 2011.

De asemenea, punerea în prim plan a mediului rural, dinamica populației rurale în intervalul de timp amintit, poziționarea populației rurale față de cea din mediul urban sunt alte câteva dintre obiectivele acestei lucrări.

Cuvinte-cheie: recensământ al populației, populație, rural, urban, tendințe demografice, sex, vârstă.

Since ancient times, people have done statistical research, observations and estimates that helped them organize their lives. In our country, there is a long and rich tradition in the field of records and statistics, referring to the number of inhabitants, areas, the production of the main crops, the number of domestic animals, etc. Population censuses are among the most complex and massive statistical surveys, the data of which are essential for the good governance of a country, for development planning, starting from various strategies based on these data, analyzes in different fields.

Over time, the statistics in Romania developed, the year 1859 being the one that marked the foundation of official statistics in Romania. With this, the first census of the population was carried out, so necessary to achieve a more comprehensive picture of the realities of the country.

This paper proposes a brief description of the evolution of the population and its structure, in the last century, on different demographic and economic-social characteristics, both at national level and at residence, depending on the availability of data. The reference to the last century is given by the documentation on the history of the censuses made after the Great Union, by highlighting the censuses of the last century in Romania - the ten census of the population (and of the dwellings, some of them), from 1912, 1930, 1941, 1948, 1956, 1966, 1977, 1992, 2002, 2011.

Also, putting in the foreground of the rural environment, the dynamics of the rural population within the mentioned time interval, the positioning of the rural population with respect to the urban one are some of the other objectives of this work.

[©] Corina-Georgeta Dinculescu, corina.dinculescu@gmail.com

Keywords: population census, population, rural, urban, demographic trends, sex, age.

Privind din prezent, înapoi, spre începutul secolului, vom pune în prim plan, prin cifre și imagini, evoluția populației și modificările structurale intervenite în această perioadă, sub influența unor factori de ordin politic, social, economic, psihologic, educativ și legislativ. Vor fi evidențiați indicatori specifici (demografici, socio-economici), semnificativi, care vor marca tendințe și evoluții.

Densitatea populației¹

Modificările suprafeței României, precum și cele ale populației, au influențat densitatea populației. De-a lungul timpului, România s-a situat în rândul țărilor cu densitate medie (între 10-100 locuitori/km²). Totuși nivelul acestui indicator s-a modificat, în sensul creșterii continue a densității populației, astfel că datele ultimelor recensăminte (1977, 1992, 2002 și 2011) relevă o densitate a populației aflată la limita superioară a intervalului de încadrare în grupa densității medii. Dacă în intervalul 1918 - 1992 densitatea populației a crescut continuu, din 1992 până astăzi, acest indicator a fost în scădere.

Evoluția demografică din România se înscrie într-un trend regional similar întâlnit și în țări apropiate (Bulgaria, Ucraina, Serbia, Croația și în Bosnia Herțegovina²).

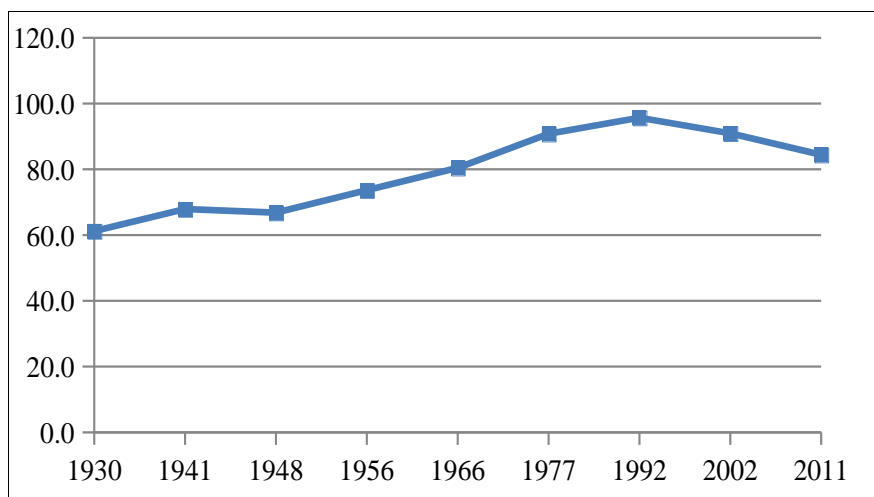

Figura 1. Densitatea populației, în perioada 1930 – 2011

Sursa: Volumele recensămintelor populației din anii 1930, 1948, 1956, 1966, 1977, 1992, 2002, 2011

Populația

După înfăptuirea Marii Uniri, populația României Mari ajunsese la 18 milioane de locuitori (conform datelor de la recensământul populației din anul 1930), iar după un secol, datele ultimului recensământ evidențiază o populație de 20 milioane de locuitori. Potrivit datelor recensămintelor, populația României a crescut continuu începând cu 1948, până în anul 1992, inclusiv. După acest an, populația s-a aflat pe un trend continuu descrescător, din cauza sporului natural negativ și a fenomenului de emigrare, din ce în ce mai intens, mai ales după aderarea României la UE. Cu o populație de 19,6 milioane de locuitori în 2017, România va ajunge la 16,4³ milioane de locuitori în anul 2050, la un nivel asemănător recensământului din 1948.

¹ **Densitatea populației** reprezintă numărul de locuitori pe unitate de suprafață, măsurându-se, în general, în locuitori pe kilometru pătrat, și se obține prin împărțirea numărului de locuitori la suprafață (exprimată în kilometri pătrați).

² potrivit datelor Băncii Mondiale.

³ Așa cum arată datele ONU, care prevede un viitor sumbru al țării noastre, inclusă în top 10 al statelor al căror număr de locuitori va scădea cu peste 15%.

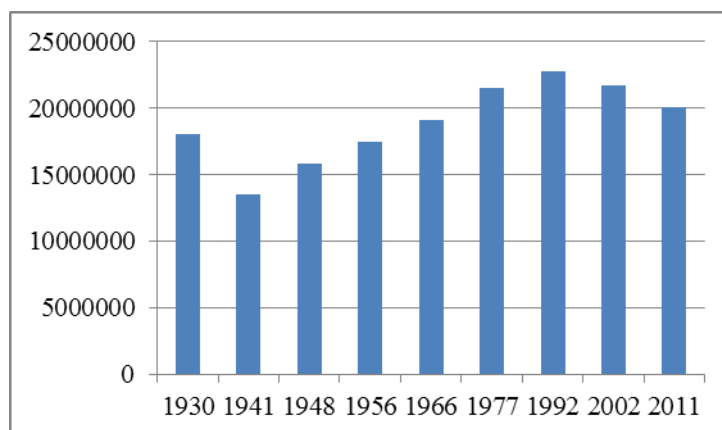

Figura 2. Populația României, la recensămintele din perioada 1930 - 2011

Sursa: Volumele recensămintelor populației din anii 1930, 1941, 1948, 1956, 1966, 1977, 1992, 2002, 2011

După o creștere semnificativă, începând cu 1948, de aproximativ șapte milioane de locuitori (până în 1992), recensământul din 7 ianuarie 1992 a fost cel care a marcat un record în ceea ce privește nivelul populației României – 22,8 milioane de persoane. Aceasta s-a datorat acumulării fenomenelor demografice existente încă din perioada comunistă.

După evenimentele din 1989, au fost abrogate decretele privind: avortul, divorțurile, interdicția persoanelor de a se stabili în marile orașe, s-au "deschis" granițele, cu efectele imediate asupra populației: creșterea îngrijorătoare a avorturilor, suprapopularea marilor orașe, emigrația din anii imediat următori revoluției din 1989.

După aproape o jumătate de secol (neluând în considerare recensământul din 1941, de la care a început, de fapt, tendința de creștere a populației, dar care a fost marcat de evenimente politice ale vremii care și-au pus amprenta asupra nivelului populației, dar în mod artificial), la recensământul din 2002, populația României a înregistrat prima scădere, până la 21,7 milioane de locuitori, urmată de cea înregistrată la recensământul din 2011, când populația României a numărat 20,1 milioane de locuitori.

Trendul descrescător (cel dintre recensămintele din anii 1930 și 1941 și cel înregistrat după recensământul din 1992) se explică prin faptul că, după 1918, România a pierdut teritorii (Basarabia - 2,9 milioane locuitori, iar Bucovina - 853 mii locuitori, potrivit datelor recensământului din 1930) și a suferit mai multe valuri de migrație: pe de o parte, etnici maghiari care au plecat imediat după Marea Unire și etnici germani care au fost "vânduți" în perioada comunismului sau au emigrat imediat după schimbările politice din decembrie 1989 și pe de altă parte, migrația masivă, în special, în ultimii 10-15 ani, pentru a muncii în special în Europa de Vest, dar și în alte țări. Toate aceste plecări au schimbat profilul demografic și cultural al țării.

Structura populației pe sexe

În întreaga perioadă a celor 100 de ani se constată o structură pe sexe echilibrată, cu o ușoară predominare a populației feminine atât la nivel național, cât și pe medii de rezidență (ponderea populației feminine s-a situat mereu în jurul valorii de 51%, iar populația masculină - 49%, cu mici fluctuații în întreaga perioadă).

Structura populației pe medii de rezidență

La începutul celor 100 ani, repartizarea demografică după medii de rezidență evidențiază faptul că populația României trăia în mare parte în mediul rural, astfel că datele recensământului din 1930 relevă o proporție a populației rurale de 79,8% (în timp ce în mediul urban trăiau doar 20,2%), iar la recensământul anterior – 1912, 81,6% dintre persoane trăiau în mediul rural și numai 18,3% persoane, în orașe și comune suburbane care aparțineau orașelor. Valorile date de cele două recensăminte ne ajută să poziționăm populația rurală și pe cea urbană existentă la începutul

secolului XX. Ponderea mare a populației rurale s-a datorat, în special, ratei de natalitate mai ridicată în comunele rurale, cum erau denumite atunci.

Tendința înregistrată de populația rurală a fost una ascendentă, începând din 1948 până în 1966, când aceasta s-a inversat, ponderea populației rurale începând să scadă de la un recensământ la altul, astfel că la ultimul recensământ, din 2011, a ajuns la 46% din totalul populației.

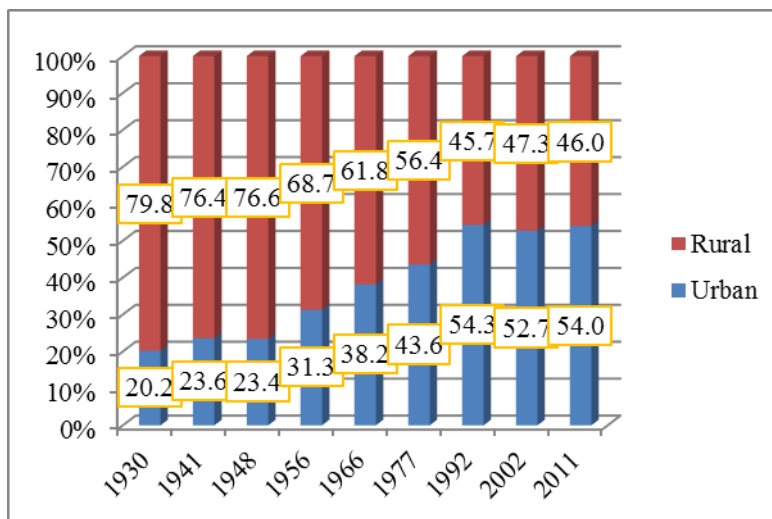

Figura 3. Structura populației, pe medii de rezidență, la recensămintele din perioada 1930 – 2011

Sursa: Volumele recensămintelor populației din anii 1930, 1941, 1948, 1956, 1966, 1977, 1992, 2002, 2011

În anul 1956, populația din mediul rural a rămas aproximativ constantă, creșterea populației totale bazându-se pe populația din mediul urban, care față de recensământul anterior a înregistrat o creștere de 1,761 milioane persoane, adică o creștere a ponderii populației rurale cu 7,9 pp.

Începând cu 1966, așa cum a fost precizat anterior, populația de la sate a început să scadă, iar cea urbană să crească, atât în valori absolute, cât și în valori relative, iar în 1977, deși populația rurală a crescut (în cifre absolute), ponderea acesteia în populația totală a scăzut cu 5,4 pp. Aceasta se explică printr-o creștere a populației totale, pe seama populației urbane cu aproape 2 milioane persoane (creștere mult mai mare decât cea din mediul rural (a cărei creștere a fost doar puțin peste jumătate de milion de persoane)). Recensământul din 1977 a fost ultimul în care populația din mediul rural o depășea pe cea din mediul urban.

Tendința de scădere a populației, atât la nivel național, cât și în mediul rural, începută în 1977, a continuat și la recensămintele următoare, iar populația urbană a crescut până în 1992, iar după acest an, a intrat și aceasta pe trendul înregistrat de populația națională și de cea rurală.

Recensământul din 2011 evidențiază cea mai redusă populație rurală din întreaga perioadă a celor 100 ani și cel mai scăzut nivel al populației din mediul urban de după revoluție.

Tabel 1. Rate de creștere a populației totale, rurale și urbane, în perioada 1930 – 2011

TOTAL	1941-1930	1948-1941	1956-1948	1966-1956	1977-1966	1992-1977	2002-1992	2011-2002
URBAN	24.4	-1.0	7.9	7.8	4.5	10.7	-1.6	1.2
RURAL	75.6	1.0	-7.9	-7.8	-4.5	-10.7	1.6	-1.2

Sursa: Calcule proprii, după date extrase din volumele recensămintelor populației din anii 1930, 1941, 1948, 1956, 1966, 1977, 1992, 2002, 2011

Tendințele enunțate în cei 100 de ani analizați sunt relevați și prin datele tabelului de mai sus - intensitatea scăderii, respectiv a creșterii populației rurale, și a celei urbane, diferă de la perioadă la perioadă. Conform datelor din tabel, cea mai rapidă urbanizare a avut loc în perioada

1992-1977 (neluând în calcul perioada în care există cea mai mare valoare a acestui indicator 1941-1930, din considerente care țin de modificarea granițelor/suprafeței țării, precum și de metodologia de împărțire a populației, pe medii, din acea perioadă). Această concluzie este confirmată de o populație urbană mai ridicată din 1992 față de 1977, ca urmare a schimbărilor legislative cu privire la interdicția persoanelor de a se stabili în marile orașe în perioada anterioară evenimentelor politice din decembrie 1989.

Structura populației pe vârste

La începutul secolului XX, România era o țară cu o populație foarte tânără – ponderea populației de 0-15 ani, de 40,1%, fiind depășită doar de Serbia (cu 41,9%). Totodată, în clasamentul țărilor din Europa, avea cea mai mică pondere a populației de peste 60 de ani în total populație (7,7%).

După Marea Unire, potrivit datelor recensământului din 1930, aproximativ 7,7% din populația României avea peste 60 de ani. Datele ultimului recensământ relevă o pondere a populației de 60 ani și peste de 22,3% din totalul populației, evidențiind o populație din ce în ce mai îmbătrânită. Aceasta are un impact major asupra dezvoltării unei populații echilibrate, ceea ce se va resimți asupra ocupării populației. De asemenea, o populație îmbătrânită are consecințe majore asupra politicilor sociale privind securizarea sistemului de pensii și asupra sectorului de sănătate.

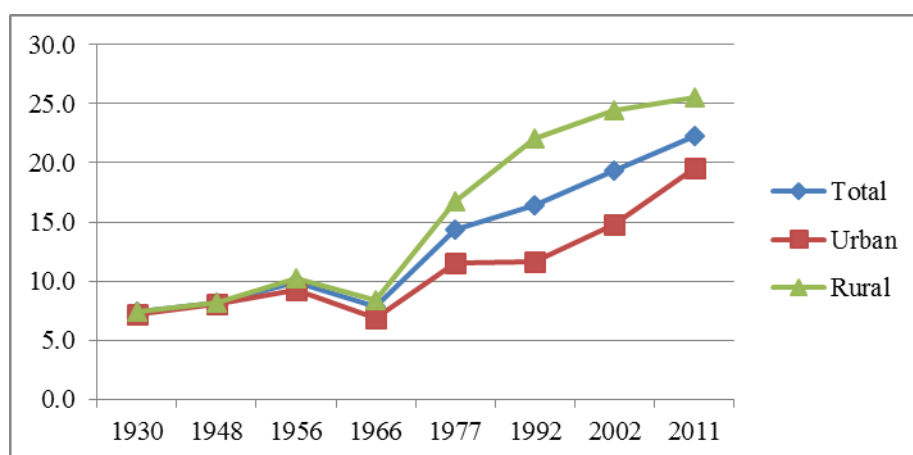

Figura 4. Ponderea populației de 60 ani și peste, la recensămintele din perioada 1930 – 2011

Sursa: Volumele recensămintelor populației din anii 1930, 1948, 1956, 1966, 1977, 1992, 2002, 2011

De asemenea, o populație îmbătrânită are consecințe majore asupra politicilor sociale privind securizarea sistemului de pensii și asupra sectorului de sănătate.

În mediul rural, situația este și mai nefavorabilă, dacă la începutul celor 100 de ani, datele recensămintelor din 1930 și 1948 (și chiar următoarele două) au arătat o pondere a populației 60 ani și peste de 7,4%, respectiv 8,2%, asemănătoare la nivel național și pe cele două medii de rezidență. În timp, situația s-a schimbat, în defavoarea populației de 60 ani și peste din mediul rural. Aceasta a crescut de la un recensământ la altul, iar ecartul dintre mediul rural și nivelul național a fost tot mai mare. Ecartul dintre mediul rural și mediul urban, în ceea ce privește ponderea populației de 60 ani și peste, a devenit din ce în ce mai mare după 1966. Practic, ponderea persoanelor de 60 ani și peste din mediul rural excede pe cea din mediul urban, de la un recensământ la altul. Maximul de excedent al populației rurale de 60 ani și peste a fost consemnat de datele recensămintelor din 1992 și 2002, când ponderea populației rurale de 60 ani și peste a fost aproape dublă față de cea din mediul urban.

Datele ultimului recensământ confirmă tendința de continuă creștere a ponderii populației de 60 ani și peste, atât la nivel național, cât și pe medii de rezidență, semnalând faptul că peste un sfert din populația rurală face parte din grupa de vârstă 60 ani și peste.

Instruirea populației

Nivelul de educație este un element important în aprecierea gradului de civilizație a unui popor. Unul dintre cei mai importanți indicatori ai educației se referă la persoanele alfabete (știutoare de carte). Conform recensământului general din 1930, numărul analfabeților era de 6,2 milioane, mai numeroase fiind femeile (aproape două treimi din totalul analfabeților fiind femei). Pe medii de rezidență, se evidențiază o pondere covârșitoare a analfabeților din mediul rural (88,5%), două treimi dintre aceștia fiind femei. De altfel, atât la nivel național, cât și în mediul urban se observă că din totalul analfabeților, două treimi sunt femei.

Repartiția analfabeților pe sexe și medii de rezidență relevă o constanță (negativă, de altfel) în ceea ce privește ponderea femeilor în totalul analfabeților, în întreaga perioadă analizată. De asemenea, ruralul deține ponderea majoritară, covârșitoare chiar, în totalul analfabeților. Un an de cotitură a fost 1977, când tendința de creștere a ponderii femeilor analfabete în totalul analfabeților s-a inversat, după acest an, acesta începând să se diminueze până în prezent (ultimul recensământ). Paralel cu aceasta, trendul descrescător al ponderii bărbaților analfabeți în totalul analfabeților, înregistrat până în 1977, s-a inversat, astfel ca la ultimul recensământ, acesta pondere a crescut considerabil.

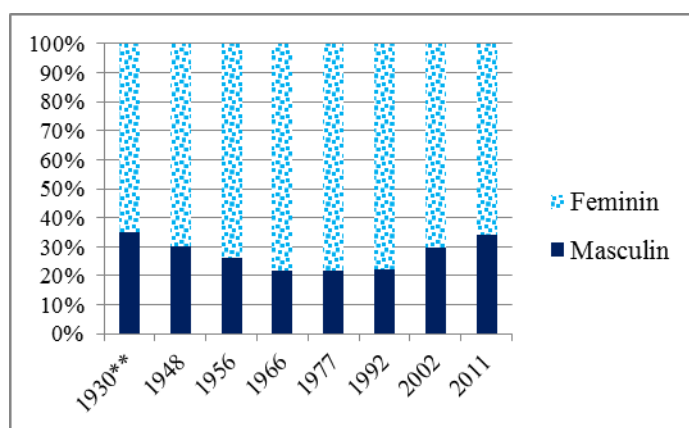

Figura 5. Structura analfabeților, pe sexe, la recensămintele din perioada 1930 – 2011

Sursa: Volumele recensămintelor populației din anii 1930, 1948, 1956, 1966, 1977, 1992, 2002, 2011

Pe medii de rezidență, trendul pe perioada analizată este aproximativ același, cea mai mare pondere a analfabeților este deținută de femei, atât la nivel național, cât și pe medii de rezidență.

Etnie

În România au trăit de-a lungul timpului, alături de comunitatea românească, diferite comunități etnice, cu tradiții culturale, lingvistice și religioase specifice.

Problemele organizării lumii după primul război mondial au constituit obiectul Conferinței de Pace de la Paris (1919-1920). Aceasta a pus la baza deciziilor sale principiul naționalităților. S-a avut în vedere ca noile granițe europene să includă în interiorul fiecărui stat un număr cât mai mic de minorități, dar acest lucru nu s-a putut realiza pe deplin, nefiind posibilă o departajare statală pe criterii etnice. Practic, nu exista țară fără minorități naționale.

În România - potrivit datelor recensământului din 1930 - populația totală era de 18,057 milioane locuitori, dintre care: romani - 71,9%, unguri - 7,9%, germani - 4,1%, evrei - 4%, țigani - 1,5% și alte neamuri, cu procente mai mici. Aceste date evidențiază ponderea minorităților naționale⁴, care, în total, era de 28,1%. De-a lungul timpului, datorită unor factori care țin de migrațiile masive desfășurate în cei 100 de ani, a fenomenelor care conturează tabloul demografic specific fiecărei

⁴ Totalitatea persoanelor de altă etnie decât cea a românilor.

perioade, ponderea minorităților naționale în totalul populației s-a modificat, în sensul diminuării, datele ultimului recensământ relevând o pondere a minorităților naționale de 16,5%.

Pe medii de rezidență situația se prezintă astfel: în 1930, ponderea minorităților naționale din mediul rural a fost de 24,7%, iar la ultimul recensământ această pondere s-a diminuat, ajungând la 15,6% (situație similară celei constatate la nivel național). De asemenea, ponderea minorităților naționale mediul urban, a scăzut la mai puțin de jumătate față de nivelul anului 1930 - de la 41,4%, în 1930 la 17,4% în 2011.

Atât la nivel național, cât și pe medii de rezidență, în întreaga perioadă analizată, se observă variații ale acestui indicator.

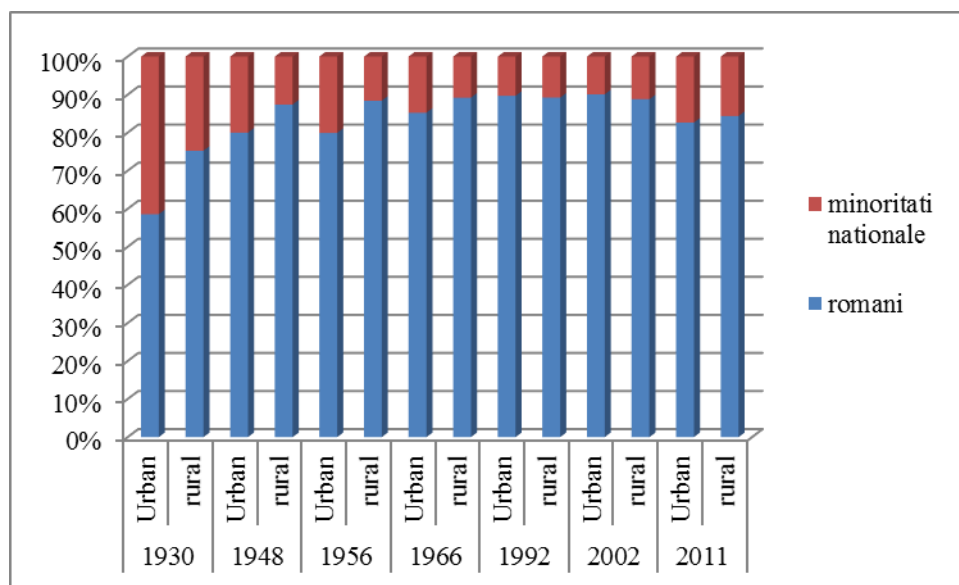

Figura 6. Ponderele minorităților naționale, pe medii de rezidență, la recensămintele din perioada 1930 - 2011

Sursa: Volumele recensămintelor populației din anii 1930, 1948⁵, 1956, 1966, 1992, 2002 și 2011⁶

Graficul următor evidențiază, vizual, elemente semnificative cu privire la populația pe etnii, în ultimul secol:

- ponderea etnicilor români a crescut de la 71,9% la 83,5% (la recensămintele din anii 1992 și 2002, aceasta ajunsese la 89,5%);
- scăderea drastică a numărului și ponderii etnicilor germani (de la 4,1% în 1930 la 0,2% în 2011) - datele recensământului din 1948 relevă o pondere de două ori mai mică decât cea din 1930, pondere care a rămas constantă la următoarele două recensăminte, după care a început să scadă, aproape că nu mai există germani în prezent;
- numărul Țiganilor a crescut de două ori și jumătate, în timp ce ponderea lor în totalul populației s-a dublat;
- etnicii evrei au cunoscut aceeași evoluție, ca și germanii - în 1948, ponderea evreilor în totalul populației a fost de patru ori mai mică decât în 1930, iar la recensămintele următoare aceasta a scăzut continuu, astfel că după 1992, ponderea evreilor în populație este zero, deși în cifre absolute mai existau 3271 de evrei în 2011;
- ungurii/maghiarii au avut o evoluție ascendentă până în 1956 (de la 7,9% în 1930, la 9,1%), când ponderea lor a intrat pe un trend continuu descrescător (ajungând în 2011 la 6,1%).

⁵ Datele se referă la limba maternă, cele privind neamurile, nefiind disponibile.

⁶ Pentru 1977, date privind etnia pe medii de rezidență nu au fost disponibile.

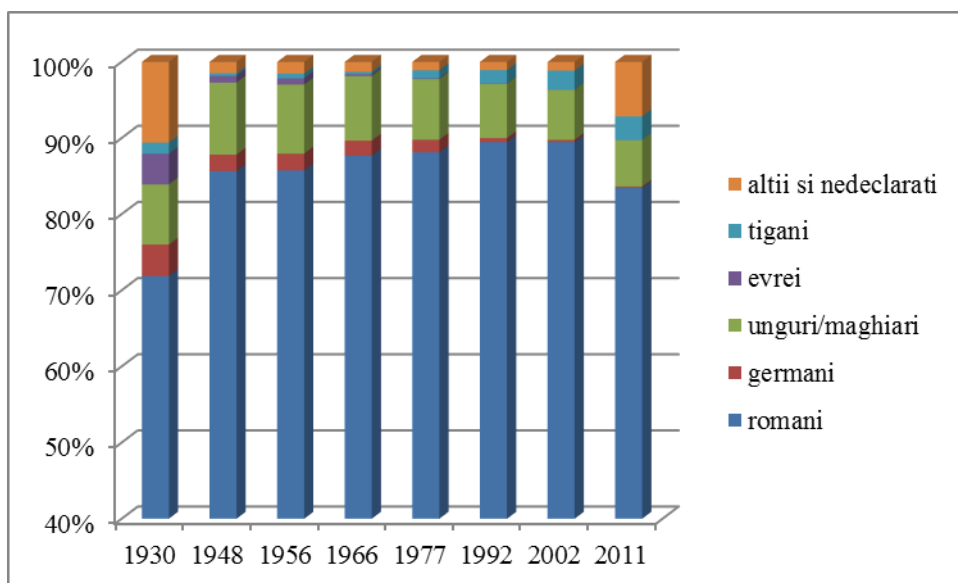

Figura 7. Ponderele minorităților naționale, la recensămintele din perioada 1930 - 2011

Sursa: Volumele recensămintelor populației din anii 1930, 1948⁷, 1956, 1966, 1992, 2002 și 2011

Structura populației după etnie, pe medii de rezidență, evidențiază aceleași tendințe semnalate la nivel național, dar cu particularități ale etniilor între cele două medii de rezidență, astfel că:

- creșterea ponderii românilor, remarcată la nivel național, s-a realizat pe seama creșterii ponderii românilor din mediul urban (creșterea a fost de 24 pp în mediul urban și de doar 9.1 pp în mediul rural);
- etnicii germani și evrei, din urban și din rural se încadrează pe aceleași trenduri, puternic descendente, menționate la nivelul național;
- scăderea ponderii ungunilor/maghiarilor a fost mai accentuată în mediul urban decât în mediul rural, în urban aceasta înjumătățindu-se în intervalul celor 100 de ani analizați (în timp ce în rural, aceasta a fost mai moderată);
- etnicii țigani au înregistrat o creștere mai accentuată a ponderii lor în totalul populației din mediul rural, unde aceasta s-a triplat față de 1930 (în mediul urban, aceasta s-a dublat "doar").

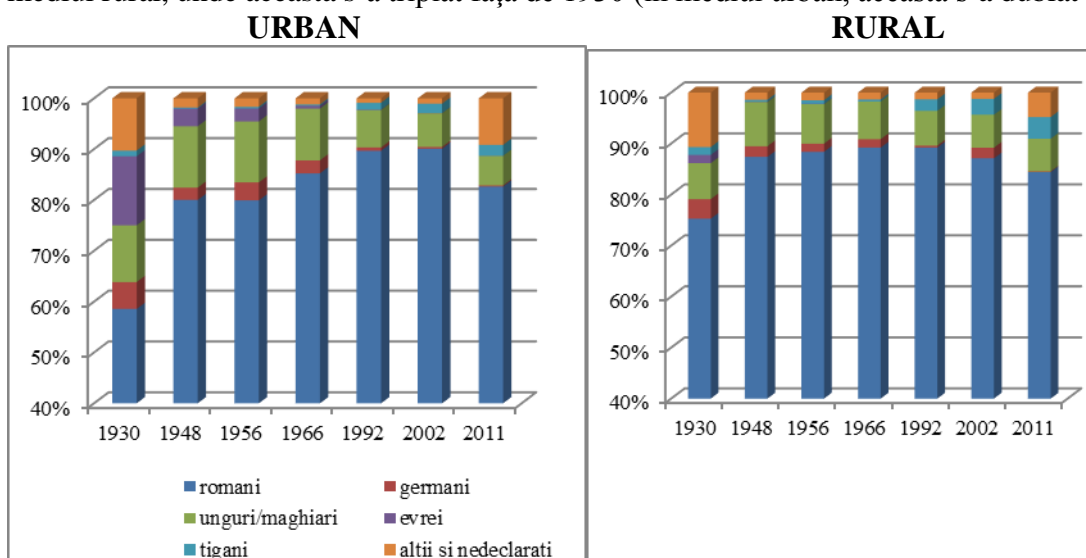

Figura 8. Structura populației, pe etnie și medii de rezidență, la recensămintele din perioada 1930 - 2011

Sursa: Volumele recensămintelor populației din anii 1930, 1948⁸, 1956, 1966, 1992, 2002 și 2011

⁷ Datele se referă la limba maternă, cele privind neamurile, nefiind disponibile.

Statutul economic al populației

Unul dintre indicatorii forței de muncă este populația activă, care cuprinde toate persoanele⁹, apte de muncă și care într-o anumită perioadă de referință reprezintă forța de munca disponibilă (utilizată sau neutilizată) pentru producerea de bunuri și servicii în cadrul economiei naționale.

La începutul secolului analizat, populația activă era de 10,457 milioane persoane, reprezentând 57,9% din totalul populației. În timp, deși populația totală a crescut, atingând maximum istoric de 22,810 milioane persoane la recensământul din 1992, populația activă a crescut doar până la recensământul din 1977 (ca număr absolut, dar nu și ca pondere în totalul populației), după care a intrat pe trendul descendent înregistrat de populația totală.

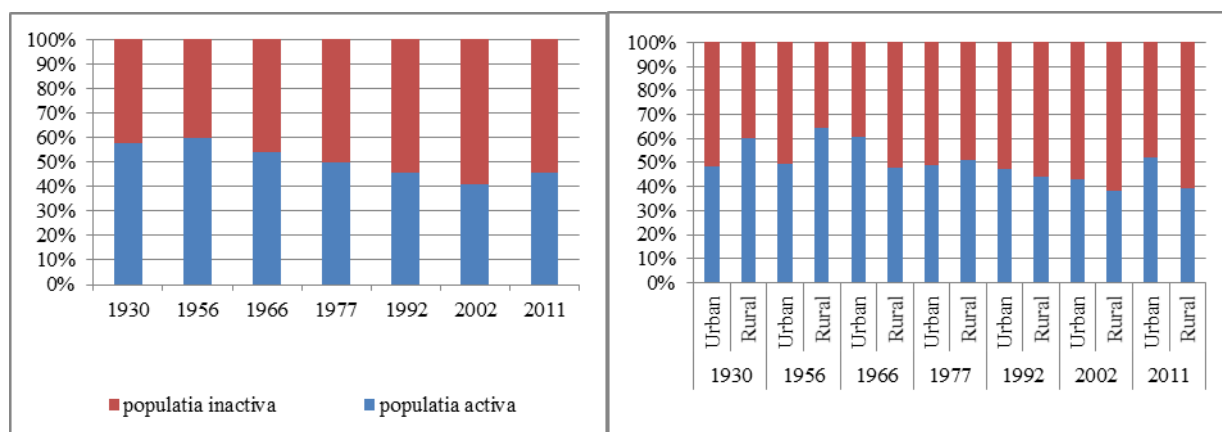

Figura 9. Structura populației, după statut economic, la nivel național și pe medii de rezidență

Sursa: Volumele recensămintelor populației din anii 1930, 1956, 1966, 1977, 1992, 2002 și 2011

Datorită faptului că la începutul secolului analizat populația era concentrată la sate în proporție covârșitoare, structura pe medii de rezidență a populației după statutul economic (populație activă și populație inactivă) relevă o rată de activitate (raportul dintre populația activă și cea totală) mai ridicată în mediul rural decât în mediul urban.

Mediul rural este caracterizat printr-o fluctuație continuă a ratei de activitate a populației, de la un recensământ la altul, astfel că între recensăminte s-a constatat când creșteri, când scăderi ale ratei de activitate a populației rurale. Rata de activitate a populației urbane a urmat o traiectorie asemănătoare cu ce a populației totale, cu creșteri și scăderi la intervale largi de timp, nu între fiecare două recensăminte, ceea ce arată o stabilitate în ceea ce privește participarea la activitatea economică a populației urbane.

Concluzii

După o sută de ani, putem spune că dacă, imediat după Marea Unire, România era o țară tânără, după o sută de ani, profilul demografic actual al României, asemănător cu cel al țărilor din Uniunea Europeană, este caracterizat printr-o populație îmbătrânită, cu dezechilibre accentuate între grupele de vârstă. Migrațiile au avut o relevanță majoră în evoluția populației României - valurile de plecări au schimbat portretul demografic și cultural al țării și au frânat sever dezvoltarea multor localități din țară.

Structura populației pe medii de rezidență (urban, rural) s-a modificat, de-a lungul timpului, funcție de situația economică și politică a perioadei respective. Astfel că tendințele enunțate în cei 100 de ani analizați - intensitatea scăderii, respectiv a creșterii populației rurale, și a celei urbane - diferă de la perioadă la perioadă. Cea mai rapidă urbanizare a avut loc în perioada 1992-1977, ca

⁸ Datele se referă la limba maternă, cele privind neamurile, nefiind disponibile.

⁹ Vârsta minimă de includere în categoria populației active a diferit de-a lungul timpului.

urmare a schimbărilor legislative cu privire la interdicția persoanelor de a se stabili în marile orașe în perioada anterioară evenimentelor politice din decembrie 1989.

Bibliografie

1. Recensămintele populației – volumele tematice, specifice fiecărui an – 1912, 1930, 1941, 1948, 1956, 1966, 1977, 1992, 2002.
2. Regulamentul (CE) nr. 763/2008 al Parlamentului European și al Consiliului din 9 iulie 2008, privind recensământul populației și al locuințelor.
3. Regulamentul (CE) nr. 1201/2009 al Parlamentului European și al Consiliului privind Recensământul Populației și al Locuințelor, publicat în JOL 329 din 15.12.2009.
4. Regulamentul (CE) nr. 519/2010 al Parlamentului European și al Consiliului privind Recensământul Populației și al Locuințelor, publicat în JOL 151 din 17.06.2010.
5. Regulamentul (CE) nr. 1151/2010 al Parlamentului European și al Consiliului privind Recensământul Populației și al Locuințelor, privind recensământul populației și al locuințelor în ceea ce privește modalitățile și structura rapoartelor de calitate precum și a formatului tehnic pentru transmiterea datelor, publicat în JOL 324 din 9.12.2010.
6. Principles and Recommendations for Population and Housing Censuses: the 2020 Round, 2010 round, 2000 round.
7. United Nations. Principles and Recommendations for Population and Housing Censuses: the 2020 Round, 2010 round, 2000 round.
8. Monografia recensământului populației și al locuințelor, 18 martie 2002.
9. Recensămintele populației și ale locuințelor în România, 1899 – 2002.
10. Anuar statistic al României, 1915-1916, 1922, 1939-1940, 2017.
11. Eurostat, <http://epp.eurostat.ec.europa.eu>.
12. Institutul Național de Statistică. Recensământul Populației și al Locuințelor Recensământul Populației și al Locuințelor. Rezultate. <http://www.recensamantromania.ro/rezultate-2/>.
13. IPUMS International. <https://international.ipums.org/international/>.
14. Institutul Național de Statistică (INS). www.insse.ro.

PROVOCĂRI ȘI REZULTATE PE TERMEN LUNG PENTRU BUNĂSTAREA ȘI DEZVOLTAREA POPULAȚIEI

Mariana BUCIUCEANU-VRABIE[©], doctor în sociologie, conf.cercet.,
Centrul de Cercetări Demografice al INCE, Republica Moldova

DOI: <https://doi.org/10.36004/nier.cdr.2019.14-02>

JEL Classification: I24, I32, I38.

Articolul pune în atenție succesele și provocările Republicii Moldova în dezvoltarea populației, abordate prin prisma unor instrumente internaționale de măsurare a calității capitalului uman precum, Indicele Capitalului Uman; Indicele Dezvoltării Umane; Indicele Competitivității Globale ș.a. S-a pus accentul pe evaluarea dinamicii din ultimii cinci ani, precum și pe analiza comparativă cu unele țări din regiune a indicatorilor compoziți ce măsoară eficiența investițiilor în populație. Menționăm, în condițiile progresului tehnologic rapid, dar și a schimbărilor demografice, investițiile în populație devin un imperativ ce schimbă natura muncii umane. Din rezultatele analizei se constată că în poșida acțiunilor realizate în domeniu, Republica Moldova continuă să înregistreze cei mai mici indicatori, printre țările Europei de Est, la capitolul dezvoltarea populației, calitatea și valorificarea potențialului uman. Țara dezvoltă doar 62% din capitalul său uman și are un potențial competitiv scăzut (doar 57%), iar printre principalele provocări pe termen lung rămân itemii fundamentali: sănătatea populației, calitatea educației, funcționalitatea pieței muncii, infrastructura și bunăstarea populației.

Cuvinte-cheie: capital uman, bunăstare, calitatea vieții, inegalitate, sărăcie

The article is focussed on the successes and challenges of the Republic of Moldova in the population development, addressed through the international instruments for measuring the quality of human capital, such as Human Capital Index; Human Development Index; Global Competitiveness Index. An evaluation of the composite indicators that measure the efficiency of investments in the population was done. The dynamics of the last five years, as well a comparative analysis accorss countries in the region was emphasized. In the conditions of rapid technological progress, but also of demographic changes, investments in the population become an imperative that changes the nature of human work. The results of the analysis show that despite the actions carried out in the field, Republic of Moldova continues to record the lowest indicators among the countries of Eastern Europe in terms of population development, quality and capitalization of human potential. The country develops only 62% of its human capital and has a low competitive potential (only 57%). Meanwhile among the main long-term challenges remain the fundamental elements: population health, quality of education, labor market functionality, and the infrastructure and population well-being.

Key words: human capital, welfare, wellbeing, inequality, poverty

Potențialul socioeconomic al țării este în corelare directă cu nivelul de educație, starea de sănătate a populației și cu bunăstarea comunității în care locuiește. Îmbunătățirea abilităților, ameliorarea sănătății, extinderea cunoștințelor și creșterea durabilității - adică creșterea calității capitalului uman - sporește productivitatea persoanei, făcând-o mai flexibilă și mai pregătită pentru inovare. Importanța investițiilor în populație crește excesiv sub influența rapidă a progresului tehnologic, ce schimbă natura muncii umane. Totodată, investițiile în populație permit oamenilor accesarea standardelor înalte de bunăstare, aducând și o contribuție în viața societății la orice vârstă.

[©] Mariana Buciuceanu-Vrabie, buciuceanuvrabie@gmail.com

La nivel global, ca instrumente relativ sigure de măsurare a rezultatelor în domeniul dezvoltării populației din perspectivă calitativă și cartografierea provocărilor pentru aceasta, s-au evidențiat o serie de indicatori internaționali ca un compromis dintre comprehensiv și măsurabil: Indicele Capitalului Uman; Indicele Dezvoltării Umane; Indicele Competitivității Globale ș.a.

În clasamentele internaționale, Republica Moldova, în pofida acțiunilor realizate în domeniu, a rămas cu cei mai mici indicatori la capitolul resurse umane, calitatea și valorificarea lor.

Începând cu anul 2017, Indicele Capitalului Uman (HCI), aplicat în evaluarea resurselor umane și a performanțelor atinse, vine cu modificări notabile care vizează eficientizarea conceptelor - cheie și o mai bună percepere a factorilor care determină dezvoltarea calitativă a capitalului uman. Spre deosebire de anul 2016, precum și anii anteriori, unde principalii piloni de calcul ai HCI erau *educația* și *ocuparea* capitalului uman, cu o largă varietate de indicatori, în ultima ediție (anul 2017), Indicele Global al Capitalului Uman evaluează gradul în care țările și-au optimizat capitalul uman în beneficiul economiei și al indivizilor săi, aranjându-le pe o scară de la 0 (cel mai prost) la 100 (cel mai bun), în baza a patru piloni tematici (sub-indici) – *Capacitate*, *Implementare*, *Dezvoltare* și *Know-how*, și cinci grupuri de vârstă (sau generații): 0-14 ani; 15-24 ani; 25-54 ani; 55-64 ani; și 65 de ani și peste – pentru a surprinde întregul profil al potențialului uman al unei țări. Diferența în calcul este că cei patru sub-indici sunt ponderați în mod egal, în timp ce grupele de vârstă sunt dimensiuni ponderate în funcție de structura pe vârste (sau generații) a populației specifice fiecărei țări. Astfel, ultima versiune a indicelui HCI permite nuanțarea mai evidentă a punctelor forte și a punctelor slabe în dezvoltarea competențelor și talentelor în contextul structurii demografice prezente.

În dinamică, valoarea Indicelui Capitalului Uman nu poate fi comparată, întrucât de la prima sa ediție, din 2013, indicele HCI a trecut mai multe actualizări metodologice. Cu toate acestea, sunt posibile unele concluzii privind tendința generală a indicatorului, nivelul atins de către țară și eficiența acțiunilor orientate spre creșterea calității potențialului uman.

Conform clasamentului din anul 2017, Republica Moldova s-a plasat pe locul 62 din 130 de țări, cu un punctaj de 62,3, ceea ce presupune că țara dezvoltă doar 62% din capitalul său uman (Fig. 1). Față de rezultatele din anul 2016 (locul 63 din 130) situația pare a fi mai bună după poziția în clasamentul respectiv, urcând cu o treaptă, dar este mai rea după valoarea luată, mai mică comparativ cu anul 2016, când se înregistra un punctaj de 69,7. Printre țările de referință, Moldova este ultima, iar punctajul acumulat rămâne inferior majorității țărilor Europei de Est și Asiei Centrale.

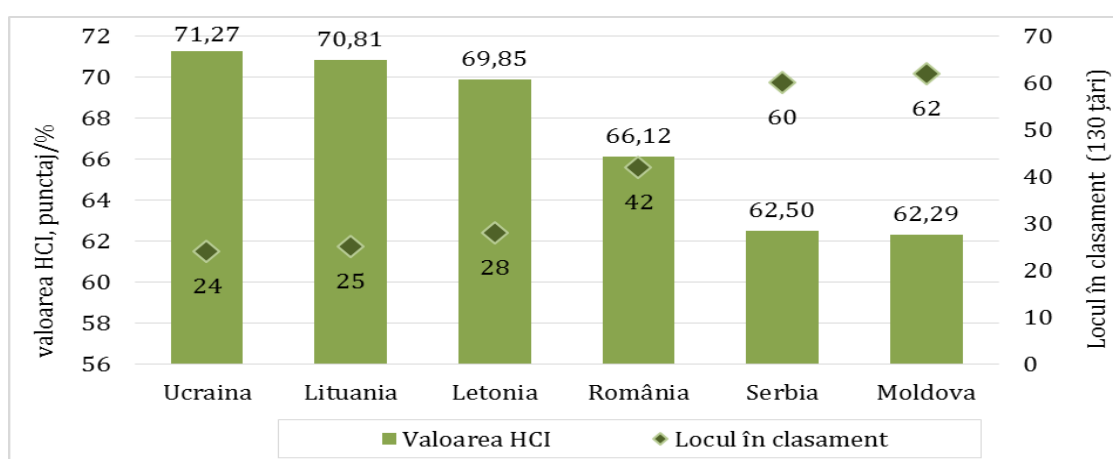

Figura 1. Indicele Global al Capitalului Uman (HCI) pentru Republica Moldova și țările de referință, anul 2017

Sursa: Realizat de autor în baza datelor The Global Human Capital Report 2017

Plasarea inferioară a Moldovei după Indicele Global al Capitalului Uman se datorează ratelor ridicate de inactivitate și de sub-ocupare a forței de muncă în toate grupele de vârstă, șomajul în rândul tinerilor ș.a., ceea ce duce la scoruri reduse în cadrul sub-indicelui Implementare.

	Capacitate		Implementare		Dezvoltare		Price pe re (Know-how)	
	Poziția	Punctaj	Poziția	Punctaj	Poziția	Punctaj	Poziția	Punctaj
Ucraina	5	81.7	31	72.7	38	71.5	38	59.3
Letonia	6	81.6	52	67.2	35	72.1	41	58.5
Lituania	14	80.4	37	70.3	31	73.1	37	59.5
România	24	76.8	48	67.6	57	66.4	54	53.7
Moldova	52	72.2	72	64.5	72	63.2	85	49.3
Serbia	73	68.4	112	55.0	36	71.8	49	54.8

Figura 2. Poziția Republicii Moldova și a țărilor de referință în funcție de pilonii Indicelui Global al Capitalului Uman (HCI), anul 2017

Sursa: Realizat de autor în baza datelor The Global Human Capital Report 2017

Republica Moldova este pe trepte inferioare, inclusiv și la cele patru componente ale Indicelui Global al Capitalului Uman. La componenta Capacitate (Tabelul 1.), prin care se vizualizează nivelul educației formale a tinerilor și a generației în vârstă ca rezultat al investițiilor anterioare în educație, țara obține 72,2 puncte și se plasează pe locul 52 în clasamentul internațional și penultimul printre țările de referință, depășind Serbia (locul 72, punctaj 68,4). Conform acestui subindice, circa 28% din populația țării nu dispune de capacitatea necesară și nu este valorificată în acest sens. În raport cu Serbia, Moldova este superioară doar din contul cohortelor de vârstă mai mare (25-54 / 55-64 / 65+ ani) unde indicatorii privind educația secundară și terțiară a populației sunt, ne semnificativ, dar mai înalți, ca rezultat al politicii în domeniul educației până în anii '90.

Tabelul 1. Rezultatele Republicii Moldova pentru pilonul Capacitate al Indicelui Global al Capitalului Uman, anul 2017

Indicatorii compoziți ai pilonului Capacitate	15-24 ani		25-54 ani		55-64 ani		65 ani +	
	Valoare	Poziție	Valoare	Poziție	Valoare	Poziție	Valoare	Poziție
Alfabetizare și numerotare	99,3	54	99,2	21	98,7	19	96,9	16
Rata educației primare	97,6	81	99,4	38	99,0	38	79,4	66
Rata educației secundare	49,3	97	82,4	45	77,3	36	37,4	52
Rata educației terțiare			12,3	76	10,9	64	7,2	63
Indicatorul Capacitate a forței de muncă formate, pe grupe de vârstă			74,1		71,3		56,5	

Sursa: Realizat de autor în baza datelor The Global Human Capital Report 2017

Vizualizat pe grupe de vârstă, se atestă că pe măsura înaintării în vârstă, indicatorul Capacitate pentru populația Republicii Moldova este tot mai mic: doar 74% pentru generația de 25-54 ani; 71,3% pentru cei de 55-64 ani și circa 56% pentru populația de 65 ani și peste.

Specific majorității țărilor din clasament și țărilor de comparație, Moldova are practic realizat obiectivul educației primare universale în rândul populației (în medie 99% printre persoanele de 15-64 ani) și este orientată spre realizarea obiectivului privind educația secundară universală. Pe de o parte, însă datele disponibile nu țin cont de modurile alternative de învățare,

cum ar fi uceniciile informale, sistemele de învățare la locul de muncă ș.a. ce au avantaje incontestabile și extinse în creșterea capacității educative și profesionale a capitalului uman. Pe de altă parte, mărimea coortei de vârstă și investițiile făcute își pun amprenta pe rezultate.

La componenta *Implementare*, ce integrează în sine indicatorii ocupaționali cu scopul de a diagnostica gradul de integrare, aplicare și acumulare a competențelor populației adulte în câmpul muncii, Moldova este pe poziția 72 cu un punctaj de 64,5, depășind, și aici, Serbia, aflată pe locul 112 cu 55 de puncte (*Tabelul 2.*). Potrivit valorii luate, în Moldova doar 2/3 din populația de 15 ani și peste se regăsește și este valorificată pe piața muncii autohtone. Inclusiv, și pentru cea mai activă cohortă de vârstă (25-54 ani) potențialul este slab valorificat pe piața muncii (74,1%). Remarcăm, dintre țările de referință, cele mai bune rezultate la componenta *Implementare* prezintă Ucraina (locul 31, scorul 72,7) și Lituania (locul 37, scorul 70,3).

Cel mai puțin integrat pe piața muncii autohtone este potențialul uman tânăr de 15-24 ani (52,4%) și cel aflat la vârsta de (pre)pensionare și post pensionare (de 55-64 ani (61,5%)), ca urmare a tranziției lente de la procesul educativ la piața forței de muncă pentru tineri și mecanismele proaste de utilizare a competențelor potențialului uman în vârstă. Aceste lacune vorbesc despre provocările structurale care blochează intrarea și reținerea în câmpul muncii, oportunitățile insuficiente de angajare, stimulentele necorespunzătoare pentru lucrătorii generațiilor mai tinere și mai în vârstă de a se integra pe piața forței de muncă, precum și sistemele ineficiente de competență și de recalificare.

Tabelul 2. Rezultatele Republicii Moldova pentru pilonul *Implementare* al Indicelui Global al Capitalului Uman, anul 2017

<i>Indicatorii compoziți ai pilonului Implementare</i>	15-24 ani		25-54 ani		55-64 ani		65 ani +	
	<i>Valoare</i>	<i>Poziție</i>	<i>Valoare</i>	<i>Poziție</i>	<i>Valoare</i>	<i>Poziție</i>	<i>Valoare</i>	<i>Poziție</i>
Rata de participare a forței de muncă	21,1	128	56,8	128	40,1	121	7,0	106
Decalajul de gen în rândul populației ocupate	0,83	58	1,05	1	0,69	61	0,70	14
Rata de șomaj	12,9	57	4,7	54	2,4	40	0,5	26
Rata sub-ocupării	7,3	44	6,7	52	4,2	45	1,3	21
Indicatorul <i>Implementarea</i> forței de muncă, pe grupe de vârstă	52,4		70,3		61,5			

Sursa: Realizat de autor în baza datelor The Global Human Capital Report 2017

Potrivit coraportului dintre componenta *Capacitate* și componenta *Implementare*, Republica Moldova se raportează la țările care au făcut anterior investiții în creșterea capacității capitalului uman, dar nu investește suficient pentru ca acesta să-și găsească continuitatea ca forță de muncă. Implementarea redusă a potențialului uman cere o mai mare atenție înțelegerii problemelor structurale, care împiedică utilizarea vastă a potențialului cu înaltă calificare. Un factor evident aici este prezența discrepantei și discriminării de gen pe piața forței de muncă. Potrivit indicatorilor compoziți ai componentei *Implementarea* Indicelui Global al Capitalului Uman, în grupele de vârstă tânără și cea de la 55 ani și peste, femeile sunt, în medie, cu un sfert mai puțin reprezentate pe piața muncii în raport cu bărbații.

Pentru componenta *Dezvoltare* și componenta *Pricepere*, Moldova ia ultima poziție printre țările de referință, fiind pe locul 72 și locul 85 în clasamentul total (130 țări). În general, la ambele componente, Moldova se află la o distanță foarte mare (de la 15 la 31 poziții) față de pozițiile la care s-au aranjat țările comparate. Cele mai bune rezultate la componenta *Dezvoltare* și componenta *Pricepere* prezintă Lituania, plasându-se pe locul 31 și respectiv locul 37, iar mai aproape de Moldova, dar cu rezultate mai bune, este România – locul 57 și 54.

Menționăm, sub-indicele *Dezvoltare* se raportează prin majoritatea indicatorilor de calcul la generația tânără (0-14/15-24 ani) și măsoară, pe de o parte, educația formală (oferta, calitatea, accesibilitatea acesteia) și dezvoltarea potențialului forței de muncă viitoare, iar pe de altă parte, disponibilitatea și continuitatea creșterii calificării sau recalificării pentru forța de muncă actuală (25-64 ani) (*Tabelul 3.*). Valoarea sub-indicelui *Dezvoltare* atinge doar 63,2 puncte, ceea ce presupune că mai mult de 1/3 din capitalul tânăr al populației nu este în totalitate integrat în procesul de dezvoltare sau întâmpină careva bariere, iar pentru populația economic activă disponibilitatea de (re)calificare este foarte redusă, Moldova plasându-se pe locul 120 la acest indicator în clasamentul total (130 țări). Moldova înregistrează rezultate inferioare la majoritatea indicatorilor dezagregați ai subindicelui *Dezvoltare*, cele mai mici valori prezentând: rata de cuprindere în învățământul primar și cea privind învățământul terțiar, indicatorii de calitate pentru aceste doua nivele de învățământ, diversitatea competențelor la absolvenți, disponibilitatea de (re)calificare este foarte redusă.

Tabelul 3. Rezultatele Republicii Moldova pentru pilonul *Dezvoltare* al Indicelui Global al Capitalului Uman, anul 2017

Indicatorii compoziți ai pilonului <i>Dezvoltare</i>	0-14 ani		15-24 ani		25-64 ani	
	Valoare	Poziție	Valoare	Poziție	Valoare	Poziție
Rata de înscriere în învățământul primar	89,9	101				
Calitatea învățământului primar ¹	4,0	68				
Rata de înmatriculare în învățământul secundar	84,0	71				
Diferența de gen privind înmatricularea în învățământul secundar	1,0	1				
Rata de înmatriculare la învățământul vocațional/de meserie			43,4	31		
Rata de înmatriculare în învățământul terțiar			41,2	62		
Diversitatea competențelor absolvenților ²			0,20	74		
Calitatea sistemului de educație ¹			3,2	94		
Gradul de pregătire a cadrelor didactice ¹					3,1	120

¹Pe o scală de la 1 la 7 (1=cel mai rău, 7=cel mai bun)

²Pe o scală normalizată de la 0,090 la 1,000 (0,090=cel mai bun, 1,000=cel mai rău)

Sursa: Realizat de autor în baza datelor The Global Human Capital Report 2017

În sporirea oportunităților de dezvoltare a potențialului uman al forței de muncă o componentă importantă este structura pe vârste a populației. În contextul procesului de îmbătrânire, pentru Moldova, precum și pentru majoritatea țărilor, prioritate pentru dezvoltarea capitalului uman sunt creșterea oportunităților de învățare de-a lungul vieții (continuă), eficientă în schimbarea capacităților populației active.

Studiile arată că sistemele actuale de învățământ sunt tot mai expuse riscului de a fi depășite, iar eforturile de modernizare nu sunt în majoritatea cazurilor în conformitate cu cerințele economiei sau ale societății. Crearea unui curriculum de "pregătire pentru viitor" include revizuirea limbajului de predare a disciplinelor și acordarea unei atenții suficiente dezvoltării abilităților digitale. O atenție deosebită se cere în asigurarea predării de înaltă calitate, stimularea eficientă pentru toți participanții, bazându-se pe motivația celor care studiază și incluzând în mod corespunzător toate părțile interesate relevante din sectorul public și cel privat. În plus, o deficiență centrală a sistemului educațional din Republica Moldova, dar și majorității țărilor din regiune, rămâne astăzi mecanismul învățării pe tot parcursul vieții.

Cel de-al patrulea sub-indice *Pricepere (Know-how)* are ca scop să evalueze magnitudinea și profunzimea competențelor de specialitate utilizate la locul de muncă, precum și capacitatea sistemului de a crea un mecanism eficient de oportunități de dobândire a unor noi competențe la locul de muncă și de motivare a investițiilor în dezvoltarea talentelor cu calificare înaltă în rândul actorilor privați și publici, precum și printre indivizi (*Tabelul 4.*).

Tabelul 4. Rezultatele Republicii Moldova pentru pilonul *Pricepere (Know-how)* al Indicelui Global al Capitalului Uman, anul 2017

Indicatorii compoziți ai pilonului <i>Pricepere</i>	25-64 ani	
	Valoare	Poziție în clasament (130 țări)
Rata de ocupare pe posturile de înaltă calificare și nivel înalt de studii	19,1	73
Rata de ocupare pe posturi cu calificare medie	91,6	47
Complexitatea economică ³	0,12	55
Disponibilitatea de angajați calificați ¹	3,3	121

¹ Pe o scală de la 1 la 7 (1=cel mai rău, 7=cel mai bun)

³ date de la -2,33 (cel mai rău scor) la 2,21 (cel mai bun scor)

Sursa: Realizat de autor în baza datelor The Global Human Capital Report 2017

Sub-indicele se raportează la populația economic activă actuală, în vârstă de 25-64 de ani. Republica Moldova prezintă cele mai modeste rezultate la acest sub-indice, luând doar 49,3 puncte – valoare mai mică decât media globală (peste 55%), este ultima printre țările de referință și pe locul 85 în clasamentul total. Prin indicatorii dezagregați ai sub-indicelui se atestă că economia țării are un nivel foarte scăzut de complexitate, precum și disponibilitate tehnologică. Pe piața locală a forței de muncă, rata de ocupare pe posturile de înaltă calificare și nivel înalt de studii este foarte scăzută (circa 19%) comparativ cu cea a țărilor de referință (unde media este de 35%), Moldova, fiind marcată și de o disponibilitate redusă a angajaților înalt-calificați.

Experiența pozitivă a țărilor arată că dezvoltarea sectorială sau introducerea investițiilor străine directe facilitează creșterea oportunităților de a forma noi practici și de a extinde capacitățile forței de muncă locale. Totodată, educația formală la locul de muncă, educația continuă și instruirea personalului sunt acțiuni necesare de implementat pentru dezvoltarea și aprofundarea abilităților și creșterea ”priceperii” forței de muncă.

O abordare comparativă, în dinamică, a Indicelui Capitalului Uman (HCI), pentru intervalul 2013-2017 nu este posibilă ca urmare a modificărilor raportate la piloni și indicatorii compoziți, ponderea și repartizarea acestora. Comparative sunt doar datele pentru anii 2015 și 2016, prin care se atestă că în acest interval Republica Moldova a înaintat cu 8 poziții, plasându-se de pe locul 71 pe locul 63 în clasamentul total (130 de țări), cu un punctaj mai mare în 2016, 69,7 comparativ cu 66,8 înregistrat în 2015. Totuși, abordate separat, trei din cele patru ediții se atestă: rezultatele Indicelui Capitalului Uman (HCI) al Republicii Moldova au fost cele mai inferioare în raport cu țările Europei de Est și ale Asiei Centrale.

Valorificarea capitalului uman în Moldova se atestă a fi puțin eficientă la toate categoriile de vârstă, țara demonstrând cele mai mici valori ale HCI pe vârste (edițiile pentru anii 2015 și 2016). Cele mai slabe rezultate Moldova are pentru Indicele Capitalului Uman al populației în vârstă economic activă (de 25-54 ani), potrivit căruia sunt valorificate doar 2/3 din potențialul său (sau 62,95% în 2016) (Tabelul 5.). Inferioară se arată și capacitatea țării în dezvoltarea viitoarei generații, populația de 0-14 ani, cu cel mai mic punctaj printre țările de referință 82,97 puncte.

Tabelul 5. Indicele Capitalului Uman (HCI) pentru Republica Moldova pe grupe de vârstă, edițiile disponibile anii 2015 și 2016

		0-15 ani	15-24 ani	25-54 ani	55-64 ani	65 ani +
2015	poziția în clasament (124 țări)	69	64	80	46	53
	valoarea HCI	81,8	68,5	56,7	73,9	58,8
2016	poziția în clasament (130 țări)	71	62	65	47	59
	valoarea HCI	82,97	68,8	62,95	73,5	58,6

Sursa: Realizat de autor în baza datelor The Global Human Capital Report, ediția 2015, 2016

Nu putem omite ca în condițiile îmbătrânirii demografice dinamice ponderea populației în vârstă de 55 ani și peste este în creștere, iar valorificarea potențialului acestui contingent, precum și creșterea oportunităților de îmbătrânire activă devine o necesitate, ca o componentă importantă a investiției în capitalul uman pentru asigurarea sustenabilității economice în condițiile îmbătrânirii demografice inevitabile a populației și dezvoltării tehnologice, care impune un nivel mai înalt de competențe.

În anul 2018, Republica Moldova a trecut hotarul țărilor cu *nivel înalt de dezvoltare umană* (High Human Development), fiind ultima printre cele 53 de țări ale acestei categorii și a 112-a în clasamentul internațional al Indicelui Dezvoltării Umane (IDU), ce cuprinde 189 țări. Menționăm, până în anul 2016, Republica Moldova se clasa, ca țară, cu nivel mediu de dezvoltare.

Cu o valoare a IDU de 0,700 puncte în anul 2017, progresul Moldovei în dezvoltarea umană rămâne, totuși, puțin semnificativ în comparație cu țările de referință (unde media IDU depășește 0,790 puncte), dar și cu țările din Europa și Asia Centrală (media IDU fiind de 0,771 puncte). Totodată, Indicele de Dezvoltare Umană a Moldovei este mai mic și comparativ cu media globală a IDU, care în anul 2017 constituia 0,728 puncte.

Poziția Moldovei și valoarea ei în clasamentul IDU a rămas de-a lungul anilor cea mai inferioară comparativ cu țările din regiune. Cu un interval foarte mare de poziții față de celelalte țări (de la 24 la 77 trepte), Republica Moldova este mai aproape de Ucraina (locul 88, IDU=0,751) și mai departe de Lituania (locul 35, IDU=0,858). De remarcat, în pofida dinamicii pozitive a valorii IDU în intervalul anilor 2012-2017, de la 0,684 la 0,700 puncte Moldova a coborât în clasament cu -3 trepte față de poziția pe care o avea în anul 2012. Dintre cele șapte țări comparate, doar Moldova și Ucraina înregistrează pierderi de poziții în clasamentul IDU, ultima fiind în descensiune cu -8 trepte (față de anul 2012), fapt ce poate fi explicat prin consecințele conflictului armat de pe teritoriul țării cu repercusiuni evidente asupra capitalului uman (*Tabelul 6.*).

Tabelul 6. Indicele Dezvoltării Umane în Republica Moldova și țările de referință, 2010-2017 (189 țări)

	Indicele Dezvoltării Umane (1=cel mai bun)						Poziția după IDU	Schimbarea poziției
	2010	2012	2014	2015	2016	2017	2017	2012-2017
Lituania	0,824	0,831	0,851	0,852	0,855	0,858	35	5
Letonia	0,816	0,824	0,838	0,841	0,844	0,847	41	2
România	0,797	0,795	0,802	0,805	0,807	0,811	52	2
Serbia	0,759	0,768	0,775	0,780	0,785	0,787	67	0
Georgia	0,735	0,750	0,765	0,771	0,776	0,780	70	7
Ucraina	0,733	0,743	0,748	0,743	0,746	0,751	88	-8
Moldova	0,670	0,684	0,696	0,693	0,697	0,700	112	-3
Europa și Asia Centrală	0,733	0,749	0,761	0,764	0,767	0,771		
Media globală	0,698	0,709	0,718	0,722	0,726	0,728		

Sursa: Realizat de autor în baza datelor Human Development Report, ediția revizuită septembrie 2018

Ajustat la inegalitate și reflectat în baza a trei dimensiuni ce fac trimitere la parametrii de calitate a dezvoltării umane (sănătate și o viață lungă; educație; nivel de trai decent), valoarea IDU în Moldova devine și mai mică, atingând nivelul de 0,627 puncte, cu o pierdere de 10,4% din IDU (*Tabelul 7.*). Nivelul de trai, în special inegalitatea repartizării veniturilor în rândul populației, influențează cel mai mult ascensiunea sau regresul țării în clasament după Indicele Dezvoltării Umane. Astfel, constatăm că din indicatorii compoziți ai inegalității, pe contul discrepanțelor în veniturile populației revine diminuarea IDU până la valoarea de 0,522 puncte (cu o pierdere de 14% din IDU), fiind cea mai joasă alături de Georgia (0,508).

Tabelul 7. Indicele Dezvoltării Umane ajustat în baza inegalităților, 2017

	Valoarea IDU	IDU ajustat pentru inegalitate (IHDI)	Media pierderii în raport cu IDU (%)	Indicele speranței de viață ajustat pentru inegalitate	Indicele educațional ajustat pentru inegalitate	Indicele veniturilor ajustat pentru inegalitate
Lituania	0,858	0,757	11,7	0,797	0,840	0,649
Letonia	0,847	0,759	10,4	0,792	0,834	0,661
România	0,811	0,717	11,7	0,797	0,714	0,647
Serbia	0,787	0,667	15,2	0,791	0,714	0,525
Georgia	0,780	0,682	12,6	0,756	0,826	0,508
Ucraina	0,751	0,701	6,6	0,742	0,766	0,608
Moldova	0,700	0,627	10,4	0,719	0,658	0,522

Sursa: Realizat de autor în baza datelor Human Development Report, ediția revizuită 2018, septembrie

Moldova deține cea mai dezavantajoasă poziție la capitolul IDU, aceasta indicând că în intervalul 2012-2017 țara are succese minore în domeniul sănătății, educației și nivelului de trai comparativ cu celelalte țări.

În clasamentul internațional The Global Competitiveness Index (GCI), Republica Moldova rămâne pe poziții inferioare la toți cei trei piloni prin care se reflectă calitatea capitalului uman: pilonul Sănătate și educație primară – locul 97 (din 137 țări); pilonul Educația terțiară și training – locul 83; pilonul Eficiența pieței muncii – locul 94.

Pentru pilonul Educația terțiară și training (locul 83), în ultima ediție a clasamentului (2017/2018), se înregistrează o ascensiune remarcabilă în raport cu anul anterior (+8 trepte), cu toate acestea, Moldova avansează doar cu o poziție în grupul țărilor de referință, depășind Georgia. Totuși, țara a rămas cu poziții inferioare în clasamentul total (137 țări), cât și în grupul țărilor de referință, la trei indicatori generali importanți, prin care se reflectă starea generală a sistemului de educație și de pregătire a capitalului uman: nivelul de pregătire a personalului didactic (locul 126); rata de înrolare în învățământul secundar (locul 83) și înrolarea în învățământul terțiar (69). Eficiența reformelor în domeniul sistemului de învățământ se constată a fi slabă, or valorile indicatorilor de calitate și de management al sistemului de educație, dar și nivelul de pregătire al personalului didactic nu s-au schimbat, rămânând evaluate cu 3,3 puncte – puțin calitativ.

O descensiune continuă, în ultimii ani, Moldova înregistrează la pilonul Eficiența pieței muncii (locul 94). Din rezultatele clasamentului The Global Competitiveness Index (GCI), se atestă că stagnarea la pilonul Eficiența pieței muncii în ultimii ani (în raport cu 2013/2014) este alimentată de înrăutățirea situației la indicatorii: Flexibilitatea în stabilirea salariilor (-62 poziții); Plăți și productivitate (-35 poziții); Femeile pe piața forței de muncă (-8 poziții); Cooperarea în relațiile de muncă-angajator (-5 poziții); Practici de angajare și concediere (-4 poziții).

Funcționalitatea pieței muncii rămâne perturbată de schimbările sociodemografice, criza economică și politică profundă, oportunitățile scăzute de valorificare a potențialului pe piața internă a muncii ș.a. Republica Moldova se înscrie și cu cele mai mici venituri salariale în grupul țărilor de referință, iar în lipsa oportunităților de angajare populația economic activă devină forță de muncă emigrantă în afara țării. Pierderea capitalului uman, în mare măsură tânăr și pregătit educațional, este o problemă actuală cu multiple consecințe economice și sociale, dar și impact asupra dezvoltării sustenabile a țării și respectiv competitivitatea națională / internațională. Se constată că acțiunile orientate în creșterea eficienței muncii și valorificarea potențialului activ necesită a fi perfecționate, sistematizate și continuate, or acestea nu atestă ameliorarea situației pe piața muncii, precum și a indicatorilor ocupaționali.

Astfel, raportându-ne la rezultatele modeste înregistrate de Republica Moldova la nivel internațional și comparativ cu unele țări din regiune, se cer investiții mai bune în capitalul uman. Se evidențiază necesitatea de a concentra atenția în creșterea calității educației în Republica Moldova,

dezvoltarea mecanismelor de asigurare, control și evaluare a calității educației, inclusiv prin armonizarea acestora cu standardele europene și prin obținerea acreditării internaționale.

De asemenea, se impune de a intensifica activitățile raportate la formarea continuă prin educația inter și transprofesională, dezvoltarea și funcționalitatea mecanismelor de (re)profesionalizare. Este imperativă conectarea sistemului de educație din țară la schimbările tehnologice și impactul lor asupra pieței forței de muncă, întrucât învățarea, cercetarea și dezvoltarea, schimbul de cunoștințe, recalificarea și inovarea au loc paralel pe toată durata vieții profesionale, indiferent de activitate, nivel sau sferă economică.

În condițiile pierderii resurselor umane tinere și active, ca urmare a migrației de muncă, se atestă necesitatea de a amplifica activitățile de dezvoltare a unui mecanism eficient de motivare a forței de muncă de a rămâne în țară și de creștere a productivității acesteia, inclusiv prin perfecționarea sistemului de remunerare a muncii, elaborarea mecanismelor de oferire a oportunităților de creștere a talentelor (Republica Moldova rămânând, pe parcursul anilor, pe ultimele poziții în clasamentele internaționale după capacitatea țării de a păstra și a atrage talentele), eficientizarea cooperării și efectuării transferului tehnologic și inovațional dintre mediul academic, mediul de afaceri, administrația publică, partenerii externi.

Bibliografie

1. Global Human Capital Report 2017. Preparing people for the future of work. World Economic Forum, 2018.
2. Human Development Indices and Indicators 2018 Statistical Update. UNDP, 2018.
3. The Global Competitiveness Report 2018. World Economic Forum, 2018.
4. Проект развития человеческого капитала. Всемирный банк, 2018.

СОЦИАЛЬНЫЕ ВЫЗОВЫ ДЕМОГРАФИЧЕСКИХ ИЗМЕНЕНИЙ

Лидия ТКАЧЕНКО[©], кандидат экономических наук, старший научный сотрудник
Институт демографии и социальных исследований имени М.В. Птухи,
Национальная академия наук Украины

DOI: <https://doi.org/10.36004/nier.cdr.2019.14-03>

JEL Classification: J11.

Взаимосвязь между динамикой населения, экономическим ростом и социальным развитием всегда пребывает в центре внимания научных исследований. В современном мире все больше стран сталкиваются с сокращением населения трудоспособного возраста при одновременном увеличении численности пожилых людей. С одной стороны, это ограничивает масштабы занятости и может замедлять рост производительности, с другой стороны – усиливает давление на систему публичных финансов, требуя увеличения расходов на пенсии, здравоохранение и долговременный уход. Наиболее остро это проявляется в странах Восточной Европы, включая Украину и Молдову, где быстрые темпы депопуляции обусловлены не только низкой рождаемостью, но и отсутствием устойчивого роста ожидаемой продолжительности жизни. В этих условиях особенно важно рассматривать старение населения не как клубок проблем, а как систему вызовов, в которых нужно научиться находить стимулы и возможности для развития. С использованием структурно-сравнительных и прогнозных методов, в статье оценивается влияние социальных вызовов демографических изменений и степень их учета в политических решениях.

Ключевые слова: демографические изменения, старение, сокращение населения, депопуляция, пенсионный возраст, рабочая сила, социальная политика.

The relationship between population dynamics, economic growth and social development has always been the focus of scientific research. In the modern world, more and more countries are facing a reduction in the working-age population while increasing the number of older people. On the one hand, this limits the scope of employment and can slow down productivity growth; on the other hand, it increases the pressure on public finances, requiring an increase in spending on pensions, healthcare, and long-term care. This is most acute in countries of Eastern Europe, including Ukraine and Moldova, where rapid depopulation is due not only to low birth rates, but also to the absence of a steady increase in life expectancy. In these conditions, it is especially important to consider aging not as a tangle of problems, but as a system of challenges, which contains a source of incentives and opportunities for development. Using structural, comparative and forecasting methods, the article assesses the impact of the social challenges of demographic changes and the degree to which they are taken into account in political decisions.

Key words: demographic changes, ageing, population decline, depopulation, retirement age, labour force, social policy.

Терминология и общие теоретические подходы. Демографическими изменениями принято называть динамические сдвиги в численности и структуре населения. Обычно подразумевается, что эти сдвиги происходят в процессе демографического перехода от традиционного к современному типу воспроизводства, хотя на практике термин «демографические изменения» также широко применяется как самостоятельный и универсальный. Частично это связано с многоликостью самого процесса демографического перехода: разные страны/регионы присоединились к нему в разное время, двигались с разной

[©] Лидия Ткаченко, lidija1tkachenko@gmail.com

скоростью и находятся на разных этапах; существуют также различные мнения относительно общего количества, последовательности этапов перехода и признаков ожидаемого «финиша». Действительно универсальный характер термина «демографические изменения» объясняется тем, что его одинаково удобно применять как для анализа прошлых событий, так и для очертаний будущего, как для целых исторических эпох, так и для совсем коротких отрезков времени. Он лишен эмоциональной окраски и применим ко всем составляющим демографического движения, независимо от направления тенденции или ее отсутствия. Но главное, что он акцентирует внимание на внешней объективности движения населения, подчеркивая необходимость его учета во всех сферах политики.

Взаимосвязь между динамикой населения, экономическим ростом и социальным развитием всегда был предметом экономической науки. Одним из первых этот вопрос теоретически рассматривал Т. Мальтус, который в конце XVIII века сформулировал свой знаменитый закон народонаселения [10]. Почти на целых два века мальтузианский закон стал основой для построения моделей, которые с разной степенью детализации вычисляли, при какой численности населения экономический рост становится невозможным и сколько людей могут погибнуть от голода вследствие перенаселения. Во второй половине XX столетия все большее распространение стали получать неоклассические теории, которые доказывали, что увеличение населения может сосуществовать с ростом реального ВВП на душу населения за счет технического прогресса и усиление институциональных механизмов. Самые большие оптимисты обосновывали, что быстрое увеличение населения может оказывать положительное влияние на экономический рост, а большие общества имеют лучшие возможности для развития благодаря эффекту масштаба [3].

Сейчас, когда все большее количество стран сталкиваются с сокращением населения трудоспособного возраста при одновременном увеличении населения пенсионного возраста, дискуссии вокруг роли населения в процессе экономического роста приобретают совершенно противоположную направленность, чем во времена классического мальтузианства. Старение населения становится самым большим вызовом для возможностей экономического роста и человеческого развития, поскольку, с одной стороны, лимитирует прирост масштабов занятости, замедляет рост производительности, с другой – усиливает давление на систему публичных финансов, требуя увеличения расходов на пенсии, здравоохранение и долговременный уход [1].

Особенности демографических изменений в Украине. Демографические изменения, происходящие в Украине, имеют глобальный характер и в той или иной степени касаются большинства стран региона. Однако в Украине они приобретают особо драматическое звучание, достигая пиковых значений по скорости и глубине.

По оценкам ООН, Украина входит в пятерку стран мира с самыми высокими темпами сокращения населения – не менее чем на 20% к 2050 г. [8]. Если в 1950 г. Украина с 37 млн населения занимала 15-е место в рейтинге из 21 крупнейших стран мира, то в 2019 г. с 44 млн (с учетом Крыма) не вошла даже в тридцатку. По среднему варианту прогноза ООН, численность населения Украины в 2050 г. составит 35,2 млн. То есть к 2050 г. наша страна «вернется» к показателю 1950 г., но по меркам нового мира будет считаться уже скорее маленькой страной.

Быстрые темпы депопуляции в Украине обусловлены не только низкой рождаемостью, но и отсутствием устойчивого прогресса в показателях ожидаемой продолжительности жизни. По оценкам ООН, Украина вместе с Молдовой и Российской Федерацией имеют самые низкие показатели ожидаемой продолжительности жизни в Европе (в среднем 72 года при рождении), отставая от стран Западной, Южной и Северной Европы на целых 10 лет [8].

Депопуляцию углубляют значительные разрывы в возрастной структуре населения, которые стали следствием резких колебаний уровней рождаемости и смертности в годы

социальных потрясений (войны, кризисы), нарушивших нормальный ход демографического развития страны. Резкий спад рождаемости в 1990-х – начале 2000-х привел к тому, что нынешние поколения молодежи, которые вступают во взрослую жизнь и выходят на рынок труда, по численности значительно (чуть ли не в два раза) уступают старшим поколениям, достигающим пенсионного возраста. Такое наложение демографических волн ведет к новому витку в процессе старения.

По среднему варианту демографического прогноза ООН, в период до 2050 г. население Украины сократится на 8,5 млн человек, причем население 20–59 лет (фактические границы экономически активного возраста) уменьшится на 7,8 млн или на 32%, тогда как население в возрасте 60 лет и старше увеличится на 1,6 млн человек или на 16% (Таблица 1.). Доля людей в возрасте 60 лет и старше в общей численности населения возрастет с 24% до 34%, а соотношение возрастных контингентов 20-59 лет и 60+ уменьшится с 2,4 до 1,4.

Таблица 1. Ожидаемая динамика населения Украины в разрезе возрастных групп

Показатели	Всего	0–19 лет	20–59 лет	60+ лет
Численность в 2020 г., млн	43,7	9,0	24,4	10,3
Численность в 2050 г., млн	35,2	6,7	16,5	12,0
Изменение численности за 2020–2050 гг.:				
в млн человек	-8,5	-2,3	-7,8	1,6
в %	-19%	-26%	-32%	16%
Удельный вес в 2020 г., %	100%	21%	56%	24%
Удельный вес в 2050 г., %	100%	19%	47%	34%

Источник: Расчеты автора по данным [9]

Ожидаемое сокращение населения экономически активного возраста на 32% с одновременным увеличением населения пенсионного возраста на 16% представляет огромный вызов для перспектив развития, особенно с учетом, что в Украине уже сейчас чувствуется дефицит рабочей силы, а пенсионная система имеет хронический дефицит.

Возможные пути уменьшения рисков. Зарубежные исследователи выражают оптимизм, что в странах, не достигших высокого индустриального развития, существуют значительные резервы для экономического роста даже в условиях сокращения населения [3]. Ситуацию помогут исправить такие меры:

- стимулирование экономической активности ранее недостаточно привлеченных слоев населения (учащаяся молодежь, женщины, люди старшего возраста, люди с инвалидностью, мигранты и др.);
- внедрение современных технологий;
- укрепление институциональной поддержки;
- инвестиции в накопление человеческого капитала, научные разработки и инновации;
- перераспределение занятости из традиционного сельского хозяйства и других низкодоходных секторов экономики в сектора с более высокой добавленной стоимостью.

Все эти направления, в любом случае, являются составляющими общего эволюционного прогресса, но в условиях быстрых демографических изменений их темп может оказаться недостаточным. Для мобилизации резервов роста нужна целенаправленная, комплексная, взвешенная политика, что, к сожалению, нехарактерно для наших стран.

В контексте демографических изменений, уровень адекватности национальной политики можно измерять по отношению к повышению пенсионного возраста.

Например, страны Северной и Западной Европы в числе первых инициировали повышение пенсионного возраста, хотя ситуация у них не самая критическая. Эти страны

давно ступили на путь демографического перехода и высокий уровень старения у них связан с достижением очень высоких показателей продолжительности жизни. По сравнению со среднеевропейскими показателями, они имеют достаточно высокий уровень рождаемости, и им удается поддерживать стабильные темпы естественного прироста (за исключением Германии) [8]. Эти страны имеют также очень высокие уровни занятости по всем группам населения, включая женщин и людей старшего возраста, что обеспечивается диверсифицированной экономикой и развитой занятостью в сфере услуг [2]. Хотя демографическая ситуация, уровень занятости и доходов в целом благоприятны для финансового самочувствия пенсионной системы, в большинстве этих стран пенсионный возраст уже достиг порога 65 лет (причем как для мужчин, так и для женщин), и речь уже идет о дальнейшем повышении до 67 лет и далее. Исключение составляет лишь Франция, где пенсионный возраст долгое время оставался на уровне 60 лет, и пока решение принято о повышении только до 62 лет [6].

Страны Южной Европы также имеют высокий уровень старения и высокую продолжительность жизни. Но, в отличие от стран Северной и Западной Европы, у них сверхнизкая рождаемость и значительно более низкие уровни занятости населения, особенно среди женщин и людей старшего возраста. Экономика этих стран менее диверсифицирована, в частности остается относительно большая доля занятости в аграрном и торговом секторах. Несмотря на все эти обстоятельства, политики этих стран долгое время пытались избегать пенсионных реформ. Решение о повышении пенсионного возраста были приняты ими в условиях жесткого финансово-экономического кризиса, на фоне рекордно высоких показателей безработицы, под сильным внешним давлением и в пакете с многочисленными мероприятиями по урезанию социальных благ, что обусловило крайне негативное восприятие реформы.

Политика в Украине. В Украине с октября 2011 г. началось постепенное (на полгода ежегодно) повышение пенсионного возраста для женщин. В 2021 г. пенсионный возраст женщин достигнет 60 лет и сравняется с показателем для мужчин. Уже сейчас совершенно ясно, что 60 лет – это неприемлемо мало с учетом демографических перспектив Украины и показателей в других странах мира, не только Европы.

Тем не менее, украинские политики пытаются держать табу на дальнейшее повышение пенсионного возраста. Пенсионная реформа 2017 г. прошла под лозунгом «зато мы не повышаем пенсионный возраст». В поисках других способов ограничения притока новых пенсионеров, ставка была сделана на усиление требований к страховому стажу, дающего право на назначение пенсии по старости. Так называемый «коридор» пенсионного возраста предполагает, что возраст назначения пенсии по старости будет определяться по критериям стажа. Будет три возрастных порога – 60/63/65 лет, причем критерии стажа будут постепенно повышаться в течение 10 лет, начиная с 2018 г. В 2028 г. выйти на пенсию в 60 лет смогут люди со стажем не менее 35 лет, в 63 года – со стажем от 25 до 35 лет, в 65 лет – со стажем от 15 до 25 лет.

Привязка права на пенсию к длительности стажа, конечно, должна способствовать повышению эффективного пенсионного возраста, то есть фактического возраста назначения пенсии по старости. Однако такой непрямой путь имеет уязвимости.

Во-первых, стаж менее объективный показатель, чем возраст, в частности очень сильно влияют изменения в правилах учета стажа. В Украине есть значительные особенности по учету стажа до и после введения системы персонификации (введена с 1 июля 2000 г.). До 2000 г. страховой стаж засчитывается по записям в трудовой книжке и другим подобным документам, после 2000 г. – по данным системы персонификации об уплате взносов, причем за каждый месяц уплаченный взнос должен быть не меньше минимального, иначе стаж пропорционально уменьшается. Кроме того, в стаж до 2000 г. засчитывается период обучения в профессиональных учебных заведениях. Есть также различия по учету и

длительности кредитных периодов, которые засчитываются в стаж без уплаты взносов (срочная военная служба, отпуск по уходу за ребенком и т.п.).

Во-вторых, вся ответственность за (не)приобретение стажа возлагается на человека, хотя люди далеко не всегда имеют возможность выбирать рабочее место. В распространении неформальной занятости есть значительная вина государства, которое фактически провалило реформы переходного периода и самоустранилось от надзора за соблюдением трудового законодательства. Если говорить о нынешних молодых людях, учитывая растущую продолжительность обучения, они просто не успеют заработать 35 лет стажа до достижения 60-летнего возраста. Установление недостижимых критериев может привести к еще большему разочарованию относительно участия в системе пенсионного страхования.

В-третьих, выход на пенсию в 60 лет преподносится как бонусное вознаграждение, а на самом деле более ранний выход на пенсию означает более длительный период экономически неактивной жизни и повышенные риски бедности, особенно для женщин.

В-четвертых, официально пенсионный возраст остается 60 лет, и по достижении этого возраста любое лицо может претендовать на пособие малообеспеченным в размере, равном минимальной пенсии по старости. Таким образом, уменьшение численности пенсионеров и/или расходов на страховые пенсии по возрасту может обернуться увеличением численности малообеспеченных и расходов на различные государственные социальные пособия. При этом существенно увеличиваются риски бедности для людей пенсионного возраста.

Доминирование однозначно негативного отношения к теме повышения пенсионного возраста связано с общим восприятием реформы как ограничения прав, конкретно как намерения сэкономить на выплате пенсий. Однако такое представление не является верным: специалисты утверждают, что для пенсионной системы повышение пенсионного возраста имеет актуарно нулевой эффект [4]. Повышение пенсионного возраста дает возможность сократить количество новых назначений пенсий, но лишь на некоторое время. Когда новый порог пенсионного возраста достигнут, поколения уходят на пенсию в полном составе и «экономия» на новых пенсионерах исчезает, а общее количество пенсионеров по старости может снова начать расти. Новые пенсионеры также не теряют своих прав: более высокий порог пенсионного возраста стимулирует дольше работать и при прочих равных условиях они успеют заработать себе больший стаж и более высокие пенсии. Таким образом, повышение пенсионного возраста не ведет к снижению размера выплат, наоборот, способствует их росту, как у нынешних, так и у будущих поколений пенсионеров.

В контексте демографических изменений, нужно научиться видеть в этой реформе не ограничение, а стимулы и возможности. Повышение пенсионного возраста следует рассматривать, прежде всего, с позиций расширения возможностей занятости, увеличения шансов личностной самореализации в трудовой карьере и улучшения материального благосостояния. Хотя национальные законодательства, как правило, не допускают прямых запретов на занятость пенсионеров, существует множество официальных правил и негласных практик, которые значительно ограничивают стимулы и гарантии занятости после назначения пенсии. Например, многие страны сокращают выплаты работающим пенсионерам пропорционально рабочему времени, размеру пенсии или размеру заработка/совокупного дохода [6]. Удержаться на «хорошей» должности в статусе пенсионера гораздо труднее, негласные дискриминационные практики приводят к сегрегации работающих пенсионеров в низкооплачиваемых и «непрестижных» профессиях/секторах экономики.

Повышение пенсионного возраста дает возможность поддержать пропорции между продолжительностью трудового и пенсионного периодов жизни – на уровне отдельного человека, и между численностью пенсионеров и населения трудоспособного возраста – на макроуровне. Это дает возможность оздоровить публичные финансы и повысить

устойчивость пенсионной системы, обеспечить более высокий уровень пенсий без увеличения пенсионных расходов по отношению к ВВП. Современное плачевное состояние пенсионной системы Украины является ярким свидетельством того, что экстенсивное распространение пенсионных прав на большое количество нестарых людей – прямой путь к снижению уровня доходов людей действительно пожилого возраста [6].

В условиях сокращения контингентов трудоспособного возраста и снижения предложения на рынке труда с соответствующими негативными последствиями для возможностей экономического роста, повышение производительности, качества труда и уровня участия в рабочей силе становятся решающими факторами экономического роста и человеческого развития [5]. В этом контексте повышение пенсионного возраста может и должно стать катализатором многих связанных экономических и социальных реформ, имеющих целью структурную перестройку экономики и рабочих мест, улучшение условий труда, реальное внедрение обучения в течение всей жизни, создание надлежущей инфраструктуры.

Библиография

1. Europe's demographic future: Facts and figures on challenges and opportunities. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities, 2007, 177 p.
2. Eurostat (lfsi_emp_a). <https://ec.europa.eu/eurostat/web/lfs/data/database#>.
3. Fotakis Constantinos, Peschner Jörg. Demographic change, human resources constraints and economic growth. The EU challenge compared to other global players. Working Paper 1/2015, Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2015, 68 p.
4. Nerlich Carolin, Schroth Joachim. The economic impact of population ageing and pension reforms, ECB Economic Bulletin, 2018, Issue 2.
5. Schwarz Anita M., Omar S. Arias. The Inverting Pyramid: Pension Systems Facing Demographic Challenges in Europe and Central Asia. World Bank, Washington, 2014. DC. DOI: 10.1596/978-0-8213-9908-8.
6. The MISSOC comparative tables, 2019. <https://www.missoc.org/missoc-database/comparative-tables/>.
7. Tkachenko Lidia. Rentenreform in der Ukraine. Friedrich-Ebert-Stiftung, Regionalbüro Ukraine & Belarus. Kiew, Januar 2018, 44 s. <http://library.fes.de/pdf-files/bueros/ukraine/14100.pdf>.
8. United Nations, Department of Economic and Social Affairs, Population Division, 2019. World Population Prospects 2019: Highlights. ST/ESA/SER.A/423. https://population.un.org/wpp/Publications/Files/WPP2019_Highlights.pdf.
9. United Nations, Department of Economic and Social Affairs, Population Division. World Population Prospects 2019, Online Edition. Rev. 1. [https://population.un.org/wpp/Download/Files/1_Indicators%20\(Standard\)/EXCEL_FILES/1_Population/WPP2019_POP_F08_1_TOTAL_POPULATION_BY_BROAD_AGE_GROUP_BOTH_SEXES.xlsx](https://population.un.org/wpp/Download/Files/1_Indicators%20(Standard)/EXCEL_FILES/1_Population/WPP2019_POP_F08_1_TOTAL_POPULATION_BY_BROAD_AGE_GROUP_BOTH_SEXES.xlsx).
10. Мальтус Т. Опыт о законе народонаселения. Антология экономической классики. М.: МП «ЭКОНОВ», «КЛЮЧ», 1993, с. 5–136.

PROVOCĂRI DEMOGRAFICE ȘI SOCIOECONOMICE PENTRU CONSOLIDAREA SISTEMULUI DE PENSII

Olga GAGAUZ[®], doctor habilitat în sociologie, conf.cercet.,
Centrul de Cercetări Demografice al INCE, Republica Moldova
Galina SAVELIEVA[®], doctor în științe economice, conf.cercet.,
Centrul de Cercetări Demografice al INCE, Republica Moldova,

DOI: <https://doi.org/10.36004/nier.cdr.2019.14-04>

JEL Classification: H55, J11, J21, J32, J38.

În articol se analizează impactul factorilor demografici și socioeconomiци asupra sistemului de pensii. Rezultatele cercetării arată că incapacitatea sistemului actual de pensii de a asigura pensii decente persoanelor vârstnice în mare măsură este determinată de situația nefavorabilă pe piața muncii, în special de rata scăzută a activității economice a populației, proporția înaltă a persoanelor ocupate în sectorul informal, numărul semnificativ de categorii de lucrători eligibil să se pensioneze mai devreme decât vârsta de pensionare etc. Factorul demografic nu a avut o influență negativă asupra sistemului de pensionare. Prognozele demografice arată că pe parcursul ultimelor decenii raportul dintre numărul populației în vârstă aptă de muncă și numărul de pensionari se va menține la un nivel relativ favorabil. În acest context, valorificarea potențialului uman, inclusiv al vârstnicilor, rămâne un obiectiv important al politicilor de stat.

Cuvinte-cheie: factorii demografici și socioeconomiци, îmbătrânirea demografică, potențialul uman, piața muncii, prognoze demografice, sistemul de pensii.

This article analyses the impact of demographic and socio-economic factors on the pension system. The results of the research show that the inability of the current pension system to provide decent pensions to the elderly is largely determined by the unfavorable situation on the labor market, in particular, by the low rate of economic activity of the population, the high proportion of people employed in the informal sector, the significant number of different categories of workers eligible to retire earlier than retirement age, etc. The demographic factor did not have a negative influence on the retirement system. The demographic forecasts show that during the last decades the ratio between the number of working age population and the number of pensioners will be maintained at a relatively favorable level. In this context, harnessing human potential, including the elderly, remains an important goal of state policies.

Key words: demographic and socio-economic factors, demographic aging, human potential, labor market, demographic forecasts, pension system.

Îmbătrânirea demografică a populației, creșterea speranței de viață la naștere, precum și la vârstele înaintate au determinat necesitatea revizuirii strategiilor regionale și naționale, promovarea conceptului îmbătrânirii active, au stimulat desfășurarea reformelor în domeniul sistemelor de asigurare cu pensii, având drept scop asigurarea sustenabilității financiare a acestora și bunăstării populației vârstnice.

Deși în spațiul european se observă o tendință continuă de aplicare a unor standarde unice în ceea ce privește sistemele de pensionare, contextul socioeconomic și demografic diferit, gradul diferit de avansare în procesul de înlocuire a sistemului existent "pay-as-you-go" cu un sistem mai diversificat și flexibil, determină diferențele în sistemele de pensionare, capacitatea lor de a răspunde la provocările demografice, de a garanta principiul egalității în exercitarea dreptului la pensie etc. În ultimii ani, în țările economic avansate tot mai mare atenție se acordă îmbunătățirii

© Olga Gagauz, gagauzo@inbox.ru

© Galina Savelieva, gts6@mail.ru

sistemelor de pensionare, pentru a asigurarea drepturi egale grupurilor de populație cu un statut socioeconomic diferit [9].

În ultimii ani, Uniunea Europeană în mod regulat elaborează raportul privind îmbătrânirea populației, care oferă estimări proiectate ale cheltuielilor bugetare suplimentare în legătură cu schimbările viitoare în structura de vârstă a populației și efectul măsurilor de răspuns preconizate de țările din regiune [12].

Creșterea vârstei de pensionare prezintă cel mai simplu instrument care asigură reducerea numărului de pensionari, cheltuielilor sistemului de pensionare și creșterea volumului contribuțiilor în fondul de pensionare prin creșterea numărului de plătitori. Astfel, creșterea vârstei de pensionare este cea mai discutată măsură de atenuare a efectelor negative ale îmbătrânirii demografice din perspectiva asigurării durabilității pe termen lung a sistemului de pensii. Unii autori [13] consideră că nu există alte alternative de menținere a raportului favorabil dintre numărul de pensionari și populația aptă de muncă.

Totodată, obținerea sustenabilității financiare a sistemului de pensionare, asigurarea echității, bunăstării populației după ieșirea la pensie, precum și a dreptului de a primi o pensie în raport cu contribuția în fondul social prezintă un obiectiv destul de complex și depinde de mai mulți factori.

În Republica Moldova, necesitatea reformei sistemului de pensionare se discută pe parcursul a mai mulți ani, această problemă provocând poziții opuse atât ale politicianilor, cât și ale populației. Astfel, la 14 octombrie 1998 a fost aprobată Legea privind pensiile de asigurări sociale de stat nr.156-XIV sau Legea de bază, aplicată de la 1 ianuarie 1999,¹⁰ care preconiza majorarea vârstei de pensionare. Procesul inițiat de majorare a vârstei pentru stabilirea pensiei pentru limită de vârstă (de la 60 ani până la 62 ani pentru bărbați și de la 55 ani până la 57 ani pentru femei), art.41 din Legea în cauză a fost suspendat de la 1 ianuarie 2003.¹¹

În anul 2017, prin modificarea Legii „Cu privire la sistemul de pensii de stat”, de la 1 iulie 2017 a intrat în vigoare o creștere treptată a vârstei de pensionare și o creștere a perioadei de cotizare atât pentru bărbați, cât și pentru femei. Vârsta standard de 63 de ani de pensionare pentru bărbați a fost atinsă la 1 iulie 2019, iar pentru femei va fi majorată treptat până la 1 iulie 2028. În același timp, perioada de cotizării pentru bărbați și femei va fi de 34 de ani.

De menționat, că o bună parte a cheltuielilor destinate asigurărilor sociale (cca 80-81%) se referă la pensiile pentru limită de vârstă. În anul 2018, pentru primă dată pentru ultimii zece ani, numărul beneficiarilor de pensie a scăzut cu 1,2% față de anul precedent, ca urmare a creșterii atât vârstei de pensionare, cât și a stagiului de cotizare.

Scopul studiului actual a constituit analiza impactului factorilor demografici și socioeconomiici asupra sistemului de pensionare în Republica Moldova, precum și fundamentarea unor măsuri de politici în acest domeniu.

Datele Biroului Național de Statistică și analiza secundară a studiilor recente au constituit baza informațional-statistică a cercetării.

Contextul demografic

În ultimii ani, în Republica Moldova se înregistrează o tendință demografică continuă de scădere a numărului populației și îmbătrânire demografică a acesteia. În perioada anilor 2004-2014, populația țării s-a redus cu 393 mii (cu cca 12%) - de la 3262 mii până la 2869 mii. Numărul populației, estimat la începutul anului 2019, a constituit 2681,7 mii persoane, ceea ce reprezintă o

¹⁰ Legea privind pensiile de asigurări sociale de stat: nr. 156-XIV din 14.10.1998. Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 1998, nr. 111-113, art.683. Republicată în Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2004, nr. 42-44, art. 247.

¹¹ Legea nr.1485-XV din 22 noiembrie 2002 pentru modificarea articolului 41 din Legea nr. 156-XIV din 14 octombrie 1998 privind pensiile de asigurări sociale de stat. Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2002, nr. 161, art nr. 1264; Legea privind modificarea și completarea unor acte legislative: nr. 399-XVI din 14.12.2006. Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2007, nr. 39-42, art. 169.

descreștere a populației cu aproape 190 mii persoane din 2014, rata de descreștere anuală constituind circa - 1,8 %.

În deceniile viitoare declinul demografic va continua cu ritmuri rapide, scăderea anuală a populației, conform prognozei demografice a Centrului de Cercetări Demografice [1], va constitui cca 1,1 - 2%, iar către anul 2035 efectivul populației țării poate să se micșoreze până la 2085,8 mii (cu 28,4%). Într-un context economic și social atât de complex cum este cel actual, dezvoltarea demografică a țării este imprevizibilă, doar îmbunătățirea semnificativă a indicatorilor demografici – fertilitatea, speranța de viață la naștere și reducerea migrației - pot diminua dimensiunile declinului demografic.

Rata de îmbătrânire demografică a crescut cu aproximativ 4 p.p. în decursul a 20 de ani, ponderea persoanelor 60+ în totalul populației ajungând la 20,8% în anul 2019. Însă procesul de îmbătrânire a populației și schimbările în structura populației, în special în raportul dintre populația în vârstă aptă de muncă și cea înaptă de muncă, apar neuniform datorită caracteristicilor piramidei de vârstă. În pofida scăderii continue a efectivului populației Republicii Moldova, prognoza demografică demonstrează că în deceniile viitoare se va menține o proporție relativă favorabilă a populației în vârstă aptă de muncă¹² – cu unele oscilații în jur de 53-55% (Fig. 1.). Proporția populației în vârstă de pensionare va crește treptat de la 19,1% în anul 2019 până la 20,1% în anul 2035.

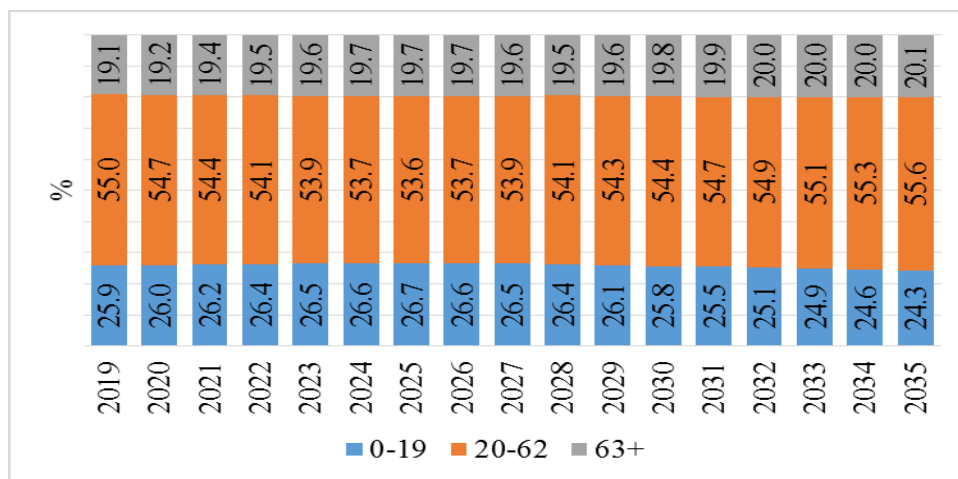

Figura 1. Structura prospectivă a populației pe grupe de vârstă, 2019-2035

Sursa: Calculat în baza prognozei demografice, seria 2014-2035

Dinamica numerică a populației în vârstă aptă de muncă și în vârstă de pensionare (Fig. 1. și Fig. 2.) demonstrează o scădere continuă, totodată, raportul dintre aceste două categorii se menține la un nivel de 2,7 (2,8):1.

¹² Din categoria populației în vârstă aptă de muncă a fost omis grupul de vârstă de 15-19 ani, care în prezent se caracterizează cu rata de ocupare foarte scăzută; totodată, s-a luat în considerare și creșterea treptată a vârstei de pensionare pentru femei (până în anul 2028).

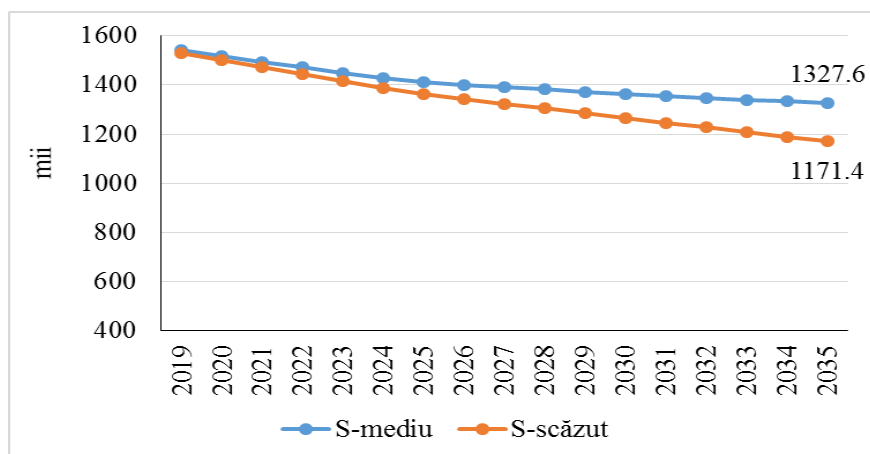

Figura 2. Dinamica prospectivă a numărului populației în vârstă aptă de muncă, 2019-2035¹³

Sursa: Calculat în baza prognozei demografice, seria 2014-2035

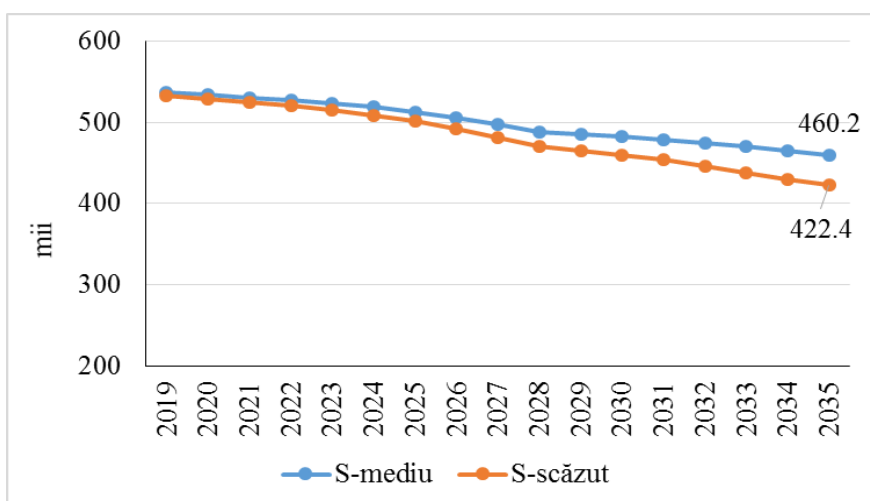

Figura 3. Dinamica prospectivă a numărului populației în vârstă de pensionare, 2019-2035¹⁴

Sursa: Calculat în baza prognozei demografice, seria 2014-2035

Contextul socioeconomic

Deși după anul 2014 numărul populației ocupate în Republica Moldova a fost în creștere, aceasta a avut loc pe fundalul scăderii numărului de salariați și creșterii lucrătorilor pe cont propriu. Rata totală de ocupare a populației se menține la un nivel scăzut (42,0% în anul 2018), având cele mai mici valori în comparație cu țările UE și Rusia. Totodată, gradul de ocupare a populației în economia tenebră se menține la un nivel înalt, constituind în medie 35-37% (în anul 2018 - 38,5%).

Analiza dinamicii raportului dintre numărul populației ocupate și numărul pensionarilor demonstrează că acesta a scăzut de la 1,38 : 1 în 2001 până la 1,1 : 1 în 2018. Cauza principală a acestei tendințe constă în reducerea numărului salariaților cu 13,6% (cu 122 mii pers.) comparativ cu anul 2001. Către anul 2018 numărul salariaților (777,2 mii pers.) s-a apropiat de numărul pensionarilor (703,9 mii pers.), diferența constituind doar 10,4%.

¹³ În calcularea contingentului populației în vârstă aptă de muncă și cea în vârstă de pensionare s-a ținut cont de schimbările în vârstă de pensionare.

Tabelul 1. Raportul dintre numărul populației economic active/ocupate și numărul pensionarilor, 2014-2018

	2014	2015	2016	2017	2018
Populația economic activă, mii.pers.	1232,4	1265,6	1272,8	1259,1	1 290,7
Rata activității, %	41,2	42,4	42,6	42,2	43,3
Populația ocupată, mii pers.	1184,9	1203,6	1219,5	1207,5	1 252,2
Rata ocupării,%	39,6	40,3	40,8	40,5	42,0
Numărul pensionarilor, mii pers.	669,9	679,9	691,2	694,8	703,9
inclusiv, pentru limită de vârstă	507,5	518,9	531,8	533,0	526,65
Raportul dintre populația economic activă și pensionari	1,84	1,86	1,84	1,81	1,83
Raportul dintre populația ocupată și pensionari	1,77	1,77	1,76	1,74	1,78
Raportul dintre salariații contribuabili și pensionari	1,19	1,16	1,11	1,13	1,10

Sursa: Rapoartele sociale anuale MMPSF www.mmpsf.gov.md, MSMPS www.msmps.gov.md, www.statistica.md

Se constată unele schimbări care provoacă instabilitatea financiară a bugetului de asigurări sociale. Astfel, categoria principală a contribuabililor (salariații) a scăzut de la 67,3% în 2014 până la 62,1% în 2018, pe când ponderea altor categorii ale populației ocupate a crescut: lucrători familiali neremunerați de la 2,4% până la 4,1% și lucrătorilor pe cont propriu de la 29,6% până la 33,6% (Tabelul 2.).

Tabelul 2. Structura populației ocupate după statutul profesional

	2014	2015	2016	2017	2018
Populația ocupată, mii pers., dintre care:	1184,9	1203,6	1219,5	1207,5	1 252,2
Salariați, mii pers.	797,6	787,6	768,3	787,1	777,2
Lucratori pe cont propriu, mii pers.	350,3	362,8	387,7	370,9	420,3
Lucrători familiali neremunerați, mii pers.	28,5	45,9	56,5	45,5	50,9
Patroni, membri ai cooperativei, mii pers.	8,5	7,2	7,0	4,1	3,9
Structura populației ocupate după statutul profesional în % față de total					
Total	100,0	100,0	100,0	100,00	100,0
Salariați	67,3	65,4	63,0	65,2	62,1
Lucratori pe cont propriu	29,6	30,1	31,8	30,7	33,6
Lucratori familiali neremunerați	2,4	3,8	4,6	3,8	4,1
Patroni, membri ai cooperativei	0,7	0,7	0,6	0,3	0,2

Sursa: Elaborat în baza datelor BNS, www.statistica.md

În ultimii 7 ani se constată o tendință de micșorare a populației ocupate în sectorul formal pe fundalul creșterii ponderii populației ocupate în sectorul informal: cu 8,8% în 2018 față de 2012 (sau cu 141,4 mii pers). Acest fenomen cuprinde angajații din întreprinderi ai sectorului informal, gospodarii casnice care produc pentru consum propriu și care angajează salariați (88,7% din cele care sunt ocupate în sectorul informal). Asemenea situație necesită o decizie specială, având în

vedere că populația aptă de muncă ocupată în sectorul informal are venituri neînregistrate și nu contribuie la formarea fondurilor de asigurări sociale. În plus, în condițiile sistemului de pensii actual personalizat, această categorie de populație nu va avea dreptul la pensie, ci doar la un ajutor social temporar (lipsa dreptului la o pensie fără stagiul de cotizare).

Tabelul 3. Populația ocupată în sectorul formal și informal, 2014-2018

	2014	2015	2016	2017	2018
Populația ocupată în total, mii pers.	1 184,9	1 203,6	1 219,5	1 207,5	1 252,2
inclusiv ocupată în					
- sectorul formal	799,4	785,2	776,2	788,6	769,9
- sectorul informal	385,5	418,4	443,3	418,9	482,3
în % față de total	32,5	34,8	36,3	34,7	38,5
Populația ocupată la întreprinderi al sectorului formal – total, mii pers.	864,5	855,7	839,1	844,6	824,7
inclusiv după tipul locului de muncă					
- loc de muncă formal	799,4	785,2	776,2	788,6	769,9
- loc de muncă informal	65,1	70,5	62,9	56,0	54,7
inclusiv în % față de total	7,5	8,2	7,5	6,6	6,6
Populația ocupată la întreprinderi al sectorului informal, total, mii pers.	190,8	187,3	197,2	179,6	199,7
inclusiv după tipul locului de muncă					
- loc de muncă formal	-	-	-	-	-
- loc de muncă informal	190,8	187,3	197,2	179,6	199,7
Populația ocupată în gospodarii casnice care produc pentru consum propriu, total, mii pers.	126,4	156,9	179,7	179,9	224,0
inclusiv după tipul locului de muncă					
- loc de muncă formal	-	-	-	-	-
- loc de muncă informal	126,4	156,9	179,7	179,9	224,0
Populația ocupată în gospodarii casnice care angajează salariați, total, mii pers.	3,3	3,7	3,5	3,4	3,9
inclusiv după tipul locului de muncă					
- loc de muncă formal	-	-	-	-	-
- loc de muncă informal	3,3	3,7	3,5	3,4	3,9

Sursa: Elaborat în baza datelor BNS, www.statistica.md

Cea mai mare pondere a populației ocupate la locuri de muncă informale (*Tabelul 4.*) a fost în categorii de vârstă 35-44 ani (21,3%) și 25-34 ani (21,2%). Câte 19% revine grupurilor de vârstă 45-54 și 55-64 ani. Ponderea populației ocupate în vârstă pensionară - 65 ani și peste, constituie doar 0,8%, fiind ocupată în gospodarii casnice care produc pentru consum propriu. O bună parte a locurilor de muncă informale se referă la agricultura, economia vânătorului și piscicultura (79,9% din totalul persoanelor ocupate informal).

Tabelul 4. Ocuparea informală pe grupe de vârstă, anul 2018 (mii persoane)

	Total	15-24 ani	25-34 ani	35-44 ani	45-54 ani	55-64 ani	65+
Întreprinderi ale sectorului formal (locuri de muncă informale)	54,7	7,3	13,0	13,8	13,0	7,1	0,5
Întreprinderi ale sectorului informal	199,7	15,3	51,9	50,4	40,4	31,09	9,9

Gospodarii casnice care produc pentru consum propriu	224,0	14,6	36,5	37,1	40,4	53,8	41,7
Gospodarii casnice care angajeaza salariați	3,9	0,5	0,8	1,3	1,0	0,3	-
Total, mii pers.	482,3	37,7	102,1	102,5	94,8	93,1	52,1
În % față de total populația ocupată							
Intreprinderi ale sectorului formal (locuri de muncă informale)	100,0	13,3	23,7	25,2	23,7	13,0	1,1
Intreprinderi ale sectorului informal	100,0	7,6	26,0	25,2	20,2	16,0	5,0
Gospodarii casnice care produc pentru consum propriu	100,0	6,5	16,3	16,6	18,0	24,0	18,6
Gospodarii casnice care angajeaza salariați	100,0	12,8	20,5	33,3	25,6	7,8	-
În total pe grupa de vârstă	100,0	7,8	21,2	21,3	19,6	19,3	10,8

Sursa: Elaborat în baza datelor BNS, www.statistica.md

În anul 2018, cca 38,5% din populația ocupată s-a referit la sectorul informal, fiind în creștere cu 3,8 p.p. față de anul 2017 (34,7%). În totalul persoanelor ocupate informal 30,1% sunt în vârstă prepensionară sau în vârstă de pensionare.

Totodată, în totalul salariaților există o categorie de lucrători care execută “munca nedeclarată” (orice muncă efectuată de către persoana fizică “pentru sau sub autoritatea unui angajator fără a fi respectate prevederile Codului Muncii referitoare la încheierea contractului individual de muncă”) [3] care activează fără contracte individuale de muncă sau în baza unor înțelegeri verbale (cea mai vulnerabilă categorie a populației ocupate în total dependentă de angajator, patron). În anul 2018, această categorie a constituit 6,6% din totalul salariaților. În baza înțelegerii verbale sunt ocupați 47,1% din salariați în domeniul agriculturii, 17,5% - în comerț, 7,1% - în construcții.

În afară de acestea, în anul 2018, 7,1% din salariați au primit salarii „în plic”, cea mai mare pondere a acestora fiind ocupată în agricultură (48,2%), urmată de comerț (17,1%), industrie (7,1%) și construcții (6,8%).

În condițiile menționate este dificil de prevăzut mărimea unei pensii viitoare și dacă aceasta va fi acordată în conformitate cu cadrul legislativ în vigoare. Veniturile obținute de către lucrătorii menționați (în suma totală parțială) nu sunt înregistrate ca un venit asigurat, nici de către angajator, nici de persoanele angajate în sistemul de stat de asigurări sociale obligatorii [7].

Obiectivul principal prevăzut în Strategia reformei sistemului de asigurare cu pensii în Republica Moldova a fost reducerea treptată a cuantumului contribuțiilor de asigurări sociale de stat obligatorii virate de angajatori în paralel cu creșterea treptată a contribuțiilor individuale de asigurări sociale de stat obligatorii. Până în anul 2002, tariful contribuțiilor angajatorilor a fost la nivel de 31% din fondul de remunerare a muncii și 1% - contribuții individuale ale angajaților, în anii 1992-2003 aceste mărimi constituiau 29% și 1%, iar începând cu anul 2004 cuantumul contribuțiilor a fost redus pentru angajatori cu 1% și creșterea tarifului pentru angajați, respectiv, cu 1% (2004 – 28% și 2%; 2005 – 27% și 2%; 2006 – 26% și 3%; 2007 – 25% și 4%; 2008 – 24% și 5%). Începând cu anul 2005 și până în prezent cuantumul general al contribuțiilor de asigurare socială obligatorie rămâne neschimbat, la nivel de 29%, principalele modificări au avut loc în raportul cuantumului contribuțiilor pe care angajatorul le realizează direct din fondul de remunerare a muncii și contribuțiilor personale ale angajatului în favoarea reducerii acestora din partea angajatorului (de la 29% până la 23%) și sporirii contribuțiilor personale ale angajatorului (tariful individual a crescut până la 6%). Totodată, au fost modificate atât mărimile tarifelor, cât și modul de stabilire a contribuțiilor de asigurări sociale de stat obligatorii individuale, virate de persoanele

fizice, proprietarii de terenuri agricole, titularii de patentă de întreprinzător și alte categorii de contribuabili. Toate acestea au fost condiționate de promovarea continuă a reformei structurale în economie și sfera socială, de apariția formelor noi de organizare a activităților economice, de perfecționarea cadrului legislativ în domeniul activităților economice și finanțelor publice, dezvoltarea diferitor forme și diferitor domenii ale antreprenoriatului, businessului mic și mijlociu etc. În rezultat a fost creată baza sistemului de asigurări sociale de stat obligatoriu. Caracteristica actuală a unor categorii de contribuabili de bază și tarifele contribuțiilor pentru ultimii trei ani este reflectat în *Tabelul 5*.

Tabelul 5. Categoriile de plătitori și tarifele contribuțiilor de asigurări sociale de stat pentru anii 2016-2018

Categoriile de plătitori și de asigurați	Tarifele contribuțiilor de asigurării de stat obligatorii, în %, plătiți de	
	angajatori	individuale
1. Angajatorul, persoana juridică sau fizică asimilată angajatorului (persoanele angajate <i>prin contract individual de muncă</i> (exclusiv cele specificate la pct.1,3,5), precum și angajații/personae fizice-rezidente parcurilor pentru tehnologia informației, angajații proiectelor, instituții și organizații internaționale în cazul în care acordurile internaționale la care nu prevăd scutirea de plată a contribuțiilor de asigurări sociale de stat obligatorii, activității în funcții electivă sau în cadrul autorităților executive, judecători, procurori, avocați ai poporului	23 % la fondul de salarizare și la alte recompense	6% din salariul lunar și din celelalte recompense
2. Angajatorul pentru persoanele angajate prin contract individual de muncă ori prin alte contracte în vederea executării de lucrări sau prestării de servicii care activează în condiții speciale de muncă (din aviația civilă)	33% la fondul de salarizare și la alte recompense	6% din salariul lunar și din celelalte recompense
3. Angajatorul pentru persoanele angajate prin contract individual de muncă ori prin alte contracte în vederea executării de lucrări sau prestării de servicii care întrunesc condițiile specificate la art. 24 alin. (21) din Legea nr.1164-XIII din 24 aprilie 1997 pentru punerea în aplicare a titlurilor I și II ale Codului Fiscal	23% la 2 salarii medii lunare pe economie prognozate pentru anul 2018	6% din salariul lunar și din celelalte recompense
4. Rezidenții parcurilor pentru tehnologia informației (Legea nr.77 din 21 aprilie 2016 cu privire la parcurile pentru tehnologia informațională, art.14 Repartizarea sumelor impozitului unic perceput de la rezidenții parcurilor pentru tehnologia informației: «Sumele achitate de rezidenții parcului cu titlu de impozit unic perceput de la rezidenții parcurilor pentru tehnologia informației se vor încasa la Ministerul Finanțelor într-un cont trezorerial de încasări, fiind ulterior repartizate: b) la bugetul asigurărilor sociale de stat: contribuțiile de asigurări sociale de stat obligatorii de la rezidenții parcurilor din industria tehnologiei informației – 54,7%»).	În conformitate cu prevederile Legii nr. 77/2016 cu privire la parcurile pentru tehnologia informației*	
5. Angajatorii din agricultură (persoane fizice și juridice) care practică în decursul întregului an bugetar exclusiv activitățile stipulate în grupele 01.1–01.6 din Clasificatorul activităților din economia Moldovei, aprobat prin Hotărîrea Colegiului	22% la fondul de salarizare și la alte recompense	6% din salariul lunar și din celelalte recompense

Biroului Național de Statistică nr. 20/2009, pentru persoanele angajate prin contract individual de muncă ori prin alte contracte în vederea executării de lucrări sau prestării de servicii:	pentru tot personalul unității	
- din mijloacele angajatorului	16% la fondul de salarizare și la alte recompense	
- de la bugetul de stat	6% la fondul de salarizare și la alte recompense	
6. Persoanele fizice, cu excepția pensionarilor, persoanelor cu dizabilități, precum și a persoanelor sus-menționate în situații de fondatori ai întreprinderilor individuale; notari, investiți în funcție în modul stabilit de lege; executori judecătorești, investiți în funcție în modul stabilit de lege; avocați care au înregistrată una din formele de organizare a activității de avocat în condițiile legii; administratori autorizați care au înregistrată una din formele de organizare a activității de administrator în condițiile legii; persoane fizice care desfășoară activități independente în domeniul comerțului cu amănuntul, cu excepția comerțului cu mărfuri supuse accizelor.		În anul 2016 – 7032 de lei, 2017 – 7512 de lei, 2018 - 8424 de lei anual pentru asigurare individuală
7. Titularii patentei de întreprinzător, cu excepția pensionarilor, persoanelor cu dizabilități, precum și a persoanelor care se încadrează în categoriile de plătitori prevăzute în pct. 1-6.		În anul 2016 – 7032 de lei, 2017 – 7512 de lei, 2018 - 8424 de lei anual pentru o persoană, dar nu mai puțin de 1/12 din această sumă lunar, în funcție de durata activității desfășurate pe bază de patentă).

* Legea cu privire la parcurile pentru tehnologia informațională: nr. 77 din 21.04.2016. Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2016, nr. 157-162, art. 318.

Sursa: Elaborat în baza Anexei nr. 3. la:

Legea bugetului asigurărilor sociale de stat pe anul 2016: nr. 156 din 01.07.2016. Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2016, nr. 230-231, art. 488.

Legea bugetului asigurărilor sociale de stat pe anul 2017: nr. 286 din 16.12.2016. Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2016, nr. 472-477, art. 957.

Legea bugetului asigurărilor sociale de stat pe anul 2018: nr. 281 din 15.12.2017. Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2017, nr. 464-470, art. 806.

Tarifele contribuțiilor de asigurări sociale au fost menținute la aceleași nivel în perioada 2016-2018 sau tariful total a constituit 29%, inclusiv din partea angajatorului, de 23% la fondul de remunerare a muncii și alte recompense și 6% din partea angajatului, în cazul angajatorului care angajează lucrători în baza contractului individual de muncă în sectorul agricol - 22%, din care 6% au fost subvenționate de la bugetul de stat, precum și 33% reprezintă tariful angajatorului din aviația civilă a angajaților care au condiții speciale de lucru.

Până în anul 2005, tariful contribuțiilor pentru proprietari sau arendași de terenuri agricole a fost stabilit în lei pentru unitate grad hectar, iar începând cu anul 2006 contribuțiile de asigurări sociale de stat obligatorii virate de aceste persoane au fost stabilite în sumă fixă. Astfel, în anul 2018, contribuții pentru persoanele fizice proprietari sau arendași de terenuri agricole care prelucrează terenul în mod individual a constituit 2148 de lei pe an (în anul 2017 - 1920 lei), dar nu mai puțin de 1/12 din sumele respective lunar (pct. 6, 7 din *Tabelul 5*). Aceasta se referă și la contribuțiile virate de persoanele fizice neangajate.

Ponderea contribuțiilor de asigurări sociale de stat obligatorii, fiind o sursă principală de formare a veniturilor, în suma totală a acestora constituie cca 66-67% (2018-2017), de aceea printre cele mai importante modificări ale reformei de modernizare a sistemului de pensionare [5] au fost prevăzute atât formula nouă mai transparentă de calculare a pensiei, cât și asigurarea parității între contribuții și beneficii pe fundalul creșterii vârstei standard de pensionare (stabilirea vârstei unice de pensionare de 63 ani pentru bărbați și femei) și extinderii progresive a stagiului de cotizare (între 25 și 32 de ani), ceea ce va contribui la sustenabilitatea sistemului de pensionare, dând posibilitate de a atrage o gamă mai largă de beneficiari în sistemul de asigurări sociale (sectorul tenebru, cei care lucrează peste hotare, prin accord verbal sau alte forme de ocupare informal, activități de freelancer etc.) în condițiile reducerii numărului de populație și îmbătrânirii pieței forței de muncă. Toate acestea reprezintă o provocare față de sistemul existent de pensionare, având ca obiectiv necesitatea modernizării acestuia în procesul de schimbare a modelului socio-economic și a situației demografice pentru asigurarea unui nivel de trai decent al populației vârstnice și al coeziunii sociale pentru toate generații din țară.

În acest context este necesar de menționat încă un aspect important – existența sistemului diferențiat al contribuțiilor de asigurări sociale de stat obligatorii care generează apariția unor probleme privind mărimea pensiilor stabilite în diferite domenii de activitate economică. Sistemul stabilit de tarife ale cotelor de asigurări sociale este complicat, mărimea și forma acestora prevede diferențierea pe categorii de contribuabili – angajatori și angajați, autoangajați (inclusiv proprietari, arendași, întreprinzători, deținători de patentă, avocați, notari privați, oamenii de creație, scriitori etc.), ceea ce implică redistribuirea sumelor transferate pentru asigurarea socială fără un control eficient și transparent, care depinde, în mare măsură, de responsabilitatea contribuabililor. Totodată, persoanele care nu sunt asigurate obligatoriu în sistemul public, pot fi asigurate benevol în baza contractelor individuale cu Casa Națională de Asigurări Sociale. Această situație are un impact negativ asupra nivelului de virare a mijloacelor cotelor de asigurări sociale – nivelul scăzut al acestora și, ca rezultat, mărimea pensiilor. Totuși, mărimea pensiei trebuie să fie proporțională mărimii contribuțiilor plătite, ținând cont de faptul că în realitate pensia este asigurată în prealabil, nivelul redus al contribuțiilor se reflectă asupra mărimii pensiilor, ceea ce provoacă nemulțumiri din partea beneficiarilor, contribuie la nerespectarea principiilor generale ale sistemului de pensionare de stat, la neconcordanța dintre mărimea contribuțiilor plătite și plățile primite din sistemul menționat.

Efectul sinergic al problemelor numite prezintă rata de înlocuire a salariului scăzută obținută prin pensia stabilită, ceea ce provoacă neîncrederea populației în sistemul existent de pensii și deseori chiar eschivarea de la plata contribuției asigurărilor sociale.

Rata de înlocuire caracterizează venitul/câștigurile obținute de persoana ocupată care pierde aceasta din momentul încetării activității de muncă și ieșirea la pensie. Rata medie de înlocuire la nivel național reprezintă raportul dintre mărimea pensiei medii pentru limită de vârstă și salariul mediu pe țară (*Tabelul 6*).

În Strategia reformării sistemului asigurării cu pensii în Republica Moldova [11] a fost prevăzută rata de înlocuire de 42% (Convenția BIM nr. 102 privind normele minime de asigurare socială, 1952, pe care Republica Moldova nu a ratificat-o, a stabilit rata de înlocuire de 40%, iar conform Recomandărilor 167 [4], această mărime ar trebui să fie la nivelul de 45% pentru țările dezvoltate). Spre exemplu, în Ucraina rata de înlocuire constituie 50%, inclusiv pentru cei care au

lucrat în domeniul științei, acest nivel reprezintă până la 80%, pentru serviciul public – 75%, în Rusia această rată e de 40%, în Franța - 70-80%, în Croația - 80-90%.

Rata de înlocuire în Republica Moldova, începând cu anul 2009, are tendința de diminuare, constituind în anul 2018 numai 25,5% sau cu 3.6 p.p. mai puțin decât în anul 2009.

Tablul 6. Raportul dintre salariu și pensia pentru limită de vârstă, 2014 - 2018

	2014	2015	2016	2017	2018
Câștigul salarial nominal mediu lunar al unui salariat din economia națională, în lei	4172,0	4610,9	5084,0	5697,1	6446,4
în % față de anul precedent	110,8	110,5	110,3	112,1	113,2
Mărimea medie a pensiei pentru limită de vârstă, lei	1114,7	1191,83	1301,14	1456,93	1643,73
în % față de anul precedent	6,2	6,9	9,2	11,97	12,8
Indicele pensiei pentru limită de vârstă real, în % față de anul precedent	101,0	97,4	102,6	105,0	109,5
Indicele prețurilor de consum (mediu anual), %	105,1	109,7	106,4	106,6	103,0
Indicele prețurilor de consum la produsele alimentare, %	106,5	109,8	107,4	107,9	105,4
Indicele prețurilor de consum la produsele nealimentare, %	105,5	111,8	106,3	104,5	102,7
Indicele prețurilor de consum la serviciile prestate, %	102,5	106,2	104,9	107,1	99,8
Indexarea pensiilor de asigurări sociale de stat, %	6,45	7,95	10,1	6,8	6,6
Rata medie de înlocuire brută, %	26,7	25,8	25,6	25,6	25,5

Sursa: Elaborat în baza datelor BNS, www.statistica.md și Ministerului Sănătății, Muncii și Protecției Sociale, www.msmmps.gov.md

Descreșterea ratei de înlocuire a fost explicată prin utilizarea mecanismului de indexare a pensiilor (în funcție de creșterea anuală a salariului mediu pe țară și a indicelui prețurilor de consum pentru anul precedent), precum și prin aplicarea unor formule noi de calculare a pensiilor care a avut un anumit specific și, ca rezultat, a condiționat la mărimi mai mici ale pensiilor noi stabilite. Potrivit estimărilor Ministerului Sănătății, Muncii și Protecției Sociale, în cazul menținerii sistemului de pensionare fără careva schimbări, inclusiv și a mecanismelor învechite de stabilire a pensiilor și de indexare a acestora, rata de înlocuire va fi în descreștere continuă până în 2040 și, în final, va avea o stabilizare la nivel de 11-12%, sporindu-se esențial diferența dintre salariu și pensia stabilită [10]. Totodată, începând cu 2016, pe fundalul aplicării unei reforme noi în domeniul pensionării, nu s-a schimbat brusc indicatorul rata de înlocuire, mărimea căruia în anul 2018, neesențial, dar încă a diminuat față de anii precedenți. Mărimea pensiei a fost în creștere (cu 12,8% față de anul precedent), dar având în vedere creșterea Indicelui Prețurilor de Consum la produsele alimentare și nealimentare, chiar și cu indexarea pensiilor creșterea reală a acestora a constituit 9,5%.

În acest context, este necesar de menționat că din compararea mărimii pensiei pentru limită de vârstă cu minimumul de existență a pensionarului se observă că numai în anul 2018 acest raport a depășit 100%, constituind 104,4%, în anii 2016-2017 raportul a fost numai de 87% și respectiv 94,1% [8]. Minimumul de existență reprezintă un standard social care “stabilește cadrul legal privind reglementarea garanțiilor minime de stat în domeniul veniturilor populației, în procesul de implementare a politicilor statului în domeniul social, proporțional costului de trai, pentru asigurarea unui standard de viață adecvat”, acest standard se utilizează pentru evaluarea generală a nivelului de trai al populației, argumentarea mărimii salariului minim, pensiei minime pentru limită de vârstă etc, ținând cont de posibilitățile financiare ale statului [6]. Prin urmare, reieșind din

analiza datelor din *Tabelul 6.*, putem concluziona că pensia medie pentru limită de vârstă nu asigură un nivel de trai decent al pensionarilor, acoperind doar necesitățile minime ale acestora, iar în condițiile creșterii prețurilor și tarifelor, categoria pensionarilor ar fi cea mai sensibilă la riscul de a se afla în sărăcie.

În pofida unei creșteri a salariilor în ultimii ani, nivelul acestora rămâne foarte scăzut în comparație cu țările din regiune, ceea ce contribuie la migrația de muncă a populației economice active etc. Astfel, Republica Moldova este în topul țărilor cu cele mai mici salarii (salariu minim pe oră este de 0,83 USD, în România - 3 USD).

Deși pe parcursul ultimelor decenii s-au produs schimbări esențiale în relațiile de producție, s-au diversificat forme de proprietate și, ca urmare, tipuri de antrenare a populației în activitatea economică, mentalitatea populației privind sistemul de pensionare s-a schimbat puțin, în societate predominând reprezentările că statul totalmente este responsabil pentru protecția și asigurarea financiară a populației la bătrânețe, asigurarea cu pensii fiind datorată statului. Nu s-a dezvoltat responsabilitatea populației privind contribuția personală la formarea pensiei viitoare, dependența mărimii acesteia de venitul asigurat și stagiul de cotizare.

Succesul reformei de pensionare implementate în prezent, precum și măsuri care urmează să fie întreprinse în viitorul apropiat și care vizează consolidarea sistemului de pensionare și creșterea capacităților acesteia de a asigura un trai decent efectivului în creștere a persoanelor vârstnice depinde atât de punerea eficientă în aplicare a măsurilor convenite anterior, cât și de menținerea impulsului de continuare a reformei sistemului de pensii. În acest aspect, o importanță deosebită prezintă crearea condițiilor care ar încuraja indivizii să muncească mai mult și să consolideze capacitățile productive ale economiei, respectiv, să contribuie la îmbunătățirea sistemului de pensionare, creșterea capacității acesteia de a realiza promisiuni adecvate de venituri la pensie. Cu toate acestea, în prezent, pentru cei care nu își pot prelungi activitatea economică, există un risc sporit ca beneficiile să fie insuficiente pentru a preveni o scădere accentuată a nivelului de viață și chiar sărăcia la bătrânețe.

Problemele sistemului actual de pensii sunt cauzate, în special, de rata scăzută a activității economice a populației, proporția înaltă a persoanelor ocupate în sectorul informal, un număr semnificativ de categorii de lucrători eligibili să se pensionezeze mai devreme decât vârsta de pensionare stabilită în general. Toate acestea determină quantumul scăzut al pensiei, necesitatea introducerii diferitelor compensații (pentru transport, servicii comunale etc). Factorul demografic nu a avut o influență negativă semnificativă asupra sistemului de pensionare. Însă, din perspectiva de lungă durată, creșterea proporției vârstnicilor în totalul populației înaintea necesității extinderii reformei de pensionare prin extinderea pilonilor de pensii (pensia de stat, pensia facultativă obligatorie și pensia benevolă), crearea cadrului instituțional solid capabil să asigure eficiența utilizării investițiilor și pensionarea decentă a populației.

Datele statistice fiabile cu privire la populație și prognozele demografice pe termen lung elaborate în baza acestora pot demonstra când și în ce măsură presiunea îmbătrânirii demografice va accelera cheltuieli publice pe măsură ce generațiile numeroase se vor retrage de pe piața muncii și în funcție de creșterea speranței de viață. Prin urmare, prognozele sunt utile în conturarea politicilor imediate și viitoare pentru a răspunde provocărilor demografice proiectate. Cu părere de rău, până în prezent în Republica Moldova nu se elaborează prognozele demografice oficiale recomandate ministerelor pentru utilizare în elaborarea politicilor publice.

În scopul îmbunătățirii nivelului de trai al pensionarilor, atenuării poverii financiare și sporirii funcționalității eficiente a sistemului actual de pensionare se recomandă următoarele:

- consolidarea statisticii oficiale și implementarea prognozelor demografice în planificarea bugetului public, inclusiv a bugetului de pensionare, ar contribui la creșterea eficienței cheltuielilor publice;

- continuarea simplificării sistemului în vigoare de pensionare, inclusiv a formulei de calculare a pensiei pentru diferite categorii contribuabililor, de indexare a acesteia, de virare a contribuțiilor de

asigurări sociale din diferite categorii al populației antrenate în procesul activității economice, inclusiv a celor care încheie un contract individual cu Casa Națională de Asigurări Sociale pentru plata pensiei;

implicarea treptată în sistemul de asigurări sociale a persoanelor care la moment nu sunt supuse asigurărilor sociale de stat (ocuparea prin înțelegerea orală etc.);

sporirea responsabilității pentru plata completă și la timp a contribuțiilor de asigurări sociale obligatorii, unificarea continuă a tarifelor contribuțiilor de asigurări sociale;

creșterea ratei de înlocuire a pensiei până la normele minime de asigurare socială recomandate de Convenția BIM (40-45%);

stimularea implementării mecanismelor noi de ocupare în câmpul muncii a persoanelor vârstnice (în vârsta de pensionare) prin crearea unor locuri de muncă noi, a unui regim flexibil de muncă și a unor stimulente de majorare a pensiei.

Bibliografie

1. Analiza situației populației în Republica Moldova. Coord. Gagauz O. Chișinău: CCD, UNFPA, 2016, p. 56.
2. Are survivor pensions steal needed? Policy Paper OECD. <https://www.oecd.org/pensions/private-pensions/OECD-Policy-Brief-Survivor-Pensions-2018.pdf> (accesat 11.09.2019).
3. Forța de muncă în Republica Moldova: ocuparea și șomajul în anul 2018, Biroul Național de Statistică al Republicii Moldova (BNS), <http://statistica.gov.md/newsview.php?l=ro&idc=168&id=6328>.
4. ILO, No. 167. The Maintenance of Social Security Rights Recommendation, 1983.
5. Legea cu privire la minimul de existență: nr.152 din 05.07.2012. Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2012, nr. 165, art. 555.
6. Legea pentru modificarea și completarea unor acte legislative: nr. 290 din 16.12.2016. Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2016, nr. 478-490, art. 964.
7. Legea privind sistemul public de asigurări sociale: nr. 489-XIV din 08.07.1999. Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2000, nr. 1-4, art. 2.
8. Minimul de existență în anul 2018, Biroul Național de Statistică al Republicii Moldova (BNS), 02.04.2019. <http://www.statistica.md/newsview.php?l=ro&idc=168&id=6329&parent=0>.
9. OECD Pensions Outlook 2018. https://www.oecd-ilibrary.org/finance-and-investment/oecd-pensions-outlook_23137649 (accesat 1.10.2019).
10. Raport anual social. Ministerul Muncii, Protecției Sociale și Familiei. Chișinău, 2011, p. 52-53, www.msmps.gov.md.
11. Strategia reformei sistemului de asigurare cu pensii în Republica Moldova. Hotărârea Parlamentului Republicii Moldova nr. 141-XIV din 23.09.1998. Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 1998, nr. 108, art. 502.
12. The 2018 Ageing Report: Economic and Bugetary projections for the EU Member States (2016-2070). https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/economy-finance/ip079_en.pdf (accesat 15.07.2019).
13. Кудрин А., Гурвич Е. Старение населения и угроза бюджетного кризиса. Вопросы экономики, 2012, № 3, с. 52-79. Демоскоп Weekly, 2012, № 511-512. <http://www.demoscope.ru/weekly/2012/0511/analit01.php>.

ЖИЛИЩНЫЙ ВОПРОС ВНУТРЕННЕ ПЕРЕМЕЩЕННЫХ ЛИЦ В УКРАИНЕ

Татьяна ГНАТЮК[©], кандидат политических наук, старший научный сотрудник,
Институт демографии и социальных исследований имени М.В. Птухи,
Национальная академия наук Украины

DOI: <https://doi.org/10.36004/nier.cdr.2019.14-05>

JEL Classification: I70, J15.

В статье автор раскрывает ситуацию с решением жилищного вопроса внутренне перемещенных лиц в Украине. По прошествии более пяти лет с момента появления этой категории лиц, обеспечение их постоянным жильем остается все так же актуальным. Целью данной статьи является оценка ситуации в сфере жилья для внутренне перемещенных лиц. Автором проанализированы отчеты Национальной системы мониторинга ситуации с внутренне перемещенными лицами, отчеты международных организаций, а также соответствующая законодательная база Украины. Автор приходит к выводу, что предоставляемая украинским государством помощь является малоэффективной. Существующие международные проекты не могут в полной мере обеспечить жильем всех нуждающихся переселенцев. Таким образом, внутренне перемещенные лица в Украине решают жилищную проблему преимущественно самостоятельно.

Ключевые слова: *внутренне перемещенные лица, жилищный вопрос, виды жилья, модульные городки, социальное жилье, Украина.*

In the article, the author describes the situation on accommodation of the internally displaced persons in Ukraine. After more than five years since the appearance of this category of people, providing them with permanent housing has remained extremely important. The purpose of this article is to assess the housing situation for internally displaced persons. The author has analyzed the reports of the National monitoring system on the situation of internally displaced persons, reports of international organizations, as well as the relevant legislation of Ukraine. The author has concluded that the assistance provided by the Ukrainian state is ineffective. Existing international projects cannot fully provide housing for all displaced persons in need. Thus, internally displaced persons in Ukraine solve the housing problem mainly on their own.

Key words: *internally displaced persons, housing problem, types of housing, modular towns, social housing, Ukraine.*

Внутренне перемещенные лица (ВПЛ) появились в Украине с марта 2014 года в связи с аннексией Российской Федерацией Автономной Республики Крым. Начало военного конфликта на территории Донецкой и Луганской областей Украины в мае 2014 года усилило внутреннее перемещение. По состоянию на конец августа 2019 года [7] на учете Министерства социальной политики Украины находилось 1,4 млн. внутренне перемещенных лиц.

С момента начала перемещения жилищная проблема является одной из основных (наряду с трудоустройством) для данной категории внутренних мигрантов в Украине. За последние пять лет украинским государством и международными организациями предпринимались определенные шаги для решения этого вопроса. Тем не менее, за данными Международной организации по миграции [21, с. 22], в марте этого года лишь 14% ВПЛ проживало в собственном жилье.

[©] Татьяна Гнатюк, tetyana_hnatyuk@bigmir.net

Целью данной статьи является оценка ситуации в сфере жилья для внутренне перемещенных лиц спустя пять лет после возникновения процесса внутреннего перемещения в Украине.

Для обеспечения поставленной цели автором проанализировано отчеты Национальной системы мониторинга ситуации с внутренне перемещенными лицами за три года (с марта 2016 г. по март 2019 г.), отчеты Управления Верховного Комиссара ООН по делам беженцев (УВКБ ООН), Международной организации по миграции (МОМ), а также законодательная база Украины, касающиеся жилищной проблемы ВПЛ.

Украинское государство не было готово к появлению внутренне перемещенных лиц в 2014 году. Таким образом, первое время расселение носило стихийный характер [16, с. 193]: переселенцы получали кров в государственных санаториях, домах отдыха, церквях, в частном секторе или у родственников; также временное жилье предоставляли владельцы частных отелей и местная власть. Учитывая ситуацию, в которой решался вопрос о срочном обеспечении переселенцев крышей над головой, качество жилья отошло на второй план. В результате, ВПЛ часто селили в непригодных для долгосрочного жилья помещениях, а также в сельской местности с ограниченным доступом к рабочим местам.

Проведенная УВКБ ООН в 2015 году оценка потребностей ВПЛ в Киевской [22, с. 3] и Луганской [23, с. 18] областях подтвердила сложившуюся ситуацию. Опрошенные жаловались на отсутствие постоянного жилья, удаленное расположение, предубежденность арендодателей и высокие цены на аренду, а также нехватку мест в центрах коллективного проживания ВПЛ.

В октябре 2014 года был принят Закон Украины «Об обеспечении прав и свобод внутренне перемещенных лиц» [10], определяющий среди прочего предоставление государством помощи ВПЛ в решении жилищной проблемы. В соответствии со статьей 9 Закона внутренне перемещенное лицо имеет право на:

- создание условий для его постоянного или временного проживания;
- оплату стоимости коммунальных услуг, электрической и тепловой энергии, природного газа в местах компактного поселения внутренне перемещенных лиц (городках из сборных модулей, общежитиях, оздоровительных лагерях, домах отдыха, санаториях, пансионатах, гостиницах и т.д.) по соответствующим тарифам, установленным на такие услуги и товары для населения;
- обеспечения органами государственной власти, органами местного самоуправления и субъектами частного права возможности бесплатного временного проживания (при условии оплаты лицом стоимости коммунальных услуг) в течение шести месяцев с момента постановки на учет внутренне перемещенного лица; для многодетных семей, лиц с инвалидностью, пожилых людей этот срок может быть продлен.

Таким образом, Закон предусматривает предоставление бесплатного временного жилья ВПЛ только на полгода с момента их регистрации. Исключения предполагаются для особо уязвимых категорий: инвалидов, многодетных семей и пожилых людей.

Также в октябре 2014 года Правительством Украины было издано Постановление «О предоставлении ежемесячной адресной помощи внутренне перемещенным лицам для покрытия расходов на проживание, в том числе на оплату жилищно-коммунальных услуг» [12], предусматривающее выплаты на срок не более чем полгода с момента обращения ВПЛ, а также определяющее размер выплат. По состоянию на 14 августа 2019 г., суммы выплат были следующие:

- для трудоспособного лица – 442 гривны (17,6 долларов США¹⁵),
- для пенсионеров и детей – 1 000 гривен (39,8 долларов США),

¹⁵ Для расчета взят официальный курс гривны по отношению к доллару США Национального банка Украины (на 14 августа 2019 г.): 25,15 гривен за 1 доллар США [9].

- для людей с инвалидностью – от одного прожиточного минимума до 130% прожиточного минимума (в зависимости от группы инвалидности).

При этом сумма на семью не может превышать 3 000 гривен (119,3 долларов США), для семьи с инвалидами – не более 3 400 гривен (135,2 долларов США), для многодетных семей – не более 5 000 гривен (198,8 долларов США).

Приведем для сравнения цены на аренду однокомнатных квартиры в регионах основного скопления переселенцев (на декабрь 2018 г.) [8]: Донецкая область – 2 145 гривен; Луганская область – 1 783 гривны; г. Киев – 6 636 гривен; Харьковская область – 3 447 гривен; Днепропетровская область – 2 452 гривны; Киевская область – 2 906 гривен. Таким образом, выплачиваемая внутренне перемещенным лицам помощь государства является недостаточной для покрытия расходов на аренду квартиры и оплату коммунальных услуг.

С марта 2016 года МОМ инициировала проведение Национальной системы мониторинга ситуации с внутренне перемещенными лицами в Украине, которая уже насчитывает 13 раундов. В перечень освещаемых тем входят условия проживания и виды жилья ВПЛ. Существующая система мониторинга позволяет увидеть изменения, произошедшие в ситуации с жильем переселенцев за последние три года (Таблица 1.).

Таблица 1. Вид жилья, в котором проживают внутренне перемещенные лица, %

Вид жилья ВПЛ	Март 2016 (1 раунд)	Апрель 2016 (2 раунд)	Май 2016 (3 раунд)	Сентябрь 2016 (4 раунд)	Июнь 2017 (6 раунд)	Сентябрь 2017 (7 раунд)	Декабрь 2017 (8 раунд)	Март 2018 (9 раунд)	Июнь 2018 (10 раунд)	Сентябрь 2018 (11 раунд)	Декабрь 2018 (12 раунд)	Март 2019 (13 раунд)
Собственное жилье	4,0	9,0	10,0	11,0	12,0	12,0	15,0	12,0	14,0
Аренда квартиры	35,3	42,0	47,0	40,0	46,0	49,0	47,0	47,0	48,0	45,0	49,0	49,0
Аренда комнаты	8,1	6,0	7,0	7,0	4,0	4,0	3,0	5,0	4,0	4,0	4,0	4,0
Аренда дома	13,4	20,0	15,0	15,0	8,0	6,0	8,0	9,0	10,0	10,0	10,0	9,0
Принимающая семья/ родственники	18,8	22,0	20,0	25,0	26,0	25,0	24,0	13,0	13,0	14,0	14,0	13,0
Общежитие	12,7	6,0	7,0	6,0	3,0	3,0	3,0	7,0	5,0	4,0	4,0	5,0
Центры коллективного проживания ВПЛ	8,7	1,0	2,0	2,0	2,0	1,0	1,0	4,0	4,0	4,0	3,0	3,0
Другое	3,0	3,0	2,0	1,0	2,0	2,0	3,0	3,0	4,0	4,0	4,0	3,0

Источник: Отчеты Национальной системы мониторинга ситуации с ВПЛ, 2016-2019 гг. [17, 18, 19, 20, 21]

Исходя из результатов 13-ти раундов Национальной системы мониторинга, больше половины опрошенных ВПЛ арендуют жилье, и процент таких переселенцев за период обследования увеличился: с 56,8% в марте 2016 г. до 62,0% в марте 2019 г. Арендуемая квартира остается самым популярным видом жилья ВПЛ. Если в начале 2016 года квартиру арендовали 35,3% опрошенных, то за последующие три года их количество достигло почти половины всех респондентов. При этом за период проведения мониторинга практически вдвое сократился процент ВПЛ, арендующих комнату или дом.

Не смотря на высокий процент переселенцев, арендующих жилье, аренда является серьезной нагрузкой на семейный бюджет даже работающих ВПЛ [15, с. 45]. Кроме того, ВПЛ отмечают неравное отношение к ним арендодателей [2, с. 27]: завышенные цены по

сравнению с ценами для местного населения; нежелание арендодателей заключать долгосрочные контракты с переселенцами, что лишает последних права на получение субсидий от государства на оплату коммунальных услуг; выселение в летнее время с помещений в курортных зонах, так как арендодатели практикуют сдачу жилья посуточно в летние месяцы.

По результатам последнего раунда Национальной системы мониторинга в марте 2019 года 14% опрошенных ВПЛ заявили, что проживают в собственном жилье. При этом наблюдается увеличения показателя в три с половиной раза по сравнению с сентябрем 2016 года (*Таблица 1.*).

Украинское государство внесло переселенцев в число категорий лиц, имеющих право участвовать в Государственной программе «Доступное жилье» [1]. Прием заявок от ВПЛ стартовал с конца ноября 2017 года. Реализация Программы осуществляется Государственным специализированным финансовым учреждением «Государственный фонд содействия молодежному жилищному строительству». По условиям Программы [3], участникам-переселенцам предоставляется государственная помощь в размере 50% стоимости строительства (приобретения) доступного жилья и/или льготный ипотечный кредит. Программа имеет ряд ограничений, среди которых: приобретаться должно только первичное жилье; предусмотрен определенный список застройщиков; определена граничная жилплощадь на одного члена семьи; установлены ограничения на стоимость 1 м² жилья, которое оплачивает государство. Кроме этого, установлены довольно сжатые сроки внесения 50% стоимости жилья со стороны ВПЛ: в течение 15 дней с момента подписания договора.

УВКБ ООН провело оценку [14] Программы «Доступное жилье» с точки зрения семей, получивших жилье в рамках Программы в 2017 году. Анализ показал, что принявшие участие домохозяйства ВПЛ имеют значительно более высокий уровень дохода, чем домохозяйства переселенцев в среднем по Украине: зарплата является основным источником дохода для 76% опрошенных; большинство семей имеют несколько источников дохода; 63% опрошенных использовали личный накопления для выплаты 50% стоимости жилья (30% использовали частный заем). Таким образом, в рамках Программы получить поддержку от государства в приобретении жилья могут только состоятельные ВПЛ.

Проживание с принимающей стороной или родственниками является популярным вариантом среди переселенцев. По данным Национальной системы мониторинга, практически каждый четвертый респондент в период с сентября 2016 г. по декабрь 2017 г. сообщил о таком виде жилья. Тем не менее, к марту 2019 года процент таких ВПЛ снизился вдвое и составил 13,0% среди всех опрошенных.

Незначительная часть ВПЛ проживает также в общежитиях и центрах коллективного проживания. Однако, по данным Национальной системы мониторинга, процент переселенцев за последние три года почти вдвое сократился в этих видах жилья. Такое положение дел объясняется, во-первых, временностью данного жилья, а во-вторых, неудовлетворительными условиями проживания.

Не смотря на то, что принятая в декабре 2015 года Комплексная государственная программа поддержки ВПЛ [11] предполагала мероприятия по обеспечению права переселенцев на жилье (создание социального жилищного фонда для передачи в аренду ВПЛ на льготных условиях, реализация проектов постройки специализированных социальных поселков, строительство коттеджных городков для переселенцев и т.д), фактически строительство временного жилья для переселенцев осуществлялось международными инвесторами. В частности, семь модульных городков (в Харькове, Запорожье, Павлограде, Кривом Роге, Никополе, Каменском и Днепре) были построены на деньги Немецкого правительства в начале 2015 года с сроком эксплуатации до середины 2017 года [5].

Необходимо отметить, что для большинства ВПЛ временное проживание в модульных городках стало постоянным, так как в них размещаются самые уязвимые

категории, не имеющие возможности переехать. Не смотря на ухудшение условий проживания в результате окончания срока эксплуатации, покидать жилье переселенцы не намерены. Социальный климат в городках зависит от наличия финансовой поддержки местной власти. Например, модульный городок в г. Днепр финансируется из бюджетов города и области, и соответственно переселенцы вносят за свое проживание символическую плату (150 гривен с человека в месяц) [13]. Совершенно другая ситуация сложилась в модульном городке в Павлограде: после поднятия тарифов на коммунальные услуги в три раза и прекращения дотаций, часть переселенцев выехала, оставив долги [4].

Эксперты отмечают [5], что в целом для модульных городков характерны следующие проблемы: отсутствие интеграции в местные общины, пьянство, наркомания, бытовые конфликты, зависимость от гуманитарной помощи, нежелание работать. Сами ВПЛ, проживающие в местах компактного проживания, жалуются на необоснованные меры ограничения со стороны администрации некоторых городков, страх быть принудительно выселенными, отсутствие личного пространства, нехватку специального оборудования или отсутствие условий для людей с инвалидностью [2, с. 26]. Таким образом, компактное размещение переселенцев не может рассматриваться как приемлемое долгосрочное решение.

Правительство Германии также финансирует строительство социального жилья для ВПЛ. В рамках проекта «Содействие развитию социальной инфраструктуры. Украинский фонд социальных инвестиций V» проводится капитальный ремонт зданий, находящихся в коммунальной собственности общин, для создания в них жилья для переселенцев. Проект реализуется в Киеве, Львове, Харьковской, Днепропетровской и Запорожской областях. На пример, в Харьковской области социальное жилье для ВПЛ обустроено в шести городах (Золочев, Дергачи, Изюм, Красноград, Лозовое, Богодухов). Это 16 квартир и 99 комнат в общежитиях, рассчитанных на 300 человек, а также семь объектов инфраструктуры [6].

Выводы. Спустя почти шесть лет с момента появления внутренне перемещенных лиц в Украине, ситуация с обеспечением жильем данной категории украинских граждан остается нерешенной. Помощь украинского государства носит преимущественно временный характер и является малоэффективной. Конкретные шаги для решения жилищного вопроса ВПЛ осуществляются международными организациями за счет иностранных доноров. Тем не менее, существующие международные проекты не могут в полной мере обеспечить жильем полтора миллиона переселенцев. В результате большинство внутренне перемещенных лиц рассчитывает в этом вопросе только на себя.

Бібліографія

1. Житлова програма «Доступне житло». Державний фонд сприяння молодіжному житловому будівництву. <https://www.molod-kredit.gov.ua/zhytlovi-prohramy/dostupne-zhytlo>.
2. Звіт про результати спільної оцінки потреб біженців, шукачів притулку, внутрішньо переміщених осіб та осіб без громадянства в Україні. УВКБ ООН. Київ, 2019, 31 с. https://www.unhcr.org/ua/wp-content/uploads/sites/38/2019/08/2019-08-19-PA_UKR.pdf.
3. Єсіна Н. Як працює програма «Доступне житло» для ВПО. Ресурсний центр ГУРТ. 04.01.2018. <https://gurt.org.ua/news/informator/42728/bull/>.
4. Колмогоров С. Модульні містечка для переселенців: Місію виконано, але кrapку не поставлено. Дepo.ua. 6 березня 2019 р. <https://dnipro.depo.ua/ukr/dnipro/modulni-mistechka-dlya-pereselentsiv-misiyu-vikonano-ale-krapku-ne-postavleno-20190306926816>.
5. Модульні містечка для переселенців з Донбасу перетворюються на «депресивні гетто» – журналісти. Інформаційне агентство УНІАН. 9 серпня 2018. <https://www.unian.ua/society/10218782-modulni-mistechka-dlya-pereselenciv-z-donbasu-peretvoryuyutsya-na-depresivni-getto-zhurnalisti.html>.

6. На Харьковщине восстановленное жилье получают 300 переселенцев из Донбасса. Depo.ua. 20 червня 2019 р. <https://kh.depo.ua/rus/kh/na-kharkivshchini-vidnovlene-zhitlo-otrimayut-300-pereselentsiv-iz-donbasu-20190620982150>.
7. Обліковано 1 402 869 внутрішньо переміщених осіб. Міністерство соціальної політики України. 27.08.2019. <https://www.msp.gov.ua/news/17509.html>.
8. Оренда житла в Україні: де найдешевше та найдорожче (інфографіка). Finance.ua. 21 березня 2019 р. <https://news.finance.ua/ua/news/-/446009/orenda-zhytla-v-ukrayini-de-najdeshevshe-i-najdorozhche-infografika>.
9. Офіційний курс гривні щодо іноземних валют. Національний банк України. 14 серпня 2019 р. <https://bank.gov.ua/markets/exchangerates/?date=14.08.2019&period=daily>.
10. Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб. Закон України № 1706-VII від 20 жовтня 2014 р. Верховна Рада України. <https://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1706-18>.
11. Про затвердження Комплексної державної програми щодо підтримки, соціальної адаптації та реінтеграції громадян України, які переселилися з тимчасово окупованої території України та районів проведення антитерористичної операції в інші регіони України, на період до 2017 року. Постанова Кабінету Міністрів України від 16 грудня 2015 р. № 1094. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1094-2015-%D0%BF#n10>.
12. Про надання щомісячної адресної допомоги внутрішньо переміщеним особам для покриття витрат на проживання, в тому числі на оплату житлово-комунальних послуг. Постанова Кабінету Міністрів України № 505 від 1 жовтня 2014 р. Верховна Рада України. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/505-2014-%D0%BF>.
13. Рацибарська Ю. Модульні містечка для переселенців: чому з одного тікають, а в інші – черги. Радіо Свобода. 13 червня 2019 р. <https://www.radiosvoboda.org/a/29819569.html>.
14. Участь ВПО за програмою «Доступне житло» (50/50). Звіт за результатами оцінювання. УВКБ ООН. 23.01.2019. https://www.unhcr.org/ua/wp-content/uploads/sites/38/2019/02/2019-UNHCR-Evaluation-of-State-Youth-Fund-Housing-Programme-Final-Report.UKR_.pdf.
15. Desk Research of the Surveys of IDPs. GfK. Kyiv, December 2017, 53 с. https://www.unhcr.org/ua/wp-content/uploads/sites/38/2018/05/gfk_unhcr_desk_report_final.pdf.
16. Hnatyuk T.O. Internally Displaced Persons: A New Challenge for Ukraine. Демографія та соціальна економіка, 2014, № 2 (22), С. 187-197. DOI 10.15407/dse2014.02.187.
17. National Monitoring System of the Situation with Internally Displaced Persons. Round 1. March 2016. International Organization for Migration (IOM): Mission in Ukraine. Kyiv, 2016, 14 p. http://iom.org.ua/sites/default/files/iom_nms_r1_eng.pdf.
18. National Monitoring System of the Situation with Internally Displaced Persons. Round 2. April 2016. International Organization for Migration (IOM): Mission in Ukraine. Kyiv, 2016, 22 p. http://iom.org.ua/sites/default/files/iom_nms_r2-v.pdf.
19. National Monitoring System of the Situation with Internally Displaced Persons. Round 3. May 2016. International Organization for Migration (IOM): Mission in Ukraine. Kyiv, 2016, 14 p. http://iom.org.ua/sites/default/files/iom_nms_r3_f.pdf.
20. National Monitoring System of the Situation with Internally Displaced Persons. Round 4. September 2016. International Organization for Migration (IOM): Mission in Ukraine. Kyiv, 2016, 33 p. http://iom.org.ua/sites/default/files/iom_nms.pdf.
21. National Monitoring System Report on the Situation of Internally Displaced Persons. March 2019. International Organization for Migration (IOM): Mission in Ukraine. Kyiv, 2019, 67 p. http://iom.org.ua/sites/default/files/nms_round_13_eng.pdf.
22. Participatory Assessment Report. Kyiv and Kyiv Oblast, 2015. UNHCR. The UN Refugee Agency. <http://unhcr.org.ua>.
23. Participatory Assessment Report. Luhansk Region, Ukraine, April 2015. UNHCR. The UN Refugee Agency. <http://unhcr.org.ua>.

MAMELE CU COPII DE VÂRSTĂ PREȘCOLARĂ: ÎNTRE SERVICIU ȘI OBLIGAȚIUNI FAMILIALE

Inga CHISTRUGA-SÎNCHEVICI[©], doctor în sociologie,
Centrul de Cercetări Demografice al INCE, Republica Moldova
Natalia BARGAN[©], cercetător științific,
Centrul de Cercetări Demografice al INCE, Republica Moldova

DOI: <https://doi.org/10.36004/nier.cdr.2019.14-06>

JEL CLASSIFICATION: J10, J12, J13.

Munca și viața de familie nu mai sunt două lucruri distincte, ci sunt interconectate. Interesul profund pentru relația dintre viața profesională și cea familială se datorează factorilor de natură sociodemografică - creșterea numărului de cupluri în care ambii parteneri sunt angajați, a numărului de familii cu un singur părinte, a numărului de femei angajate, dar și accentuarea importanței identității profesionale pentru femei. Articolul este elaborat în baza studiului sociologic calitativ "Părinții între necesitatea de a munci și responsabilitățile familiale" efectuat și studiului cantitativ "Părinții între necesitatea de a munci și responsabilitățile familiale" (1047 de chestionare cu mame cu copii de vârstă preșcolară), desfășurate de CCD al INCE. Rezultatele cercetării au relevat că între muncă și familie apar diferite forme a unui anumit conflict - conflict datorat timpului, tensiunii și comportamentului. În absența unor facilități de echilibrare a vieții profesionale și a celei familiale, strategia multor femei este reducerea numărului de nașteri sau amânarea lor. Situația creată impune implementarea măsurilor de facilitare a îmbinării rolurilor conjugale și profesionale de către mamele cu copiii de vârstă preșcolară.

Cuvinte-cheie: copil, familie, piața muncii, reconciliere, viață profesională.

Work and family life are no longer two distinct things but are interconnected. The deep interest in the relationship between work and family life is due to socio-demographic factors - the increased number of couples in which both partners are employed, the number of families with a single parent, the number of employed women, but also the highlighting of the importance of women's professional identity. The article is based on the qualitative sociological study "Parents between the need to work and family responsibilities" and the quantitative study "Parents between the need to work and family responsibilities" (1047 questionnaires with mothers with preschool children) conducted by CDR at NIER. The results of the study revealed that between work and family there are different forms of certain conflict - conflict due to time, tension and behaviour. In the absence of facilities for balancing professional and family life, the strategy of many women is to reduce number of births or delay these. The created situation requires the implementation of measures to facilitate the combination of marital and professional roles by mothers with preschool children.

Key words: child, family, labor market, reconciliation, professional life.

Sarcinile de combinare a rolurilor profesionale și familiale sunt astăzi obiectivele politicii sociale de stat. În Programul Național Strategic în domeniul securității demografice a Republicii Moldova (2011-2025) se specifică că, în scopul dezvoltării măsurilor de soluționare a problemelor familiei, se propune promovarea implicării mai largi a tatălui în creșterea copiilor prin acordarea concediului plătit de paternitate și a concediului pentru creșterea copilului cu prevederi speciale pentru tați; stabilirea unui program de muncă flexibil pentru a facilita procesul de creștere a copiilor; asigurarea plății/remunerării egale pentru femei și bărbați.

[©] Inga Chistruga-Sînchevici, i_sinchevici@yahoo.com

[©] Natalia Bargan, nataly_bargan@gmail.com

De asemenea au fost operate mai multe schimbări la cadrul legal. Potrivit modificărilor la Legea privind indemnizațiile pentru incapacitate temporară de muncă și alte prestații de asigurări sociale din 1 iulie 2019, părinții care beneficiază de indemnizații pentru creșterea copilului dar decid să se încadreze în câmpul muncii, vor primi și indemnizația, și salariul. S-a reformat concediul de îngrijire a copiilor prin majorarea indemnizației pentru creșterea copilului proporțional cu reducerea perioadei concediului de îngrijire. Alte modificări țin de reducerea concediul de îngrijire neplătit de la 6 ani la 4 ani și completarea Codului Muncii cu art. 124¹ Concediul paternal.

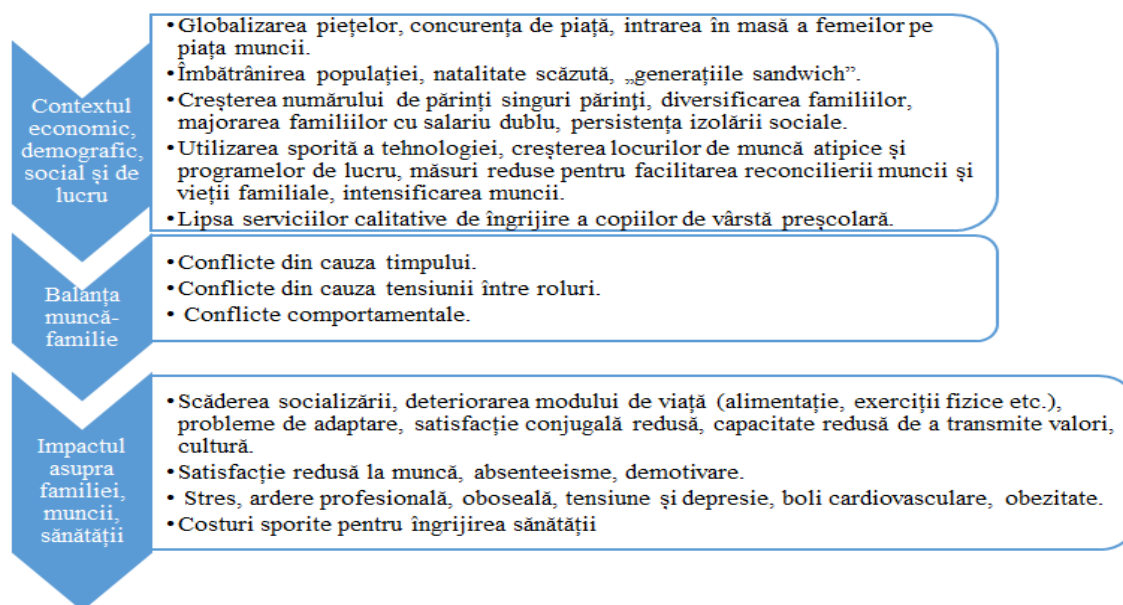

Figura 1. Echilibrul dintre componentele muncă și familie

Sursa: Elaborate de autorii

În societatea actuală plină de responsabilități și angajamente, echilibrul dintre muncă și viața familială a devenit o problemă predominantă. Echilibrul dintre aceste două componente înseamnă alocarea unui interval de timp egal ambelor segmente de viață, evitând defavorizarea unuia dintre ele în fața celuilalt. Acest echilibru nu vine de la sine și este rezultatul unei bune organizări și a disciplinei.

Obținerea echilibrului dintre serviciu și familie este benefică atât pentru sănătatea și starea de bine a angajaților, precum și pentru performanța organizațională (intensificarea productivității, diminuarea absenteismului). La nivel societal, beneficiile sunt creșterea ratelor de ocupare ale femeilor și de fertilitate.

Articolul este elaborat în baza studiului sociologic calitativ ”Părinții între necesitatea de a munci și responsabilitățile familiale” efectuat în perioada august-octombrie 2018 de către Centrul de Cercetări Demografice al INCE, în cadrul căruia au fost realizate 20 de interviuri sociologice cu mame cu copii de vârstă preșcolară (până la 6 ani). De asemenea la baza articolului mai stau și datele studiului cantitativ ”Părinții între necesitatea de a munci și responsabilitățile familiale” (1047 de chestionare cu mame cu copii de vârstă preșcolară), desfășurat în perioada februarie-martie 2019 în municipiul Chișinău. S-a optat pentru realizarea studiului doar în municipiul Chișinău din mai multe considerente: persistența problemelor demografice: creșterea vârstei la nașterea copiilor; intensificarea fenomenului de maternitate amânată; lipsa serviciilor calitative de educație preșcolară, îndeosebi pentru copiii de vârstă fragedă; în majoritatea familiilor ambii parteneri sunt angajați în câmpul muncii; majorarea numărului de familii cu un singur părinte; concentrarea populației tinere, familiilor tinere, familiilor cu copii mici; posibilități extinse de încadrare în câmpul muncii; nivelul înalt de instruire al populației feminine.

Cercetătorii au făcut diferență între două direcții ale conflictului dintre muncă și familie: conflictul muncă-familie și conflictul familie-muncă. Conflictul muncă-familie apare atunci când activitățile legate de serviciu se intersectează cu responsabilitățile casnice, iar conflictul familie-muncă apare atunci când responsabilitățile familiale împiedică activitățile de la serviciu. Deși sunt strâns legate între ele, sunt construcții distincte din punct de vedere conceptual și empiric. Conflictul muncă-familie este generat în contextul actual și de anumiți factori specifici ce țin de evoluția tehnologiilor. În viața profesională contemporană, noile tehnologii permit realizarea sarcinilor profesionale nu numai în locații diverse, ci și în afara timpului oficial de lucru. Presiunea de a respecta termene limită din ce în ce mai stricte, precum și necesitatea de a fi în permanență la dispoziția clienților, au condus la extinderea vieții profesionale spre cea familială.

Tabelul 1. Valoarea conflictului muncă-familie

	\bar{X}	S
1. Deoarece am multe sarcini și responsabilități la locul de muncă, nu pot petrece timp suficient cu familia mea	2,66	1,086
2. Oboseala fizică și psihică la locul de muncă face dificilă îndeplinirea responsabilităților mele la domiciliu	2,72	1,043
3. Oboseala de la locul de muncă scade răbdarea mea față de membrii familiei	2,38	1,073
4. Atribuțiile de la locul de muncă mă face să mă simt obosită în timp ce îmi îndeplinesc responsabilitățile acasă	2,66	1,052
5. Nu pot să utilizez timpul pentru treburile casnice datorită serviciului meu. Întotdeauna amân efectuarea lucrului casnic	2,32	1,087
6. Viața mea profesională îmi diminuează eforturile necesare pentru îndeplinirea responsabilităților mele casnice	2,29	1,083
7. Continui acasă să mă gândesc la o problemă cu care m-am confruntat la locul de muncă	2,63	1,119
8. O problemă de la serviciu mă face să fiu stresată și nervoasă acasă	2,44	1,067
9. Atribuțiile și responsabilitățile mele la locul de muncă sunt prioritare vieții mele de familie	1,82	1,158
Total	21,92	9,76

Sursa: Calculele autorilor

Pentru evaluarea indicatorilor conflictului familie-muncă și muncă familie s-a realizat o revizuire a literaturii, utilizându-se scalele propuse de cercetătorii turci Gürcü Erdamar și Hüsne Demirel [4], care au fost traduse și adaptate. Fiecare întrebare a fost răspunsă ca Niciodată (1), Rar (2), Ocazional (3), Adesea (4) și Întotdeauna (5). Rezultatele studiului denotă că valoarea conflictului familie-muncă este mai mare decât cea a conflictului muncă-familie, fiind de 25,4 și respectiv de 21,92.

Tabelul 2. Valoarea conflictului familie-muncă

	X	S
1. Responsabilitățile mele de acasă diminuează timpul și efortul pe care ar trebui să le acord activității profesionale	2,01	0,970
2. Deoarece am prea multe responsabilități la domiciliu, nu pun locul de muncă în prim-plan	2,22	1,075
3. Responsabilitățile mele la domiciliu creează dificultăți în viața mea profesională	1,83	0,952
4. Necazurile și problemele din familie afectează negativ viața mea profesională	1,81	0,960
5. O problemă din familie mă face să mă simt stresată și nervoasă la locul de muncă	2,07	1,006
6. La locul de muncă continui să mă gândesc la o problemă cu care m-am confruntat acasă	2,42	1,019
7. Anumite situații întâlnite acasă (oaspeți, boală, o problemă legată de copil) fac munca mea dificilă	2,43	0,994
8. Sarcinile casnice reduc timpul pe care îl am pentru somn, care este esențial pentru serviciul meu	2,55	1,140
9. Datorită responsabilităților mele din familie, mă duc mereu la lucru obosită	2,22	1,027
10. Datorită responsabilităților mele din familie, nu pot participa la anumite activități legate de activitatea mea profesională (întâlnire, cina etc.)	2,28	1,128
11. Atribuțiile și responsabilitățile mele din familie sunt mai presus de viața mea profesională	3,56	1,395
Total	25,4	11,66

Sursa: Calculele autorilor

Datele din Fig. 2. relevă că valoarea conflictului la ambele componente muncă-familie și familie-muncă este mai înaltă la mamele care au copii cu vârsta de până la 3 ani, decât la mamele care au copii de la 3 până la 7 ani.

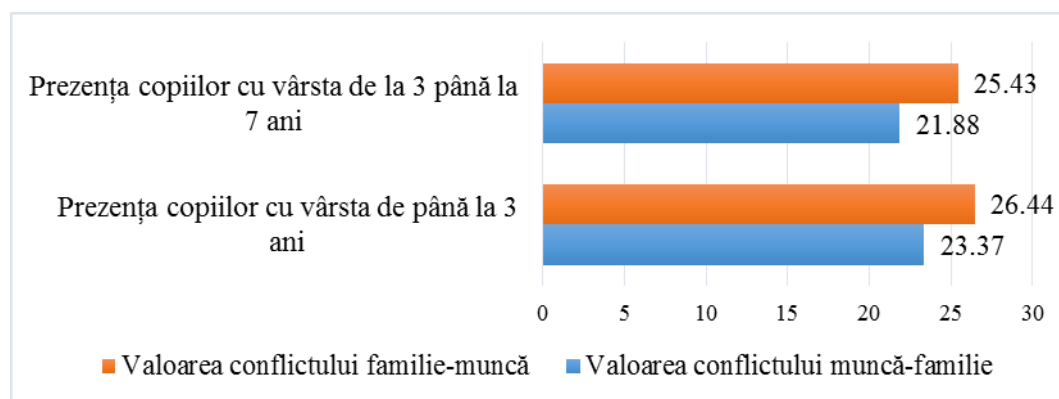

Figura 2. Valoarea conflictului familie-muncă și muncă-familie în funcție de vârsta copiilor

Sursa: Calculele autorilor

Potrivit datelor studiului, principalul motiv care determină mamele să revină în câmpul muncii este necesitatea de a câștiga bani (49,3%). ”Dacă ar avea cine să ne întrețină, aş sta până la 3 ani acasă cu copilul. Îmi este jale de el, când trebuie să plec la serviciu, vine la mine și nu vrea să mă lase”.

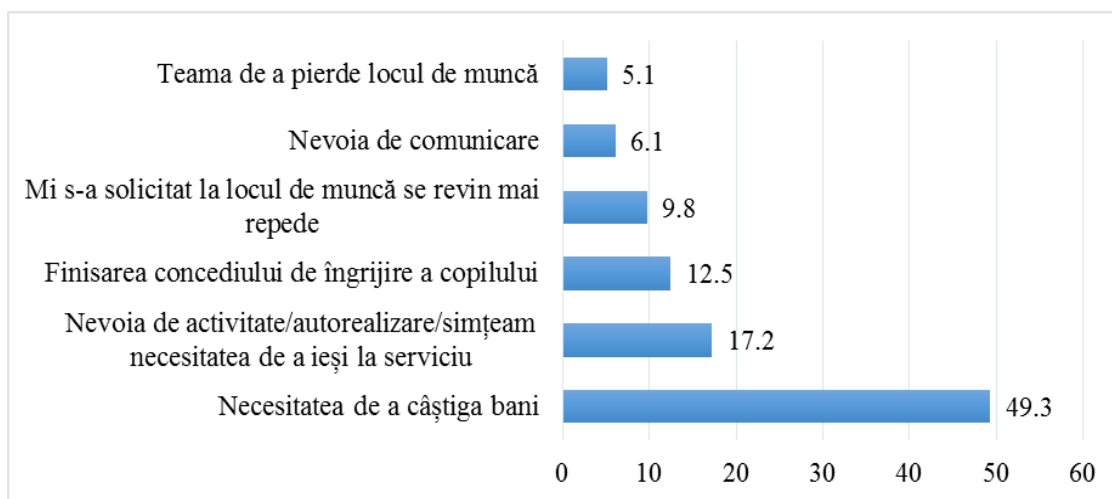

Figura 3. Motivele revenirii în câmpul muncii a mamelor cu copii de vârstă preșcolară

Sursa: Calculele autorilor

Din totalul celor care au revenit în câmpul muncii 35,4% și-au schimbat locul de muncă, preponderent și-au schimbat locul de muncă persoanele care activau în sectorul privat al economiei. Acest aspect evidențiază persistența insecurității sporite în companiile private. Astfel, unele femei intenționat aleg/dau preferință mediului public pentru a beneficia de concedii de maternitate, de îngrijire a copilului și concedii medicale. „Eu știu că la privat nu se prea respectă drepturile cu privire la maternitate, de aceea am decis să mă angajez la stat, unde sigur sunt respectate drepturile mamelor cu copii. Colegele mi-au dat de înțeles că, dacă în viitor vreau să am copii, atunci aș face bine să plec de aici. Am constatat că la privat la noi în țară nu poți fi mamă”. „Mai bine lucrez într-o instituție de stat cu un salariu mai mic, dar să fiu respectată, să mă simt om, și nu la particulari cu bani mai mulți, dar considerată mașină de făcut bani, care, dacă se uzează, o arunci”. Datele din Fig. 4. accentuează unele probleme ce se atestă în mediul privat, precum ocuparea funcției deținute anterior de către alte persoane contrar cadrului legal care asigură păstrarea locului de muncă la revenirea din concediul de îngrijire a copilului și lipsa de perspective de creștere profesională.

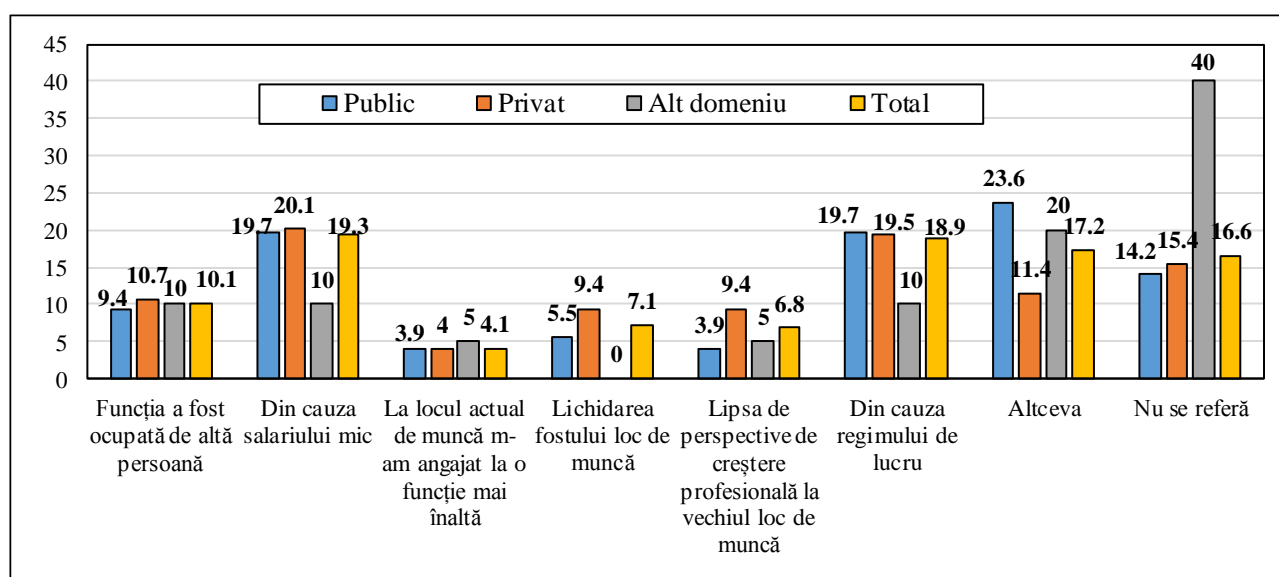

Figura 4. Cauzele schimbării locului de muncă

Sursa: Calculele autorilor

Datele studiului ne-a permis elaborarea tipologiei mamelor cu copii de vârstă preșcolară în funcție de orientările lor profesionale și familiale și caracterizarea acestora:

Mame care își doresc să combine serviciul cu creșterea copiilor (65%) – majoritatea dintre ele aveau statutul de angajate (salariate); activează în domeniul public; stagiul de activitate este redus; preponderent revin în câmpul muncii după finalizarea concediului de îngrijire a copilului. Apreciază că îmbină armonios munca cu viața de familie. S-a evidențiat că cele mai multe dintre ele consideră că le place să muncească, dar nu-și doresc o activitate profesională prea solicitantă. Pentru mamele din această categorie munca este doar o sursă de venit pentru viață.

Mame care intenționează să facă carieră dar să nu uite nici de copii (21,3%) – de obicei au un nivel de instruire superior; ocupă funcții de conducere; cele mai multe activează în sectorul privat al economiei; durata aflării în concediu de îngrijire a copilului este mică. Apelează la servicii particulare de îngrijire a copilului. Recunosc că sunt mai dedicate domeniului de activitate decât vieții de familie. Beneficiază de suportul/susținerea necesară a soțului la revenirea în câmpul muncii. Sunt foarte satisfăcute de serviciul la care sunt angajate.

Mame care intenționează să fie casnică și să aibă grijă de copii (13,7%) – cele mai multe au studii gimnaziale, medii, medii speciale; au trei și mai mulți copii; majoritatea ocupă funcții de execuție; preponderent activează în domeniile industrie prelucrătoare și comerț; un număr important dintre ele activează până la 6 ore pe zi. Mai mult de jumătate dintre ele și-au schimbat locul de muncă după aflarea în concediu de îngrijire a copilului. Soțul, în majoritatea cazurilor, este principalul întreținător al familiei și tot el este cel care cel mai adesea ia deciziile ce țin de gospodărie. Recunosc că sunt mai dedicate copiilor și mai mulțumite de calitatea de părinte, în detrimentul carierei.

Mamele intervievate au evidențiat un nivel ridicat de motivație pentru a fi încadrate în câmpul muncii. Astfel, 45,2% și-au dorit/își doresc să reînceapă lucrul înainte ca copilul să împlinească vârsta de 3 ani. Unii însă consideră că cariera unei femei va afecta dezvoltarea personalității copiilor ei. Lipsa atenției materne le pot afecta dezvoltarea personală, le pot complica relația cu mama.

10,2% din părinți și-ar fi dorit să dea copilul la grădiniță până la vârsta de 2 ani, 57,4% - între 2 și 3 ani, și restul - după vârsta de 3 ani. Însă, în 2018 din totalul copiilor cuprinși în instituțiile de învățământ preșcolar din mun. Chișinău 91,1% aveau vârsta peste 3 ani și doar 8,9% până la 3 ani. Aceasta denotă lipsa segmentului de servicii pentru îngrijirea copiilor până la vârsta de 3 ani și imposibilitatea părinților cu copii de a se reîncadra peste puțin timp în câmpul muncii.

Doar 59% din mamele cu copii de vârstă preșcolară au menționat că au avut siguranța că pot lăsa copilul mic în grija cuiva până la revenirea de la serviciu, știind că totul va fi bine. *”Soțul nu a fost de acord să o dau așa devreme la grădiniță. Eu nu eram liniștită, deoarece era un singur educator și fără dădacă. Îmi dădeam seama că lucrurile nu mergeau chiar bine, dar nu aveam altă soluție. Ca să o dau la o grădiniță privată nu puteam din cauza salariilor noastre să ne permitem, ca să stea părinții noștri tot nu era posibil, fiindcă ei lucrează”*.

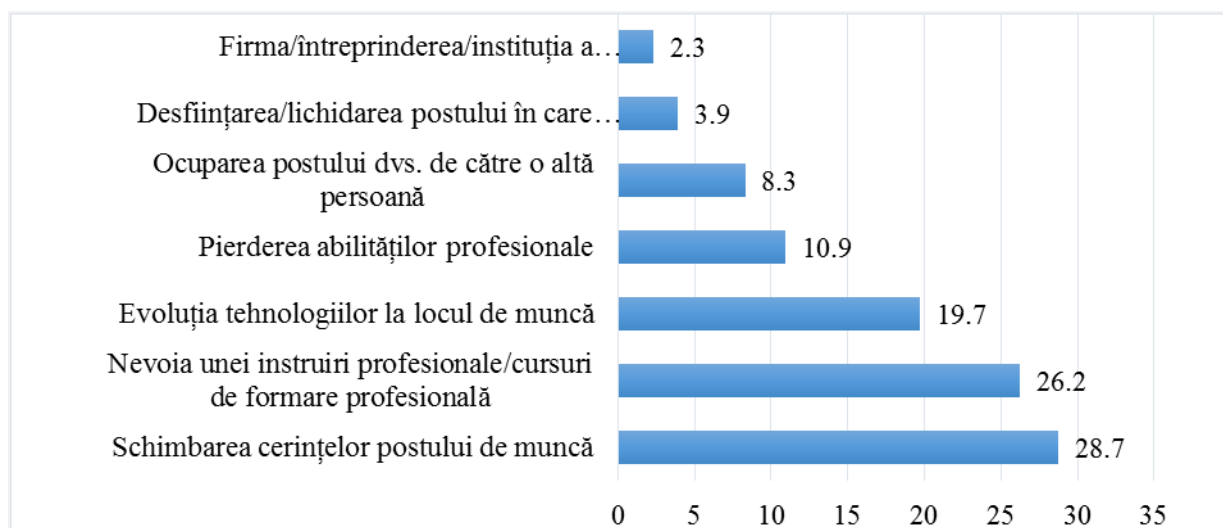

Figura 5. Dificultăți cu care s-au confruntat mamele în reintegrarea profesională odată cu revenirea din concediul de îngrijire a copilului

Sursa: Calculele autorilor

Potrivit datelor studiului cantitativ, schimbarea cerințelor postului de muncă și nevoia unei instruiți profesionale sunt principalele dificultăți cu care se confruntă. Alte dificultăți au fost identificate în cadrul interviurilor realizate:

Munca în ture. *”Nu sunt bune serviciile de noapte nici pentru mine, nici pentru copii”.*

Îmbolnăvirile frecvente ale copilului. *”Au fost situații că am dus copilul bolnav la grădiniță. Șefa ne-a spus în față: aveți copii – stați acasă, nu vreți să stați – luați dădacă, nu aveți posibilitatea să luați dădacă, înseamnă că stați voi”.* Numărul total de zile, pe parcursul ultimelor 3 luni, în care respondentele au lipsit de la serviciu aflându-se în concediu medical de îngrijire a copilului constituie 4099. 49,5% din respondente au declarat că au fost situații în ultimele 3 luni să lucreze, deși ar fi trebuit să-și ia concediu medical din cauza stării de sănătate a copilului.

Dificultăți în îndeplinirea sarcinilor profesionale. *”La început a fost greu, era necesar să intru în temă, deoarece zilnic se făceau diferite actualizări de cifre”.*

Necesitatea reținerii la serviciu pentru realizarea activităților de serviciu. *„Sunt anumite perioade, specifice genului de activitate, datorită cărora programul de muncă durează până la 10-12 ore zilnic”. ”Rămân uneori peste program din cauza lipsei cadrelor și volumului mare de lucru”.*

Reticența unor angajatori de a încadra în câmpul muncii mame cu copii mici. *„Nimeni nu vrea să te ia la lucru știind că trebuie să te ceri des de la serviciu. Eu am apelat la patru firme, care au procese de producere și nu are cine te înlocui dacă ai nevoie urgent să pleci”.*

Refuzul avansării în carieră pe motiv de sarcină și de îngrijire a copilului. *„Cu 2 luni înainte de naștere am participat la un concurs pentru o funcție publică. Unii membri ai comisiei nu au susținut candidatura mea, din motivul că voi merge să nasc și voi uita de birou”.*

Posibilități limitate de muncă part-time pentru mame. *”Inițial, îmi doream să lucrez pe jumătate de normă, adică 4 ore, dar nu mi s-a permis. Mi s-a spus ori de tot, ori deloc”.*

Potrivit opiniilor mamei interviuate, majoritatea angajatorilor nu susțin introducerea programelor flexibile de muncă și munca part-time. În Franța, 30 la sută din femeile care lucrează au locuri de muncă cu jumătate de normă.

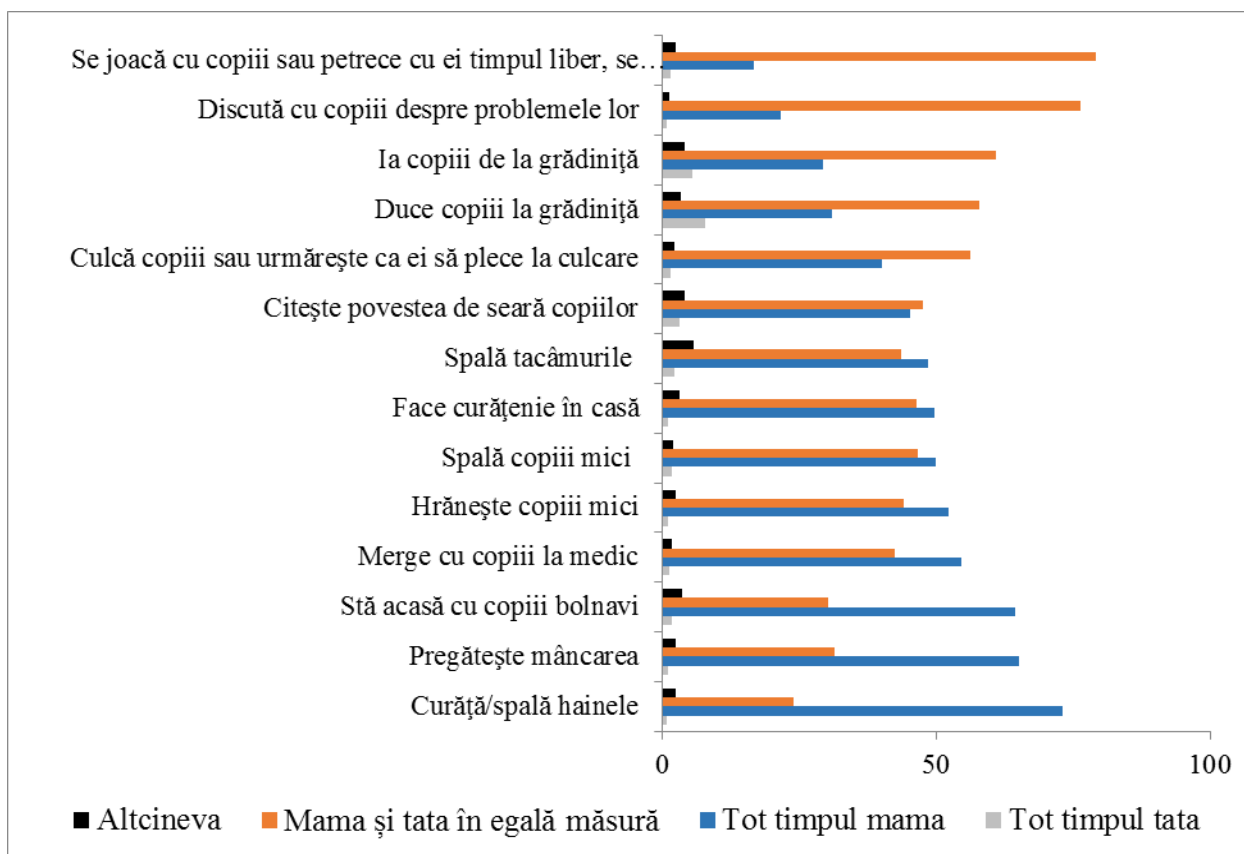

Figura 6. Implicarea taților în educația și îngrijirea copiilor

Sursa: Calculele autorilor

Studii numeroase arată că echilibrul între muncă și viața privată este **una dintre condițiile fundamentale ale creșterii randamentului capitalului uman**, întrucât contribuie la “descărcarea” unor griji și la creșterea capacității de concentrare pe sarcina de muncă, la diminuarea stresului și la protejarea sănătății psihice și celei fizice. În plus, motivația și loialitatea angajaților față de firmă, și mai ales stabilitatea angajaților foarte performanți, cresc dacă angajatorul contribuie la creșterea calității vieții lor de familie. Datele studiului au evidențiat însă existența unor impedimente la nivel de serviciu ce îngreunează crearea unui echilibru armonios dintre muncă și familie:

Necesitatea de a completa diverse registre, rapoarte în scopul oferirii învoirilor. ”Chiar acum merg cu fetița să facem investigații. E necesar de fiecare dată să mă scrie într-un registru special și să mă învoiesc de la 3 șefi. E foarte neplăcut, doar e sănătatea copilului, nu mă plimb de dragul plimbatului pe la policlinici. Lipsesc doar câteva ore”.

Imposibilitatea de a modifica orarul în cazuri imprevizibile.

Pierderea în salarizare din cauza lipsurilor motivate. ”Când vine vorba de program flexibil, se taie din anumite facilități. Orele de muncă sunt la serviciu,, ”Învoiri ne dau, dar ne rețin din salariu. Dacă iau o zi, îți spune că îți taie 200 de lei, dar ei ne rețin mai mult”.

Restricționări ale cadrului legal. ”Dacă se întâmplă un accident în timpul orelor de muncă, chiar dacă el nu este în incinta întreprinderii, se consideră accident de muncă. Noi răspundem de viața și siguranța angajaților”.

Respectarea normelor igienice și de siguranță în situația prestării muncii la domiciliu. ”Trebuie să ne asigurăm că încăperea este luminoasă, cablurile sunt ok. Dar nu ne vom duce și vom verifica în casa lui”.

Insuficienta reglementare legală a aspectelor ce țin de oferirea programelor flexibile și a muncii la domiciliu. ”În lege nici nu se permite, dar nici nu se interzice munca la domiciliu”.

Obligativitatea de a respecta graficul de lucru. „Angajații din timp își planifică concediul de odihnă. Dacă la el apare o situație și el azi vrea concediu, noi îi oferim, dar încălcăm graficul de lucru, aceasta o să ne atenționeze Inspekția Muncii”.

Progresele în ceea ce privește o repartizare mai egală a sarcinilor de îngrijire a copiilor și a celor casnice între femei și bărbați sunt lente, iar diviziunea activităților domestice și de îngrijire a copiilor între bărbați și femei sunt foarte limitate. „El zice așa, eu sunt bărbat, eu fac bani. Tu ești mamă, tu stai acasă și ai grijă de copii”. „Tot ce-i legat de casă și copii eu îndeplinesc, iar tata face bani”. La 70,6% soțul a fost de acord cu ideea de a reveni la serviciu, la 65% soțul i-a acordat ajutorul necesar pentru a reveni la serviciu, iar la 12,5% dintre respondente soțul consideră că serviciul influențează negativ îndeplinirea responsabilităților familiale. Aceasta denotă predominarea valorilor tradiționale, conform cărora femeile ar trebui să acorde prioritate responsabilităților familiale, în timp ce bărbații ar trebui să-și îndeplinească rolul de aducător de venit în familie.

În concluzie vom menționa că includerea mamei pe piața forței de muncă are efecte benefice asupra situației familiei, deoarece contribuie la suplینirea veniturilor și creșterea investițiilor în copii. Găsirea de către părinți a unui echilibru între muncă și viața personală este o problemă esențială pentru bunăstarea copiilor, deoarece atât sărăcia, cât și lipsa atenției pot dăuna dezvoltării copilului. Un echilibru bun reduce stresul parental și, prin urmare, aduce beneficii atât relației părinte-copil, cât și relației părinte-părinte. Lipsa serviciilor de creșă și educație timpurie, condițiile inadecvate din unele grădinițe contribuie ca cumulara rolurilor profesionale și parentale pentru mamele cu copii mici să fie dificilă. Unele femei aleg să părăsească piața forței de muncă pentru o perioadă mai lungă de timp, decât să se confrunte cu condiții de lucru care nu le permit să-și echilibreze responsabilitățile profesionale și familiale. Astfel, mamele sunt în situația de a achita chiar o ”amendă”, pentru maternitate [6]. Costurile ridicate ale unor servicii de îngrijire a copiilor mici (bone, grădinițe private), mai ales pentru lucrătorii cu venituri scăzute, reprezintă factori majori de descurajare a muncii. Rigiditatea cadrului legal contribuie ca mamele cu copii de vârstă preșcolară să se confrunte cu imposibilitatea angajatorilor de a le oferi careva condiții care să le permită combinarea armonioasă a vieții de familie cu cea profesională – programe flexibile de muncă, munca la domiciliu etc. Femeile continua să împărtășească dorința de a deveni mamă, însă amână această experiență la o vârstă mai înaintată, preocupându-se de căutarea unor oportunități de carieră și creștere profesională.

Bibliografie

1. Leovardis C., Cărcu L. Echilibrul dintre muncă, viața personală și educație în rândul studenților. O cercetare calitativă. Revista Română de Sociologie. București, 2018, Nr 1-2.
2. Zaharia D., Gavrilioaiei S. Flexibilitatea granițelor muncă-familie în context românesc. https://www.researchgate.net/publication/290447085_Flexibilitatea_granitelor_munca-familie_in_context_romanesc.
3. Conciliation entre vie professionnelle et vie familiale. Allemagne 2004. Rapport de synthèse de l'évaluation par les pairs, Berlin 13-14 décembre 2004. <https://www.euro.centre.org › downloads › detail>.
4. Erdamar G. Demirel H. Investigation of work-family, family-work conflict of the teachers. Procedia - Social and Behavioral Sciences. https://www.researchgate.net/publication/273851433_Investigation_of_Work-family_Family-work_Conflict_of_the_Teachers.
5. Higgins C., Duxbury L., Johnson K. Part-time work for women: does it really help balance work and family? Human Resource Management, 39(1), 2000.
6. Бирюкова С., Макаренцева А. Оценки «штрафа за материнство» в России. Население и экономика. Москва, 2017, Т. 1., № 1.
7. Исупова О. Материнская карьера: дети и трудовые стратегии. Социологические исследования, Москва, 2015, № 10.

ПОВЫШЕНИЕ ВОЗРАСТА МАТЕРИНСТВА: ПРЕИМУЩЕСТВА И РИСКИ НА ПУТИ РОСТА БЛАГОСОСТОЯНИЯ СЕМЬИ

Светлана АКСЁНОВА[©], кандидат экономических наук, ведущий научный сотрудник,
Институт демографии и социальных исследований имени М.В. Птухи,
Национальная академия наук Украины

DOI: <https://doi.org/10.36004/nier.cdr.2019.14-07>

JEL CLASSIFICATION: J10, J12, J13.

В статье рассмотрены некоторые факторы, способствующие повышению возраста материнства. Откладывание рождения ребенка на старший возраст постепенно становится социальной нормой. Это четко проявляется в формировании общественной позиции относительно необходимости снижения рождаемости в самой младшей репродуктивной группе женщин и, особенно, у несовершеннолетних девушек, и социального предписания сначала получить высшее образование, приступить к построению профессиональной карьеры, занять определенную социальную позицию, и лишь после этого родить и воспитывать ребенка. В целом, такая последовательность жизненных событий показала свои преимущества на пути роста благополучия семьи, одновременно слишком длительное откладывание рождения ребенка может привести к обратному эффекту.

Ключевые слова: *средний возраст матери при рождении ребёнка, средний возраст матери при рождении первого ребёнка, подростковая рождаемость, откладывание рождений.*

The article discusses some factors that contribute to increasing the age of motherhood. The postponement of fertility to the older age of women is gradually becoming social norm. This is clearly manifested in the formation of a public position regarding the need to reduce the birth rate in the youngest fertile group, particularly among adolescent, and the social prescription to firstly get a high level education, start building a professional career, take a certain social position, and after that give birth and to raise a child. In general, such a sequence of life events has shown advantages on the path to increasing family well-being, however too long delaying the birth of a child can lead to the opposite effect.

Key words: *the mean age of mother at childbirth, the mean age of women at first birth, adolescent fertility, the postponement of childbirth.*

Ученые различных научных направлений давно интересуются трансформационными процессами в рождаемости, разворачивающимися в той или иной стране по мере её социально-экономического развития. Исследования охватывают широкий диапазон взаимосвязей и факторов рождаемости на уровне отдельных индивидов, семей, социальных групп, а также на уровне всего населения. Появление возможности планировать определенные сферы жизнедеятельности, в частности деторождение, параллельно вызвало необходимость изучать факторы, влияющие на формирование репродуктивных установок, принятие решений о числе детей в семье и сроках их появления. Важным направлением исследований является изучение механизмов установления и закрепления в обществе норм поведения и культурных предписаний, которые влияют на репродуктивное поведение, в частности, на возраст женщины при рождении ребенка. Существование таких норм и предписаний и их различия между странами продемонстрировало Европейское социальное исследование, раунд 6, когда преобладающее большинство респондентов указали точный возраст, до которого девушке ещё рано становиться мамой, а также возраст, после которого женщине уже не следует рожать.

[©] Светлана Аксёнова, svitlana_aksyonova@yahoo.com

Откладывать вступление в брак и рождение ребенка молодыми женщинами, ориентирующимися на получение высшего образования и освоение профессии, не только стало социально приемлемым и одобряемым поведением, но постепенно переходит в позицию ожидаемого и требуемого.

Украина длительный период принадлежала к странам с традицией раннего начала деторождения. Перелом тенденции произошел в середине 1990-х гг. Средний возраст матери при рождении ребенка стал постепенно повышаться и за два десятилетия вырос более, чем на 3 года, достигнув в 2018 г. 25,4 лет в случае рождения первенцев и 27,7 лет для всех очередностей рождения (Рис. 1.).

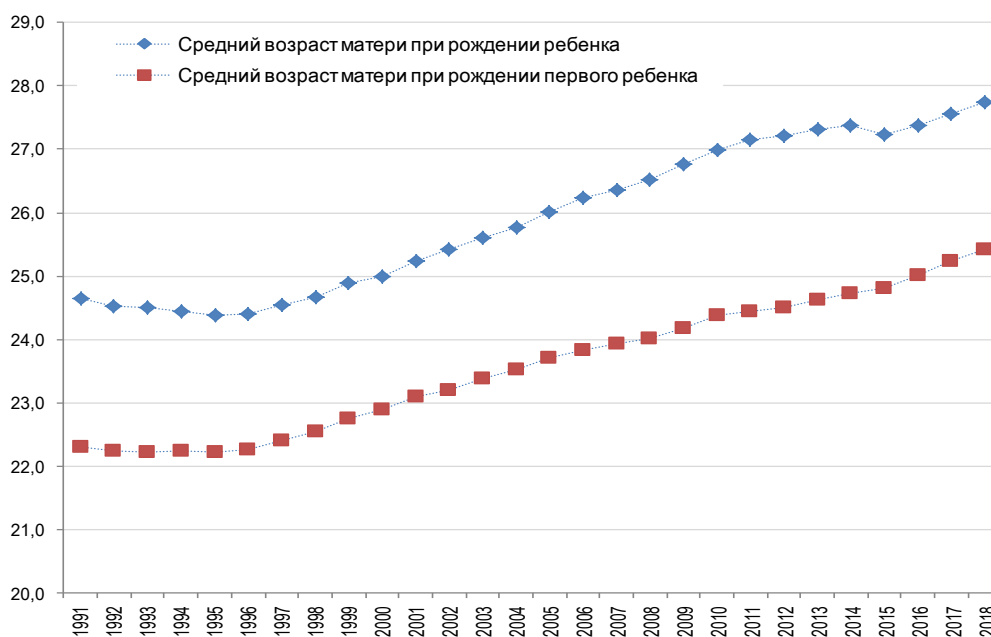

Рисунок 1. Средний возраст матери при рождении ребенка в Украине в 1991–2018 гг.

Источник: Расчеты автора на основе данных Государственной службы статистики Украины

Несмотря на значительное повышение среднего возраста матери при рождении ребенка в Украине, значение показателя остается одним из самых низких не только среди развитых европейских государств, но и среди восточноевропейских соседей (Рис. 2.). Особенно сильный контраст Украины наблюдается с такими странами как Ирландия, Испания, Италия, Швейцария, в которых средний возраст матери при рождении ребенка достигает 32 лет, а также Нидерланды, Швеция, Германии, Греции, Финляндии, Норвегии, где показатель превышает 31 год.

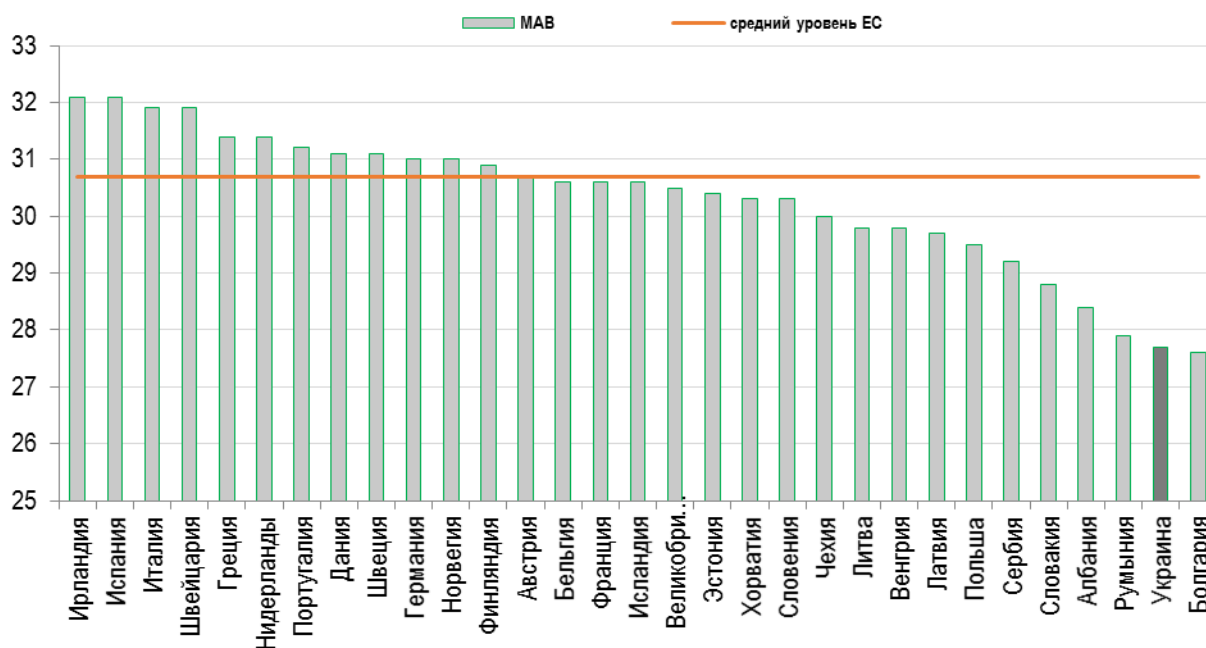

Рисунок 2. Средний возраст матери при рождении ребенка в европейских странах в 2017 г.

Источник: European Commission Database, <https://ec.europa.eu/eurostat/data/database>

Ф.Билари, А.Лифброер, Д.Филиппов (Billari F., Liefbroer A. & Philipov D.) откладывая рождение детей на старший возраст рассматривают как важный элемент теории второго демографического перехода. По мнению ученых, развитию этой тенденции в немалой степени способствовало изменение мировоззренческих установок, что отразилось в усилении стремления к индивидуальной автономии, неприятию институционального контроля, повышению значимости потребностей высоких уровней [3]. Откладывание деторождения также связывают с ростом человеческого капитала женщин, актуализацией вопросов гендерного равенства, повышением уровня политически обусловленной неопределенности. Изменение мировоззрения, ценностей и их иерархии могли стать фундаментом для повышения образовательного уровня, профессионального роста и самореализации через построение карьеры, основой для формирования установок сначала обеспечить необходимые для жизни условия, а уже потом рожать и воспитывать детей, или осознанно подбирать институты, участвующие в процессе обучения и воспитания детей. Наряду с этим могут измениться установки относительно желаемого числа детей в своей семье, лучшие интервалы между их рождениями.

Перечисляя основные факторы повышения возраста материнства, М.Миллс, Р.Риндфус и П.Макдональд (M.Mills, R.Rindfuss & P.McDonald), прежде всего, указывают распространение образования и повышение уровня занятости женщин [5]. Заметим, что у многих исследователей такие факторы как образование, занятость, карьера, благосостояние стоят в одном ряду и неотделимы друг от друга. Особенно ярко их взаимосвязь прослеживается при изучении социальных и экономических последствий деторождения у девушек в подростковом возрасте. Рождение ребенка для несовершеннолетних матерей, как правило, создает препятствия для повышения уровня образования, что, в свою очередь, не позволяет найти высокооплачиваемую работу, снижает конкурентоспособность на рынке труда, затрудняет построение успешной карьеры, увеличивает вероятность бедности или малообеспеченности. Не случайно сокращение подростковой рождаемости включено в число задач, решение которых является важным для достижения Целей устойчивого развития. Многие организации в США настойчиво отстаивают идею, что женщины должны

откладывать рождение ребенка до момента надлежащего устройства собственной жизни, когда они способны быть полностью ответственными как за свою жизнь, так и за жизнь своих детей. В этом контексте повышение возраста материнства является позитивной тенденцией современной трансформации рождаемости в Украине.

Начиная с 2009 г., коэффициенты рождаемости у 15–19-летних женщин в Украине постоянно уменьшались. В результате, за последнее десятилетие детородная активность самой молодой репродуктивной группы женщин снизилась на 38%, и в 2018 г. составила 19,7‰, что более чем в 3 раза ниже уровня рождаемости у женщин этой возрастной группы в начале 1990-х годов. Однако, по сравнению с развитыми европейскими странами показатель подростковой рождаемости в Украине остается на высоком уровне: он в 2,6 раза превышает аналогичный показатель во Франции, Португалии, Германии, в 4 раза выше, чем в Италии, Швеции, Финляндии, в 7,4 раза выше уровня в Нидерландах (по данным Eurostat, 2017).

Многие исследования, основывающиеся на подходе семейной экономики Г.Беккера и его последователей, сосредотачивают внимание на упущенных из-за рождения ребенка возможностях для женщин-матерей. Вполне логично ожидать, что с возрастом женщины уровень её доходов повышается, например, благодаря профессиональному росту, приобретению опыта, переходу на высокооплачиваемую работу. С этих позиций, откладывание рождения детей может способствовать увеличению заработков и доходов. Так, в работах А.Миллер показано, что каждый год откладывания рождения ребенка приводит к увеличению доходов на 9–10% (соответственно исследования 2005 и 2011 гг.) и ставки заработной платы на 3% [4]. Однако, одновременно рождение ребенка в позднем возрасте способно увеличить и упущенные возможности в связи с необходимостью определенной часть времени уделять воспитанию ребенка/детей. Как правило, у женщин происходит снижение заработка во время рождения и ухода за первенцем и выравнивание профиля заработной платы в период всего материнства.

Существует мнение, что переход от семьи с одним кормильцем к модели семьи с двумя кормильцами, поощрение женщин принимать большее участие в трудовой жизни обусловили возрастание роли экономических условий в формировании репродуктивного поведения [6].

Важным фактором повышения возраста материнства / отцовства является экономическая нестабильность, быстрый рост конкуренции и неопределенности. В Украине в социологических опросах относительно факторов, из-за которых откладывается рождение ребенка или не реализуются в полной мере детородные планы, экономическая и политическая нестабильность указывались вслед за недостаточным материальным обеспечением и жилищной проблемой [2].

К настоящему времени существует целый ряд исследований, показывающих, что снижение для семьи «стоимости» содержания ребенка, благодаря увеличению пособий на детей и введению налоговых льгот, меняет календарь рождений и способствует некоторому омоложению материнства. К этому же выводу пришли демографы из Норвегии, но вместе с этим они предостерегли, что перенос рождений на молодой возраст, когда брачные (или партнерские) союзы с меньшей вероятностью будут формализованы или даже сформированы будет иметь неблагоприятные последствия [7].

Среди факторов повышения возраста материнства / отцовства следует также указать успехи современной медицины, что подтверждается снижением детской и материнской смертности, ростом разнообразия средств контрацепции, общедоступностью относительно безопасных и надежных методов контрацепции, распространением вспомогательных репродуктивных технологий, совершенствованием диагностики заболеваний в перинатальный период и т.д. Увеличивается доверие к медицинским инновациям: статистические данные показывают рост численности детей, рожденных с использованием вспомогательных репродуктивных технологий. Если в 2000 г. таких новорожденных было

260, в 2005 г. – 1438 детей, то в 2017 г. уже 7596 детей родились живыми после использования лечебных циклов [1]. Однако здесь обнаруживается определенная парадоксальность: с одной стороны, успехи медицины позволяют женщине, принимая решение о рождении ребенка, «не привязываться» к возрасту и откладывать это событие с целью создания необходимых условий для воспитания ребенка. С другой стороны, с возрастом женщины постепенно ослабевает ее репродуктивная функция, возникают трудности с зачатием ребенка, что побуждает обращаться к вспомогательным репродуктивным технологиям. Поскольку стоимость таких процедур высокая, но только треть всех начатых лечебных циклов заканчиваются клинической беременностью, длительное откладывание рождения ребенка и последующая необходимость использования ВТР могут негативно отобразиться на финансовом благополучии семьи. Кроме этого, с возрастом увеличивается частота заболеваний, которые, как правило, не наблюдаются в молодом возрасте. Такие заболевания не только осложняют беременность, повышают риск для здоровья матери и ее будущего ребенка, но и могут привести к бесплодию, лечение которого потребует длительного времени.

Таким образом, откладывание рождения детей на старший возраст – одна из ключевых характеристик рождаемости последних десятилетий в Украине. Социальный аспект повышения возраста материнства проявляется в стремлении молодых женщин получить образование, начать профессиональную карьеру, достичь определенного материального уровня, и лишь после этого сосредоточиться на воспитании детей. Подобная последовательность событий способствует росту благополучия семьи, но важно учитывать и то обстоятельство, что длительное откладывание рождения детей и необходимость неоднократных обращений к дорогостоящим вспомогательным репродуктивным технологиям могут негативно повлиять на достигнутое финансовое благополучие.

Библиографія

1. Заболотько В.М. Інформаційно-статистичний довідник про допоміжні репродуктивні технології в Україні. Київ : ДЗ «Центр медичної статистики МОЗ України», 2017, 28 с.
2. Молодь та молодіжна політика в Україні: соціально-демографічні аспекти. За ред. Е.М.Лібанової. К.: Інститут демографії та соціальних досліджень ім. М.В. Птухи НАН України, 2010, 248 с.
3. Billari F.C., Liefbroer A.C., and Philipov D. The Postponement of Childbearing in Europe: Driving Forces and Implications. Vienna Yearbook of Population Research, 2006, p. 1-17.
4. Miller A.R. The Effects of Motherhood Timing on Career Path. J Popul Econ, 2011, 24: 1071. <https://doi.org/10.1007/s00148-009-0296-x>, <http://theunbrokenwindow.com/Research%20Methods/fertilitytiming-miller.pdf>.
5. Mills M., Rindfuss R., McDonald P. Why do people postpone parenthood? Reasons and social policy incentives. Human Reproduction Update. 2011, Vol.17, No.6, p. 848–860.
6. Orsal D., Goldstein J. The Increasing Importance of Economic Conditions on Fertility. MPIDR Working Paper WP 2010-014. Max Planck Institute for Demographic Research, Rostock, Germany. February 26, 2010.
7. Taryn Ann Galloway, Rannveig Kaldager Hart. Effects of income and the cost of children on fertility: Quasi-experimental evidence from Norway. Statistics Norway, Research Department. Discussion Papers, November, 2015, No. 828.

INDICATORI AI ECONOMIEI ȘI SOCIETĂȚII DIGITALE ÎN ROMÂNIA ȘI UE-28 ÎN CONTEXTUL REALITĂȚILOR ȘI PERSPECTIVELOR DEMOGRAFICE

Alina-Georgeta AILINĂ[©], dr., CSIII,
Centrul Cercetări Financiare și Monetare “Victor Slăvescu”,
Institutului Național de Cercetări Economice „Costin C. Kirițescu” al Academiei Române

DOI: <https://doi.org/10.36004/nier.cdr.2019.14-08>

JEL Classification: J11, L86, O33, O52.

Atât în presă cât și în mediu economic se vorbește adesea de realitățile și provocările economiei digitale, dar aceste aspecte ar trebui analizate nu numai individual, ci și integrat. Creșterea economică nu mai poate fi separată de progresul tehnologic și de pătrunderea adâncă a economiei digitale în viața de zi cu zi, afacerile se bazează pe conexiunile rapide la internet, iar tehnologia reprezintă din ce în ce mai mult un punct central al vieții fiecărui cetățean, cuplând mai ușor nevoile individului cu satisfacerea lor prin conectarea mai facilă și mai ieftină cu ofertele companiilor. Astfel, prin apelarea la statisticile și indicatorii Eurostat, acest articol încearcă să releve avantajele și dezavantajele economiei digitale, comparativ în România și la nivelul mediei UE28 prin raportarea la evoluțiile demografice, punctând eventualele soluții de compensare a neajunsurilor sociale din cele două areale.

Cuvinte-cheie: economie digitală, indicatori DESI, România, provocări demografice.

Both in the media and in the economic environment are often spoken of about the realities and challenges of the digital economy, but these issues should be considered not only individually but also integrated. Economic growth can no longer be separated from technological progress and the deep penetration of the digital economy into everyday life, business is based on fast internet connections and technology is increasingly a central point in every citizen's life, connecting the needs of the individual more easily with their satisfaction by making it easier and cheaper to connect with companies' offers. Thus, by using Eurostat statistics and indicators, this article tries to reveal the advantages and disadvantages of the digital economy, comparatively in Romania and EU-28, by reference to demographic developments, pointing out possible solutions to compensate the social shortcomings in the two areas.

Key words: digital economy, DESI indicators, Romania, demographic challenges.

Introduction

In order to keep up with the most developed countries of the world, the European Commission designed a composite, overall index -Digital Economy and Society Index (DESI), which reveal by its 30 relevant indicators the digital performance at European level. DESI quantifies the development level of technologies of EU member states by containing twelve sub-dimensions and five dimensions: 1. Connectivity, 2. Human Capital, 3. Use of Internet, 4. Integration of Digital Technology and 5. Digital Public Services.

The index captures better the performance when it is higher (Russo, 2019)[4]. The domain are normalised with weights such as: domain 1 with 25%, domain 2 with 25%, domain 3 with 15%, domain 4 with 20%, domain 5 with 15%. The first two domains (Connectivity and Human Capital) are considered the most relevant dimensions, representing the infrastructure of the digital economy. The Use of Internet (by citizens) and Digital Public Services, being based on the quality of the infrastructure, they were weighed less, and the Integration of Digital Technology, which surprise the business sector use of ICT is weighted a little bit more.

© Alina-Georgeta Ailincă, alina.glod@gmail.com

In 2019, the digital performance of all EU countries improved according to the DESI, thus Finland, Sweden and the Netherlands scored the highest ratings, while the poorest scores were registered by Greece, Romania and Bulgaria. It should not be neglected that the ranking somehow reflects the geographical positioning of the countries, the Nordic countries with a less favourable climate for physical activities have good scores at DESI, and the Mediterranean and Eastern countries have rather poorer scores. According to the Unguru M. (2017)[5] the DESI components suggests that Romania is in a vicious circle of digital skills, where both the demand and the supply are low, despite of numerous ICT specialists and good connectivity. Thus, the author considers that it is likely that digitization will further deepen Romania's competitiveness gap with the European Union states. However, the digitalisation of the Romanian economy has lagged behind on the grounds of the fact that less than one third of the population have basic digital skills and more than one fifth of Romanians have never used the internet (European Commission, 2019)[2]. The DESI indicators of Romania may have many reasonable explanations also in social, cultural and especially demographic trends.

Methodology

The article proposes a stage evaluation by comparative method between the DESI index for Romania respectively for EU28, as well as of its components. Equally, it intends to connect the evolution of DESI with a series of demographic indicators in order to be able to anchor in the explanations the less favourable evolution of DESI in Romania. The data used are the annual series of Eurostat and European Commission for the period 2014-2019.

Results

Although with a progressive evolution, the Digital Economy and Society Index (DESI) in Romania has still a long way to go to improve all of its five dimensions (see *Fig. 1.*).

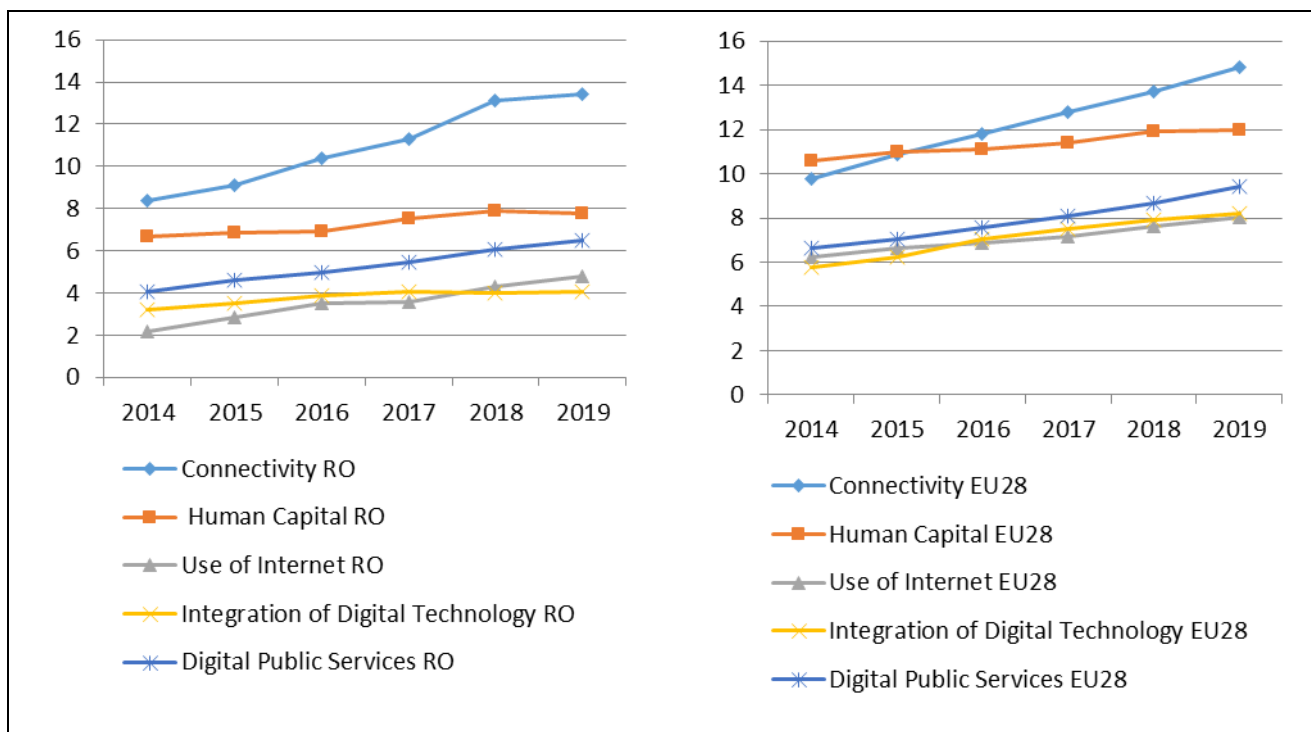

Figura 1. The evolution of the five dimensions Digital Economy and Society Index in Romania and EU28

Source: Author's processing, data from European Commission (Digital Economy and Society Index), all the five dimensions are expressed as weighted scores, %. <https://digital-agenda-data.eu/datasets/desi/indicators> [1].

The poor scores of the five indicators of DESI in Romania may reflect to some extent certain psychological (being an ex-communist country), cultural (by preference for direct communication), social (lack of access to basic conditions, especially of rural population, thus the internet technology being in many households still a luxury) but not least demographic realities. The departure of a considerable number of Romanians abroad over the last 30 years has led to a massive depopulation in the urban but especially rural areas, which can be a good explanation for many unfavourable macroeconomic indicators including DESI (see Fig. 2., Fig. 3., Fig. 4.).

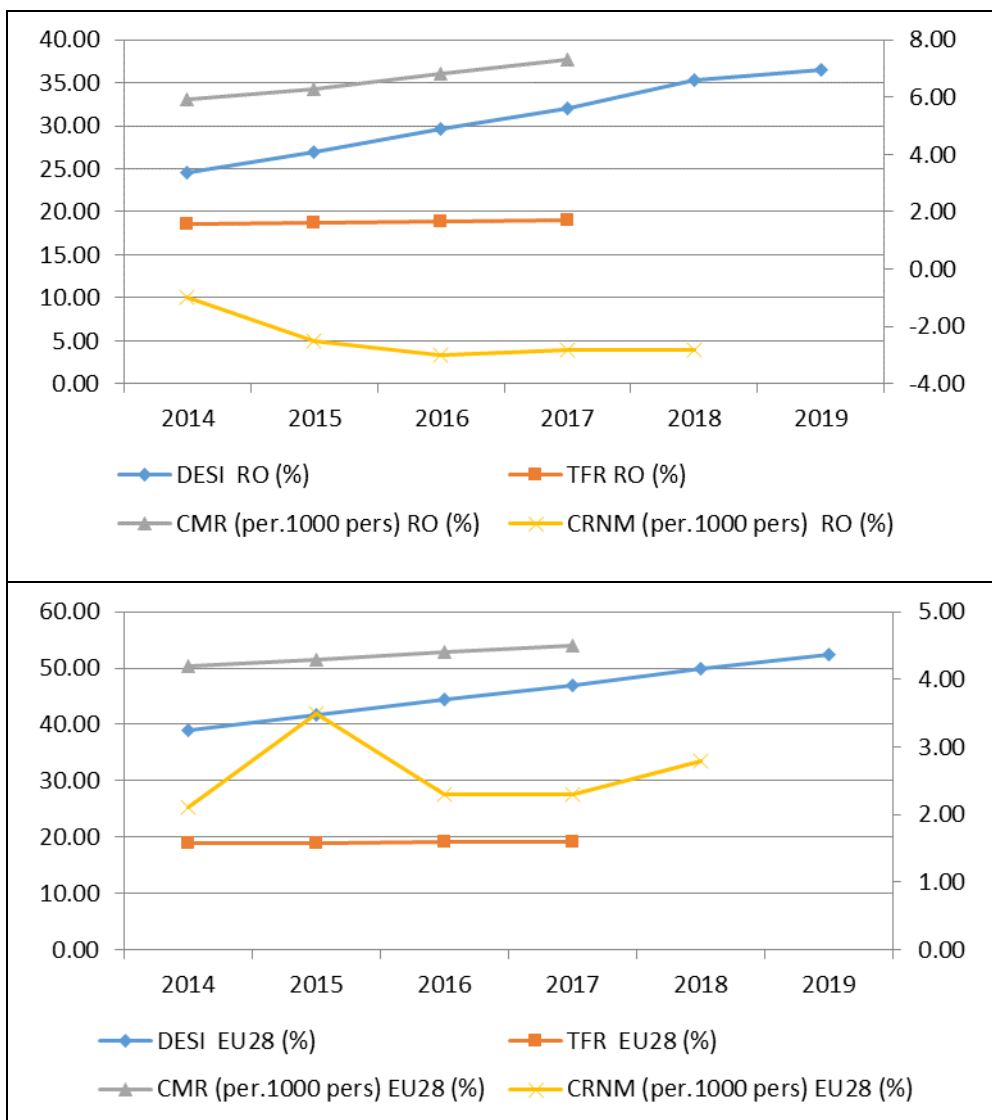

Figura 2. The evolution of Digital Economy and Society Index and of Total fertility rate, Crude marriage rate and Crude rate of net migration plus statistical adjustment in Romania and EU28

Source: Author's processing, data from Eurostat and European Commission, <https://digital-agenda-data.eu/datasets/desi/indicators>. Notations: DESI (%) – overall Digital Economy and Society Index, weighted score; TFR (%) - Total fertility rate (%); CMR (per.1000 pers.) (%) - Crude marriage rate (Per 1000 persons); CRNM (per.1000 pers.) (%) - Crude rate of net migration plus statistical adjustment, RO – Romania; EU28 – European Union with 28 countries. TFR, CMR, CRNM – right axis.

The positive correlations between DESI and demographic trends such as of the crude marriage rate and to a much lesser extent to total fertility rate reflects the fact that young people social status has an important say in the evolution of digital economy. This still unsatisfactory

condition of the economy is quite well reflected by the Crude rate of net migration plus statistical adjustment, which for Romania unfortunately continues to deteriorate even further.

Even it is affected by negative net migration, the DESI overall index in Romania seems to go on a steady upward trend. The improvement of labour force participation it is recognised to have more impact on coping with population aging than fertility or migration. Improving education is thus a key way for the future of world population growth, especially by the fact that a smaller but more educated labour force may be more adaptable to the automation, artificial intelligence or others changing nature of work. Neither more immigration (which increases the size of EU’s labour force) nor higher fertility will stop or delay population ageing. This can be solved by the flexible retirement ages and more productive lives (Lutz W.(ed.) and al., 2019[3]).

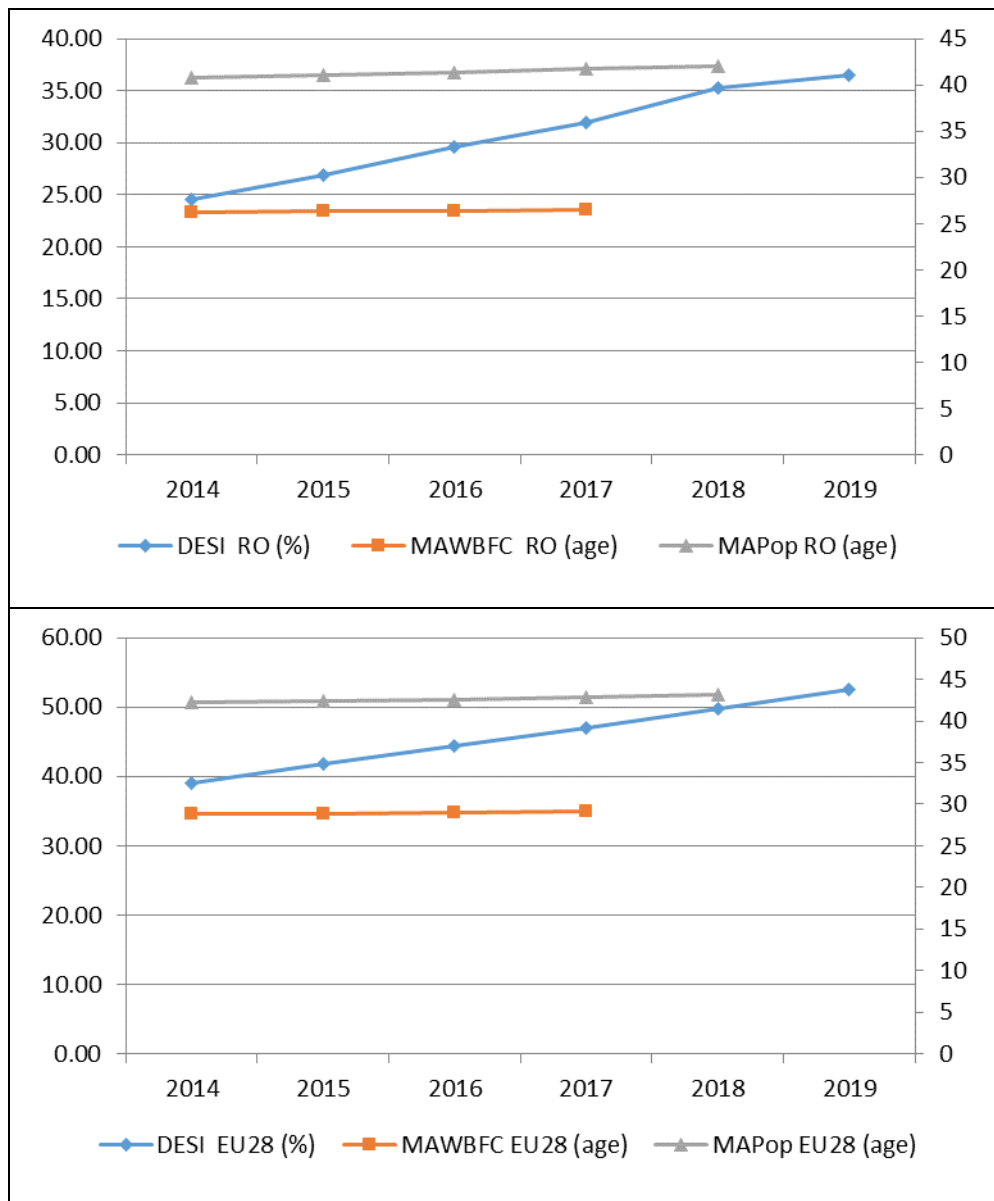

Figura 3. The evolution of Digital Economy and Society Index, of Mean age of women at birth of first child and of Median age of population in Romania and EU28

Source: Author’s processing, data from Eurostat and European Commission, <https://digital-agenda-data.eu/datasets/desi/indicators>. Notations: DESI (%) – overall Digital Economy and Society Index, weighted score; MAWBFC (age) - Mean age of women at birth of first child; MAPop (age) - Median age of population; RO – Romania; EU28 – European Union with 28 countries. MAWBFC, MAPop – right axis.

Thus the working force migration from the East EU member states towards the West, towards more prosperous countries contributes also to aging and population reduction, but aging is much more visible at EU countries. Respecting the proportions, even if the images are approximately identical between Romania and the EU28 average (see Fig. 3.), however when it comes to Mean age of women at birth of first child and Median age of population the situation is much more negative at EU28 level. A younger population and younger mothers in Romania compared to the EU28 may mean greater and faster possibilities for improving DESI, even the population is decreasing (see Fig. 4.).

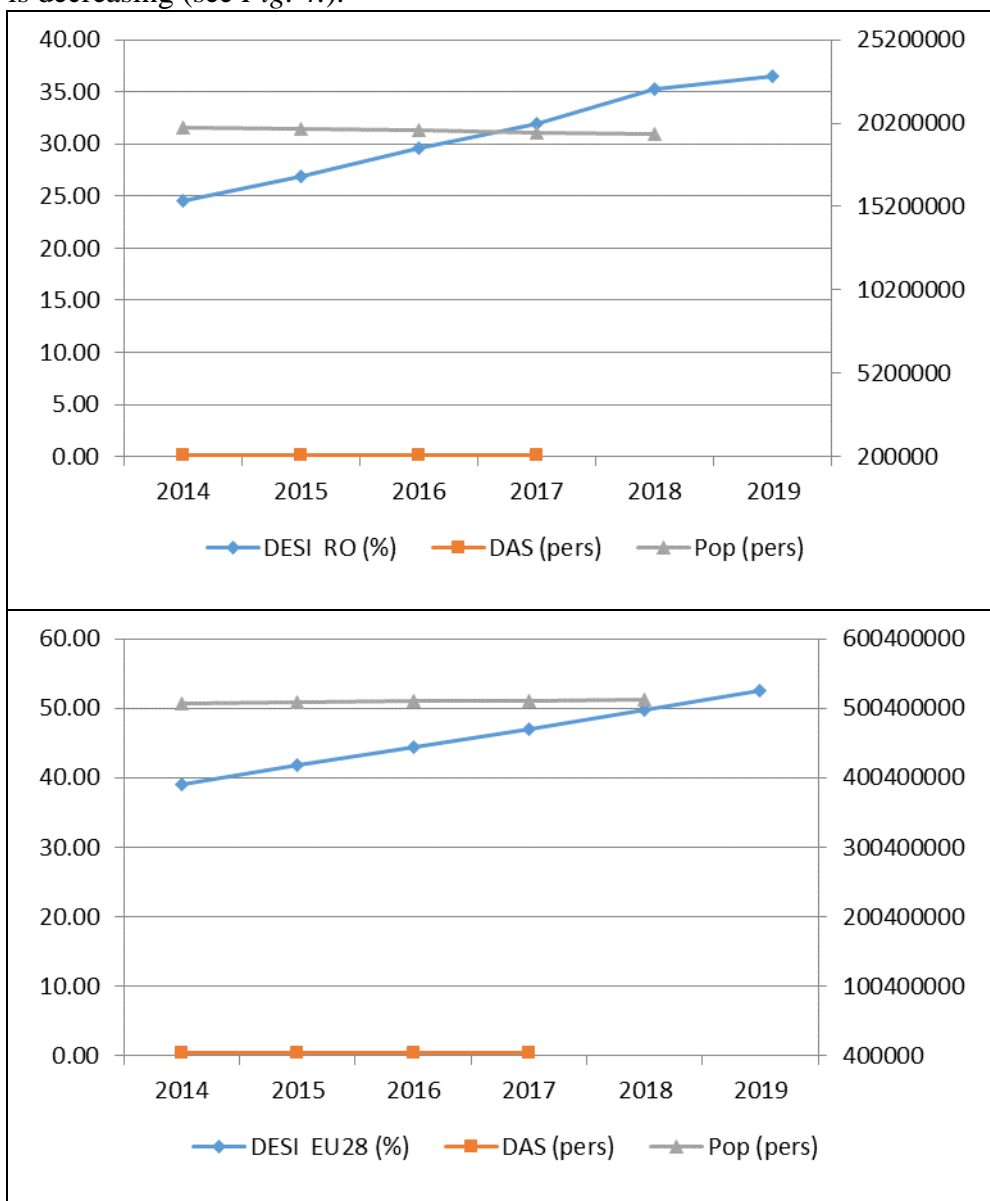

Figura 4. The evolution of Digital Economy and Society Index, of Deaths by age and sex and of Population on 1 January by age and sex in Romania and EU28

Source: Author's processing, data from Eurostat and European Commission, <https://digital-agenda-data.eu/datasets/desi/indicators>. Notations: DESI (%) – overall Digital Economy and Society Index, weighted score; DAS (pers.) - Deaths by age and sex; Pop (pers.) - Population on 1 January by age and sex; RO – Romania; EU28 – European Union with 28 countries. DAS, Pop – right axis.

Media, economists - theorists and practitioners, public policymakers should better understand demographic trends and further promote training policies and professionalization of the workforce. The computerization and technologicalization of the world's economies can be an

extraordinary social and cultural lever capable of partially compensating for the negative demographic trends.

Promoting peace and not violence, attracting the best specialists in any field, generous public investments in all that means human capital (including those indicators from DESI), respect and trust between citizens and public institutions can make the difference between a developed society and one unable to touch its potential.

Conclusions

For the Eastern European Countries such as Romania, nothing can stop the intra-EU mobility and the “brain drains” of the youngest and more determined persons. The lack of economic and social opportunities, few appropriate jobs, the failure to comply with the rules of democracy, the corruption, the intentional capping and blocking of the people that are the "peaks" of society, all of them led to the migration of the young and working population from Romania to abroad. The reversal of these causes can therefore lead to the reversal of the negative demographic effects and also will conduct to DESI improvement.

In order to compensate the trends in ageing population of Romania, the immigrations and the increase of fertility rates through well orchestrated policies might be temporary (e.g. through working permits or by attracting highly educated and highly-skilled people) or medium term solutions but the most important development “vehicle” could be education, including in digitalisation.

Although it is negatively influenced by the demographic developments in Romania, the process of digitalisation increases. This fact reflected by the evolution of Digital Economy and Society Index (DESI). This tendency is reflected fortunately rather by the qualitative aspects of the Romanian demographic evolutions, than by the quantitative ones.

The subject deserves much more attention, and as the time series will increase for Romania, an econometric analysis would be of interest in order to better understand and evaluate the connection between the DESI components and the main demographic indicators.

Bibliography

1. European Commission, Digital Single market, Digital Scoreboard, Visualizations, Digital Economy and Society Index (DESI). <https://digital-agenda-data.eu/datasets/desi/indicators>.
2. European Commission, Indicele economiei și societății digitale (DESI) Raportul de țară din 2019 România. https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/file_import/2019-european-semester-country-report-romania_ro.pdf.
3. Lutz W. (Ed.), Amran G., Bélanger A., Conte A., Gailey N., Ghio D., Grapsa E., Jensen K., Loichinger E., Marois G., Muttarak R., Potančoková M., Sabourin P., Stonawski M. Demographic Scenarios for the EU - Migration, Population and Education, 2019, EUR 29739 EN, Publications Office, Luxembourg. DOI:10.2760/590301, JRC116398.
4. Russo Vanessa. Digital Economy and Society Index (DESI) European Guidelines and empirical Applications on the Territory. In: Sánchez-Serrano, José Luis Sarasola, Maturo, Fabrizio and Hošková-Mayerová, Šárka (editors). Qualitative and Quantitative Models in Socio-Economic Systems and Social Work. Studies in Systems, Decision and Control 208, Springer, 2019. ISSN 2198-4190 (electronic), ISBN 978-3-030-18593-0 (eBook).
5. Unguru M. Decalajele digitale în UE și perspectivele economiei informaționale în România. EUROINFO, 2017, 1(11-12), p. 87-95.

КАЧЕСТВО ЖИЗНИ ТРУДОВЫХ МИГРАНТОВ ИЗ УКРАИНЫ: КОНЦЕПТУАЛЬНЫЕ ВОПРОСЫ И РЕАЛЬНЫЕ ПРОЦЕССЫ

Ирина МАЙДАНИК[©], к.соц.н., старший научный сотрудник,
Институт демографии и социальных исследований имени М.В. Птухи,
Национальная академия наук Украины

DOI: <https://doi.org/10.36004/nier.cdr.2019.14-09>

JEL Classification: I31, J31, J61, J81.

Статья посвящена исследованию теоретических и прикладных вопросов качества жизни трудовых мигрантов. Установлено, что основными альтернативными методами для оценки благосостояния населения являются разработка интегрального индекса или выбор набора пригодных для этой цели показателей. Анализ литературы свидетельствует о том, что изучение качества жизни мигрантов в существующих источниках основывается на разных подходах в зависимости от логической целесообразности.

Для исследования качества жизни украинских трудовых мигрантов за рубежом в статье используются эмпирические данные, полученные в ходе трех раундов Всеукраинского обследования трудовой миграции (ОТМ), проведенных в 2008 г., 2012 г. и 2017 г. Государственной службой статистики Украины и партнерами. Дополнительным источником данных служат результаты выборочного исследования ТЕМПЕР, проведенного в декабре 2017–мае 2018 гг. среди украинцев из западных областей, работавших в Италии и Польше в период 1996–2017гг.; в качестве референтной группы опрос также охватил лиц, не имеющих миграционного опыта. Установлено, что основные характеристики занятости мигрантов не соответствуют законодательным трудовым нормативам, что негативно влияет на качество жизни исследуемой группы. Однако более высокий уровень зарплат за рубежом может сглаживать влияние негативных характеристик занятости.

Ключевые слова: качество жизни, показатели качества жизни, благосостояние, миграция, трудовая миграция, возвратная миграция.

The article is devoted to the theoretical and applied issues of the labor migrants' quality of life investigation. It has been revealed that the main alternative methods for assessing the population wellbeing currently are the development of an integral index or the selection of a set of indicators suitable for this purpose. Literature analysis indicates that migrants' quality of life studies in existing sources are based on different approaches, depending on reasonability.

To investigate the quality of life of Ukrainian labor migrants abroad, the empirical data obtained during three rounds of the All-Ukrainian Labor Migration Survey (LMS) conducted in 2008, 2012, and 2017 by the State Statistics Service of Ukraine and partners are used in the article. An additional source of information is the results of the sample study TEMPER carried out in December 2017 – May 2018 among Ukrainians from the western regions of the country who worked in Italy and Poland in 1996–2017; as a reference group, the survey also covered people who did not have migration experience. It has been revealed that the main characteristics of migrant employment do not comply with legislative labor standards, which negatively affects the quality of life of this group. However, higher salaries abroad are able to mitigate the effects of negative employment characteristics.

Key words: quality of life, quality of life indicators, wellbeing, migration, labor migration, return migration.

В основе современных научно-практических разработок в области гуманитарного знания лежит убеждение международного сообщества экспертов в том, что качество жизни населения является одной из основных характеристик уровня развития государства. Оценивание качества жизни выступает ключевым вызовом при мониторинге прогресса на пути к достижению Целей развития тысячелетия, принятых на саммите ООН в сентябре 2000 г. [8, с. 3]. Соотношение качества жизни населения и миграционных процессов пересекается в двух плоскостях: во-первых, основные характеристики миграций в определенной местности служат индикатором, демонстрирующим разницу между уровнем развития стран (регионов) происхождения и прибытия мигрантов (например, масштабный выезд населения, в особенности высококвалифицированного, за рубеж, свидетельствует о более высоком уровне жизни в странах прибытия). Вторым аспектом взаимосвязей между указанными категориями выступает изучение качества жизни самих мигрантов, поскольку они значительно отличаются от всего населения по обширному перечню показателей.

Исследовательский фокус в рамках данной статьи направлен на изучение последней позиции. Выбирая мигрантов в качестве объекта исследования, следует учитывать большую неоднородность этой группы, а также региональную специфику, поскольку локальный контекст во многом определяет природу миграционных процессов. Эта публикация ограничивается изучением трудовых мигрантов из Украины, однако, материалы и рассуждения, представленные здесь, могут оказаться полезными и для ученых, исследующих миграции населения из других стран и регионов.

Все многообразие литературы, посвященной тематике оценки качества жизни, сводится к разработке двух основных подходов: использованию интегрального индекса либо набора показателей для измерений в этой сфере. Для иллюстрации первой позиции можно использовать индекс человеческого развития [11], впервые представленный в 1990 г. в докладе Программы развития ООН (ПРООН), в качестве альтернативного инструмента оценивания прогресса на государственном уровне. В более позднюю научную дискуссию вплетается идея использования показателей субъективной самооценки уровня и качества жизни населения. Так, в 2006 г. впервые был рассчитан Международный индекс счастья [5], основывающийся на трех показателях: субъективной удовлетворенности людей жизнью, ожидаемой продолжительности жизни и так называемом «экологическом следе» (т.е. мере воздействия человека на среду его обитания).

Среди важных международных разработок, использующих для оценивания качества жизни набор показателей, следует упомянуть индекс качества жизни, разработанный аналитическим отделом журнала «Экономист» в 2005г. [10]. В этой работе эксперты выделили девять областей благополучия населения: материальное благополучие, здоровье, политическая стабильность и безопасность, семейная жизнь, общественная жизнь, климат и географическое расположение, гарантии занятости, политическая свобода и гендерное равенство. Европейская статистическая группа содействия по измерению прогресса [4] при исследовании качества жизни выделили схожие по характеру, но не идентичные области: материальные жилищные условия, продуктивная или иная основная деятельность, здоровье, образование, досуг и социальное взаимодействие, экономическая и физическая безопасность, управление и основные права, естественная и жизненная среда, общий жизненный опыт.

Рассмотрение научных вопросов, касающихся качества жизни мигрантов, происходит в результате включения этой категории населения в процесс изучения общего благосостояния либо в виде отдельных исследований, направленных исключительно на эту целевую группу. Так, в 2017 Организация Экономического Сотрудничества и Развития провела исследование на анализируемую тематику под названием: «Как жизнь? 2017: Измерение благосостояния» [9]. В ходе этой аналитической инициативы эксперты уделили внимание оцениванию качества жизни миграционных контингентов, отмечая повышенную сложность получения исходных данных об этой группе.

Исследования международного индекса счастья, упоминаемого ранее, дают богатый материал, иллюстрирующий влияние изменения места жительства на качество жизни [7]. Международные мигранты оценивают качество своей жизни после переезда в другую страну в среднем на 9 процентов выше, чем до выезда. Впрочем, эти результаты поддаются региональному влиянию: наибольший «прирост счастья», вполне прогнозируемо, наблюдается при переезде из развивающихся регионов в развитые страны. В этой закономерности наблюдается одно заметное исключение – мигранты из Латинской Америки и Карибского региона не становятся заметно счастливее после переезда в Северную Америку, Австралию или Новую Зеландию. Вероятно, это происходит из-за избыточной важности социальной жизни для латиноамериканцев, которую они теряют в результате переезда. В соответствии со Всемирным докладом о счастье, в среднем через пять лет после переезда, уровень счастья мигрантов и местного населения выравнивается: происходит так называемая ассимиляция счастья. Эксперты объясняют постепенное снижение уровня счастья после прибытия мигрантов в новую страну изменением референтной группы для сравнения: они перестают соотносить свои условия жизни с существующими на родине и начинают ориентироваться на стандарты, распространенные в принимающей стране.

Литература, направленная на изучение качества жизни мигрантов как отдельной группы населения, часто имеет теоретический характер из-за отсутствия достаточной эмпирической базы в этой области. Миграционная статистика является одной из самых несовершенных отраслей этой науки, в результате чего исследователи вынуждены ориентироваться на результаты разрозненных выборочных исследований в этой сфере. Поэтому миграционные данные часто бывают несистемными и несопоставимыми. Среди аналитических разработок в этой области полезно обратить внимание на труд «Благополучие мигрантов-детей и молодежи», написанный зарубежными учеными К. Хартген (Kenneth Hartgen) и С. Класен (Stephan Klasen) [6]. Эти эксперты в своей работе рассматривают понятие благополучия как синоним качества жизни и выделяют шесть основных факторов его оценки: занятость/безработица; образование; уровень жизни; здоровье; социальная сплоченность; безопасность и преступность. К сожалению, из-за отсутствия достаточной эмпирической базы, на последующих страницах этой статьи всесторонне рассмотреть все перечисленные области, относительно украинских трудовых мигрантов, не представляется возможным. Последующий анализ будет основываться на имеющейся эмпирической базе.

Выдающиеся эксперты в области изучения качества жизни М. МакГилливрей и М. Кларк [8, с. 4] высказывают удивление, что, несмотря на существенную эволюцию в мировой науке относительно концепции благополучия, основным его показателем во многих исследованиях все еще остается доход. Особенно справедливо это высказывание касается трудовых мигрантов, учитывая, в основном, экономическую мотивацию переезда за рубеж этой категории населения. Для оценивания материального благополучия трудовых мигрантов, равно как и других аспектов качества их жизни, в рамках этой статьи мы будем использовать данные трех раундов Всеукраинского обследования трудовой миграции (ОТМ), проведенных в 2008 г. [3], 2012 г. [1] и 2017 г. [2], а также результаты выборочного исследования ТЕМПЕР¹⁶.

Доход трудовых мигрантов из Украины за рубежом практически всегда состоит из заработной платы. Учитывая внушительную долю лиц, работающих неофициально, выявление размера зарплаты этой категории населения задача достаточно сложная.

¹⁶ Данный опрос был составной частью проекта ТЕМПЕР (www.temperproject.eu), выполнявшимся при поддержке ЕС. Украинским партнером проекта выступал Институт демографии и социальных исследований имени М.В. Птухи НАН Украины. Исследование проходило в декабре 2017–мае 2018 гг. среди украинцев из западных областей, работавших в Италии и Польше в 1996–2017 гг. и вернувшихся на родину, а также среди лиц без миграционного опыта. В ходе исследования опрошено 739 обратных мигрантов и 509 человек, не выезжавших за рубеж.

Опираясь на статистические данные рынка труда страны трудоустройства в этом вопросе будет неуместно, поскольку в миграционной среде распространена практика, при которой труд мигрантов оплачивается ниже, чем у местного населения. Результаты выборочных исследований могут внести важный вклад в копилку данных относительного этого вопроса. В ходе трех раундов Всеукраинского обследования трудовой миграции респондентам задавали вопрос относительно заработной платы в странах трудоустройства. Для многих респондентов этот вопрос являлся черезчур деликатным и они отказывались предоставлять запрашиваемые сведения, видимо, опасаясь их разглашения. Тем не менее, в процессе опроса удалось получить достаточно надежные данные, которые, однако, разумнее использовать в качестве ориентира. В соответствии с полученной информацией, в 2008 г. среднемесячная зарплата украинских трудовых мигрантов за рубежом составляла 817 дол. США, в 2012 – 913 дол. США, а в 2017 г. – уменьшилась до 722 дол. США (Рис. 1.), а это почти в три раза выше, чем соответственный показатель на украинском рынке труда.

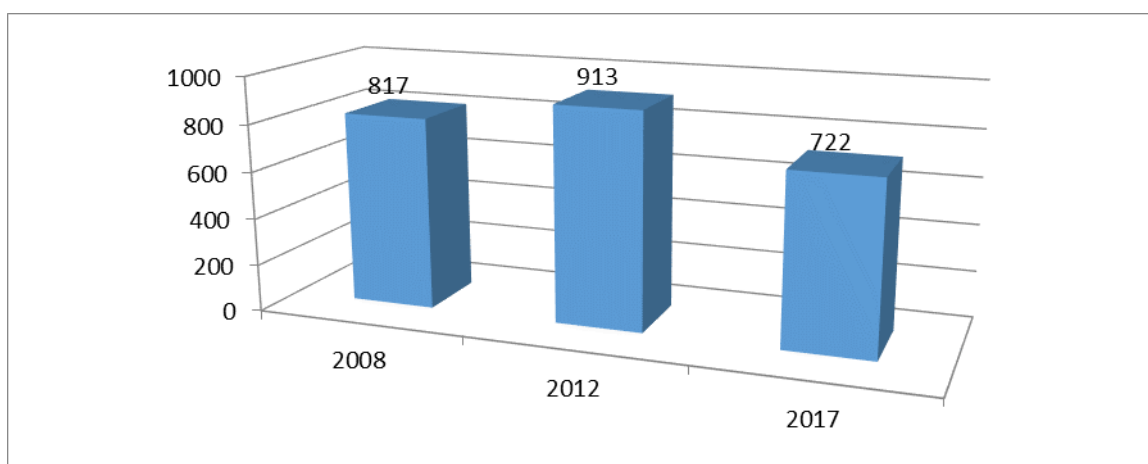

Рисунок 1. Размер среднемесячной заработной платы украинских трудовых мигрантов за рубежом, дол. США

Источник: Всеукраинское обследование трудовой миграции в 2008, 2012, 2017 гг.

Анализируя использование заработанных за рубежом средств следует учитывать, что часть из них мигранты тратят в странах пребывания, а часть – пересылают домой в виде денежных или натуральных переводов. Такая стратегия поведения оказывает существенное влияние на качество их жизни. Приоритетность потребностей домохозяйства, оставшегося на родине, моральные обязательства относительно членов семьи мигранта, часто приводят к режиму строгой экономии во время пребывания за рубежом. По данным ОТМ, более двух третей украинских мигрантов, во время пребывания за границей, используют менее четверти заработанных средств, причем между тремя раундами указанного исследования величина этого показателя стабильно возрастала и составляла в 2008 г. – 66,1%; в 2012 г. – 74,6%; в 2017 г. – 79,3% (Таблица 1.). С помощью использования исключительно количественных данных не представляется возможным оценить – позволяет ли указанное урезание расходов полноценно удовлетворять основные жизненные потребности этой группы населения. Очень важным направлением исследований в этом контексте является изучение влияния миграции на физическое здоровье и психо-эмоциональное состояние человека.

Таблица 1. Распределение трудовых мигрантов из Украины в зависимости от доли заработанных средств, используемых за рубежом, %

	2008 г.	2012 г.	2017 г.
До 25%	66,1%	74,6%	79,3%
26–50%	29,9%	22,6%	18,9%
51–75%	2,9%	1,9%	1,1%
76% и более	1,1%	0,9%	0,7%

Источник: Всеукраинское обследование трудовой миграции в 2008, 2012, 2017 гг.

Следует заметить, что количество расходуемых денежных средств – это не единственный показатель, влияющий на жизнедеятельность мигрантов. Важная роль в этом контексте принадлежит условиям труда и доступу до системы социального обеспечения во время пребывания за рубежом. То обстоятельство, что продолжительность рабочей недели у трудовых мигрантов в преобладающем количестве случаев значительно превышает законодательные нормативы стран происхождения и трудоустройства, уже давно стало общеизвестным фактом не только в экспертной среде, но и среди общественности. По данным ОТМ, чаще всего продолжительность рабочей недели у трудовых мигрантов из Украины составляла от 41 до 60 часов, близки по значению показатели удельного веса работавших до 40 часов в неделю и от 61 до 80 часов (Таблица 2.).

Таблица 2. Распределение трудовых мигрантов из Украины в зависимости от продолжительности рабочей недели за рубежом, %

Продолжительность рабочей недели	2008 г.	2012 г.	2017 г.
До 40 часов	12,0	17,8	15,7
41–60 часов	57,1	62,6	65,5
61–80 часов	16,0	14,3	16,5
Более 80 часов	3,6	4,6	1,8
Не определена	11,3	0,7	0,5

Источник: Всеукраинское обследование трудовой миграции в 2008, 2012, 2017 гг.

Многие трудовые мигранты, работая за рубежом, не имеют доступа до системы социального обеспечения, а это, безусловно, влияет на их качество жизни негативным образом. В ходе Всеукраинского обследования трудовой миграции изучению этого вопроса уделялось значительное внимание. В первом раунде исследования (2008 г.) перечень охваченных элементов социального обеспечения был довольно скудным и состоял всего из четырех позиций, в последующих раундах он существенно расширился, что, с одной стороны, предоставляет более подробные данные, но с другой – уменьшает сопоставимость информации.

В соответствии с результатами всех трех раундов ОТМ, приблизительно каждый пятый мигрант не имел возможности пользоваться ни одним элементом системы социального обеспечения в стране трудоустройства. Полученные данные показывают, что доступ остальных респондентов к указанным в анкете благам имел весьма ограниченный характер. Например, по данным двух последних раундов ОТМ, характер и условия занятости четверти опрошенных не подразумевали наличия у них еженедельного выходного; только незначительным по количеству группам респондентов посчастливилось иметь ежегодный оплачиваемый отпуск. Справедливости ради следует отметить, что внушительная группа опрошенных работала за рубежом менее года, следовательно, отсутствие отпуска не может служить основным фактором, характеризующим социальное обеспечение мигрантов в целом. Более подробные данные всех трех раундов ОТМ представлены в Таблице 3.

В результате растущего интереса исследователей к выявлению нематериальных индикаторов качества жизни населения соответствующие вопросы начали появляться и в программах выборочных исследований миграционных контингентов. При проведении опроса в рамках проекта ТЕМПЕР исследователи остановились на показателе общей удовлетворенности жизнью. Большая часть опрошенных возвратных мигрантов (52,7%) отметили частичное удовлетворение жизнью, полностью удовлетворены – 12,4% почти каждый пятый (19,1%) – не смог определиться с ответом на этот вопрос. Удельный вес неудовлетворенных жизнью респондентов относительно невысок: 7,4% высказали частичную неудовлетворенность, а 3,0% – полную. Распределение ответов на анализируемый вопрос у мигрантов и лиц, никогда не выезжавших на работу за рубеж, отличается незначительно более высокой долей неудовлетворенных жизнью опрошенных среди последней группы.

Таблица 3. Охват трудовых мигрантов из Украины системой социального обеспечения во время пребывания за рубежом, %.

2008 г			2012 г.	2017 г.
Социальное страхование	51,5%	Медицинское страхование	20,8%	21,3%
Ежегодный оплачиваемый отпуск	9,4%	Ежегодный оплачиваемый отпуск	18,7%	13,2%
Оплата больничного	3,6%	Оплата больничного	11,2%	11,3%
Не имели права ни на одну льготу	21,1%	Еженедельный выходной	74,1%	71,7%
Нет ответа	14,4%	Оплата сверхурочной работы	28,3%	30,4%
		Социальное страхование	24,7%	22,2%
		Не имели права ни на одну льготу	17,0%	20,8%
		Нет ответа	3,0%	2,1%

Источник: Всеукраинское обследование трудовой миграции в 2008, 2012, 2017 гг.

Показатель общей удовлетворенности жизни может усиливаться за счет внедрения вопросов по определению уровня довольства отдельными аспектами жизнедеятельности. Для возвратных мигрантов ключевую роль в этом отношении играет удовлетворенность решением относительно возврата на родину после трудоустройства за рубежом. Почти треть опрошенных (31,3%) высказали абсолютную удовлетворенность возвратом; 41,9% отметили вариант «скорее удовлетворен», практически каждый шестой (16,8%) высказал нейтральную позицию; скорее и полностью неудовлетворенных оказалось 8,0% и 2,0% соответственно. Следует отметить, что достаточно благоприятные данные, выявленные в двух последних показателях, не обязательно указывают на объективную реальность относительно качества жизни. Их следует рассматривать одновременно с объективными показателями, а также учитывать динамику изменений. Психологи свидетельствуют о том, что при ответе на подобные вопросы у человека может срабатывать механизм избегания негативных самоидентификаций, в результате чего благоприятные оценки часто могут оказаться завышенными.

Таким образом, научные исследования в области оценивания качества жизни включают в себя внушительный перечень показателей. На сегодняшний день ни одной экспертной группе не удалось разработать универсальный метод, пригодный для использования во всех без исключения контекстах. Учитывая тот очевидный факт, что качество жизни отдельных групп населения может существенно отличаться от общего показателя, возрастает актуальность исследования вопросов благосостояния для отдельных категорий. Качество жизни мигрантов вызывает научный интерес не только вследствие обширности этой группы, но и ввиду потенциальной возможности существенного изменения

этого аспекта в результате их активной позиции, направленной на улучшение своего благосостояния. Учитывая ограниченный объем этой работы, а также скудность исходных эмпирических данных, в этой статье удалось коснуться лишь отдельных элементов анализируемой тематики. Огромное сожаление вызывает неспособность проанализировать вопросы, касающиеся здоровья мигрантов, поскольку этот аспект является одним из важнейших в процессе изучения качества жизни. На данном этапе представляется возможным лишь делать гипотетические предположения о том, что неблагоприятные условия труда за рубежом влияют на здоровье мигрантов негативно, однако научная справедливость требует эмпирического подтверждения, дающего возможность не только определить вектор изменений, но и их специфику. Для получения всеобъемлющей картины относительно качества жизни миграционных групп необходимо рассматривать эти вопросы в различных временных локализациях: до выезда за рубеж, на разных этапах пребывания, после возврата на родину (если таковой имеет место), а также учитывать ремиграционный потенциал. Решение каждого из упомянутых заданий может осуществляться только при условии значительного улучшения качества исходных данных, что в свою очередь требует мобилизации финансовых и человеческих ресурсов.

Библиография

1. Звіт щодо методології, організації проведення та результатів модульного вибіркового обстеження з питань трудової міграції в Україні / Міжнародна організація праці. Група технічної підтримки з питань гідної праці та Бюро МОП для країн Центральної та Східної Європи. Будапешт МОП, 2013, 96 с.
2. Зовнішня трудова міграція населення (за результатами модульного вибіркового обстеження). Статистичний бюлетень. К.: Державна служба статистики, 2017, 36 с.
3. Зовнішня трудова міграція населення України. К.: УЦСР, Держкомстат України, 2009, 120 с.
4. Final report of the expert group on quality of life indicators. <https://ec.europa.eu/eurostat/documents/7870049/7960327/KS-FT-17-004-EN-N.pdf/f29171db-e1a9-4af6-9e96-730e7e11e02f>.
5. Happy Planet Index. Official web-site [Електронний ресурс]: <http://happyplanetindex.org/>.
6. Hartgen M., Klasen S. Well-being of migrant children and migrant youth. <https://www.econstor.eu/bitstream/10419/57328/1/608775002.pdf>.
7. Hendriks M. Does Migration Increase Happiness? It Depends. <https://www.migrationpolicy.org/article/does-migration-increase-happiness-it-depends>.
8. McGillivray M., and Clarke M. Human well-being: Concepts and measures. Understanding human well-being. Tokio, New York, Paris. United Nations University Press, p. 3 (p. 3–16). <https://pdfs.semanticscholar.org/d5a0/c51829eedd2aeebcb62879eeaa0f0b4508c.pdf>.
9. OECD (2017). How's life? 2017: Measuring well-being, OECD Publishing, Paris. https://read.oecd-ilibrary.org/economics/how-s-life-2017_how_life-2017-en#page1.
10. The Economist Intelligence Unit's Quality-of-Life Index. https://www.economist.com/media/pdf/QUALITY_OF_LIFE.pdf.
11. United Nations development program. Human development reports. <http://hdr.undp.org/en/2018-update>.

ОЦЕНКА НАПРЯЖЕННОСТИ РЫНКА ТРУДА В МУН. КИШИНЭУ

Галина САВЕЛЬЕВА[©], кандидат экономических наук, конференциар,
Центр Демографических Исследований
Национального Института Экономических Исследований, Республика Молдова,
Светлана ЗАХАРОВ[©], кандидат экономических наук,
Центр Демографических Исследований,
Национального Института Экономических Исследований, Республика Молдова

DOI: <https://doi.org/10.36004/nier.cdr.2019.14-10>

JEL Classification: J63, J64, R23.

В данной статье представлены результаты исследования уровня занятости населения трудоспособного возраста в муниципии Кишинэу. Оценивается возможная занятость в зависимости от наличия рабочих мест на разных этапах экономического развития (кризис, рецессия, восстановление экономики). Исследование основано на построении кривой Бевериджа и анализе вторичных показателей, рассчитанных авторами. В результате исследования выявляется ряд проблем в области использования труда и развития местного рынка труда. Сложная ситуация на рынке труда является следствием несоответствия трудовых отношений рыночному механизму - низкий уровень оплаты труда, высокая мобильность рабочей силы и несовершенства законодательной и нормативной базы. Однако количество безработных и коэффициент стресса на рынке труда в Кишиневе ниже средних значений по республике.

Анализ безработицы на основе кривой Бевериджа выявил наличие структурных изменений. Это является следствием инерционной модели экономического развития страны, ориентированной на потребление. На основании полученных результатов разработаны предложения по улучшению ситуации на рынке труда. Подчеркивается необходимость проведения более глубоких исследований для создания и развития конкурентного внутреннего рынка труда.

Ключевые слова: безработица, занятость, кривая Бевериджа, напряженность на рынке труда, экономическая активность.

În acest articol sunt prezentate rezultatele studiului privind nivelul de ocupare al populației în vârstă aptă de muncă din mun. Chișinău. Este evaluată ocuparea posibilă în funcție de disponibilitatea locurilor de muncă la diferite etape ale dezvoltării economice (criză, recesiune, redresare economică). Studiul este bazat pe construcția curbei lui Beveridge și pe analiza indicatorilor secundari calculați de autori. Studiul relevă o serie de probleme în domeniul utilizării forței de muncă și dezvoltării pieței muncii locale. Situația dificilă pe piața muncii este o consecință a necorespunderii relațiilor de muncă cu mecanismul pieței – nivelul mic de salarizare, mobilitatea înaltă a forței de muncă și imperfecțiunea cadrului legislativ și normativ. Cuantumul numărului de șomeri și coeficientul de tensiune a pieței muncii în mun. Chișinău sunt totuși mai mici decât valorile medii pe republică.

Analiza șomajului bazată pe curba lui Beveridge a evidențiat prezența modificărilor structurale. Acestea sunt o consecință a modelului inerțial de dezvoltare economică a țării orientat spre consum. În baza rezultatelor obținute sunt elaborate propuneri privind îmbunătățirea situației pe piața muncii. Este evidențiată necesitatea cercetării mai aprofundate în vederea creării și dezvoltării unei piețe autohtone de muncă competitive.

Cuvinte cheie: șomaj, ocuparea forței de muncă, curba Beveridge, tensiunea pieței forței de muncă, activitate economică.

[©] Галина Савельева, gts6@mail.ru

[©] Светлана Захаров, zaharov.svetlana@gmail.com

This article presents the results of the study on the employment level of the working age population from Chisinau municipality. The potential employment is evaluated according to the availability of jobs at different stages of economic development (crisis, recession, economic recovery). The study is based on the construction of the Beveridge curve and the analysis of secondary indicators calculated by the authors. The study reveals a number of problems in the labor use and development of local labor market. The difficult situation on the labor market is a consequence of the non-compliance of labor relations with the market mechanism - low level of pay, high mobility of the labor force and imperfection of the legislative and normative framework. However, the amount of the unemployed and the stress coefficient of the labor market in Chisinau are lower than the average values per country.

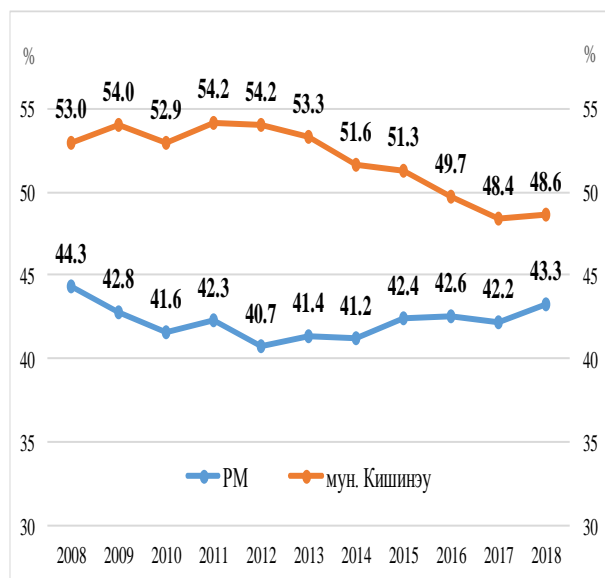
The analysis of unemployment based on the Beveridge curve revealed the presence of structural changes. These are a consequence of the inertial model of consumer-oriented economic development of the country. Based on the obtained results, proposals for improving the labor market situation are elaborated. The need for more in-depth research to create and develop a competitive domestic labor market is underlined.

Key words: *unemployment, employment, Beveridge curve, labour market tension, economic activity.*

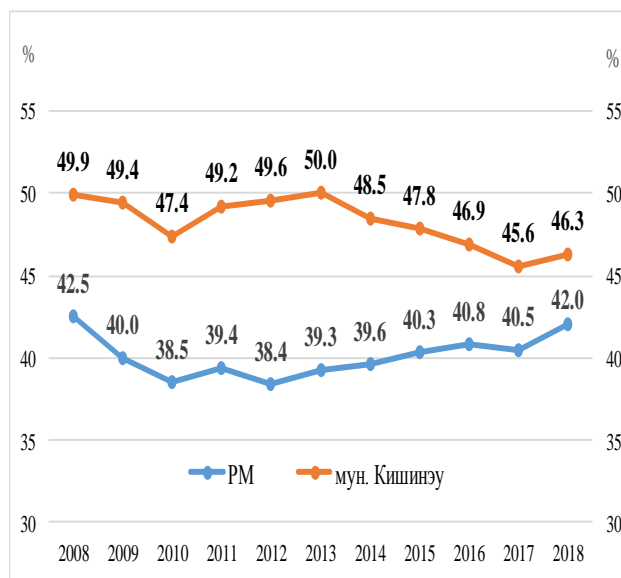
Рынок труда, как социально-экономическая категория, представляет собой сложное и динамичное явление, которое связано как с макроэкономическим развитием, так и с мотивацией действий самого работника. В этом контексте его понятие выходит за рамки таких понятий как трудоустроенность и безработица, которые являются временными характеристиками состояния отдельных его элементов в какой-то определенный период. В то же время рынок труда представляет собой систему общественных отношений, которые отражают уровень развития и достигнутый баланс интересов между работодателями и рабочей силой, в том числе распределение/перераспределение трудоспособного населения в соответствии со структурными изменениями в экономике. При этом основной задачей макроэкономического развития страны является достижение наиболее полной занятости населения в трудоспособном возрасте, при этом показатель, характеризующий уровень занятости является одним из важнейших макроэкономических показателей. В то же время для рынка труда, как структуры достаточно динамичной, характерны колебания экономической активности населения в результате осуществления структурных преобразований, секторальных реформ, последствий экономических кризисов, демографической ситуации т.д. Как следствие внутренних противоречий, присущих рыночной экономике, как антипод занятости, одной из характеристик рынка труда является несоответствие между предложением рабочей силы и более низким спросом на нее как в количественном, так и качественном отношении. Данное социально-экономическое явление называется безработицей, то есть когда определенная часть трудоспособного населения не может использовать свою рабочую силу на рынке труда.

Переход Республики Молдова к рыночной экономике заострил проблемы занятости, связанные со структурной перестройкой экономики, возникновением новых форм трудовых отношений, обусловленных появлением и развитием разных форм собственности, активизацией миграционных процессов (трудова миграция). Как следствие, изменения в экономической и социальной жизни городов, городских центров и в сельской местности страны, разрушение социально-экономической инфраструктуры в результате осуществления структурных реформ, последствия экономико-финансовых кризисов и других внешних и внутренних факторов, привели к деформации национального и локальных рынков рабочей силы, в том числе и в мун.Кишинэу. Несмотря на то, что мун.Кишинэу является ключевым центром, с более высоким уровнем развития экономики, социальной инфраструктуры, капиталовложений, наличием более профессиональных кадров и рабочих мест по сравнению

с другими территориями, тем не менее все это не явилось исключением для наличия серьезных проблем в области использования рабочей силы и развития рынка труда. Подтверждением этого являются результаты анализа основных показателей, характеризующих наличие и использование населения в трудоспособном возрасте на рынке труда. На Рис. 1. представлена динамика изменения показателей коэффициента экономической активности и коэффициента занятости по мун.Кишинэу в сравнении с аналогичными показателями в среднем по стране за период 2008-2018 годы.

а) Уровень экономически активного населения, %

б) Уровень занятости, %

Рисунок 1. Уровень экономически активного и занятого населения, РМ, мун. Кишинэу, 2008-2018

Источник: Разработан авторами на базе данных НБС РМ, www.statistica.md

В мун.Кишинэу, несмотря на более низкие значения уровня экономической активности и занятости трудоспособного населения по стране, коэффициент экономической активности и коэффициент занятости имеют более высокие значения, в том числе в 2009 году, когда экономика страны находилась под влиянием глобального финансового кризиса и рецессии основных экономик за рубежом, что привело к тенденции снижения объема промышленного и сельскохозяйственного производства, инвестиций, внешней торговли в Республике Молдова. Аналогичная ситуация имела место в 2012 году, когда наблюдалось охлаждение экономической деятельности в результате внешних факторов (финансовые трудности европейских стран) и неблагоприятных погодных-климатических условий, как следствие высокий уровень общей экономической неопределенности, то есть при снижении анализируемых показателей в среднем по стране, в мун.Кишинэу они не претерпели каких-либо особых изменений, оставаясь на достигнутом уровне. Вместе с тем, в период 2013-2017 годы как в целом по стране, так и в мун.Кишинэу ситуация на рынке труда меняется: коэффициенты экономически активного и занятого населения в мун.Кишинэу имеют тенденцию снижения на фоне повышения и стабилизации аналогичных показателей в среднем по стране. В 2018 году данные показатели зарегистрировали рост по сравнению с предыдущим годом, *разница* между коэффициентами экономической активности и занятости по стране составляла 1,3 п.п. в среднем по стране и 2,3 п.п. по мун. Кишинэу, в том числе в 2018 году эти показатели увеличились, соответственно, на 0,2 п.п. и 0,7 п.п. или незначительно по мун.Кишинэу и на 1,1 п.п. и 1,5 п.п. в среднем по стране, что может предполагать более высокий уровень вовлеченности в экономическую деятельность

трудоспособного населения в среднем по стране за счет развития инфраструктуры территорий, чем в мун.Кишинэу.

Экономическая активность и занятость населения в трудоспособном возрасте, а также показатели, характеризующие безработицу, в том числе доля трудоустроенных безработных и, как результат, *коэффициент напряженности на рынке труда* (отношение общей численности безработных к количеству вакансий) являются основными критериями, используемыми для оценки функционирования как регионального, так и национального рынков труда, основной целью функционирования которых является достижение равновесия или состояния полной занятости. Коэффициент напряженности рынка труда является важной характеристикой рынка труда, посредством которого представляется возможным оценить соотношение спроса и предложения на рабочую силу (количество безработных на одно вакантное место).

Характерной чертой рынка труда в Республике Молдова является сокращение численности активного населения, в том числе наемных работников и их доли в занятом населении, уровня занятости, увеличение экономически неактивного населения и усилении миграционных потоков трудоспособного населения, что является одним из возможных факторов сдерживания уровня безработицы на достаточно низком уровне. Трудоспособная часть населения, которая находится в состоянии безработицы, составляет потенциал рабочей силы, для которого необходимо создать условия и возможности для занятости.

Таблица 1. Динамика изменения показателей по безработице по Республике Молдова и мун.Кишинэу за период 2008-2018 годы

	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Республика Молдова (в среднем по стране)											
Численность зарегистрированных безработных, чел.	46230	79241	81523	67254	51378	43463	42166	50612	50061	42119	35544
Трудоустроено, % к обратившимся	48,0	21,5	18,0	20,1	30,3	38,5	38,8	33,2	35,3	39,5	41,4
Количество вакантных рабочих мест, мест	52264	27483	30248	28250	35049	37530	41536	42345	44612	45429	49200
Уровень безработицы МБТ/ВМ, %	4,0	6,4	7,4	6,7	5,6	5,1	3,9	4,9	4,2	4,1	3,0
Уровень безработицы НАЗН*, %	1,6	2,9	4,0	3,6	2,8	1,9	1,7	2,1	2,3	2,1	...
Уровень безработицы НАЗН, возраст 15 лет и более ¹ , %	3,56	6,27	6,66	5,42	4,29	3,57	3,44	4,04	3,94	3,37	2,76
Средняя продолжительность безработицы, месяцев	6,7	6,0	7,1	8,0	8,4	7,2	6,6	6,4	6,9	7,3	8,5 ¹
Коэффициент напряженности**, безработных/вакантное место ¹	0,88	2,88	2,70	2,38	1,47	1,16	1,02	1,20	1,12	0,93	0,72
mun. Кишинэу											
	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Численность зарегистрированных безработных, чел.	6286	6694	12912	8801	6695	6694	4669	5691	5181	4111	2919
% от всего по РМ	13,6	8,4	15,8	13,1	13,0	15,4	11,1	11,2	10,3	9,8	8,2
Трудоустроено, % к обратившимся	38,9	39,3	17,6	25,6	37,6	39,3	50,9	46,5	51,5	53,1	60,5
Количество вакантных рабочих мест, мест	14531	6398	8852	8573	10149	10097	11898	12245	13261	14323	16300

% от всего по РМ	27,8	23,3	29,3	30,3	30,0	26,9	28,6	28,9	29,7	31,5	33,1
Уровень безработицы МБТ/ВМ, %	5,9	8,6	10,4	9,3	8,2	6,3	6,0	7,0	5,7	5,8	4,8
Уровень безработицы НАЗН*, %	1,8	3,2	3,6	2,4	1,8	1,9	1,4	1,6	1,5	1,2	...
Уровень безработицы НАЗН, возраст 15 лет и более ¹ , %	1,76	1,85	3,64	2,42	1,84	1,85	1,41	1,61	1,52	1,22	0,87
Коэффициент напряженности**, безработных/вакантное место ¹	0,43	1,05	1,46	1,03	0,66	0,66	0,39	0,46	0,39	0,29	0,18
Напряженность рынка труда мун.Кишинэу к среднему по РМ ¹ , %	48,9	36,5	54,1	43,3	44,9	56,9	38,2	38,3	34,8	31,2	25,0
* в % к экономически активному населению в трудоспособном возрасте											
** Коэффициент напряженности рассчитан как отношение численности безработных к количеству вакантных рабочих мест.											
¹ расчёты авторов											

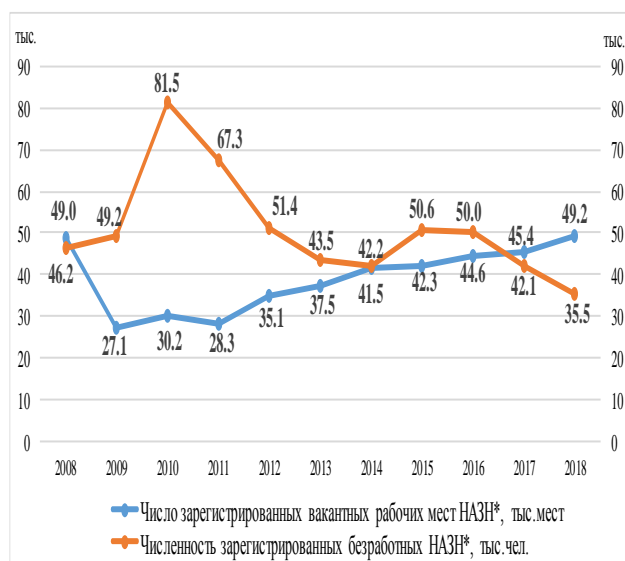
Источник: Данные НАЗН и расчеты авторов, www.anofm.md

Сравнительный анализ безработицы в мун.Кишинэу и в среднем по Республике Молдова дает возможность сделать следующие выводы:

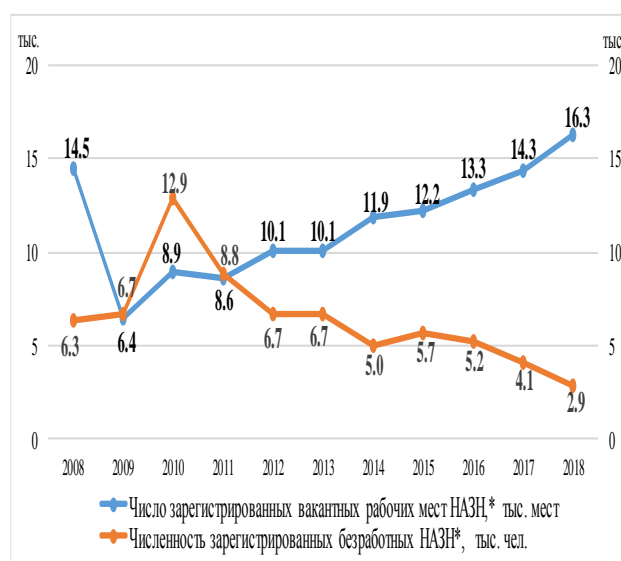
- удельный вес количества безработных, зарегистрированных службой занятости мун.Кишинэу, в общей численности безработных, состоящих на учете НАЗН, имел тенденцию снижения и в 2017-2018 годы составил менее 10 % (соответственно, 9,8% и 8,2%);
- уровень безработицы, как в среднем по стране, так и по мун.Кишинэу к 2018г. обозначил четкую тенденцию снижения;
- численность безработных к 2018 году сократилась на 63,6% или в 2,15 раза по сравнению с 2008 годом (по стране - на 23,1%), по сравнению с 2017 годом – на 29,0%;
- доля трудоустроенных безработных по мун.Кишинэу увеличилась и превышает общереспубликанский уровень в интервале от 12 до 19 п.п., в том числе в 2018 году – 19,1 п.п.;
- количество вакантных рабочих мест в мун.Кишинэу, предоставляемых экономическими агентами для трудоустройства безработных, увеличилось, в том числе в 2018 году по сравнению с предыдущим годом на 13,8% и в общем количестве вакансий по стране составляет более 30%;
- коэффициент напряженности рынка труда в мун.Кишинэу имеет более низкие значения по сравнению со средним по Республике Молдова.

Вместе с тем, учитывая тот факт, что данный коэффициент является абсолютным показателем, характеризующим количество безработных, приходящихся на одно вакантное место, рассчитан относительный показатель напряженности рынка труда для мун.Кишинэу (как отношение коэффициента напряженности рынка труда в мун.Кишинэу к среднему коэффициенту напряженности по Республике Молдова, выраженный в процентах). При этом установим следующий критерий – мун.Кишинэу будет считаться с напряженной ситуацией на рынке труда, если коэффициент напряженности рынка труда в мун.Кишинэу будет превышать средний показатель напряженности по Республике Молдова, то есть быть более 100,0% (либо в 1,5 раз). В данном случае, напротив, начиная с 2013 года рассматриваемый расчетный относительный показатель напряженности рынка труда мун.Кишинэу зарегистрировал тенденцию к снижению, от 56,9% (2013г.) до 25,0% (2018г.) или на 31,9 п.п. В результате снижения показателей занятости (Рис. 1.) в Республике Молдова в 2009-2010 г.г. и увеличения количества обращений в территориальные подразделения занятости

населения, зарегистрирован рост коэффициента напряженности на рынке труда (2,88). В 2016-2018г.г. уровень безработицы имел тенденцию снижения, соответственно, и коэффициент напряженности, которые в 2018 г. имели наиболее низкие значения за весь анализируемый период. Снижение коэффициента напряженности произошло за счет сокращения количества зарегистрированных безработных НАЗН в 2017-2018 годы. Аналогичная ситуация на рынке труда сложилась в мун.Кишинэу, отличительная особенность которой состоит в наличии большего количества вакантных рабочих мест, что соответственно предоставляет больше возможностей для трудоустройства безработных на основе активных политик занятости, проводимых НАЗН. Динамика изменения в соотношении численности безработных и возможности их трудоустроенности на рынке труда представлена на *Рис. 2., lit. a) и b).*

а) Республика Молдова

б) мун. Кишинэу

*на основании данных НАЗН, www.anofm.md

Рисунок 2. Динамика изменения количества вакансий рабочих мест и численности безработных, зарегистрированных НАЗН, 2008-2018

Источник: Данные НАЗН, www.anofm.md

Графическая оценка показателей, представленная на *Рис. 2.*, представляет один из статистических методов интерпретации взаимосвязи между количеством вакансий рабочих мест и наличием претендующих на них безработных во времени. Сравнение точек пересечения линий показывает время (годы) совпадения числа свободных рабочих мест и численности безработных, зарегистрированных территориальными службами Национального агентства занятости населения.

Графическое изображение зависимости между уровнем безработицы и количеством вакансий названо по имени известного английского экономиста Уильяма Генри Бевеиджа (William Henry Beveridge), которая была представлена в работе Dow J.C.R., Dicks-Mireaux L.A. The excess demand for labour. A study of conditions in Great Britain, 1946–56 [9] опубликованной в 1958 г. как иллюстрация статистики безработицы и незаполненных вакансий при анализе трендов избыточного спроса на труд и возможного предложения труда по секторам (секторальные шоки). Кривая Бевеиджа показывает, что рынок труда на разных стадиях бизнес цикла в соответствии с изменением уровня совокупного спроса стремится к двум исходным точкам: если спрос увеличивается (рост) - низкая безработица и большое количество вакансий и если спрос уменьшается (падение) - высокий уровень безработицы и малое количество вакансий.

В 60-е годы кривая Бевериджа остаётся темой для активных научных исследований ведущих экономистов как по экономике труда, так и по макроэкономике. Теория Бевериджа [4] о вакансиях, уровне безработицы и спросе на работников отражена в ряде научных публикаций об отрицательной взаимосвязи безработицы и вакансий на основе исследований в странах, которые существенно различаются между собой во времени и уровню развития (по 16 странам в исследованиях Layard R., Nickell S., Jackman R. (LNJ) [15], Hobbijn B., Şahin A. [10], Nickell S., Nunziata L., Ochel W. and Quintini G. [17]), более детальный анализ на основе кривой Бевериджа, например, для США в условиях глобального кризиса 2008-2010гг., описан в трудах Blanchard O.J., Diamond P. The Beveridge Curve [5] и Diamond P., Sahin A. Shifts in the Beveridge Curve [8], для United Kingdom - Pissarides Ch. [18], Германии - Börsch-Supan A. H. [6], Австралии - Webster E. [19], Египта – Kasrin Z., Lang G. [14].

В научной литературе, в основном, до 80-х годов, объяснение кривой Бевериджа предполагало наличие избыточного спроса на рынке труда¹⁷, который определялся наличием незанятых вакансий в ущерб безработным работникам. *Движение по кривой вверх или вниз* объяснялось увеличением или сокращением избыточного спроса на основе исследования кривых спроса на труд и предложения труда, а *сдвиг самой кривой* - секторальной структурой спроса на труд. Основной вклад в развитие данных исследований внесли Dow J.C.R., Dicks-Mireaux L.A. [9], Holt, C. C. and David, M. H. [11], Bowden, R. J. [7] и другие.

В 70-е и 80-е годы, представителями неоклассической школы, нобелевскими лауреатами, учеными Diamond P., Mortensen D., Pissarides Ch. был предложен альтернативный подход - *модель поиска и сочетания*, в основе которого было заложено равновесие между вакансиями и безработицей, а неравновесие это подразумевало феномен. Авторы теоретически обосновали происхождение кривой Бевериджа через создание и ликвидацию рабочих мест: безработица и вакансии сосуществуют из-за большого количества создаваемых и ликвидируемых рабочих мест (jobs), несмотря на то, что рабочие места (jobs) и работники эффективно совмещены [16].

В настоящее время считается, что движение по кривой Бевериджа (к двум исходным точкам) связано с действием циклических изменений (повышением или снижением спроса на труд), а сдвиг самой кривой Бевериджа (вправо или влево) с результатом действия факторов, увеличивающих или сокращающих структурную или фрикционную безработицу. Вместе с тем сдвиги кривой могут наблюдаться и на различных этапах бизнес цикла (Blanchard O.J., Diamond P. [5], Börsch-Supan A. H. [6]). Ухудшение ситуации, как правило, совпадает с экономической рецессией (Diamond P., Sahin A. [8]), то есть экономическая рецессия и спрос влияют на процесс трудоустройства рабочей силы.

В качестве факторов, влияющих на сдвиги кривой Бевериджа могут также быть:

- *характеристики рабочей силы* (доля молодых или старых рабочих или женщин, доли рабочих с высокими и низкими профессиональными навыками), *типы безработицы* (высокая доля женской безработицы), долгосрочная безработица (обескураживает рабочих и снижает эффективность поиска ими работы, ухудшает человеческий капитал) (Börsch-Supan A. H. [6], Johansen K. [13]);
- *институциональные факторы* - трудовое законодательство защиты, профсоюзы, активные политики рынка труда, пособие по безработице и продолжительность его выплаты, уровень реальной заработной платы, (Jackman R., Pissarides Ch. and Savouri S. [12], Hobbijn B., Şahin A. [10]).
- несовпадение места жительства и работы, навыков, образования (Johansen K. [13], Hobbijn B., Şahin A. [10]).

Следовательно, кривая Бевериджа может быть одним из инструментов для оценки эффективности активных политик, проводимых НАЗН с целью обоснования данных политик и обеспечения наиболее полной занятости с учетом наличия вакантных (свободных) рабочих

¹⁷ Превышение количества вакантных рабочих мест над численностью безработных.

мест и трудоустройства зарегистрированных безработных. Данный метод использован для исследования возможной занятости безработных за период 2008-2018 годы в двух аспектах: в среднем по Республике Молдова и по мун.Кишинэу (локальный рынок труда), имея ввиду тот факт, что в анализируемый период на развитие экономики оказали влияние последствия экономических кризисов, природных условий (засуха), внешних факторов (ограничения в торговых отношениях со стороны России, депрессия в экономике европейских странах), что не могло не отразиться на равновесии на национальном и локальных рынках труда (например, стагнация, рецессия экономики приводит к ограничению свободных рабочих мест, росту безработицы, уменьшению возможностей быть трудоустроенным). Кривая Бевериджа в случае Республики Молдова показала следующее (Рис. 3.).

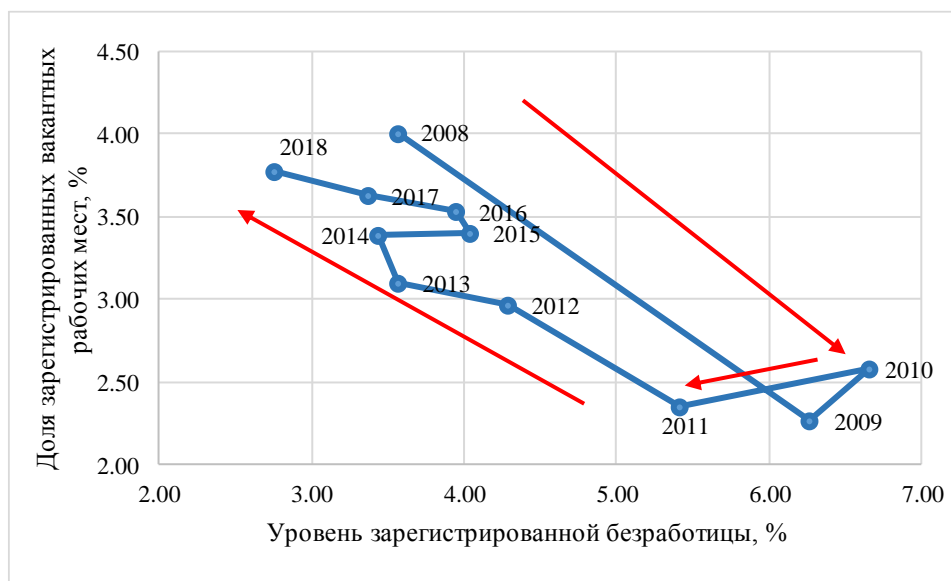

Рисунок 3. Кривая Бевериджа, Республика Молдова, 2008-2018

Источник: Расчёты авторов на основе данных НАЗН, www.anofm.md

Потенциал рабочей силы составляют занятые и безработные. Из сравнительного анализа количества безработных, в том числе удельного веса их трудоустроенности и наличия вакантных рабочих мест за 2008-2018г.г., можно сделать вывод, что потребность в рабочих местах недостаточна, например, уровень обеспеченности рабочими местами составил в 2013-2014 годах 4 человека на одно рабочее место при том, что в докризисный период (2005-2008г.г.) он составлял 2,7-4,1 безработных на рабочее место (Савельева Г. [21]). В 2009 г., как следствие экономического кризиса 2008г., только по сравнению с предыдущим годом, уровень регистрируемой НАЗН безработицы возрос на 1,3 п.п., численность безработных – в 1,7 раза при резком снижении количества вакантных рабочих мест в 1,9 раза. В то же время в период рецессии в 2012г. (при снижении ВВП на 0,7%) имело место сокращение уровня безработицы (так, уровень безработицы МОТ(ВІМ) уменьшился на 1,1 п.п. по сравнению с 2011 годом и уровень безработицы, зарегистрированный НАЗН (АНОFM) на 0,8 п.п.), количество вакансии возросло на 24,1%, а количество безработных уменьшилось на 23,6%. В условиях рецессии в 2015г. (снижение ВВП составило 0,5% по сравнению с 2014г.) зарегистрирован рост уровня безработицы (соответственно, уровень безработицы ВІМ на 1,0 п.п. и уровень безработицы, зарегистрированный НАЗН (АНОFM) на 0,4 п.п.), численность безработных увеличилась на 20%, а количество свободных рабочих мест (вакансий) только на 1,9%, в том числе возросла напряженность на рынке труда - на 10 вакансий 55 безработных по сравнению с 39 безработных в предыдущем году (Savelieva, G. [3]). В 2017 -2018г.г. количество вакантных рабочих мест увеличилось (в 2017г. – на 1,8% и в 2018 – на 8,3% по сравнению с

предыдущими годами, соответственно), а количество безработных, наоборот, имело тенденцию к уменьшению (в 2017г. – на 16,7% и в 2018 – на 15,6% по сравнению с предыдущими годами, соответственно), при снижении напряженности на рынке труда менее 1,0 (Таблица 1.). Вышеуказанная ситуация в полной мере нашла отражение с помощью кривой Бевериджа (Рис. 3.).

Следовательно, использование кривой Бевериджа дает возможность выделить уровень совместимости между количеством безработных и количеством вакансий, в том числе учитывая процесс развития экономики. В то же время, анализ ситуации на локальных рынках свидетельствует и о наличии случайной связи между вакантными рабочими местами и уровнем безработицы (например, в 2014г. была отмечена совместимость количества безработных и вакантных, тем не менее феномен безработицы не был устранен, аналогичная ситуация в 2018г., когда предложение вакантных рабочих мест составляет 1,4 на одного безработного). Более глубокое исследование сложившейся ситуации показало, что в основном несоответствие количества вакансий и численности безработных связано как с профессионально-квалификационным уровнем, так и имеющейся инфраструктурой в территориальном разрезе (Cotelnic V., Zaharov S. [2, p. 36], Zaharov S. [20]), что подтверждается и фактическими данными НАЗН: в основном вакансии находятся в городской местности, тогда как большинство безработных проживает в сельской местности. Далее, на основе кривой Бевериджа, проведем анализ возможности повышения занятости зарегистрированных в НАЗН безработных и оценке напряженности рынка труда в мун.Кишинэу в период 2008-2018г.г. (Рис. 4.).

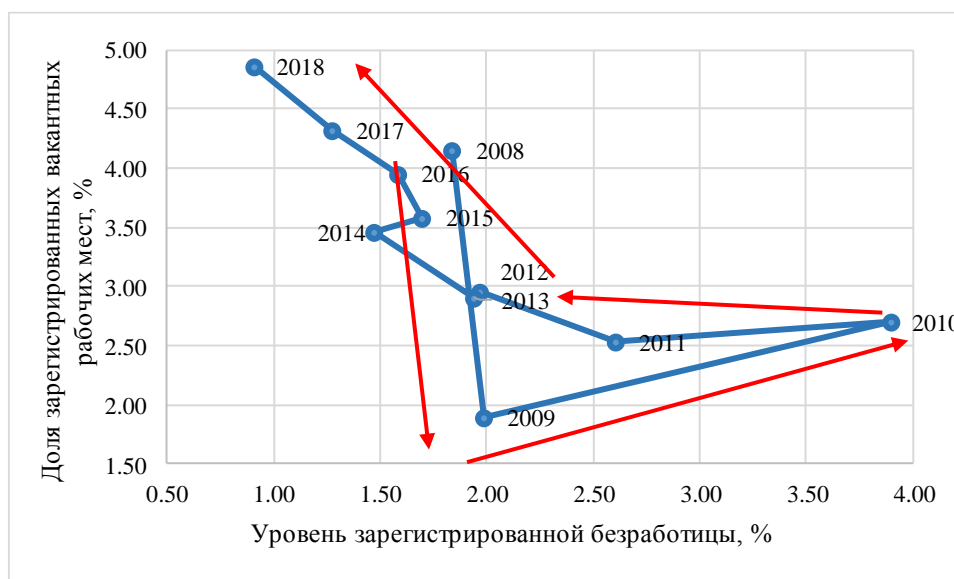

Рисунок 4. Кривая Бевериджа, мун.Кишинэу, 2008-2018

Источник: Расчёты авторов на основе данных НАЗН, www.anofm.md

В мун.Кишинэу сосредоточено более 57% хозяйствующих субъектов, осуществляющих экономическую деятельность в стране, доля муниципия в производстве промышленной продукции варьировала в анализируемом периоде от 55% до более 59%, инвестиций в долгосрочные материальные активы – 63%, финансируемых в основном за счет средств госбюджета (в 2018г. доля муниципия составляла 79,6% в общей сумме инвестиций из госбюджета по стране), доля розничного товарооборота мун.Кишинэу составляет более 71% в общем объеме по Республике Молдова, то есть в муниципии имеются возможности для обеспечения занятости населения в трудоспособном возрасте.

Тем не менее, анализ использования потенциала рабочей силы на локальном рынке труда дал возможность определить ряд тенденций как позитивного характера, так и

негативного (Таблица 1.), уровень безработицы, рассчитанной согласно методологии МБТ, в муниципии выше среднего по стране, уровень безработицы, определяемой НАЗН, имеет более низкие значения. В мун.Кишинэу, также как и в целом на экономическом развитии страны, имели место последствия экономического кризиса (в 2009 -2010 годы увеличилась численность безработных зарегистрированных НАЗН, Таблица 1.). Как следствие внутренней миграции населения в поисках работы из районов страны по данным НБС миграционный прирост по мун.Кишинэу (на 1000 человек) составил в 2016-2018г.г., соответственно, 6,94; 6,39 и 8,3 чел/1000 жителей, в то время как в среднем по стране данный показатель был отрицательным, соответственно, -0,31; - 0,17 и – 0,07 чел/1000 жителей (www.statistica.md).

В то же время на рынке труда мун.Кишинэу под воздействием экзогенных факторов и резкого *падения спроса на рабочую силу*, как и в целом по Республике Молдова, сократилось количество предлагаемых вакантных рабочих мест почти в 2,0 раза, уровень зарегистрированной безработицы в 2010г. увеличился до 3,6% (Рис. 4.). Применение кривой Бевериджа (Рис. 4.) дает возможность проанализировать возможности занятости на рынке труда безработных в зависимости от *этапа экономического цикла* (докризисный период, кризис, период после кризиса и рецессии). Например, начиная с 2011г., имело место возрастание спроса на рабочую силу по мун.Кишинэу, что проявилось через увеличение вакансий на рабочие места, то есть имеет место восстановление “классической” кривой Бевериджа, для которой характерна *обратная и нелинейная* зависимость между безработицей и вакансиями. Сдвиг кривой Бевериджа влево после 2011 г. можно интерпретировать как сокращение структурной и фрикционной безработицы, что позволяет предположить, соответственно, наличие структурных изменений на рынке труда мун. Кишинэу. Сравнительный анализ изменений в распределении занятого населения по отраслям национальной экономики, как в целом по стране, так и по мун.Кишинэу, который произошел за 10 лет, приведен в Таблице 2. Так, как в среднем по стране, так и по мун.Кишинэу в 2018г. уменьшилась доля занятого населения в реальном секторе экономики (наибольший удельный вес занятого населения приходится на сферу оптовой и розничной торговли, обслуживание гостиничного комплекса и ресторанов – 28,2%, публичное управление, образование, здравоохранение, социальную защиту – 19,6%, перерабатывающую промышленность -14,5%, транспорт и связь – 12,9%), причем численность занятого населения в мун.Кишинэу сократилась на 4,8% по сравнению с 2008г.

Таблица 2. Распределение занятого населения по видам экономической активности в Республике Молдова и мун. Кишинэу за 2008 и 2018 годы

	тыс. человек				%			
	РМ		мун. Кишинэу		РМ		мун. Кишинэу	
	2008	2018	2008	2018	2008	2018	2008	2018
Всего	1251,0	1252,2	335,2	319,2	100,0	100,0	100,0	100,0
Сельское хозяйство, лесное хозяйство и рыболовство	388,6	452,0	3,7	6,1	31,0	36,1	1,1	1,9
Промышленность	163,4	147,3	59,9	46,2	13,1	11,8	17,9	14,5
Строительство	82,8	59,5	36,0	18,5	6,6	4,8	10,7	5,8
Оптовая и Розничная торговля, Гостиницы и Рестораны	208,9	194,4	92,3	89,6	16,7	15,5	27,5	28,2
Транспорт и связь	70,8	72,3	30,2	41,3	5,7	5,8	9,0	12,9
Государственное управление, Образование, Здравоохранение и Социальные услуги	248,2	230,3	64,2	62,7	19,8	18,4	19,2	19,6
Прочая деятельность	88,4	96,4	48,9	54,7	7,1	7,7	14,6	17,1

Источник: Разработана авторами на базе данных НБС РМ и собственных расчётов, www.statistica.md

Одним из факторов сокращения безработицы, а также и численности занятого населения на фоне роста предложения вакантных рабочих мест является трудовая миграция населения в трудоспособном возрасте, что в свою очередь, привело к снижению показателей уровня занятости и экономически активного населения (Рис. 1.). Сокращение показателя безработицы может быть следствием перехода части населения из категории “безработных” в категорию “неактивное население”, в том числе за счет роста потоков трудовых мигрантов. Анализ показал, что при тенденции уменьшения численности трудовых мигрантов в среднем по Республике Молдова в 2014-2017 годы, наоборот, в мун.Кишинэу численность трудовых мигрантов имела тенденцию роста: если в 2013-2014 годы доля трудовых мигрантов мун.Кишинэу составляла 8,3-9,4%, то в 2017-2018годы она увеличилась до 11,5-12,7% (соответственно, на 3,2-3,3 п.п.), в 2018г. по сравнению с 2014г. численность трудовых мигрантов увеличилась на 38,7% или в 1,4 раза, а только за один 2018г. по сравнению с предыдущим годом – возросла на 22,7%.

Таблица 3. Динамика трудовой миграции по Республике Молдова и в мун.Кишинэу

	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Республика Молдова (в среднем по стране)											
Трудовые мигранты, тыс. чел.	309,7	294,9	311,0	316,9	328,3	332,5	341,9	325,4	319,0	318,4	352,7
В % по сравнению с предыдущим годом	92,3	95,2	105,5	101,9	103,6	101,3	102,8	95,2	98,0	99,8	110,8
мун. Кишинэу											
Трудовые мигранты, тыс. чел.	34,1	28,9	28,0	30,4	26,4	27,6	32,3	33,5	31,1	36,5	44,8
Доля трудовых мигрантов мун.Кишинэу в общей численности трудовых мигрантов по РМ, %	11,0	9,8	9,0	9,6	8,0	8,3	9,4	10,3	9,7	11,5	12,7
В % по сравнению с предыдущим годом	102,4	84,8	96,9	108,6	86,8	104,5	117,0	103,7	92,8	117,4	122,7

Источник: Разработана авторами на базе данных НБС РМ, www.statistica.md

Выводы: Из результатов исследования следует, что несоответствие между спросом на рабочую силу и ее предложением на рынке труда отражается на таком экономическом явлении как безработица, то есть ситуация, когда экономически активное трудоспособное население не может применить свою рабочую силу как в количественном, так и в качественном отношении. Причины данной ситуации обусловлены как внутренними противоречиями присущими рыночной экономике, так и внешними условиями. Так, в начале анализируемого периода на развитие как национального в целом, так и локальных рынков труда, во-первых, оказали влияние последствия кризиса, связанного с финансово-экономической дестабилизацией в России и, как следствие, в Республике Молдова это проявилось в форме затянувшейся кризисной ситуации (как результат - высвобождение рабочей силы, резкое увеличение безработицы и потоков трудовой миграции), а во-вторых, это последствия мирового финансово-экономического и национального кризиса 2008-2009г.г., рецессия в 2012г. и 2015г., в свою очередь, также привели к сокращению спроса на рабочую силу, активизации как внутренних (между районами), так и внешних процессов трудовой миграции. Сокращение предложения труда в условиях кризисной и депрессивной экономики можно считать благоприятными, так как способствовало как снижению напряженности на рынке труда, так и издержек, связанных с безработицей. При этом следует отметить, что отличительной чертой национального рынка труда являлся низкий уровень зарегистрированной безработицы - менее 2% практически до 2009 года, но в результате

последствий финансово-экономического кризиса в 2010 году данный показатель увеличился до 4% по стране и 3,6% по мун.Кишинэу и далее имел тенденцию к снижению, в том числе в 2018г. ее уровень достиг наиболее низких значений, соответственно, 1,4% и 0,9%.

Вместе с тем, низкий уровень безработицы не является показателем благоприятной ситуации в области занятости рабочей силы. Напротив, это может быть результатом наличия скрытой безработицы, несовершенства учета, так как данный показатель рассчитывается исходя из данных учета безработных, обратившихся в государственные службы занятости. Однако, учитывая тот факт, что реально государство не в состоянии обеспечить работой высвобожденных работников-безработных, в результате чего последние трудоустраиваются самостоятельно, в том числе и в сфере теневого секторе (на предприятиях или рабочих местах) или работают на основе самозанятости, что следует из анализа статистических данных Национального бюро статистики (Обследование рабочей силы домашних хозяйств). Более того, уровень безработицы МОТ по мун.Кишинэу в 2018г. составлял 4,8%, в том числе наибольшие значения данного показателя были зарегистрированы у возрастной группы 45-54 года (5,7%) и 25-34 (4,9%), в том числе со средним специальным образованием - 6,7% (19,9% от общей численности безработных), общим средним образованием и лицейским – 5,7% (удельный вес 11,8% в общей численности безработных), высшим – 3,6% (доля безработных с высшим образованием составляет 35,4% от общего их количества по муниципию). Кроме того, как правило, в условиях реформирования социально-экономической инфраструктуры, развития различных форм собственности в процессе становления рыночной экономики, создание новых рабочих мест происходит параллельно с ликвидацией существующих рабочих мест и в результате сложно определить реальный спрос на рабочую силу, так как экономические агенты при ликвидации рабочих мест, во избежание затрат, связанных с сокращением работников, стараются уволенных работников подвести под другие формы (выход на пенсию, перевод на другую работу, увольнение по собственному желанию др.), то есть такая ситуация не является основанием для вывода о спросе на рабочую силу, то есть занятость необходимо анализировать комплексно, с учетом ликвидируемых мест и характером их функционирования во времени (реально созданные места). Анализ статистических данных Обследования рабочей силы показал, что в 2018г. в мун.Кишинэу занятое население составляло 36,2% от общего трудоспособного населения в формальном секторе и только 8,4% от неформально занятого населения (доля занятых на предприятиях с неформальной занятостью составила 17% по сравнению с 39,3% в зоне Север, 22,3% - в Центре, 21,4% - на Юге). Экономически неактивное население мун.Кишинэу составило 20,9% от общего количества данной категории по стране в целом (Север – 28,5%, Центр – 28,7%, Юг – 21,9%), причем в данной категории населения 87% приходится на долю населения, которые не желают работать, в том числе из них пред- и пенсионного возраста (46,6%), возрастная группа 15-24 года (19,5%) и 25-34 года (18,4%), а трудовые мигранты составили 12,6% в структуре неактивного населения муниципия [1].

В категорию экономически неактивного населения входят трудовые мигранты (их доля в целом по Республике Молдова составляет 12,7%), среди которых наибольший удельный вес принадлежит возрастным категориям 25-34 года – 42,2%, 35-44 года – 24,1%, 45-54 года – 17,6% или потенциально трудоспособной части населения на рынке труда.

Учитывая ситуацию на рынке труда в мун.Кишинэу, в том числе и тот факт, что количество вакантных рабочих мест превышает численность зарегистрированных безработных в 5,6 раза, усиление процессов мобильности рабочей силы, трудовая миграция за пределы страны (рост на 22,7% только за один 2018 год по сравнению с предыдущим), а также необходимость развития конкурентоспособного стабильного локального рынка рабочей силы для обеспечения социально-экономического развития как муниципия так и страны в целом, предлагается следующее:

- определить так называемую адаптационную модель локального рынка труда, в том числе предполагаемая взаимосвязь между трудовым законодательством, оплатой труда (размер минимальной заработной платы, продвижение гибких форм оплаты труда), соотношения в осуществлении активных и пассивных политик в области занятости, роли институциональных структур в условиях различных форм занятости, существования неформальной занятости, модификация социально-экономической модели развития;
- использование различных методов анализа и оценки вовлеченности населения в трудоспособном возрасте на рынок труда на разных этапах состояния экономики (кризис, депрессия, подъем), в том числе кривой Бевериджа, Филипса и других, что даст возможность выявить напряженность или равновесие на рынке труда, определить более эффективные политики в области занятости несмотря на то, что каких-либо «катастрофических» признаков роста безработицы на протяжении 2008-2018 годов как в целом, так на локальных рынках, в частности, мун.Кишинэу не было зарегистрировано;
- использование зарубежного опыта по внедрению механизмов гибкой оплаты труда (форм оплаты, минимальной региональной заработной платы), в том числе многофакторной грейдовой системы оплаты труда, в основе которой заложены принципы увеличения оплаты в зависимости от повышения профессионального мастерства, знаний и сложности выполняемой работы и других форм, основанных на уровне компетенции работника и повышения, как результат, производительности труда;
- реактуализация политик, обеспечивающих гибкость рынка труда и наиболее полную занятость, в том числе совершенствование ряда положений Трудового Кодекса Республики Молдова [21] (что касается приема/увольнения, трудовых контрактов, стимулирования инвестиций в подготовку, переподготовку, повышение профессионального мастерства и создания новых рабочих мест т.д.), предоставления льгот, продвижение гибких форм занятости для отдельных категорий работников, особенно, для мам с детьми в до- и школьном возрасте в условиях развития рыночных отношений.

Библиография

1. Biroul Național de Statistică al Republicii Moldova. Forța de muncă în Republica Moldova. Ocupare și șomaj 2019. Chișinău, 2019.
<http://statistica.gov.md/pageview.php?l=ro&id=2204&idc=263>,
http://statistica.gov.md/public/files/publicatii_electronice/Forța_de_munca/AFM_2019_rom.pdf.
2. Cotelnic V., Zaharov S. Forța de muncă a Raionului Hîncești. Strategia de dezvoltare socio-economică a Raionului Hîncești 2013-2020. IEFS, 2012. 245 p. (p. 36).
3. Savelieva G. Impactul pieței muncii asupra creșterii economice. Creșterea Economică în Condițiile Globalizării, Sesiunea științifică: Dinamica populației și calitatea potențialului uman: conferința internațională științifico-practică, 13-14 octombrie 2016. Ediția a XI-a. Institutul Național de Cercetări Economice. Chișinău, 2016, p. 14-25.
4. Beveridge W.H. Full employment in a Free Society. London: George Allen and Unwin, 1944.
5. Blanchard O.J., Diamond P. The Beveridge Curve. Brookings Papers on Economic Activity, 1989, nr. 1, p. 1-76.
6. Börsch-Supan A. H. Panel Data Analysis of the Beveridge Curve: Is There a Macroeconomic Relation between the Rate of Unemployment and the Vacancy Rate? *Economica*, New Series, Aug. 1991, Vol. 58, No. 231, p. 279-297.
7. Bowden R. J. On the existence and secular stability of u-v loci. *Economica*, 1980, nr. 47, p. 33-50.
8. Diamond P., Şahin A. Shifts in the Beveridge Curve. Staff Reports (Federal Reserve Bank of New York), august 2014, nr. 687, 15 p.

9. Dow J.C.R., Dicks-Mireaux L.A. The excess demand for labour. A study of conditions in Great Britain, 1946–56. Oxford Economic Papers, New series, February 1958, Vol. 10, Issue 1, p. 1–33.
10. Hobijn B., Şahin A. Beveridge curve shifts across countries since the great recession. IMF Economic Review, Dec. 2013, Vol. 61, Issue number 4, p. 566-600.
11. Holt C. C. and David M. H. The concept of job vacancies in a dynamic theory of the labour market. NBER, The Measurement and Interpretation of Job Vacancies. New York: Columbia University Press, 1966.
12. Jackman R., Pissarides Ch. and Savouri S. Labour market policies and unemployment in the OECD. Economic Policy, 1990, Vol. 5, Issue 11, p. 449-490.
13. Johansen K. Active labour market policy and the Beveridge curve: panel data evidence for Norwegian counties. 2004. Norwegian university of science and technology.
14. Kasrin Z., Lang G. Estimating the Beveridge Curve of Egypt: An Econometric Study for the Period 2004 to 2010. GUC Working Paper Series, 2010, No. 21, 24 p.
15. Layard R., Nickell S., Jackman R. Unemployment: Macroeconomic performance and the labour market. United Kingdom: Oxford University Press, 2005. 626 p.
16. Mortensen D., Pissarides Ch. Job Creation and Job Destruction in the Theory of Unemployment. Review of Economic Studies, 1994, Vol. 61, № 3, p. 397-415.
17. Nickell S., Nunziata L., Ochel W. and Quintini G. The Beveridge Curve, Unemployment and Wages in the OECD from the 1960s to the 1990s. Bank of England (Conference at the Bank of Portugal), 2001. <https://www.bankofengland.co.uk/-/media/boe/files/speech/2001/the-beveridge-curve-unemployment-and-wages-in-the-oecd> (data of the application 07.08.2019).
18. Pissarides Ch. Unemployment and vacancies in Britain. Economic Policy, 1986, Vol. 1, nr. 3, p. 499-559. DOI: 10.2307/1344583.
19. Webster E. Labour market programs and the Australian Beveridge curve: 1978 to 1996*. Melbourne Institute Working Paper, 1997, No. 25, 36 p. https://melbourneinstitute.unimelb.edu.au/downloads/working_paper_series/wp1997n25.pdf (data of the application 07.08.2019).
20. Zaharov S. Causes of intensity of labour market in Moldova. Економіка. Фінанси. Менеджмент: актуальні питання науки і практики, Economy. Finances. Management: actual issues of science and practical activity, 2017, 10(26), p. 35-46.
21. Савельева Г. Анализ потенциала рабочей силы в Республике Молдова. Economic Growth in Conditions of Globalization, Scientific Session: Demographic Structure and Quality of Human Potential: conferința internațională științifico-practică, 15-16 octombrie 2015. Ediția a X-a. Institutul Național de Cercetări Economice. Chișinău: F.E-P. "Tipografia Centrală", 2015, p. 112-127.
22. Трудовой кодекс Республики Молдова, утвержденный Законом nr.154-XV от 28 марта 2003г. Официальный Монитор Республики Молдова, 2003, nr. 159-162, ст. 648.

EVOLUȚII DEMOGRAFICE, RISCURI SOCIALE ȘI PARENTALITATE

Ecaterina CROITOR[®], dr., lector univ.,
Universitatea „Ștefan cel Mare” din Suceava,
doctorand, Universitatea Al.I.Cuza, Iași, România

DOI: <https://doi.org/10.36004/nier.cdr.2019.14-11>

JEL Classification: I30, J11, J12, J13, J18.

Actualitate: Impactul evoluțiilor demografice asupra riscurilor sociale este complex și de multe ori identificat la câțiva ani după înregistrare, atunci când o problemă începe să afecteze tot mai multe persoane, devenind în timp un fenomen social. Schimbările profunde pe care le-au cunoscut populația și fenomenele demografice au impact economic și social, inclusiv în ceea ce privește parentalitatea.

Scop: Aspecte precum: controlul nașterilor (scăderea nașterilor prin contracepție sau avort, sau creșterea nașterilor prin fertilizare in vitro), numărul și ponderea copiilor născuți în afara căsătoriei, monoparentalitatea, divorțialitatea, starea de sănătate a populației și migrația masivă pentru muncă, influențează practica parentalității- văzută ca un cumul de sarcini specifice fiecărei zile pe care părinții îl îndeplinesc în procesul de creștere și educare a copilului.

Scopul cercetării este de a verifica dacă răspunsurile adaptative ale părintelui la schimbările demografice, permit acestuia o asumare conștientă a rolului parental, cu tot cu riscurile sociale derivate ce pot afecta membrii unei familii/comunități, iar pe de altă parte, permit copilului crearea sentimentului de individualizare și identitate.

Metodele de cercetare au în atenție analiza aspectelor bio-psiho-sociale ale familiei în corelație cu schimbările demografice, raportate swot (puncte tari, puncte slabe, oportunități, amenințări).

Rezultate: În toate tipurile de societăți, transmiterea de valori, de norme, de modele, presupune o „pregătire” a membrilor săi nu doar din punct de vedere biologic (incluzând capacitatea organismului de a procrea), ci și din punct de vedere psihic, economic și social.

Familia văzută ca sistem social format din indivizi legați prin legături afective și de loialitate din punct de vedere biologic, răspunde de transmiterea genetică care permite continuitatea speciei umane; din punct de vedere sociologic, este maniera de a face parte dintr-o comunitate, dintr-o populație, la bază fiind schimbările permanente influențate de educație și mediu, iar din punct de vedere psihologic, este matricea dezvoltării structurii psihice.

Cuvinte-cheie: parentalitate, schimbări demografice, risc social, modele parentale.

Actuality: The impact of demographic evolutions on social risks is complex and often identified a few years after registration, when a problem begins to affect more and more people, becoming in time a social phenomenon. The profound changes that the population has experienced and the demographic phenomena have economic and social impact, including in terms of parenting.

Purpose: Aspects such as: birth control (reduction of births through contraception or abortion, or the growth of in vitro fertilization births), number and share of children born out of wedlock, single parenting, divorciality, population health status and mass migration to work, influences parentality practice - seen as an accumulation of specific tasks to each day that parents fulfill in the process of raising and educating the child.

The purpose of the research is to check if the parent's adaptive responses to demographic changes allow him/her a conscious assumption of the parental role, with all the derived social risks that can affect the members of a family / community, and on the other hand, allow the child to create the feeling of individuation and identity.

The research methods pay attention to the analysis of the bio-psycho-social aspects of the family in correlation with the demographic changes, reported swot (strengths, weaknesses, opportunities, threats).

Results: In all types of societies, the transmission of values, norms, models, implies a "training" of its members not only from a biological point of view (including the organism's ability to procreate) but also from a psychic, economic and social points of view.

The family, seen as a social system made up of individuals linked through affective and biological loyalty, is responsible for the genetic transmission that allows the continuity of the human species; from a sociological point of view, it is the way of being part of a community, of a population, based on the permanent exchanges influenced by education and environment, and from the psychological point of view, it is the matrix of the development of the psychic structure.

Key words: *parentality, demographic changes, social risk; parental models.*

Se spune că „părintele este scribul care consemnează experiențele copilului și le reflectă astfel încât copilul poate să dea sens celor trăite” (Siegel D., Hartzell M. [17, p. 306]) iar înțelegerea de sine, alături de înțelegerea a ceea ce se întâmplă în exteriorul nostru influențează perspectiva pe care o avem asupra parentalității. În acest context, vom iniția discuția despre parentalitate pornind de la semnificația familiei, analiza familiei tradiționale și a celei moderne, cu funcțiile și disfuncțiile ei, pentru că dorința de înțelegere a modului în care familia funcționează presupune în primul rând *exploatarea ariilor de cuprindere* ale acesteia și înțelegerea *contextului social* în care ne plasăm. Schimbările apărute în cadrul familiei reprezintă și un proces de adaptare la extinderea globalizării și a gradului de integrare a piețelor, furnizându-se astfel contextul politic și economic pentru acestea, fără ca ele să înlocuiască neapărat familia cu o formă alternativă ci modificând anumite aspecte ale structurii sale existente.

Procesul de modernizare a instituției familiale este un *proces de adaptare* la schimbările produse de revoluția industrială, de revoluțiile politice - dar, în același timp, familia a fost un participant activ, cu un rol esențial în cristalizarea economiei, valorilor și comportamentelor moderne. Emmanuel Todd (Todd E., 1992: 16, apud. Drăgan I., coord. [4]) demonstrează că societățile au intrat mai devreme pe calea modernizării în funcție de ce tip dominant de familie există în societatea respectivă. Astfel, sunt analizate: Anglia (familia nucleară, liberală, inegalitară); Germania (familia-tulpină, autoritară, inegalitară); Franța (familia nucleară, liberală, egalitară); Italia (familia comunitară, autoritară, egalitară). Dintre aceste tipuri de familie, cea mai aptă pentru modernitate este familia nucleară, liberală și inegalitară, dominantă în Anglia, deoarece acest tip asigură în mod optim mobilitatea indivizilor prin sistemul ei individualist, ce a permis ruperea cu ușurință de căminul familial și, în final, dizolvarea întregii clase țărănești și a structurii feudale în Anglia, ce a devenit astfel prima putere industrială. Germania, deși după invenția tiparului era mai dezvoltată din punct de vedere cultural, nu a devenit prima putere industrială din rațiuni antropologice: tipul său dominant de familie cuprinde trei generații, cu copiii strâns legați de familie, de patrimoniul ei economic și cultural. Această familie era astfel prea puțin adaptabilă la transformări și deplasări masive ca acelea cerute de revoluția industrială.

Încercarea de a defini principalele **trăsături ale familiei moderne**, ne conduce spre convingerea că majoritatea acestora se integrează complexului de valori, atitudini, norme și comportamente ce caracterizează, în general, civilizația modernă. O analiză a lor pleacă de la următoarele aspecte:

1. Familia nu mai este o unitate de producție economică.
2. Reducerea dimensiunii familiei prin restrângerea numărului de copii ai unui cuplu și prin quasigeneralizarea familiei nucleare. Familiile restrânse sunt mai apte pentru mutațiile sociale ale modernizării. Micșorarea dimensiunii familiei a provocat schimbări importante în stilul de viață, în comportamentele familiale.

3. Mobilitatea matrimonială, scăderea autorității parentale a clanului, în general, și creșterea rolului individului în decizia asupra momentului căsătoriei și a alegerii partenerului. Datorită transferării unor funcții ale familiei către alte instituții sociale, rațiunile economice și politice ale căsătoriei încep să-și piardă din importanță. O altă consecință a sporirii rolului individului în orientarea propriei vieți de familie (și a scăderii autorității și controlului exercitate prin legăturile de rudenie) este și *răspândirea neolocalității* (cuplurile nou formate pot locui unde vor nu neapărat în familia soției - matrilocalitate sau a soțului - patrilocalitate).

4. Schimbarea locului copilului în familie. Pe măsura ce mijloacele de producție încep să devină mai complicate din punct de vedere tehnologic, munca copiilor începe să-și piardă din importanță, paralel cu scăderea ratelor de natalitate (Chesnais J.C., apud. Ghebrea G. [5]). Obligați în societatea tradițională să lucreze de la vârste fragede (în gospodăria rurală sau în ateliere), *copiii* încep treptat să fie percepuți nu ca forță de muncă ci ca *valoare în sine*.

Una din cauzele determinante ale valorizării statutului copilului, ale creșterii costului său (financiar, afectiv și de timp investit) este generalizarea și obligativitatea educației școlare. Prelungirea acestei perioade în viața copilului determină centrarea problematicii copilului asupra formării sale școlare.

5. Schimbări în solidaritatea familială.

Dacă în Evul Mediu, cauza principală a dezorganizării familiei era decesul unuia dintre soți, în epoca modernă principala cauză începe să devină divorțul.

De exemplu, la mijlocul secolului al XVIII-lea jumătate din căsătorii se sfârșeau prin decesul unuia dintre soți în Suedia, 60% în Franța, 70% în India (Johnson A.G., apud Gherea G. [5]) Pe măsură ce ratele de mortalitate decăd, divorțul devine forma majoră de disoluție a familiei, Între 1860 și 1984 rata divorțurilor în S.U.A. a crescut de la 1, 2/1.000 cupluri căsătorite la 23,1, modificându-se în același timp și normele, valorile și atitudinile referitoare la divorț.

Modernitatea este diferită sau chiar opusă percepțiilor tradiționale, referindu-se la produse ale culturii, instituții, forme de organizare socială, moduri de comportare. Societatea modernă este mereu în schimbare, iar în momentul în care modul de viață tradițional e înlocuit de unul mult mai complex, avansat tehnologic, modernitatea apare ca efect al acestor schimbări. Prin contrast, familia modernă se bazează pe individualism ca valoare (ceea ce explică creșterea spectaculoasă a numărului divorțurilor și toleranța din ce în ce mai mare față de acest fenomen social, femeia capătă independența economică, copiii au un mai mare control asupra propriului destin). Pe lângă avantajele aduse de modernitate oamenii trebuie să facă față unor noi provocări, unor noi conflicte și dezavantaje.

Valorile familiei moderne întemeiază un stil de viață distinct de cel al familiei tradiționale: autorității i se substituie ca valoare centrală cooperarea. Și ea este susținută de valori ca: egalitatea, schimbarea, comunicarea. Familia modernă se caracterizează printr-o accentuată flexibilitate a structurii de autoritate și putere. Nu mai există un model unic, dominant, în care bărbatul decide, atât în privința hotărârilor care vizează viața conjugală, cât și a celor care privesc relația parentală, așa cum se întâmplă în tradiționalitate. Relația modernă surprinde reciprocitatea puterii și autorității, pe diferite nivele și în diferite intensități, în contextul mai general al unui egalitarism afirmat și, tot mai des, pus în practică. Autoritatea și puterea în familia modernă se află într-un permanent proces de construcție și reconstrucție, în funcție de negocierile ce au loc între parteneri, de atitudinile și comportamentele acestora vis-a-vis de rolurile pe care le îndeplinesc în familie și de statuturile ocupate în afara ei.

Într-un studiu efectuat de către Maria Simion, intitulat "Familia în Europa între 1960 și 2000" [18], se remarcă faptul că România s-a aflat în 1960 în grupa fruntașă privind nupțialitatea, rata primelor căsătorii; vârsta medie la prima căsătorie era una dintre cele mai joase în Europa, iar procentul nașterilor extraconjugale, unul dintre cele mai scăzute. Evoluția ulterioară a acestor indicatori a avut loc în sens negativ, dacă se pornește de la premisa că o nupțialitate ridicată și un procent cât mai mic al nașterilor extraconjugale și al divorțurilor sunt favorabile derulării pozitive a

proceselor și fenomenelor sociale, demografice, economice. În anii ce au urmat a avut loc o continuă scădere a nupțialității care a ajuns în 2001 la cea mai mică valoare postbelică, 5,8 ‰. În deceniul încheiat, nupțialitatea a scăzut cu un ritm de trei ori mai mare decât în cele trei decenii anterioare. Cu toate acestea, din punctul de vedere al nupțialității, România s-a situat permanent în grupul țărilor cu valorile cele mai ridicate.

Rata primelor căsătorii a avut aproximativ aceeași evoluție. Scăderea din perioada 1960-1990 a fost mai mare decât cea din deceniul următor, ritmul scăderii din cea de-a doua perioadă a deceniului fiind din nou, superior celei dintâi.

Deși a crescut, ca și în celelalte țări europene, vârsta medie la prima căsătorie rămâne una dintre cele mai scăzute în Europa.

În ceea ce privește fenomenul divorțialității, acesta a luat o foarte mare amploare începând din secolul al XIX-lea, în special după cel de-al doilea război mondial, cu o creștere accentuată până în prezent. Paul Iluț explică faptul că *„ridicarea accentuată a divorțialității în epoca actuală nu înseamnă că a crescut în aceeași măsură și rata dezorganizării maritale întrucât în trecut erau multe cupluri destrămate (informal) dar care din cauza constrângerilor de tot felul nu divorțau”* (Iluț P. [8]), explicând în același timp că s-a înregistrat totuși o creștere semnificativă a divorțurilor în societatea modernă față de cea tradițională.

Cuplul modern a dobândit *„luciditatea tranziției fericirii sale”* (Mitrofan I. [10]), optând pentru calitatea relației în defavoarea durabilității sale cu orice preț. Căsătoria dobândește progresiv o *dimensiune relațională*, care aspirând spre optimizare, răspunde nevoii de construire a identității personale, în care fiecare dintre membrii cuplului devine „revelatorul” sinelui celuilalt. Dacă tendința spre optimizare și de fapt realizarea acesteia nu este resimțită în cuplu, coeziunea familială scade treptat, iar partenerii, aflați în impas preferă să recurgă la divorț pentru a-și recâștiga libertatea(„ divorț fără vină” -no-fault divorce- își are deja poziția bine stabilită în statisticile de specialitate).

În acest context și parentalitatea capătă noi dimensiuni adaptându-se unei societăți într-o permanentă schimbare. Amintim că Freud exclude ideea separației între feminin și matern, între femeie și procreație (deși ulterior analizează și acceptă această posibilitate) și aducem în atenție constatarea faptului că femeile au dobândit în timp *„puterea de a aduce atingere caracterului sacru al sămânței masculine, pentru satisfacerea unei plăceri distincte de cea a maternității”* (Roudinescu E. [13, p. 133]), având posibilitatea la începutul secolului XXI să controleze numărul de nașteri, inclusiv să devină- dacă își doresc sterile. Tehnicile medicale de regularizare a nașterilor, tehnicile destinate împiedicării fecundației sau fecundarea in vitro, reprezintă într-un fel mărturie ale scăderii substanțiale a numărului de copii născuți „din întâmplare”, fapt corelat ulterior, din ce în ce mai mult cu faptul că a deveni părinte survine într-o etapă de maturizare a adulților, apărând astfel și termenul de parentalitate -ce este atribuit lui Benedeck- (parenthood) definit ca „procesul de dezvoltare psiho-afectivă comun celor doi părinți prin conceperea unui copil” (Sellenet C. [16, p. 13]). Dezvoltând aceeași idee, apare definiția parentalității ca fiind „ansamblul reprezentărilor, afectelor și comportamentelor subiectului în relație cu copilul sau copiii săi, fie ei născuți, în burta mamei sau încă neconcepți” (Stoleru și Huet M., apud Sellenet C. [16, p. 14])- constituit într-o evoluție ce cuprinde toate etapele vieții: copilăria, adolescența și vârsta adultă. De aceea conceptul interesează atât din punct de vedere psihologic- pentru că părintele poate deveni limitat în asumarea acestui rol din cauza problemelor personale – evenimente traumatice, boli, etc, dar și din punct de vedere sociologic, dacă ne raportăm la influența pe care o are asupra situației sociale a copilului.

Practica parentalității este influențată astfel de o serie de fenomene dintre care vom face referire la migrație și sărăcie.

Dacă ne referim la venirea unui copil pe lume, menționăm că aceasta își găsește locul, în diferite forme, într-un ansamblu de rituri ale sarcinii ca și ale nașterii, „simpatetice și contagioase, atât directe cât și indirecte, dinamiste și animiste, care au ca obiect ușurarea travaliului și ocrotirea

mamei și copilului, deseori chiar a tatălui, a rudelor sau a întregii familii, ori a clanului în totalitatea sa împotriva influențelor malefice, impersonale sau personificate” (Van Genep A. [21, p. 48]). Deși diferențele nu sunt fundamentale de la o societate la alta, totuși contextul este diferit- nu doar din punct de vedere cultural ci și din perspectiva regândirii relațiilor cu părinții, cu rețeaua de sprijin care presupune reorganizarea reprezentărilor de sine. Faptul de a deveni părinte într-o situație de migrare poate fi perceput ca „un episod dureros fără compensații, care nu se bazează pe reconfortări culturale și sociale construite de-a lungul timpului pentru a răspunde într-o manieră unică acestei experiențe universale.” (Solis-Ponton L. [19, p. 366]). Părintele, *imigrant*- intrat într-o nouă cultură și *emigrant*- care și-a părăsit cultura, devine extrem de vulnerabil în fața unor constrângeri la care societatea care îl primește îl supune, stare pe care o transmite și copiilor săi. Exercițiul parentalității devine dificil pentru că însuși părintele se simte fără sprijin sau neînțeles, iar dificultățile specifice migranților se suprapun peste probleme de sărăcie socială și economică îngreunând atât procesul de sintonizare a părintelui cu copilul („cel neînțeles nu poate înțelege”) cât și procesul de adaptare socială și de integrare socio-profesională în țara de primire. În contextul migrării, pentru populațiile care vin din țări cu universuri culturale diferite, parentalitatea presupune atât *traducere* cât și *re-creare* (Solis-Ponton L. [19, p. 369]). Metodele utilizate în educația copilului, modul și perioada în care se face trecerea copilului de la simbioză¹⁸ (cu mama în special) la autonomie (Ruppert F. [15]), asumarea de către familia lărgită a funcției de dezvoltare a capitalului social sau simbolic al fiecăruia dintre membri sunt aspecte care construiesc parentalitatea - pe registrul filiației și afilierei și în același timp o influențează. Dacă ne referim la migrația apărută din cauza lipsurilor financiare când unul dintre părinți migrează, nu putem să nu amintim dificultățile de asumare a parentalității și privarea copilului de prezența cotidiană a părintelui, chiar dacă ulterior, după o perioadă mai mult sau mai puțin îndelungată se realizează reîntregirea familială. În același context al migrării, dar pe un alt registru- atunci când copilul se naște în altă țară decât cea de origine, se vorbește (Moro M.R. [12]) despre riscul la care este supusă mama prin migrare, din cauza, ruperii acesteia de anturajul său cultural. Atunci când mama are o altă religie decât actualul grup din care face parte și alte modele parentale, ea se simte neînțeleasă, nesuținută, nu știe la ce gen de ritualuri să apeleze pentru a fi protejată- ea și copilul său, ceea ce împiedică construcția unei relații suficient de sigure între mamă și copil necesară pentru dezvoltarea armonioasă din punct de vedere psihic, dar și fizic a copilului. Dificilă este pentru întreaga familie și adaptarea la situația creată o dată cu intrarea copilului la școală. Părintele nu cunoaște suficient de bine limba țării în care a imigrat se simte „deculturalizat”, iar pentru a nu i se adânci complexul de inferioritate resimțit față de grupul la care au aderat prin migrațiune, evită contactul cu școla și profesorii copilului (în special tații). Această situație este interpretată ca o neasumare a sarcinilor parentale, copilul se simte lipsit de sprijin și începe să se creeze o ruptură între tată și fiu. Dacă migrația familiei se produce la vârsta adolescenței copilului, uneori copilul vede separarea de țara de origine ca pe o trădare pe care părinții i-au pregătit-o, el fiind nevoit să se rupă de grupul de coetanei cu care a dezvoltat relații de prietenie și care îi asigură validare și sentimentul de apartenență la grup. Angoasa de singurătate și de izolare pe care adolescentul o trăiește se traduce comportamental prin dorința de a vagabonda și dificultatea de a se implica în activități impuse în mediul familial sau școlar. Într-o astfel de situație, părinții nu identifică adevăratele emoții ale copilului: teamă, tristețe, etc și pe fondul instabilității lor emoționale- mai sus amintite se exacerbează situațiile conflictuale, care în loc să rezolve, adâncesc probleme.

Dacă au fost prezentate aspectele ce îngreunează parentalitatea în condițiile migrației, considerăm util să precizăm că legătura socială și implicarea comunității în înțelegerea tranziției, manifestarea toleranței și a empatiei, pot preveni izolarea părinților și a copiilor, oferind – prin

¹⁸ Conceptul de simbioză, descris de Franz Ruppert desemnează: realitate exterioară (forme foarte apropiate de implicare reciprocă în situațiile de viață ale indivizilor din aceeași specie sau specii diferite) și realitate interioară (măsura diferită în care aceste implicări sunt reflectate în experiența trăită și comportamentul individului).

educație și susținere morală șansa reconstrucției parentalității pe cadrele impuse de societatea care primește familia.

Raportarea la sărăcie și la modul în care aceasta afectează practica parentalității, presupune corelații între starea de sărăcie și accesul la beneficii și servicii sociale, în încercarea de a evidenția faptul că nu întotdeauna sărăcia afectează în mod semnificativ relația dintre părinte și copil, adică, în așa grad încât să reducă șansele copilului la socializare secundară (școala) sau la servicii de sănătate și prin aceasta să crească riscul de excluziune socială. În acest context amintim situațiile în care parentalitatea este sprijinită prin servicii sociale dedicate copilului sau familiei:

- centre de zi pentru copii- care degreveză părinții, câteva ore zilnic zilnic de sarcinile parentale, perioadă în care părintele poate dedica acest timp asigurării subzistenței; ca și activități desfășurate de copil în cadrul centrului de zi amintim socializarea cu copii de aceeași vârstă sau de vârste apropiate, efectuarea temelor școlare, servirea mesei, consiliere psihologică. Considerăm important a sublinia faptul că centrul de zi NU este un serviciu de tip afterschool, ci un serviciu social. Astfel, accesarea centrului de zi presupune și asumarea de către părinți a unor responsabilități precum: participarea la ședințe de consiliere – psihologică, socială, juridică- în funcție de situație, participarea la programe de educație parentală; acestea din urmă permit experimentarea unui mediu cald și sigur în care ei pot să se simtă în largul lor atunci când își împărtășesc experiențele și învață despre rolul de părinte (Cojocaru Ș. [2, p. 237]), își dezvoltă abilități de părinte, descoperă noi modalități de comunicare asertivă cu copilul, de disciplinare pozitivă, de gestionare a stresului și a furiei, etc, construiesc un mediu al încrederii și sprijinului reciproc între părinți (rețeaua de sprijin compusă din părinți participanți la cursurile de educație parentală) și nu în ultimul rând învață că pentru a-și asuma eficient rolul de părinte, au nevoie să își înțeleagă propriile nevoi și să își construiască un sine autentic.

- centre de consiliere și sprijin pentru familie și copil- în care, ca și în situația mai sus prezentată părintele învață să acceseze resurse comunitare o dată cu dobândirea unor competențe specifice rolului de părinte;

- beneficii de asistență socială, văzute ca „forme de suplimentare sau de substituie a veniturilor individuale/familiale obținute din muncă, în vederea asigurării unui nivel de trai minimal, precum și o formă de sprijin în scopul promovării incluziunii sociale și creșterii calității vieții anumitor categorii de persoane ale caror drepturi sociale sunt prevăzute expres de lege” (Legea nr. 292/2011 a asistentei sociale, art. 7. [9]), cum ar fi: beneficii de asistență socială pentru susținerea copilului și familiei; pentru sprijinirea persoanelor cu nevoi speciale; pentru situații deosebite; beneficiile se acordă în bani sau în natură (ajutoare materiale constând în bunuri de folosință personală sau îndelungată și alimentare, acordate individual ori în cadrul unor programe destinate facilitării accesului la educație, sănătate și ocupare) și cuprind alocații, indemnizații, ajutoare sociale și facilități (asigurarea plății unor contribuții de asigurări sociale și/sau asimilarea unor perioade de contribuție, facilități de acces la mediul fizic, informațional și comunicațional, facilități fiscale).

Strategiile de incluziune sociale văd în aceste beneficii o modalitate de asigurare a subzistenței, un mijloc de reducere a inegalităților dintre persoane, de includere în rețelele de sprijin comunitar; ele nu sunt oferite ca sprijin unitar, ci alături de servicii integrate, constatându-se că vulnerabilitatea părintelui înseamnă și vulnerabilitatea copilului, iar aceasta nu înseamnă doar sărăcie și condiții insuficiente de trai dar și riscul de a nu fi școlarizat sau de a abandona școala, probleme de sănătate și altele.

Crearea serviciilor integrate sunt promovate prin politicile publice în acord cu termenul de responsabilitate parentală. Astfel se consideră că sprijinul pe care îl primește părintele reduce din stresul cotidian generat de necesitatea de a asigura copilului o existență decentă, care să permită formarea unui viitor adult sănătos și echilibrat dar în primul rând îl face mai responsabil, înțelegând prin aceasta angajamentul personal pe care părintele îl ia, o interiorizare a obligației, subiectul fiind dator pentru faptele sale și față de persoanele pe care- din punct de vedere juridic și moral le are în grijă. Acolo unde familia lărgită consideră că nu are resursele necesare pentru a sprijini

parentalitatea sau, acolo unde familia lărgită nu există, în baza unuia dintre cele mai importante principii pe care sistemul de asistență socială se bazează- principiul subsidiarității- statul intervine.

În condițiile gravei deteriorări a condițiilor de trai și a sărăciei accentuate, numeroase familii își lasă copiii în instituții, ca o măsură temporară sau permanentă. Într-unul din documentele care fac parte din studiile de fundamentare care au stat la baza elaborării Strategiei naționale privind incluziunea socială și reducerea sărăciei 2015-2020 și Acordul de parteneriat pentru perioada de programare 2014-2020 (Stănculescu M.S., Grigoraș V., Teșliuc E., Pop V. [20, p. 16]) se amintește faptul că după anul 2007, când România a aderat la Uniunea Europeană, până în 2015, în mod constant, copiii și tinerii au avut, de departe, cel mai crescut risc de sărăcie dintre toate grupele de vârstă. Sărăcia monetară, cuplată cu lipsa accesului la serviciile sociale de bază (inclusiv de sănătate și educaționale) și cu o piață a muncii inefficientă, crește riscul ca acești copii să se confrunte cu sărăcie persistentă și când vor deveni adulți. Studiul amintit subliniază că tipul de gospodărie cu cea mai mare probabilitate de a se confrunța cu lipsuri materiale severe este cel format din doi adulți și trei sau mai mulți copii; membrii unei astfel de gospodării (96%) nu își permit o vacanță de o săptămână departe de casă și, în plus, aproape jumătate nu își permit nici acoperirea cheltuielilor neprevăzute, o masă pe bază de carne o dată la două zile, evitarea restanțelor și o mașină. Doar 4% dintre copiii din sistemul de protecție provin din familii care nu sunt sărace (cu un venit lunar pe membru de familie de peste 400 lei), și încă 6% sunt la risc de sărăcie (sărăcie relativă), în timp ce restul de 90% sunt din familii sărace, sau extrem de sărace (Stănculescu M.S., Grigoraș V., Teșliuc E., Pop V. [20, p. 138]).

Cei mai mulți copii din sistemul de protecție au trăit în familii în sărăcie extremă sau în sărăcie, înainte de a intra în sistem, iar înainte de a fi separați de familie, copilul și familia nu au avut acces corespunzător la beneficii sociale și în niciun caz la servicii suport- din diverse motive: inaccesibilitate generată de distanța mare dintre locuința de domiciliu și sediul administrației locale responsabile cu acestea - în orice județ există localități izolate, serviciile publice de asistență socială nu dețin suficient personal de specialitate care să identifice și să consilieze social familia aflată în dificultate, părinții au un acces redus la informații – uneori din cauza faptului că sunt analfabeți, sau, în alte situații- părinții nu își permiteau costurile administrative asociate sau aveau diferite amenzi și impozite neplătite.

Studiile demonstrează că în puține dintre cazuri doar sărăcia -instalată în timp : nivel redus al studiilor care au împiedicat inserția pe piața muncii, diferite dizabilități ale părinților și asocierea acestora cu lipsa familiei lărgite sau a rețelei de sprijin, etc sau brusc- de exemplu singurul părinte întreținător al familiei și-a pierdut locul de muncă) afectează nivelul de trai al familiei, însemnând prin aceasta imposibilitatea părinților de a asigura nevoi de bază ale copilului (hrană, locuință, etc)- a dus la separarea copilului de părinți, de cele mai multe ori ea venind împreună cu ignorarea necesităților zilnice ale copilului – de la privarea de hrană sau de somn, cât și la celelalte tipuri de nevoi regăsite în piramida lui (Maslow, A, 2008: 170-180): a nu vorbi copilului, a nu-i oferi atenție și dragoste, neasigurarea măsurilor de supraveghere și protecție, a nu îi permite să se joace, să exploreze, etc.

J. Bowlby [1, p. 81-106] vorbind despre copilul mic separat de mamă înainte de împlinirea vârstei de 3 ani vorbește despre fazele pe care le dezvoltă acesta: revoltă- invadată de episoade de furie și lacrimi, deznădejde- când își pierde speranța că mama va mai reveni, pentru ca în final, să se producă detașarea: copilul pare să își uite mama, iar atunci când aceasta se întoarce/îl vizitează este dezinteresat de persoana acesteia și pare că nu o recunoaște. J. Bowlby subliniază faptul că în situația în care perioada de separare durează mai mult de șase luni, sau când separările s-au repetat, copilul poate ajunge la un stadiu avansat de detașare și chiar poate rămâne detașat permanent, fără să-și mai poată recupera afecțiunea față de părinții săi. Dacă ne gândim că de calitatea experiențelor pe care le-am avut în copilărie depind caracteristicile pe care le vom avea ca adulți (Cury A. [3, p. 119]) putem previziona din păcate o personalitate rigidă a viitorului adult, insatisfacție pe toate planurile vieții, grad scăzut de sociabilitate și stimă de sine scăzută.

În contextul în care axele parentalității- cea subiectivă- materializată de obicei prin reprezentări și povești despre copil ce permit emoții și prin acestea sintonie între copil și părinte și axa practicării parentalității- care include aspecte concrete ale vieții cotidiene, îngrijirea copilului- sunt extrem de slab reprezentate în contextul instituționalizării copilului, consecințele- mai întâi asupra copilului, dar și asupra părinților pentru care parentalitatea apare în cele din urmă doar prin filiație, pot fi vizibile și la vârsta la care copilul a atins maturitatea.

Prin cele de mai sus ne-am dorit evidențierea faptului că parentalitatea este influențată de contextul economic și socio-cultural. Fiecare societate își elaborează o concepție proprie despre copil, despre nevoile sale, despre rolul părinților. Părinții imigranți vin cu modele din țara de origine, iar suprapunerea acestora peste modelele elaborate de către specialiști într-o cultură diferită poate provoca neînțelegeri. Sărăcia, lipsa educației, problemele de sănătate nu mai interesează doar familiile afectate de acestea, politicile publice justificându-se din ce în ce mai mult prin faptul că parentalitatea nu este doar o chestiune ce privește în exclusivitate copiii și părinții acestora; dacă părinții nu își asumă responsabilitățile specifice, nu urmează reguli de educație, întreaga societate este în pericol și intervine în dinamica axelor parentalității, pentru că măsurile preventive nu au fost aplicate.

Bibliografie

1. Bowlby John. Crearea și ruperea legăturilor afective. Ed. Trei, București, 2016.
2. Cojocar Ștefan. Manualul Educatorului Parental. HoltIS, UNICEF, Iași: Expert Projects, 2015.
3. Cury Augusto. Eliberează-te din temnița emoțională. Ed. For You, București, 2013.
4. Drăgan Ioan. Modernizare și dezvoltare. București. 2002.
5. Ghebrea Georgeta. Familia și politica familială, București. 2003.
6. Giblin Les. Arta dezvoltării relațiilor interumane. București: „Curtea Veche”, 2000.
7. Goody Jack. Familia europeană. O încercare de antropologie istorică. Polirom, Iași, 2003.
8. Iluț Petru. Sociopsihologia și antropologia familie. Iași: Polirom, 2005.
9. Legea nr. 292/2011 a asistentei sociale.
10. Mitrofan I. și Mitrofan N. Elemente de psihologie a cuplului. București: Șansa SRL, 1994.
11. Maslow Abraham. Motivație și personalitate. București: Ed. Trei, 2008.
12. Moro Marie-Rose. Parents en exil. Psychopathologie et migrations. Paris, PUF, 1994.
13. Roudinescu Elisabeth. Familia în dezordine. București: Ed. Trei, 2006.
14. Rudică Tiberiu. Psihologia frustrației. Ed. a II-a. Iași: Polirom, 2006.
15. Ruppert Franz. Simbioză și autonomie. Traumă și iubire dincolo de complicațiile simbiotice. Ed. Trei, București, 2015.
16. Sellenet Catherine. Parentalitatea pe înțelesul tuturor. Pertinența și derivatele unui concept. Iași: Ed. Universității Al. I. Cuza, 2013.
17. Siegel Daniel, Hartzell Mary. Parentaj sensibil și inteligent. Să ne înțelegem pe noi înșine, pentru a crește copiii fericiți. București: Ed. Herald, 2017.
18. Simion Maria. Familia în Europa între 1960 și 2000. Calitatea Vieții, XIII, 2002, nr.1-4, 2002.
19. Solis-Ponton L. (coord). Parentalitatea, Provocare pentru mileniul. București: Ed. Trei, 2017.
20. Stănculescu Manuela Sofia, Grigoraș Vlad, Teșliuc Emil, Pop Voichița (coord.). România: Copiii din sistemul de protecție a copilului. București: Ed. Alpha MDN, 2016.
21. Van Gennep Arnold. Riturile de trecere. Iași: Polirom, 1996.

ABORDĂRI CONCEPTUALE ALE CONTEXTULUI SOCIAL ÎN EXPLICAREA COMPORTAMENTULUI DE SĂNĂTATE

Mariana CRÎȘMARU[©], drd., cercetător științific,
Centrul de Cercetări Demografice al INCE, Republica Moldova

DOI: <https://doi.org/10.36004/nier.cdr.2019.14-12>

Jel Classification: I12, I14.

Articolul prezintă o analiză a abordărilor conceptuale ale contextului social pentru a înțelege multiplele influențe sociale, organizaționale, istorice, politice și culturale asupra comportamentului de sănătate. Contextul social este definit ca fiind acele forțe socioculturale care modelează experiențele cotidiene ale oamenilor și care afectează în mod direct și indirect sănătatea și comportamentul de sănătate. În lucrare sunt descrise modelele și teoriile sociale în domeniul sănătății în baza concepțiilor lui Bourdieu și Giddens cu privire la "practicile sociale" și evidențiată aplicabilitatea lor în explicarea unor comportamente de sănătate. Aceste abordări reliefează o perspectivă mai profundă a studierii relației dintre factorii structurali, viața de zi cu zi, sănătate și comportament de sănătate.

Cuvinte-cheie: context social, factori structurali, comportament de sănătate, habitus, Teoria Practicii Sociale

The article presents an analysis of the conceptual approaches of social context in order to understand the multiple social, organizational, historical, political and cultural influences on health behavior. Social context is defined as those socio-cultural forces that shape people's daily experiences and which directly and indirectly affect health and health behavior. In the paper are described social models and theories in the health based on Bourdieu and Giddens conceptions of "social practices" and emphasized their applicability in explaining certain health behavior. These approaches highlight a deeper prospect for studying the relationship between structural factors, daily life, health and health behavior.

Key words: social context, structural factors, health behaviour, habitus, Theory of Social Practice

Argumentare. Importanța integrării contextului social în cercetările privind comportamentele relaționate cu sănătatea este pe larg recunoscută și conceptualizată, iar constatările și recomandările acestor studii sunt cruciale pentru elaborarea și implementarea unor programe și politici eficiente de promovare și educație pentru sănătate.

Reconsiderarea rolului contextului social în sănătatea publică se datorează, în special, criticilor aduse teoriilor individualiste și cognitiv-comportamentale, care, în cea mai mare parte, nu i-au în considerare factorii structurali ai determinării stării sănătății. Comportamentele de sănătate sunt analizate în cadrul acestor teorii în afara contextului social [4], izolat de alți indivizi și privite drept practici fără semnificație socială [1].

Se remarcă, că teoriile psihologice au dominat cercetările în domeniul sănătății publice pe parcursul ultimelor decenii reușind să înregistreze anumite progrese în înțelegerea proceselor cognitive și atitudinal-motivaționale, deși s-au concentrat excesiv asupra trăsăturilor de personalitate sau alegerii raționale a individului [7]. Astfel, *Modelul Convingerilor despre Sănătate* (Rosenstock, 1966) explica modul de formare a comportamentelor relaționate cu sănătatea prin prisma a două componente: percepția amenințării bolii sau a comportamentului cu risc pentru sănătate și costurile și beneficiile comportamentului. *Teoria Comportamentului Planificat* (Ajzen 1985, 1988, apud Berry, 2004) corelează credințele despre comportamentele importante pentru

© Mariana Crîșmaru, mariana_mascautan@yahoo.com

sănătate direct cu comportamentul și propune conceptualizarea intențiilor ca planuri de acțiune pentru atingerea scopurilor. *Teoria Autoeficacității* (Bandura 1982) se referă la convingerea unei persoane în capacitățile sale de a-și mobiliza resursele cognitive și motivaționale necesare adoptării unor comportamente.

În cadrul acestor teorii, influențele sociale, organizaționale, istorice, politice și culturale asupra comportamentului individual sunt, în cel mai bun caz, prezentate drept variabile auxiliare sau proxy, acceptate numai în măsura în care influențează credințele, atitudinile și convingerile individului în materie de sănătate. Chiar dacă impactul unor astfel de influențe este recunoscut, acestea sunt prezentate ca unidireționale, individul fiind destinatarul sau obiectul forțelor externe neschimbate.

Sub aspectele enumerate mai sus, dar și odată cu depășirea abordării individualiste a comportamentului de sănătate, cercetătorii din domeniul științelor sociale au generat modele care tind să demonstreze modalitățile inextricabile prin care contextul social, într-o varietate de forme, este parte integrantă și influențează comportamentul de sănătate, este mecanism de schimbare, cât și de mediere a comportamentului[11], de re-definire a contextului social ca regulator de risc[5]. Prin urmare, contextul social deschide noi oportunități pentru o înțelegere mai profundă a comportamentelor relaționate cu sănătatea, precum și a inegalităților în materie de sănătate.

Definiții și abordări conceptuale. *Contextul social* este definit ca fiind acele forțe socioculturale care modelează viața de zi cu zi a indivizilor și le afectează direct sau indirect sănătatea și comportamentul de sănătate[9]. Aceste forțe includ structuri și procese istorice, politice, juridice (de exemplu acte normative, politici publice etc.), organizații și instituții (de exemplu școli, instituții medicale, comunitate), precum și traiectorii individuale și personale (de exemplu familie, relații interpersonale). Se remarcă, relația dintre individ și contextul social este una deosebit de complexă, multidirecțională, co-constitutivă de aceste forțe, în continuă formare și care afectează indivizii fără ca aceștia să fie conștienți de acest fapt.

Interesul științelor sociale, în special al sociologiei, pentru factorii comportamentali nu este unul nou, aceste subiecte au fost în centrul dezbaterilor cercetătorilor care au fost preocupați preponderent de identificarea condițiilor și circumstanțelor favorizante menținerii sănătății, cât și a condițiilor favorizante apariției bolilor, cu scopul de a propune explicații care ar ajuta oamenii să-și reorienteze comportamentele. În acest context, E. Durkheim a investigat dependența comportamentului uman (cu referință la suicid) față de procesele sociale. M. Weber a pus bazele studierii stilului de viață, iar T. Parsons a acordat o atenție deosebită interpretării rolului medicinei în societate prin analiza comportamentului rolului de medic și pacient.

O mare parte din teoriile moderne asupra comportamentelor / stilurilor de viață se bazează pe lucrările sociologilor clasici. Astfel, *Teoria Modernă a Stilului de Viață* a fost dezvoltată de Cockerham [2] și reflectă conceptul fundamental al stilului de viață al sociologului german M. Weber (1978), ce se referea la oportunități (*life chances*) pe care oamenii le au în alegerea unui anumit stil de viață și opțiuni (*life choices*) care reprezintă probabilitatea realizării acestor opțiuni, luând în considerație condițiile structurale necesare. Potrivit lui Cockerham, oportunitățile indivizilor sunt influențate de circumstanțele materiale și de clasa socială: gradul de stratificare socială în funcție de vârstă, sex, rasă / etnie; relații sociale colective bazate pe norme, idealuri comune. Toate aceste variabile descriu un context social în care are loc procesul de socializare și care afectează experiențele trăite de-a lungul vieții, influențând și capacitatea indivizilor de a face alegeri specifice în materie de sănătate.

La rândul său, o bună parte din modele și teoriile sociale în domeniul sănătății se bazează pe conceptualizările lui Bourdieu (1990a) și Giddens (1984) ale practicii sociale, care au drept scop o înțelegere mai profundă a relației dintre factorii structurali, viața de zi cu zi, sănătate și comportament de sănătate. Bourdieu a introdus conceptul de „*habitus*”, pe care îl definea ca acea structură de practici și dispoziții, în funcție de contextualitatea culturală, prin care se formează un stil de viață. Sociologul considera că intențiile conștinate și deliberate sunt explicații, necesare dar

insuficiente pentru a explica comportamentul. *Habitus-ul*, în concepția lui, denotă structuri puternice, acumulate pe parcursul istoriei, care au un rol generator și unificator în raport cu viziunea asupra lumii cu manifestările comportamentale ale individului (Bourdieu, 1978).

În viziunea lui Giddens (2000), comportamentul individului, stilul de viață al familiei este modelat de factori precum presiunea grupului, modelele de rol acumulate sau învățate, cât și contextele sociale și economice. Potrivit sociologului, odată ce individul face parte dintr-un anumit grup sau categorie socială, acesta va accepta stilul de viață caracteristic acestui grup, atât în ceea ce privește satisfacerea necesităților, cât și îi va modela identitatea individuală.

Ideile lui Giddens și Bourdieu au fost dezvoltate în cadrul *Teoriei Practicii Sociale* [13]. Conceptul de practică socială este definit exclusiv în cadrul contextului social și cultural - adică al structurilor și modelelor mai largi ale vieții sociale [14]. Acest concept reflectă faptul că nici un comportament nu poate fi privit izolat de contextul său imediat și mai larg, și, totodată, indică asupra faptului că un comportament nu este doar un produs al contextului definit, dar și contribuie la modificarea acestuia. Comportamentul, în acest caz, constituie și este constituit în același timp de regulile, relațiile, așteptările și resursele structurilor sociale.

Teoria Practicii Sociale are la bază trei elemente de bază, și anume:

- **Mijloace fizice / materiale:** obiectele, infrastructură care permit sau facilitează anumite activități pentru a fi realizate în moduri specifice.
- **Sensuri:** imagini, interpretări sau concepte asociate cu activități care determină cum și când ar putea fi efectuate.
- **Proceduri:** aptitudini, know-how sau competențe care permit sau duc la activități de desfășurare în anumite moduri.

Se remarcă faptul că variațiile moderne ale acestei teorii au exclus unele limitări identificate la prima etapă de elaborare a concepțiilor privind comportamentele de sănătate. În primul rând, practicile sociale sunt recunoscute actualmente drept entități discrete cu istoricul și traiectoria proprie și se disting momentele de inițiere a unei practici / și de performanță, continuare [13] de către „purătorii” individuali („carriers”) [10]. Astfel, unitatea de analiză și monitorizare a schimbărilor devin practicile sociale și nu comportamentul individual.

În al doilea rând, luând în considerație că lumea socială este tot mai dependentă de dezvoltarea tehnologică, în care există o diversitate de gadget-uri, programe computerizate etc. care pot avea atât un impact pozitiv, cât și negativ asupra sănătății și comportamentului de sănătate, acestora li s-a acordat statutul de elemente active care constituie și influențează comportamentele indivizilor [10].

Aplicabilitatea teoriilor sociale. Teoria Practicii Sociale este tot mai des utilizată în analiza comportamentului uman, inclusiv în cel relaționat cu sănătatea. Aplicarea acestei abordări în cercetările asupra comportamentului de sănătate înseamnă a schimba focusarea de la indivizi și comportamentele acestora către practica socială (de exemplu consumul de alcool, care va servi drept unitate de analiză). Studiarea modului în care apar practicile de consum de alcool, cum se reproduc, persistă și dispar în timp, cum se răspândesc în rândul populației prin intermediul rețelelor locale sau sociale și cum corelează cu alte activități din viața cotidiană va oferi informație nouă despre cum, de ce, unde, când și cu cine se consumă [8].

Operaționalizarea acestei abordări prin prisma elementelor constitutive în cadrul Teoriei Practicii Sociale aplicat în cazul consumului de alcool:

- **Materiale** (echipamente / resurse / infrastructură): de exemplu băuturi alcoolice, magazine specializate, localuri de odihnă și agrement etc.
- **Semnificații simbolice:** de exemplu relaxare, apartenență la un anumit grup, prietenie etc.
- **Competențe** (proceduri / abilități): de exemplu conștientizarea ritualurilor de consum specifice anumitei culturii, cunoașterea maximului admis de alcool în sânge, etc.

Teoria Practicii Sociale a fost folosită pentru a explica creșterea mortalității în grupuri specifice de populație din Rusia. S-a argumentat că un *habitus* sau o practică care este constantă,

cum ar fi consumul abuziv de alcool, poate deveni o normalitate pentru multe persoane, în special pentru bărbați, și reprodusă de-a lungul timpului, atunci când este practică în mod regulat. De asemenea, potrivit unor cercetători, în unele societăți lipsește sau este o stigmatizare socială scăzută pentru persoanele care consumă alcool în cantități mari. Deși se poate afirma cu certitudine că un astfel de *habitus* este nociv pentru sănătate, dispozițiile pe care le produce poate fi un stil de viață normativ pentru un anumit grup de persoane [6],[12].

Un studiu¹⁹ care a avut drept scop explorarea incidenței și determinarea factorilor individuali determinanți ai fumatului și consumului de alcool în rândul tinerilor din Moldova s-a axat pe integrarea Teoriei Practicii Sociale în explicarea adoptării acestor comportamente [3]. Potrivit rezultatelor acestui studiu, ratele de consum de tutun și alcool în rândul bărbaților sunt mult mai înalte comparativ cu ratele înregistrate în rândul femeilor. Totodată, conform analizei multivariate, sexul (masculin) și vârsta sunt factorii individuali determinanți pentru ambele practici comportamentale. Un alt predictor important l-a constituit nivelul de educație al tinerilor - tinerii cu un nivel de educație mai scăzut au o probabilitate mai mare să fumeze și să consume alcool. La rândul său, studiul a scos în evidență o puternică interdependență între aceste comportamente cu risc pentru sănătate.

Aplicând Teoria Practicii Sociale s-a argumentat că prevalența ridicată a fumatului și a consumului de alcool în rândul bărbaților reflectă o structură normativă pentru socializarea acestora. Aceste dispoziții normative, de exemplu consumul de alcool, devin interiorizate drept *habitus-uri* și pot fi reproduse de-a lungul generațiilor prin faptul că sunt acționate constant, după cum explică Bourdieu (1984). Chiar dacă se vorbește că o persoană are întotdeauna posibilitatea de alegere, normele de grup pot avea prioritate. Potrivit lui Bourdieu, indivizii pot avea control asupra anumitor alegeri în viața cotidiană, dar nu neapărat asupra condițiilor sociale și psihologice care canalizează acele alegeri într-o anumită direcție.

Concluzii. Integrarea contextului social în înțelegerea comportamentului de sănătate este deosebit de importantă și tot mai des utilizată în cadrul cercetărilor din domeniul sănătății. Contextul social este constituit din diverse domenii care interacționează între ele, influențează individul și sunt influențate de către individ. Cea mai directă include interacțiunile familiale, relațiile și suportul comunitar (de exemplu, interacțiunile dintre prieteni, colegi și membri ai acelorași grupuri comunitare, cum ar fi organizațiile bisericesti). Cadrul contextual al instituțiilor sau organizațiilor include structurarea accesului și a barierelor la asistența medicală și capacitatea de a mobiliza resurse pentru a obține ceea ce cineva are nevoie. Cadrul politic / istoric / legal include factori demografici, politici, economici, culturali și istorici la scară largă, legi (de exemplu, privind cetățenia), reglementări și politici.

Teoria care tot mai des este utilizată în explicarea comportamentului de sănătate este Teoria Practicii Sociale, care nu se focalizează asupra comportamentului individual, dar asupra practicii sociale, adică a performanțelor comportamentelor de rutină care sunt împărtășite de către membrii unui anumit grup. Se consideră că practicile construiesc și mențin sistemele dinamice complexe în care sunt localizate și explică stabilitatea și rezistența la schimbare în multe activități cotidiene.

Bibliografie

1. Burke Nancy J. et. all. Theorizing Social Context: Rethinking Behavioral Theory. Health Education & Behavior, 2009, Vol 36, Issue 5_suppl., p. 55-70.
2. Cockerham W. C. Health lifestyle theory and the convergence of agency and structure. Journal of Health and Social Behavior, 2005, Vol. 46, Issue 1, p. 51-67.
3. Crișmaru M. Social patterns of smoking and alcohol drinking among young people in Moldova. Economy and Sociology, 2019, nr. 1, p. 133-144.

¹⁹ Studiul se bazează pe analiza secundară a datelor Sondajului Național al Tinerilor din Moldova în rândul populației de 14-29 ani (1112 respondenți) realizat în 2016 în cadrul proiectului de incluziune UE-OCDE și Ministerul Educației, Culturii și Cercetării din Moldova.

4. Frohlich K., Corin E., Potvin L. A theoretical proposal for the relationship between context and disease. *Sociology of Health & Illness*, 2001, Vol. 23, nr. 6, p. 776-797. <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/epdf/10.1111/1467-9566.00275>.
5. Glass T., McAtee M.J. Behavioral science at the crossroads in public health: Extending horizons, envisioning the future. *Social Science & Medicine*, April 2006, Vol. 62, Issue 7, p. 1650-1671. <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0277953605004624?via%3Dihub>.
6. Hinote Brian P. William C. Cockerham: The Contemporary Sociology of Health Lifestyles. *The Palgrave Handbook of Social Theory in Health, Illness and Medicine* (ed. Collyer F.), 2015, Chapter 30, p. 471-487. https://link.springer.com/chapter/10.1057/9781137355621_30.
7. Maller Cecily Jane. Understanding health through social practices: performance and materiality in everyday life. *SCI Seminar Series*, 1st Septembrie 2014. <https://www.slideshare.net/CecilyMaller/mallerunderstanding-health-through-social-practices-performance-and-materiality-in-everyday-life>.
8. Meier Petra Sylvia, Warde Alan. All drinking is not equal: how a social practice theory lens could enhance public health research on alcohol and other health behaviours. *Addiction*, 2018, 113(2), p. 206-213. Epub., 2017, July 11: http://eprints.whiterose.ac.uk/119056/8/Meier_et_al_social_practice_theory_and_drinking_FIN_clean_copy.pdf.
9. Pasick R.J., Hiatt R.A., Paskett E.D. Lessons learned from community-based cancer screening intervention research. *Cancer*. 2004, Vol. 101, Issue 5, supplement, p. 1146-1164. https://www.academia.edu/19761437/Lessons_learned_from_community-based_cancer_screening_intervention_research.
10. Reckwitz A. Toward a Theory of Social Practices: A Development in Culturalist Theorizing, *European Journal of Social Theory*, 2002, Vol. 5, Issue 2, p. 243-263. <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.922.8711&rep=rep1&type=pdf>.
11. Sorensen G., Emmons K., Hunt M.K., Barbeau E., Goldman R., Peterson K., Kuntz K., Stoddard A., Berkman L. Model for incorporating social context in health behaviour interventions: Applications for cancer prevention for working class, multiethnic populations. *Preventive Medicine*, 2003, Septembrie, Vol 37, issue 3, p. 188-197.
12. Wallace C. D. & Haerpfer C. W. *Living Conditions, Lifestyles and Health*. Routledge, 2010.
13. Warde A. Consumption and Theories of Practice. *Journal of Consumer Culture*, 2005, Vol. 5, Issue 2, p. 131-153.
14. Williams S. Theorising class, health and lifestyles: Can Bourdieu help us? *Sociology of Health & Illness*, 1995, Vol. 17, nr. 5, p. 577-604. <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/pdf/10.1111/1467-9566.ep10932093>.

ANALIZA SWOT A DOMENIULUI RESPONSABILITĂȚII SOCIALE CORPORATIVE ÎN ROMÂNIA

Ana-Petrina PĂUN[®], drd., asist.univ.,
Universitatea Petroșani, România

DOI: <https://doi.org/10.36004/nier.cdr.2019.14-13>

JEL Classification: M14.

Lucrarea debutează cu o scurtă trecere în revistă a evoluției responsabilității sociale corporative în România. În cuprinsul lucrării am prezentat cadrul instituțional și actorii cheie cu atribuții în sfera operaționalizării conceptului de RSC în țara noastră. Pe baza consultării articolelor științifice și a lucrărilor apărute recent în literatura de specialitate din România, am realizat o sinteză a aspectelor referitoare la analiza SWOT a dezvoltării și implementării conceptului RSC - scopul principal fiind acela de a spori gradul de conștientizare cu privire la importanța și beneficiile adoptării responsabilității sociale și de a crește implicarea factorilor decizionali în aplicarea acesteia în România.

Cuvinte-cheie: *responsabilitate socială corporativă, factori cheie, analiză SWOT.*

The work begins with a brief overview of the evolution of corporate social responsibility in Romania. In the paper I presented the institutional framework and key factors which have responsibilities in the field of operationalizing the concept of CSR in our country. Based on the consultation of the scientific articles and of the papers recently published in the Romanian literature, we made a synthesis of the aspects related to the SWOT analysis of the development and implementation of the CSR concept - the main purpose being to increase the awareness of the importance and the benefits adopting social responsibility and increasing the involvement of decision-makers in its application in Romania.

Key words: *corporate social responsibility, key factors, SWOT analysis.*

În România, conceptul de responsabilitate socială corporativă a apărut în anii 1990, o dată cu apariția ONG-uri, în special a unora cu scop umanitar, fondate cu sprijinul instituțiilor internaționale, publice sau private. Acest fenomen a fost urmat în anii 2000 de anumite reforme, ca parte a pregătirii țării noastre pentru integrarea în Uniunea Europeană. Aceste reforme au influențat implicarea companiilor mari și mici în activități de responsabilitate socială corporativă, ce au constat în înlocuirea tehnologiilor de producție, datorită presiunilor legate de mediu înconjurător și de legislație, care trebuiau să asigure protejarea mediului și a omului, precum și pentru promovarea dezvoltării durabile a societății.

O dată cu integrarea țării noastre în Uniunea Europeană, companiile românești au început să conștientizeze efectele pozitive ale aplicării responsabilității sociale și să se implice în acest domeniu, care cuprinde diverse activități ce presupun responsabilități comune din partea autorităților publice, sectorului privat și societății.

Apariția Directivei 2014/95/UE prin care se stipulează obligativitatea raportării rezultatelor non-financiare de către marile corporații din statele europene pare să fi prins ”pe picior greșit” factorii decizionali din România și companiile din mediul autohton care se află sub incidența acestui act normativ. Indiferent de opțiunea aleasă de fiecare companie, informațiile non-financiare fac referire la: *aspectele legate de protecția mediului, problemele sociale și cele legate de gestiunea resurselor umane* (inclusiv elemente ce țin de sănătatea și securitatea ocupațională), *situația respectării drepturilor omului și combaterea fenomenelor de corupție și de mită*, în măsura în care, abordarea acestor subiecte este de natură să confere un plus de înțelegere în ceea ce privește

strategiile de creștere, performanțele și impactul pe care o companie le generează la nivelul comunității în care acționează, în planul dezvoltării durabile [7].

La nivelul anului 2017, numărul corporațiilor românești care reușiseră să se adapteze ”din mers” acestei rigori legislative noi era cuprins între 20-30 entități economice, dintr-un total de 680 de organizații de afaceri cu peste 500 de angajați care aveau obligativitatea de a emite un raport non financiar, cu evidențierea distinctă a performanțelor înregistrate în materie de securitate și sănătate în muncă. *Având în vedere aceste evoluții recente, consider că analiza resorturilor interne și a particularităților care au determinat performențele responsabilității sociale să se alinieze acestei tendințe europene noi în materie de raportare, este de natură să stimuleze benchmarkingul la nivelul corporațiilor românești și să-i determine pe managerii care nu au identificat încă resursele necesare pentru a se circumscrie acestui trend să adopte măsuri rapide pentru recuperarea decalajelor.*

Promovarea transparenței în ceea ce privește mediul de business și amplificarea cantitativă și calitativă a informațiilor non-financiare puse la dispoziția stakeholderilor de către corporațiile care activează în diferite sectoare de activitate, reprezintă aspecte fundamentale a căror dezvoltare se află în continuare printre prioritățile de pe agenda Uniunii Europene. Este unanim recunoscut faptul că statele dezvoltate din Vestul Europei reprezintă modele de înalt angajament și conștientizare în ceea ce privește raportarea de RSC/sustenabilitate [9].

Implementarea și dezvoltarea RSC cuprinde o gamă diversă de activități ce presupun responsabilități comune din partea mai multor actori-cheie [1]: autorități publice, reprezentanți ai angajatorilor și angajaților, organisme și organizații de RSC și instituțiile de educație și cercetare.

Rolul major al *autorităților publice* este acela de a asigura un mediu legislativ favorabil pentru operaționalizarea conceptului RSC. Ulterior integrării României în Uniunea Europeană au fost realizate îmbunătățiri semnificative ale actelor normative cu privire la protecția mediului înconjurător, sănătatea și securitatea angajaților, incluziunea socială a persoanelor cu dizabilități, voluntariat și protecția civilă, transparență și anticorupție etc. În 2011, odată cu elaborarea *Strategiei Naționale de Promovare a RSC*, autoritățile publice din România au recunoscut importanța creșterii conștientizării și sprijinirii dezvoltării domeniului RSC în România, identificând punctele slabe și stabilind obiective specifice, armonizate cu strategia UE. Pot fi remarcate o serie de inițiative generate de către instituțiile și autoritățile publice specifice domeniului de RSC ce cuprind prevenirea sau reducerea poluării, promovarea oportunităților egale pentru femei și bărbați și a lipsei de discriminare la locul de muncă, promovarea siguranței rutiere, a incluziunii sociale a persoanelor cu dizabilități, reducerea mitei și a corupției în instituțiile și autoritățile publice. Inițiativele de interes pentru domeniul de RSC au fost însă destul de puține la număr, instituțiile și autoritățile publice fiind adesea un partener secundar în proiecte și campanii, nu principalul inițiator.

Reprezentanților angajatorilor și angajaților le revine un rol cardinal în stimularea implementării practicilor de business responsabile. Prin însăși natura lor, aceste tipuri de organizații se află în linia întâi din punct de vedere al dialogului cu companii, întreprinderi, uniuni și alți actori, atât prin intermediul unor organizații comune (de exemplu Camera de Comerț din România), precum și prin intermediul unor organizații specifice anumitor industrii (de exemplu Federația Uniunilor de Cement din România) - în studiul Responsabilitate Socială Corporativă în România. Analiză situațională și recenzie a practicilor actuale, realizat în cadrul Proiectului POSDRU ”Întărirea capacității companiilor românești de dezvoltare a parteneriatelor sociale - RSC”, au fost inventariate o serie de inițiative desfășurate de reprezentanți ai angajatorilor și angajaților în domeniul RSC. Deși cea mai mare parte tind să se axeze pe o componentă specifică - precum sănătatea și siguranța angajaților, dezvoltarea abilităților și aptitudinilor angajaților sau eficiența în domeniul mediului înconjurător - au fost identificate câteva inițiative care se concentrează pe promovarea și încurajarea integrării unei abordări responsabile în ansamblu în operațiunile de business. Actorii cheie și strategiile acestora în domeniul RSC sunt sistematizați în *Fig. 1*.

Camera de Comerț din România este unul dintre actorii majori care derulează astfel de proiecte, promovând conceptul de RSC în ansamblul său și desfășurând inițiative conexe, la nivel național și local, prin intermediul birourilor regionale. Spre deosebire de Camerele de Comerț, al căror interes și implicare în domeniul de RSC și domenii conexe a crescut semnificativ în ultimii ani, *asociațiile profesionale* sunt mai puțin conștiente de rolul și impactul potențial pe care l-ar putea avea în societate dacă ar promova practici de business responsabile și și-ar aduce aportul la dezvoltarea unui mediu de business care să acționeze responsabil.

De menționat și *rolul instituțiilor de educație și de cercetare care, în plan teoretic, este acela de a contribui la mai buna cunoaștere a domeniului RSC la nivel național și internațional, iar în plan pragmatic acela de a asigura formarea și dezvoltarea competențelor pentru RSC. Dacă în ceea ce privește organizarea de conferințe, seminarii și workshopuri în domeniu, instituțiile de educație s-au constituit în nuclee de dezbateri și de diseminare a celor mai importante rezultate și practici din domeniu, acestea nu au folosit în mod corespunzător oportunitatea de a contribui la profesionalizarea RSC prin construcția unei curricule universitare adaptate ultimelor evoluții din mediul de business și care să cuprindă programe de studii dedicate. Astfel, se constată că subiectul RSC nu face obiectul unor programe de studii de licență sau masterat de sine-stătătoare în universitățile din România. Anumite paliere ale domeniului (etica în afaceri, protecția mediului, relațiile comunitare) pot forma pachete de discipline din curricula unor programe academice precum Management, Asistență Socială, Marketing, Comunicare, dar acestea abordează doar tangențial impactul afacerilor asupra mediului sau contribuția companiei în societate prin promovarea unui comportament de business responsabil.*

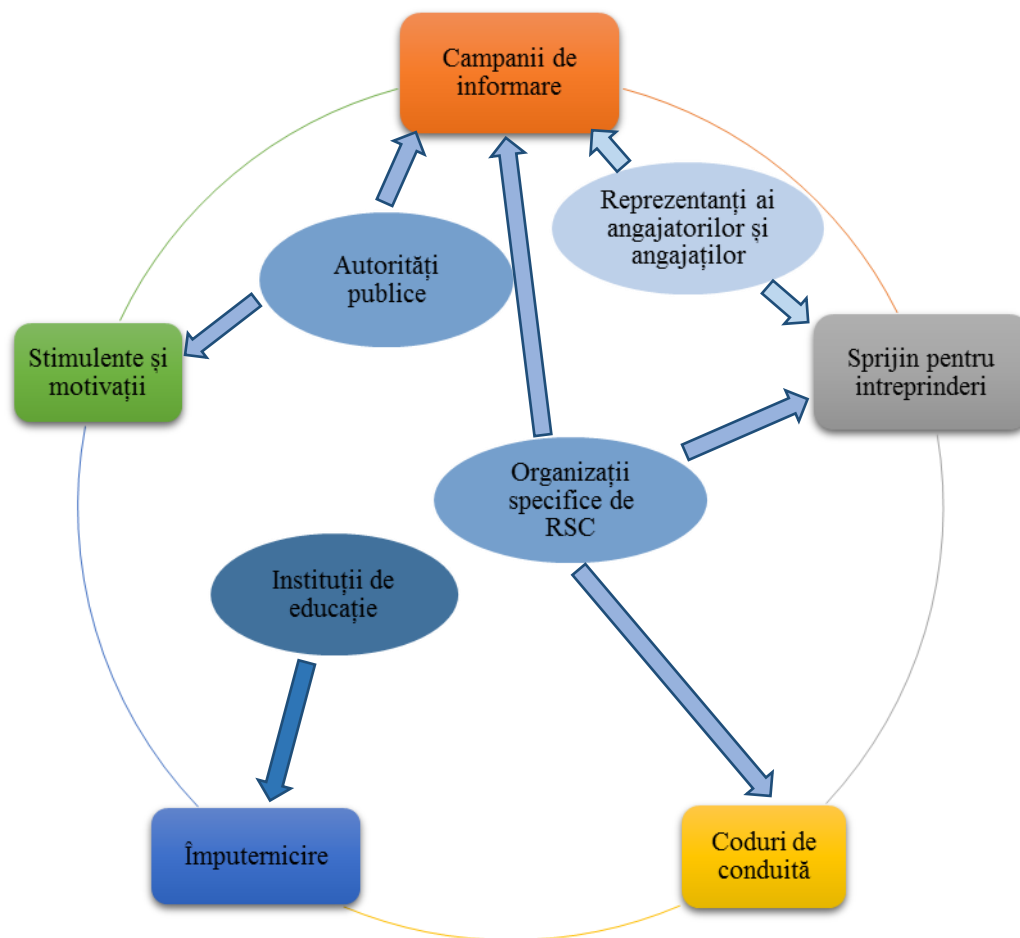

Figura. 1. Actorii cheie și strategiile acestora în domeniul RSC

Sursa: Anca C., Aston J., Stanciu E., Rusu D. Responsabilitate Socială (Corporativă) în România. Analiză situațională și recenzie a practicilor actuale. Raport realizat în cadrul Proiectului POSDRU/64/3.3/S/41722 "Întărirea capacității companiilor românești de dezvoltare a parteneriatelor sociale – RSC", 2011.[1]

În domeniul cercetării, situația este oarecum asemănătoare în sensul că deși există o serie de studii cu privire la diferite teme desprinse din problematica generală a RSC, puține au fost întreprinse la nivel național, iar cele derulate în cadrul companiilor private au fost inițiate de departamentele de Management, Comunicare sau Marketing și nu de către structuri specializate de RSC. Există și în sfera cercetării un punct forte care trebuie evidențiat și anume, inițiativa cadrelor didactice de la Academia de Studii Economice din București (Facultatea de Marketing) de a lansa prima rețea academică de cercetare din domeniul RSC, ROnet SRR (The Romanian Network for Social Responsibility Research), cu scopul de a mijloci colaborarea interuniversitară pentru dezvoltarea de programe educaționale dedicate și proiecte de cercetare comune, dar și pentru organizarea de traininguri, workshopuri și/sau conferințe ori furnizarea de informații și acordarea de consultanță pentru dezvoltarea domeniului la nivel național și internațional [1].

Pe de altă parte, în România au fost dezvoltate *platforme de comunicare moderne - rețele, forumuri, bloguri și website-uri dedicate problematicii RSC și dezvoltării durabile*. Importanța acestora în ceea ce privește conștientizarea conceptului RSC, furnizarea de instrumente, promovarea și menținerea dialogului în domeniu, precum și comunicarea de bune practici bune este esențială dacă luăm în calcul faptul că aceste platforme sunt situate la interfața dintre societatea civilă și organizațiile publice și private. La momentul actual, *mediul online reprezintă o sură extrem de importantă de informații în domeniul RSC*. Cele mai relevante platforme de comunicare în domeniul RSC sunt: www.responsabilitatesociala.ro, www.csreport.ro, www.csr-romania.ro, www.csrmedia.ro, www.stiri.org, www.csrwards.ro etc.

Pe baza celor menționate, dar și a consultării unui număr important de articole științifice și lucrări apărute recent în literatura de specialitate din România, voi realiza în rândurile următoare o sinteză a aspectelor referitoare la analiza SWOT a dezvoltării și implementării conceptului RSC în România. Analiza SWOT este întâlnită, de regulă, sub forma unei matrici cu 2 linii și 2 coloane conform Tabelului 1.

Tabelul 1. Reprezentarea matricială a analizei SWOT

Sursa: Ivorschi R. Analiza SWOT – instrument managerial pentru eficientizarea activității, Romanian Statistical Review, 2012, nr. 5 [6]

Scopul principal al utilizării analizei SWOT în sfera RSC este de a spori gradul de conștientizare cu privire la importanța și beneficiile adoptării responsabilității sociale și de a crește implicarea sectorului public, a companiilor românești, precum și a societății civile în aplicarea acestora în țara noastră. În România, responsabilitatea socială corporativă nu se mai află la început de drum; atât companiile, cât și publicul larg încep să devină din ce în ce mai conștienți de ceea ce reprezintă acest domeniu. Companiile devin din ce în ce mai preocupate de necesitatea, dar și de beneficiile unei abordări responsabile față de societate, dar mai mult, performanța acestora, indiferent de forma lor (privată sau publică), se află în strânsă legătură cu gradul de dezvoltare a comunității în care activează.

Având în vedere faptul că performanțele și abordările în sfera responsabilității sociale a companiilor pot influența aspecte cheie privind reputația, avantajul competitiv al companiei și relația cu stakeholderii, integrarea conceptului de responsabilitate socială în procesul de luare a deciziilor de către companii are efecte pozitive imediate asupra beneficiarilor direcți, asupra comunităților și a societății în general. Astfel, crearea unui cadru legal la nivel național reprezintă

un factor determinant de promovare a dezvoltării economice, a dezvoltării sustenabile a comunităților și societății. Rezultatele analizei SWOT sunt centralizate în *Tabelul 2*.

Tabelul 2. Analiza SWOT a domeniului RSC în România

Puncte tari	Puncte slabe
<ul style="list-style-type: none"> ▪ Deschidere și interes ale societății în general către RSC și relativa nouitate a conceptului în spațiul public; ▪ Existența unui transfer de know-how din partea multinaționalelor cu o cultură corporativă consolidată către mediul de afaceri românesc în sfera implementării inițiativelor de RSC; ▪ Creșterea continuă a numărului de inițiative de tip RSC și de bune practici în acest domeniu la nivel național; ▪ Existența unor platforme de comunicare moderne - rețele, forumuri, bloguri și website-uri în domeniul responsabilității sociale ca sursă de informații în domeniu și instrument de diseminare a conceptelor și bunelor practici de RSC în societate; ▪ Tendința CMN de a opera mutația de la filantropie și voluntariat spre forme mai evoluate de intervenție în domeniul RSC, de tipul practicilor corporative responsabile social; ▪ Orientarea programelor RSC spre domenii de intervenție "sensibile" din perspectiva societății românești: rezolvarea problemelor comunității, protecția mediului ambiant, educația etc. ▪ Creșterea interesului consumatorilor pentru produsele/serviciile companiilor responsabile social. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Cunoaștere insuficientă a conceptului de RSC la nivelul societății; ▪ Absența unor studii, cercetări și evaluări sociologice ample asupra gradului de cunoaștere și aplicare a RSC în România; ▪ Slabă cunoaștere și implicare a organizațiilor și întreprinderilor mici și mijlocii în inițiative de RSC; ▪ Slabă coordonare a actorilor cheie din sfera RSC în ceea ce privește programele de responsabilitate socială, pe fondul implicării insuficiente a unora dintre aceștia (autorități guvernamentale, reprezentanți ai angajatorilor, instituții de cercetare/educație); ▪ Resurse financiare insuficiente pentru programe de RSC, care au suportat reduceri suplimentare pe perioada crizei; ▪ Unele dintre organizațiile de afaceri românești, percep încă RSC ca un instrument de PR (<i>public relations</i>) și îl implementează prin simpla "imitare" a unor practici specifice multinaționalelor; ▪ Absența unor specializări universitare în domeniul RSC, precum și a unor cursuri de formare și dezvoltare a competențelor specifice; ▪ Lipsa coerenței în ceea ce privește integrarea strategiei RSC în strategia globală de afaceri a companiei.
Oportunități	Amenințări
<ul style="list-style-type: none"> ▪ Beneficii pentru companii, societate, mediu de afaceri, mediu înconjurător etc. ale unei abordări strategice care să integreze RSC; ▪ Importanța RSC la nivel european și internațional; ▪ Oportunități de dezvoltare și implicare în piața europeană pentru IMM-uri; ▪ Generarea de avantaje competitive pentru întreprinderile românești pe piața europeană și internațională; ▪ Oportunitatea de a învăța, prelua și adapta bune practici din experiența altor state mai dezvoltate; ▪ Creșterea reputației companiilor prin eforturile RSC; ▪ Oportunități de finanțare pentru inițiative de RSC oferite de UE; ▪ Atitudine pozitivă a cetățenilor cu privire la implicarea companiilor în comunitate; ▪ Un mediu înconjurător mai protejat de efectele negative ale activităților umane. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Absența unor politici publice coerente de promovare a RSC; ▪ Absența unui cadru legislativ coerent și consistent; ▪ Deficiențe în aplicarea legislației; ▪ Întârzieri privind standardele acceptabile în domeniile conexe RSC (ex. mediu înconjurător) în comparație cu alte state membre UE; ▪ Riscul de excludere sau blocare a accesului companiilor românești pe anumite piețe; ▪ Suport și implicare insuficientă a autorităților publice în promovarea și aplicarea RSC; ▪ Lipsa fondurilor bugetare pentru promovarea aplicării RSC.

Sursa: Adaptare și actualizare după:

- Anca C., Aston J., Stanciu E., Rusu D. Responsabilitate Socială (Corporativă) în România. Analiză situațională și recenzie a practicilor actuale. Raport realizat în cadrul Proiectului POSDRU/64/3.3/S/41722 - Întărirea capacității companiilor românești de dezvoltare a parteneriatelor sociale – RSC [1].

- Strategia Națională de Promovare a Responsabilității Sociale, 2011-2016. <http://www.sgg.ro/nlegislativ/docs/2011/05/2x4bdfjnwskv89h17pzq.pdf> (accesat la data de 20.05.2019) [8].

Concluzii: Actualmente, putem afirma că România parcurge o etapă de maturizare calitativă și cantitativă în ceea ce privește implementarea conceptului de RSC.

Foarte importante sunt rezultatele analizei SWOT privind dezvoltarea RSC în România, dintre care atrag atenția **punctele slabe** cu referire la: *aspectele legate de cunoașterea insuficientă a conceptului de RSC la nivelul societății corelată cu absența unor studii, cercetări și evaluări asupra gradului de cunoaștere și aplicare a RSC; slaba cunoaștere și implicare a organizațiilor și întreprinderilor mici și mijlocii în inițiative de RSC și slaba aplicare a investițiilor și achizițiilor social responsabile sau implicarea superficială a organizațiilor în activități de RSC, fără abordarea cauzelor problemelor sociale.*

În același timp, **pericolele** semnalate vizează *absența unor politici publice de promovare a RSC, absența unui cadru legislativ coerent și consistent și deficiențe în aplicarea legislației; întârzieri privind standardele acceptabile în domeniile conexe RSC (ex. mediu înconjurător) în comparație cu alte state membre U.E. și riscul de excludere sau blocare a accesului companiilor românești pe anumite piețe.* La acestea se adaugă și *sprijinul și implicarea insuficientă a autorităților publice în promovarea și aplicarea RSC alături de lipsa fondurilor bugetare pentru promovarea aplicării RSC.*

În ceea ce privește **punctele tari** este de remarcat faptul că: *există interes al societății în general către RSC; crește continuu numărul de inițiative de tip RSC; există platforme de comunicare moderne - rețele, forumuri, bloguri și website-uri în domeniul responsabilității sociale și crește interesul consumatorilor pentru produsele/serviciile companiilor responsabile social.*

Printre **oportunități** pot fi menționate: *dezvoltarea IMM-urilor și implicarea acestora în piața europeană; oportunitatea de a învăța, prelua și adapta bune practici din experiența altor state mai dezvoltate; oportunitatea de finanțare pentru inițiative de RSC oferite de UE; un mediu înconjurător mai protejat de efectele negative ale activităților umane.*

Bibliografie

1. Anca C., Aston J., Stanciu E., Rusu D. Responsabilitate Socială (Corporativă) în România. Analiză situațională și recenzie a practicilor actuale. Raport realizat în cadrul Proiectului POSDRU/64/3.3/S/41722 "Întărirea capacității companiilor românești de dezvoltare a parteneriatelor sociale – RSC", 2011.
2. Dura C., Isac C., Ghicajanu M. Responsabilitatea socială corporativă. Fundamente teoretice și studii de caz, Petroșaniș Editura Universitas, 2018.
3. Filip R., Iamandi I. Etică și responsabilitate social corporativă în afacerile internaționale. București: Editura Economică, 2008.
4. Gangone A.D. Responsabilitate social corporatistă. Repere conceptuale. Abordări strategice. Particularități culturale, București: Editura Universitară, 2016.
5. Iamandi I.E. Responsabilitatea socială corporativă în companiile multinaționale. București: Editura Economică, 2010.
6. Ivorschi R. Analiza SWOT – instrument managerial pentru eficientizarea activității. Romanian Statistical Review, 2012, nr. 5.
7. Obligatoritatea raportării non-financiare de către companii din UE – Impactul Directivei 2014/95/UE asupra mediului de afaceri din România. Policy Memo 57, CRPE, 2014.
8. Strategia Națională de Promovare a Responsabilității Sociale, 2011-2016. www.sgg.ro/nlegislativ/docs/2011/05/2x4bdfjnwskv89h17pzc.pdf (accesat la data de 20.05.2019).
9. Survey of Corporate Responsibility Reporting, KPMG, 2017.
10. The CSR Report. www.csrreport.ro.
11. CSR Romania. www.csr-romania.ro.
12. Responsabilitate Sociala. Companii responsabile in Romania, studii de caz si know-how despre CSR. www.responsabilitatesociala.ro.

КАЧЕСТВО ЖИЗНИ ДЕТЕЙ И ОСОБЕННОСТИ РОДИТЕЛЬСТВА В УСЛОВИЯХ ПЛЮРАЛИЗАЦИИ ФОРМ СЕМЬИ

Людмила СЛЮСАР[©], кандидат экономических наук, вед. н. с.,
Институт демографии и социальных исследований имени М.В. Птухи,
Национальная академия наук Украины

DOI: <https://doi.org/10.36004/nier.cdr.2019.14-14>

JEL Classification: J112, J113.

Современная трансформация института семьи, разнообразие структуры, форм и типов семейных объединений, влияют на выполнение семьей ее основных функций – содержание и воспитание детей. Распространение однородительских, реструктурированных, транснациональных семей меняет условия выполнения родительских функций и условия жизни детей. Автор исследует проблемы и риски, которые возникают в результате этих перемен. Он утверждает, что, с одной стороны, эти изменения являются вызовом для современного общества, так как трансформируют традиционную семейную среду воспитания ребенка, но с другой стороны, они имманентны современному социально-демографическому развитию, дают новые возможности и позволяют решить ряд демографических проблем. Минимизировать возникающие риски возможно путем модернизации родительских практик согласно принципам «ответственного родительства» и гендерного равенства, т.е. при уважительном, ответственном, педагогически грамотном отношении к ребенку, независимо от формы брачных отношений родителей.

Ключевые слова: семья, родительство, дети, общество, ответственное родительство.

The modern transformation of the institution of the family, the diversity of the structure, forms and types of family associations, influence the fulfillment of basic family functions – the maintenance and socialization of children. The spread of family with single parent, restructured, transnational families is changing the conditions for fulfilling parental functions and the living conditions of children. The author explores the problems and risks arising as result of these changes. He argues that, on the one hand, these changes are challenge for modern society, since they change the traditional family environment for life of a child, but on the other hand, they are immanent to modern socio-demographic development, provide new opportunities and allow solving some demographic problems. It is possible to minimize these risks by modernizing parental practices on the principles of responsible parenthood and gender equality, i.e. with a respectful, responsible, pedagogically competent attitude to the child, regardless of the form of the marriage relationship of the parents.

Key words: family, parenthood, children, society, responsible parenthood.

В современном мире, в начале XXI века, когда человечество находится на новом этапе своего развития и постиндустриальные принципы социальной и технологической организации распространяются все в большем количестве стран, происходят кардинальные системные изменения во всех сферах социума, в том числе в демографической сфере. Значительны достижения в повышении продолжительности жизни и снижении смертности, растущая мобильность населения сочетается в развитых странах с небывалым снижением рождаемости, а также сложными и противоречивыми изменениями института семьи. Современная трансформация формы, функций, структуры семейных объединений, обусловленная как новыми потребностями социального и экономического развития, так и

изменениями в демографических процессах, влияет на жизнь всех поколений, всех возрастных групп, в т. ч. на качество жизни детей.

Многообразие типов, размера, структуры семейных объединений всегда формирует определенные различия в условиях развития ребенка, особенности в системе отношений родители-дети. Определенные различия в выполнении функций содержания и воспитания детей (основных демографических функций семьи) имеют городские и сельские семьи, многодетные и однодетные семьи, простые и сложные (многопоколенной) семьи, семьи, в которых родители имеют разный уровень образования, социальный и профессиональный статус, уровень доходов и т.п. Однако при всех этих различиях, если дети в семье живут с отцом и матерью, т.е. с обоими биологическими родителями, то они воспитываются в традиционной семейной среде и форма родительства традиционна.

В настоящее время получили распространение семьи, в которых выполнение родительских функций качественно изменено: однородительские семьи, реструктурированные семьи, семьи с дистанционным браком. Форма родительства и соответственно условия жизни ребенка в этих семьях трансформированы: родительские функции выполняет только один из родителей или неродной отец / мать, или осуществляется «родительство на расстоянии». Такие семьи всегда имели место, однако в прошлом возникали в результате действия внешних негативных факторов (войн, эпидемий, насилия, природных катаклизмов). Сейчас появление таких семей в большинстве случаев обусловлено современными особенностями брачно-семейного поведения: нестабильностью брака, распространением внебрачной рождаемости, миграционной мобильностью лиц разного брачного статуса. Это изменило и восприятие таких семей, сделали их типичными, «полноправными» среди семей с детьми. По данным обследования "Fertility and family surveys in countries of the ECE region", хотя во всех развитых странах в большинстве случаев ребенок живет в семье с двумя биологическими родителями, однородительские и реструктурированные семьи (чаще всего родная мать и отчим) стали обычным явлением во всех странах региона. Место однородительских и реструктурированных семей на жизненном пути ребенка в различных странах удачно демонстрируют расчеты Р. Heuveline, J.M. Timberlake, F.F. Furstenberg Jr. по данным этого обследования [3]: жизнь ребенка до 15 лет распределяется по среднему количеству лет, прожитых в различных типах родительских семей – *Рис. 1*. Этот рисунок наглядно демонстрирует, что на момент обследования однородительские семьи значительно влияли на жизнь детей в Германии, США, Австрии, Канаде, Латвии, Швеции, реструктурированные – в США, Чехии, Латвии, Австрии.

Качество жизни ребенка, условия воспитания и взаимодействия с родителями в этой категории семей принципиально изменены, поэтому существуют много критических оценок выполнения ними родительских функций. Вместе с тем исследователи, изучающие условия жизни детей в семье, приходят к разным выводам. Так, Elizabeth Thomson и Sara McLanahan на основе своего лонгитюдного исследования качества жизни детей в семьях разных типов пришли к выводу о его негативных изменениях во всех «альтернативных» формах семьи: незарегистрированный брак биологических родителей, не родной отец, однородительская семья. Особенно неблагоприятны, по их мнению, условия жизни детей в семьях, где их воспитывает мать и отчим, брак которых официально не зарегистрирован [5]. Вместе с тем, ряд исследователей доказывают, что однородительские и реструктурированные семьи имеют достаточный потенциал для полноценного воспитания и развития ребенка. Такого мнения придерживается З. Матейчек [7, с. 70-98]. Т. А. Гурко, на основании проведенных в 1994 и 2010-2011 годах выборочных обследований, делает вывод об отсутствии значительных различий в развитии, поведении и жизненных планах подростков из полных и неполных (однородительских) семей [6, с. 81-90].

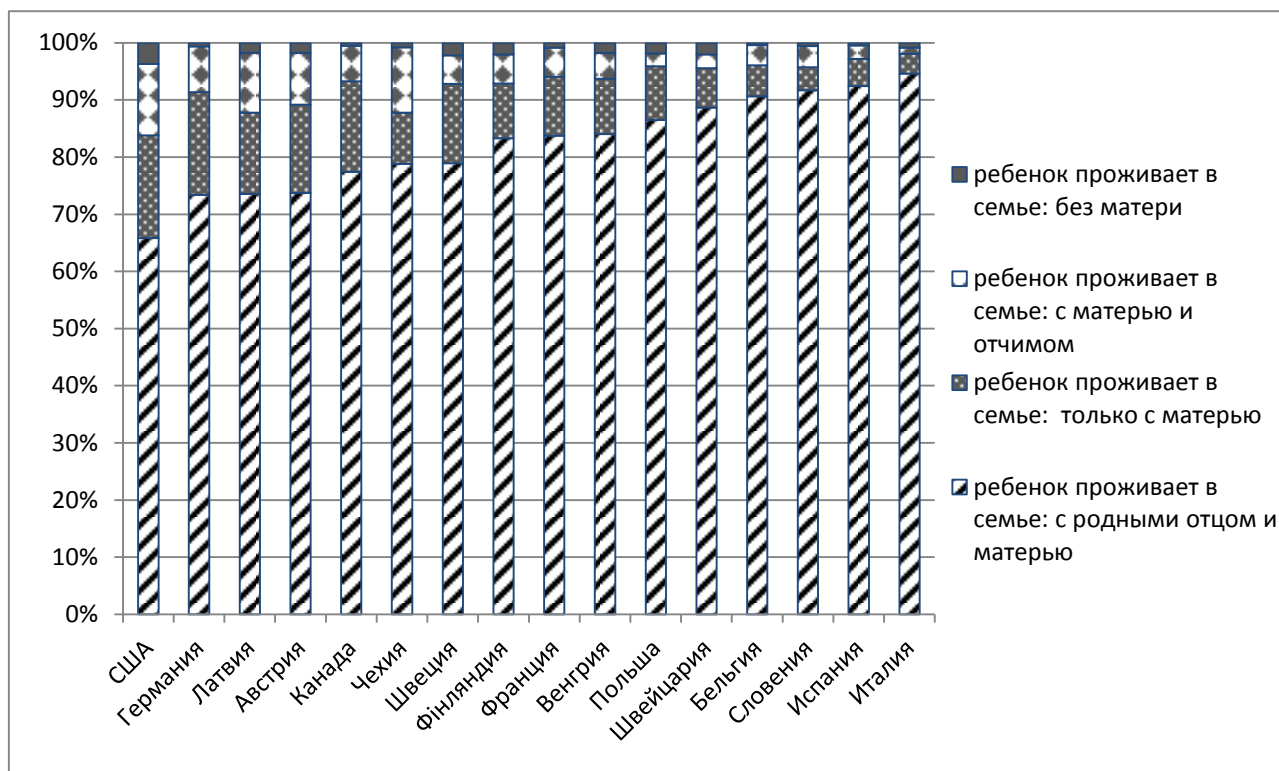

Рисунок 1. Ожидаемая продолжительность жизни детей в разных типах семей (в годах, от рождения до 15 лет)

Источник: Рассчитано по Heuveline P., Timberlake J.M. and Furstenberg Jr. F.F. Shifting childrearing to single mothers: results from 17 western countries [3]

Следует признать, что рост количества семей, в которых форма родительства трансформирована из-за особенностей структуры семьи (однородительские, реструктурированные, транснациональные семьи), является определенным вызовом для современного общества, поскольку наиболее комфортной для ребенка является семья, где его содержат и воспитывают родные отец и мать. Условия реализации функций родительства в подобных семьях существенно отличаются от традиционных, что порождает определенные проблемы и риски.

Анализируя качество жизни детей в однородительских семьях, традиционно в первую очередь обращают внимание на экономические проблемы. Даже в Швеции, которая известна активной политикой поддержки семей с детьми, сравнить экономические условия жизни детей в неполных и полных семьях удалось не полностью. В экономически слабых странах, к которым относится Украина, где низкий уровень доходов большинства населения, однородительские семьи особенно экономически уязвимыми, значительная их часть находится ниже черты бедности. По данным ежегодных выборочных обследований условий жизни домохозяйств Украины, денежные расходы домохозяйств, в составе которых есть дети, не имеющие одного из родителей, ниже, чем в остальных домохозяйствах с детьми, большая часть средств расходуется на питание, а рацион питания хуже [1, с.110-112, 285-290]. Уровень субъективной бедности среди украинских семей с детьми высок, но особенно – среди семей, в которых дети не имеют одного из родителей: чаще относят себя к бедным, постоянно отказывают себе в самом необходимом, не могут обеспечить даже достаточное питание. Среди этих семей наиболее тяжелое положение там, где воспитывается трое и больше детей (Таблица 1.).

Кроме экономических проблем, которые в экономически благополучном обществе могут быть минимизированы, существуют многочисленные психологические и

педагогические риски, возникающие в результате изменений традиционной среды воспитания и жизнедеятельности ребенка. Многие исследования указывают на риск депрессии и асоциального поведения детей; из-за отсутствия одного из родителей ребенку трудно полноценно формировать гендерные стереотипы поведения, понять особенности взаимодействия в семье лиц разного пола. Мать, которая сама воспитывает ребенка, часто сталкивается со сложностью отношений с ребенком, не может контролировать его поведение. Проблемы всех одnorodительских семей, независимо от причины их образования, общие, однако есть и определенная специфика: если один из родителей умер или погиб, положительные воспоминания о нем могут поддержать доброжелательную атмосферу в семье, смягчить проблемы в воспитании ребенка; если родители развелись, важна степень их дальнейшего участия в жизни общих детей. Украина относится к странам, где отсутствует традиция участия отца в воспитании детей после распада брака, и часто нет понимания необходимости такого участия со стороны матери.

Таблица 1. Распределение домохозяйств с детьми по самооценке уровня их доходов, % (Украина, 2019)

	все домохозяйства с детьми	домохозяйства, в которых дети не имеют одного или обоих родителей	среди них те, где трое и больше детей
Распределение домохозяйств по самооценке уровня их доходов на протяжении последнего года:			
было достаточно и делали сбережения	8,4	6,9	12,7
было достаточно, но сбережений не делали	55,3	44,2	17,1
постоянно отказывали себе в самом необходимом, кроме питания	33,3	43,3	32,9
не удавалось обеспечить даже достаточное питание	3,0	5,6	37,3
Распределение домохозяйств, которые за оценкой своего материального положения относят себя:			
к обеспеченным (богатым)	-	-	-
к представителям среднего класса	1,3	1,2	-
к небедным, но еще не к представителям среднего класса	33,7	23,0	1,7
к бедным	65,0	76,8	98,3

Источник: Самооцінка домогосподарствами України рівня своїх доходів (за даними вибіркового опитування домогосподарств у січні 2019 року). Статистичний збірник. – К.: Держстат України, 2019, с. 21-30

Если в одnorodительских семьях на первом плане проблемы с экономическим обеспечением содержания детей, то в реструктурированных – проблемы в отношениях детей с супругом (супругой) матери (отца), которые должны заменить им родных родителей, что довольно сложно. В этих семьях существует риск психологического, эмоционального напряжения, недопонимания между ребенком и отчимом/мачехой, возможны конфликты. Чешские исследователи, изучая психологический и эмоциональное состояние детей разного пола в одnorodительских и реструктурированных семьях, пришли к выводу, что проживание в семье без отца негативно влияет прежде всего на мальчиков, которые требуют

определенного «отстранения» от матери, чтобы сформировать свою мужскую идентичность, а в реструктурированных семьях психологический дисбаланс испытывают особенно девушки, которым трудно с отчимом [4].

Однородительские и реструктурированные семьи продуцируют определенные риски, в тоже время их создание является способом разрешения ряда социально-демографических проблем. Однородительская семья формируется как результат разрешения кризисной ситуации: неудачный брак, кризис в супружеских отношениях (который достаточно часто проявляется в резких, в том числе асоциальных, формах), невозможность для женщины найти постоянного брачного партнера. Проживание ребенка в условиях кризиса супружеских отношений родителей имеет много рисков, негативно влияет на его развитие, психологическое и эмоциональное состояние, и «выход» ребенка из этой ситуации путем развода родителей часто нельзя оценивать отрицательно. Рождение ребенка одинокой (незамужней) женщиной, если ребенок желанный и решение ответственное, для общества является положительным событием. Реструктурированные семьи способны улучшить материальные условия жизни ребенка, дать ощущение защищенности. «полноты» семейного окружения. Хотя возможны эмоциональные проблемы во взаимоотношениях ребенка и отчима/мачехи, при доброжелательном, грамотном подходе они преодолимы. К примеру, согласно данным украинского социологического исследования «Здоровье и поведенческие ориентации ученической молодежи», половина опрошенных, у которых неродной отец или мать, сообщили, что им «легко» или «очень легко» говорить с ними на важные темы (Таблица 2.). И хотя с родными родителями подростки общаются на эти темы значительно чаще, следует отметить, что половина реструктурированных семей также смогли сформировать доверительные отношения [2, с. 33].

Таблица 2. Доля респондентов 11-17 лет, ответивших «легко» и «очень легко» на вопрос: «Насколько легко тебе говорить на темы, которые тебя по настоящему волнуют, с такими людьми...», %

	парни	девушки	все опрошенные
с отцом	81,6	71,3	76,7
с неродным отцом	55,5	51,3	53,5
с матерью	88,1	88,4	88,3
с неродной матерью	49,7	43,5	47,0

Источник: [2, с. 33]

Неоднозначна ситуация и в транснациональных семьях, рост числа которых является результатом интенсификации миграционных процессов. Если в такой семье есть ребенок, он или живет с одним из родителей, или, если за границей работает мать, которая сама воспитывает ребенка, ребенок находится на попечении родственников. Соответственно, форма родительства в такой семье существенно изменена, родительские функции «выполняются дистанционно». Внешняя трудовая миграция позволяет повысить благосостояние семьи, получить средства на содержание детей, их образование, смягчает проблемы безработицы и низкой оплаты труда. По данным опроса, проведенного в 2017 г. социологической группой «Рейтинг», одним из главных мотивов работы за рубежом украинцев было желание заработать на жилье, обучение детей, лечение родственников; а одной из причин, побудивших думать об эмиграции, – «желание обеспечить лучшее будущее для детей». Улучшая материальные условия жизни детей, транснациональные семьи ухудшают условия их социализации, деформируя выполнение родительских обязанностей; и, хотя современные средства связи создают возможности для частого общения, «воспитание на расстоянии» не является полноценным, родители часто отдаляются от реальных проблем своих детей.

Современные формы брака и семьи соответствуют исторической логике демографического развития, современному типу воспроизводства населения. Вместе с тем, существует определенное противоречие между современной формой брачных отношений (отход от модели брака на всю жизнь, плюрализация форм брака) и потребностью общества в комфортных условиях социализации подрастающего поколения, которые обеспечивает традиционный институт родительства. Семья, в которой ребенка содержат и воспитывают родные отец и мать, является наиболее комфортной для ребенка, естественная привязанность детей и родителей минимизирует многие риски, обеспечивает защищенность развития, усвоения норм и правил гендерного взаимодействия в семье. Разрешение этого противоречия требует не возврата к старым формам брачно-семейного поведения, а модернизации института родительства на современных принципах понимания ценности каждого ребенка, ответственного, грамотного отношения к родительским обязанностям вне зависимости от формы формальных и неформальных отношений отца и матери. Это новое качество родительства получило название «ответственное родительство». Современное ответственное родительство основывается на гармоничном сочетании родительских функций и самореализации личности в других сферах деятельности, характеризуется сознательным, грамотным отношением к рождению ребенка и к его воспитанию, партнерскими отношениями между родителями и между родителями и детьми, гибким подходом к гендерным ролям в семье. Трансформация гендерных ролей в современной семье приводит к появлению модели «нового отца», чьи обязанности не сводятся к кормильцу семьи, он активно вовлечен в организацию быта ребенка и его воспитание.

Достижения современной медицины расширили группу семей, в которых родительство «выходит за биологические границы», то есть не связано с кровно-родственными отношениями. Если ранее это были лишь семьи, усыновившие ребенка (традиционная форма устройства детей, которых не могут воспитывать биологические родители из-за их гибели, отсутствие и т.п.), то теперь ребенок может родиться с использованием донорства половых клеток или суррогатного материнства. Новые репродуктивные технологии «отделили» биологическое и социальное родительство, что значительно расширило возможности для рождения желаемого количества детей, однако искусственная фрагментация процесса деторождения стала причиной ряда социальных, этических и юридических проблем и рисков.

Выводы. В результате современной трансформации института семьи, модернизации брачно-семейного поведения населения, получили распространение семьи, в которых условия жизни ребенка значительно изменены: однородительские, реструктурированные, транснациональные семьи. Эти семьи имеют свою специфику выполнения родительских функций, экономические и педагогические проблемы, специфические риски по сравнению с традиционной семьей. В экономически слабых странах, к которым относится Украина, эти проблемы стоят особенно остро. Однако если в семье создана доброжелательная, гармоничная атмосфера, если ребенок воспитывается согласно принципам «ответственного родительства» (уважительное, ответственное, педагогически грамотное отношение), такие семьи могут качественно и в полной мере выполнять функции по содержанию и воспитанию ребенка. Все же эта группа семей требует внимания со стороны общества: поддержки путем разработки и распространения рекомендаций педагогов, психологов, а при необходимости и материальной помощи.

Бібліографія

1. Витрати і ресурси домогосподарств України у 2018 році. Статистичний збірник. К.: Державна служба статистики України, 2019, 379 с.
2. Соціальна обумовленість та показники здоров'я підлітків та молоді (за результатами соціологічного опитування в межах міжнародного проекту «Здоров'я та поведінкові орієнтації учнівської молоді»). К.: Поліграфічний центр «Фоліант», 2019, 127 с.
3. Heuveline P., Timberlake J.M. and Furstenberg Jr. F.F. Shifting childrearing to single mothers: results from 17 western countries. *Population and Development Review*, 2003, 29(1), p. 47-71. DOI: 10.1111/j.1728-4457.2003.00047.x
4. Petr Bob et al. Dissociative Symptoms and Mother's Marital Status in a Young Adult Population. *Medicine* 94.2, 2015: e408, Web. WCF Natural Family News and Research. http://mbox.bigmir.net/read/INBOX/56be3dcc9fb8/?p=5&_rand=1617339240.
5. Thomson Elizabeth and McLanahan Sara S. Reflections on 'Family Structure and Child Well-Being: Economic Resources vs. Parental Socialization. *Social Forces* 91.1, 2012, p. 45–53. <http://sf.oxfordjournals.org/content/91/1/45> (extract).
6. Гурко Т.А. Особенности развития личности подростков в различных типах семей. *Социологические исследования*, 1996, № 3, с. 81-90.
7. Матейчек З. Некоторые психологические проблемы воспитания детей в неполной семье. *Воспитание детей в неполной семье*. Общ. ред. Н. М. Ершовой. М.: Прогресс, 1980, с. 70-98.

FACTORII DETERMINANȚI AI DISPARITĂȚILOR DE SĂNĂTATE A COPIILOR

Ana TOMCEAC[©], cercetător științific,
Centrul de Cercetări Demografice al INCE, Republica Moldova

DOI: <https://doi.org/10.36004/nier.cdr.2019.14-15>

JEL Classification: I114, I15, I18, J30.

Republica Moldova se confruntă cu diferite provocări demo-socio-economice care contribuie la inegalitatea socială în domeniul sănătății. Deosebit de îngrijorătoare este manifestarea inegalității sociale în domeniul sănătății copiilor. Scopul cercetării este identificarea determinantilor-cheie a inechităților sociale în domeniul sănătății copiilor. În cadrul articolului sunt prezentați factorii de influență asupra inegalităților (inechităților) în acest domeniu și identificate modalitățile de atenuare a acestora. Inegalitatea socială în domeniul sănătății copiilor este determinată de caracteristicile socioeconomice a familiilor: venitul, educația și ocupația părinților. Rezultatele cercetării vor servi drept bază pentru promovarea măsurilor de atenuare a factorilor de risc și creșterea accesibilității tuturor copiilor la resurse și servicii de sănătate.

Cuvinte-cheie: inegalitatea/inechitatea socială în sănătate, gradientul social, indicatori de sănătate.

The Republic of Moldova is facing different demo-socio-economic challenges that contribute to social inequality in health. Of a particular concern is the manifestation of social inequality in children's health. This research is aimed to identify the key determinants of social inequalities in children's health. In this article are discussed factors of influence on the inequalities in this area and are identified the way to mitigate them. Social inequality in the field of children's health is determined by the socio-economic characteristics of families: income, parents' education and occupation. The results of this research will serve as basis in reducing risk factors and increasing the accessibility of all children to health resources and services.

Key words: social inequality/inequity in the health, social gradient, health indicators.

În Republica Moldova, îmbunătățirii sănătății copiilor se acordă o atenție sporită. Acest lucru nu este nou, deoarece este recunoscut faptul că prosperitatea națiunii depinde în mare măsură de sănătatea anume a copiilor. Un factor important pentru sănătatea copiilor constituie bunăstarea lor, care este strâns legată de situația social economică a familiilor unde ei s-au născut și cresc. Totodată, inegalitățile în domeniul sănătății copiilor sunt provocate nu numai de nivelul demo-socio-economic a familiilor dar și a teritoriilor unde ei se află. Copiii care locuiesc în medii diferite și familiile lor aparțin diferitor grupuri sociale, care beneficiază de diferite niveluri de sănătate. Acest studiu se bazează pe un număr de determinanți ai inegalității sociale în domeniul sănătății, legați de situația socioeconomică a copiilor integrați în familii (deci, poziția părinților lor pe piața muncii, educație și venituri), ținând cont de aspectul regional și care sporesc sau reduc inegalitățile sociale în starea de sănătate al acestora și care pot fi influențați de deciziile politice, economice sau individuale.

„Inechitățile/inegalitățile în domeniul sănătății sunt rezultatul condițiilor în care oamenii cresc, locuiesc, muncesc, îmbătrânesc precum și sistemele de sănătate pe care le pot accesa, care, la rândul lor, sunt modelate de forțe politice, sociale și economice mai largi. Ele nu sunt distribuite la întâmplare, ci mai degrabă indică un model consecvent în întreaga populație, de multe ori în funcție de statutul socio economic sau de localizarea geografică” [6]. Conform concluziilor în domeniul în întreaga lume sărăcia este un factor - cheie în explicarea inechităților în sănătate în rândul celor mai vulnerabile grupuri ale populației din care fac parte copii. Anume copiii născuți în familii defavorizate suferă de starea de sănătate pe tot parcursul vieții, care se reflectă în accesul inegal la

resurse și asigurarea acestora, cum ar fi educația, ocuparea forței de muncă, locuințe și niveluri diferențiate de participare în societatea civilă și guvernare. Deci, factorii sociali determinanți ai sănătății au un rol principal asupra bunăstării copiilor și sunt strâns legați de politica socială promovată inclusiv în domeniul sănătății²⁰. „Condițiile sociale în care oamenii trăiesc influențează puternic șansele lor de a fi sănătoși. Într-adevăr, factori precum sărăcia, excluziunea socială și discriminarea, locuințele sărace, condițiile nesănătoase ale copilăriei și statutul scăzut de ocupație sunt determinanți importanți ai majorității bolilor, deceselor și inegalităților în materie de sănătate dintre și în interiorul țărilor. În consecință, determinanții sociali ai sănătății și inechitățile în domeniul sănătății pot fi modificate prin intervenție politică și guvernamentală” [4].

Aspectul social al inegalității în sănătate la nivel mondial: Problemele de sănătate pot fi determinate de factorii sociali care au fost studiați de cercetători la nivel mondial prin aplicarea mai multor modele, dar cel mai utilizat este modelul "curcubeu" al lui Dahlgren-Whitehead, fiind utilizat și de către Organizația Mondială a Sănătății.²¹ Cercetările savanților în domeniu evidențiază faptul că determinanți ai inegalităților/inechităților în domeniul sănătății pot fi diferiți determinanții sociali ai sănătății pentru populație, și anume, cei mai importanți factori determinanți ai sănătății pot fi diferiți pentru diferite grupuri socioeconomice în diferite regiuni [1]. Un impact semnificativ asupra sănătății, în special a copiilor, este și distribuția bunurilor materiale în interiorul țării sau regiunii, deoarece copiii din regiuni sunt cei mai privați și mai vulnerabili la efectele negative ale sănătății, indiferent de situația financiară a familiilor lor. Analiza studiilor și a publicațiilor, precum și datele statistice disponibile la nivel mondial confirmă faptul că bunăstarea familială este un factor important în precizarea stării de sănătate a adolescenților și demonstrează faptul că copiii din cele mai sărace familii au cea mai gravă stare de sănătate, indiferent de țară. Astfel, inechitatea/inegalitatea în sănătate constituie un fenomen global și reprezintă inechități care pot fi prevenite în ceea ce privește starea de sănătate dintre grupuri socioeconomice din diferite regiuni ale țării, inclusiv, copilăria, vârsta fragedă²², care a fost identificată ca un factor esențial al inegalităților în sănătate. Conform recomandărilor Comisiei privind factorii determinanți ai sănătății²³, inegalitățile în materie de sănătate provin din primii ani de viață, deoarece anume în această perioadă se pun bazele capacităților fizice și mentale ale fiecărui individ, influențând creșterea, sănătatea și dezvoltarea ulterioară a acestora pe tot parcursul vieții.

Totodată, este important să se facă distincția dintre inegalitate și inechitate în sănătate. Noțiunea „inechitate în sănătate” nu poate fi considerată sinonimă cu noțiunea „inegalitate în sănătate”, deoarece inechitatea se axează pe distribuția resurselor și alte procese care duc la inegalitatea sistematică în domeniul sănătății (sau a determinanților sociali) *în cadrul grupurilor sociale mai mult sau mai puțin dezavantajate. Inegalitățile în sănătate pot fi definite ca "diferențele în sănătate care la general este folosit în mod obișnuit pentru a defini diferențele, schimbările și*

²⁰ Activitatea de promovare a sănătății în Republica Moldova se realizează în corespundere cu prevederile documentelor de politici în domeniu, inclusiv: Legea privind supravegherea de stat a sănătății publice: nr. 10-XVI din 03.02.2009; Strategia națională de sănătate publică pentru anii 2014-2020, aprobată prin Hotărârea Guvernului Republicii Moldova nr.1032 din 20.12.2013; Programul național de promovare a sănătății pentru anii 2016 – 2020, aprobat prin Hotărârea Guvernului Republicii Moldova nr.1000 din 23.06.2016. Consiliul Național pentru Protecția Drepturilor Copilului ca organul de coordonare privind drepturile copilului din Republica Moldova și Ombudsmanul pentru drepturile copilului.

²¹ Modelul, dezvoltat de Göran Dahlgren și Margaret Whitehead în 1991, caracterizează relația dintre individ, mediul înconjurător și sănătate (agricultura și produsele alimentare, educația, mediul de lucru, condițiile de trai și de muncă, somajul, apă și canalizarea, serviciile medicale, locuința, vârsta, sexul și factorii constitutivi, etc.). <http://www.euro.who.int/>.

²² Raport privind inegalitățile sociale în dezvoltarea copilului precoce și sănătatea copiilor de vârstă fragedă (Milestone 2.2) determină copilăria timpurie, ca perioada dintre dezvoltarea prenatală până la opt ani și recunoscută cea mai importantă perioadă de dezvoltare a vieții și cea mai sensibilă la influențele externe. <http://www.euro.who.int/>.

²³ Organizația Mondială a Sănătății (Oficiul Regional pentru Europa) ca răspuns la această provocare globală, lansează în 2005 o Comisie privind factorii determinanți ai sănătății, care va analiza dovezile, va ridica dezbaterile în societate și va recomanda politici cu scopul de a îmbunătăți sănătatea celor mai vulnerabili din lume.

disproporțiile în sănătatea *individilor și a grupurilor* în starea de sănătate sau în distribuția factorilor determinanți ai sănătății *între diferite grupuri de populație*" și ca rezultat multe forme de inegalitate în sănătate provoacă inechitatea [5]. Conform glosarului Organizației Mondiale a Sănătății, unele inegalități în sănătate se datorează variațiilor biologice sau alegerii libere, iar altele se pot atribui mediului și condițiilor externe, în special în afara controlului persoanelor în cauză. În primul rând, este imposibil ca, din punct de vedere etic sau ideologic, factorii determinanți ai sănătății să nu se schimbe, astfel încât inegalitățile în sănătate sunt inevitabile. În al doilea rând, distribuția inegală poate fi inutilă și evitabilă, precum și nedreaptă, astfel încât inegalitățile în sănătate pot să conducă, de asemenea, la inechități în sănătate. Deci, inechitatea se referă la diferențe nedrepte și evitabile, în timp ce inegalitatea se referă la distribuirea inegală a resurselor sănătății sau serviciilor sănătății.

În ce privește mecanismele de influență asupra inegalității: Inegalitățile socioeconomice în sănătate sunt influențate de o distribuție inegală a condițiilor economice, sociale și de mediu în combinație cu factori individuali care determină riscul de sănătate (vezi Fig.1.).

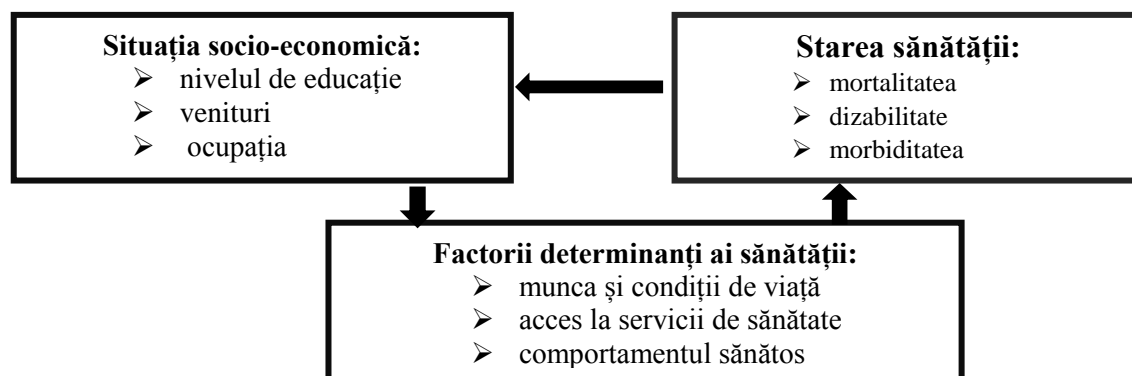

Figura 1. Factorii generali ai inegalităților socio-economice în sănătate

Sursa: Monitoring socio-economic inequalities in health in the European Union: guidelines and illustrations. <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.601.1628&rep=rep1&type=pdf>

Factorii generali ai inegalităților socioeconomice în domeniul sănătății pot fi sub influența a două mecanisme importante, care pot explica inegalitățile socioeconomice din domeniul sănătății: *mecanismul de cauzalitate și cel de selecție*. Astfel, mecanismul de cauzalitate afirmă că poziția socioeconomică influențează sănătatea prin factori intermediari, cum ar fi condițiile de muncă și de viață. Mecanismul de selecție afirmă că sănătatea poate influența poziția socioeconomică, de exemplu, datorită incapacității de a lucra sau de a studia [2].

Aspecte politice și sociale naționale al inegalității în sănătate. Activitatea de promovare a sănătății copiilor în Republica Moldova se realizează în corespundere cu prevederile Convenției Drepturilor Copilului (art. 24) și documentelor de politici în domeniu, inclusiv: Legea nr. 10-XVI din 03.02.2009 privind supravegherea de stat a sănătății publice; Strategia națională de sănătate publică pentru anii 2014-2020, aprobată prin Hotărârea Guvernului Republicii Moldova nr.1032 din 20.12.2013; Programul național de promovare a sănătății pentru anii 2016 – 2020, aprobat prin Hotărârea Guvernului Republicii Moldova nr.1000 din 23.06.2016. A fost creat Consiliul Național pentru Protecția Drepturilor Copilului ca organul de coordonare privind drepturile copilului din Republica Moldova și Ombudsmanul pentru drepturile copilului. Pentru realizarea prevederilor art. 24 din Convenția Drepturilor Copilului²⁴, în Republica Moldova s-au întreprins un șir de măsuri în domeniul politicilor de protecție a sănătății copilului. Măsurile promovate în domeniu sunt îndreptate spre reducerea mortalității infantile și asigurarea asistenței medicale, accentul acestora fiind pus pe dezvoltarea măsurilor primare de ocrotire a sănătății precum și la combaterea

²⁴ Art. 24 din Convenția Drepturilor Copilului stipulează dreptul tuturor copiilor, fără discriminare, "de a se bucura de cea mai bună stare de sănătate posibilă și de a beneficia de serviciile medicale și de recuperare".

maladiilor și malnutriției. Totodată, Republica Moldova, ca și majoritatea țărilor din lume, se confruntă cu diferite provocări care sporesc riscul excluziunii sociale inclusiv și au inegalitatea socială în domeniul sănătății²⁵. Starea sănătății este dependentă de *gradientul social* - cu cât starea socială și economică a individului este mai scăzută, cu atât este mai gravă starea lui de sănătate, deci, deteriorarea sănătății este interconectată cu deteriorarea situației sociale. Gradientul social este un fenomen global observat în țările cu venituri mici, medii și înalte și înseamnă că inechitățile în sănătate îi afectează pe toți²⁶. În acest studiu au fost analizate cauzele inegalităților în general pentru a demonstra legătura dintre diferiți factori cu impact negativ asupra stării de sănătate, și anume: distribuția inegală a bunăstării, a gradului de cunoștințe și de ocupare, a accesului la învățământ, produse alimentare și asistență socială, precum și apa și mediul a fost posibil de a aplica parțial modelul ale Dahlgren și Whitehead.

Diferențele în condițiile economice la nivel regional. Disparitățile socioeconomice regionale care au loc în Republica Moldova definesc poziția populației în societate. Iar, inegalitățile socioeconomice în domeniul sănătății joacă un rol crucial în dezvoltarea fizică, psihologică și socială a copiilor și este o direcție - cheie în promovarea politicilor strategice. Analiza situației demonstrează că există unii factori cu impact negativ asupra sănătății copiilor care afectează diferențele regionale în starea lor de sănătate, inclusiv factori socioeconomi, geografici, demografici, accesul limitat la servicii de sănătate etc. Indicatorii socioeconomi care sunt luați în considerare în analiza determinantilor inegalităților în stare de sănătate sunt reflectați în *Tabelul 1*. Economia și ocuparea forței de muncă au un impact direct asupra bunăstării fizice, sociale și economice a angajaților și a familiilor acestora. Activitatea economică are un impact semnificativ asupra bunăstării iar șomajul joacă un rol important în creșterea sărăciei în rândul familiilor cu copii. În special, nivelurile de ocupare a forței de muncă reprezintă un indicator de reflectare a sănătății populației în vârstă activă. Regiunile țării sunt de 4,1 - 4,9 ori mai subdezvoltate decât mun. Chișinău. Produsul Intern Brut regional pe locuitor în prețuri curente, cu excepția mun. Chișinăului, a fost mai mic de 1,6 ori la Nord, urmat de circa 1,9 ori la Sud și Centru față de total pe țară. Totodată, analiza a demonstrat faptul că economia regională a continuat să se extindă, Produsul Intern Brut regional (PIBR) pe cap de locuitor în 2016 a demonstrat o creștere pozitivă în toate regiunile comparativ cu anul precedent, cu cea mai mare creștere în mun. Chișinău, urmat de Centru și Nord. De asemenea, creșterea este mai mare față de total pe țară în toate regiunile.

Tabelul 1. Condițiile economice pe regiuni de dezvoltare

Regiuni de dezvoltare	Produsul intern brut regional pe locuitor, prețuri curente:		Câștigul salarial mediu brut lunar, lei 2017	Total venituri disponibile*, lei, 2017	Total cheltuieli de consum*, lei, 2017	inclusiv în % pentru:	
	mii lei	2016 în % față de 2015				Sănătate	Învățământ
Total țară	45,3	104,5	5587,4	2244,9	2250,3	5,9	0,5
Mun. Chișinău	113,4	110,7	6716,4	3028,1	3025,6	5,3	0,7
Nord	27,7	109,1	4665,2	2046,0	2013,6	6,2	0,5
Centru	23,2	109,4	4522,3	1966,0	2007,7	6,0	0,5
Sud	23,4	107,8	4257,0	1984,1	2003,6	6,3	0,3
UTA Găgăuzia	24,1	107,1	4268,2	**	**	**	**

* medii lunare pe o persoană

** nu sunt date

Sursa: Conform datelor Biroului Național de Statistică (BNS), Statistica teritorială, 2018, www.statistica.md

²⁵ Inegalitatea socială în domeniul sănătății se referă la diferențele sistematice ale stării de sănătate între diferitele grupuri socioeconomice în funcție de venit, educație și ocupație. Chiar și în țările cu venituri mari și medii din regiunea europeană a Organizației Mondiale a Sănătății, capacitatea de a supraviețui și de a fi sănătos este încă strâns legată de statutul socioeconomic al indivizilor și al familiilor lor.

²⁶ Cele mai sărace persoane din întreaga lume au o sănătate foarte proastă. Motivele pentru această se datorează unor factori economici și sociali. https://www.who.int/social_determinants/thecommission/finalreport/key_concepts/ru/.

O dezvoltare neuniformă a regiunilor poate fi demonstrată și prin analiza nivelului de salarizare. Cele mai mari salarii au fost înregistrate în mun. Chișinău, pe când cele mai mici - în zona de Sud, urmate de Centru și Nordul țării. În 2017, salariul mediu lunar brut în zona de Sud a fost de circa 36% mai mic de cât salariul obținut în mun. Chișinău. Totodată, salariile sunt prea mici pentru a asigura un trai decent pentru familii cu copii, ponderea salariului în venitul total pe cap de locuitor este sub media europeană (43,1% față de 70%), dar pentru familiile cu trei și mai mulți copii venitul salarial este și mai puțin - 31.6% din venitul disponibil.

Concomitent, și veniturile disponibile sunt foarte mici, în special pentru familiile cu copii, și au o tendință de scădere în funcție de numărul de copii în gospodărie - gospodăriile fără copii au dispus de venituri de 1,4 ori mai mari comparativ cu cele cu copii. În afară de venitul salarial, o parte importantă a veniturilor provine din remitențe (23%) și de prestații sociale, care, la rândul său au o pondere nesemnificativă - prestațiile de protecție socială au constituit doar 4,8 % din venitul disponibil pe persoană în gospodăriile cu trei și mai mulți copii. În aspect regional, referitor la veniturile disponibile medii lunare pe o persoană, putem constata că în zonele Centru și Sud veniturile disponibile a fost, în perioada respectivă, de circa 1,5 ori mai mici față de cele înregistrate în mun. Chișinău. În același timp, populația din mun. Chișinău a avut cheltuieli lunare cu circa 51% mai mari decât populația din restul regiunilor, dar ponderea consumului alimentar în totalul cheltuielilor gospodăriilor din municipiul este mai mic decât cel din alte regiuni: - 38,9% față de 43,8% la Nord, 46,5% la Centru și 46,8% la Sud, ceea ce determină vulnerabilitatea gospodăriilor din regiunile respective.

Totodată, migrația forței de muncă, care este destul de intensă în aspect regional, a contribuit pe de o parte, la creșterea veniturilor gospodăriilor casnice. Cele mai mari transferuri bănești în 2017 au fost în regiunea de Sud, care alcătuiesc circa 23% din total veniturilor disponibile, urmat de zonele Centru (20,7%) și Nord (19,7%) față de mun. Chișinău, unde transferurile bănești constituie numai 7,1% din veniturile gospodăriilor casnice. Pe de altă parte, migrația provoacă și unele situații negative pentru copiii rămași acasă (narcomanie, fumatul, consumul de alcool, violența etc.), care, la rândul său prezintă un factor de risc al sănătății.

Astfel, un impact semnificativ asupra sănătății copiilor este și distribuția bunurilor materiale în interiorul țării sau regiunii, inclusiv de perspectivele pentru piața forței de muncă în regiuni care sunt diferite (Tabelul .2).

Tabelul 2. Condițiile sociale pe regiuni de dezvoltare, 2017

Regiuni de dezvoltare	Ratele de activitate, ocupare și șomaj, în % și 2017 față de 2016 (+ creștere/- scădere)			Ponderea populației inactive*, în populația stabilă în vârstă respectivă	Durata medie a vieții, ani	Ponderea copiilor (0-14 ani) în total populație	Numărul copiilor în vârstă de 0-14 ani la 100 persoane în vârstă de 15-59 ani
	Rata de activitate	Rata de ocupare	Rata șomajului				
Total țară	42,2 (-0,2)	40,5 (-0,3)	4,1 (-0,1)	46,9	73,2	16,9	24,0
Mun. Chișinău	48,4 (-1,3)	45,6 (-1,3)	5,8 (+0,1)	44,9	75,2	14,0	18,8
Nord	44,3 (-0,6)	42,8 (-0,3)	3,4 (-0,6)	47,5	73,0	16,7	24,6
Centru	40,0 (+0,7)	38,4 (+0,6)	4,0 (-0,2)	45,5	70,0	18,8	26,8
Sud	34,8 (+1,0)	33,9 (+0,7)	2,6 (+0,8)	50,6	71,0	17,8	25,1
UTA Găgăuzia	Nu sunt date	Nu sunt date	Nu sunt date	Nu sunt date	73,3	18,6	27,0

* Populația în vârstă de 15 ani și peste care nici nu caută, nici nu dorește să lucreze.

Sursa: Conform datelor Biroului Național de Statistică, Statistica teritorială, 2018, www.statistica.md

Ocuparea forței de muncă a demonstrat o creștere în 2017 numai în zonele Centru și Sud, dar în mun. Chișinău Rata de ocupare a demonstrat o scădere de 1,3 p.p. față de perioada

precedentă. În perioada respectivă, Rata șomajului a demonstrat o scădere numai la Nord și Centru. Dar, în mun. Chișinău, Rata șomajului a fost mai mare față de total pe țară și a continuat să crească, ajungând la 5,8% față de 4,1% în total pe țară. Nivelurile activității au rămas destul de scăzute - 42,2 % total pe țară. O creștere în 2017 față de 2016 a demonstrat numai în zonele Centru și Sud. În mun. Chișinău și în zona de Nord nivelul de activitate a scăzut. În același timp, există și un fenomen de inactivitate, care este foarte mare în toate regiunile, circa 78,0% din inactivi sunt cei în vârstă de 15 ani și peste, care nici nu caută, nici nu doresc să lucreze, iar cel mai mare nivel se înregistrează în regiunea de Sud - mai mult de jumătate (50,6%) din populație stabilă în vârstă de 15 ani și peste. Totodată, din cei inactivi care nici nu caută, nici nu doresc să lucreze, 18,3% sunt elevi sau studenți și 45,2% sunt pensionari (65 ani și peste), care, ținând cont de politica promovată, au fost ocupați numai în sectorul agricol (circa 4 la sută din populația ocupată) și ceva mai puțin în sănătate și asistența socială (mai puțin de 0,5%).

Existența în gospodăriile cu copii a persoanelor inactive provoacă înrăutățirea nu numai a situației materiale a acestora, dar și a stării de sănătate (fizică, morală, etc.). Astfel, performanța economiei contribuie atât la asigurarea unui nivel de ocupare a forței de muncă, cât și la bunăstarea populației în general. În același timp, ocuparea forței de muncă demonstrează și starea de sănătate a populației în vârstă activă deoarece, șomajul și lipsa locului de muncă provoacă sărăcia și izolarea socială nu numai a persoanei însăși, dar și a familiei, inclusiv a copiilor [3]. Speranța de viață a populației, fiind un indicator principal al bunăstării populației, deasemenea demonstrează impactul disparității socioeconomice regionale asupra nivelului speranței de viață a populației din regiuni. Durata medie a vieții pentru cei care trăiesc în mun. Chișinău este cu 2 ani mai mare decât media pe țară, restul regiunilor nu ating nivelul mediului pe țară, în afară de UTA Găgăuzia, care în perioada respectivă a demonstrat o mică creștere (+0,1 ani). Astfel, analiza ne demonstrează o relație între inegalitățile în domeniul sănătății și starea generală de sănătate a populației la nivel regional. Acest fapt permite să concluzionăm că, copiii din regiunile sărace sunt mai vulnerabili la efectele negative ale sănătății, indiferent de situația financiară a familiilor lor.

Diferențele geografice și demografice regionale ale copiilor. Conform datelor BNS, la 1.01.2018 ponderea copiilor în vârstă de 0-14 ani a constituit 16,9% din totalul populației. Totodată, copii nu sunt distribuiți uniform în aspect regional, fiind demonstrat prin predominanța acestora în regiunea Centru (18,8%), care este caracterizată de:

- cel mai mic nivel de produs intern brut regional pe locuitor (23,2mii lei),
- cea mai redusă durată medie a vieții (70 ani),
- cu Rată de ocupare mai joasă față de total pe țară (40,0% față de 42,2%) și una din cele mai mici din regiuni (Tabelul 2.),
- cel mai mic cuantum al venitului disponibil mediu lunar pe o persoană (1966,0 lei).

Asemenea disparități au fost evidențiate și în ceea ce privește Indicii sarcinii demografice (numărul copiilor în vârstă de 0-14 ani). În UTA Găgăuzia, la 100 persoane în vârstă de 15-59 ani revin 27 de copii în vârstă de 0-14 ani, cu 8 copii mai mult față de mun. Chișinău (18,8). În întreaga lume, sănătatea afectează copiii născuți în teritorii dezavantajate din punct de vedere social și economic. Analiza datelor despre relația dintre starea socioeconomică a regiunii și sănătatea copiilor ne demonstrează că, cu cât mai dezvoltată este regiunea, cu atât mai multe șanse au copiii de a fi sănătoși, deoarece sunt posibilități financiare și economice de a preveni îmbolnăvirea acestora.

Inechități în accesul la servicii de sănătate și în utilizarea resurselor la nivel regional. În Republica Moldova, reformele în sistemul de sănătate au început în baza strategiei de dezvoltarea sectorului de sănătate, care a identificat domeniile de dezvoltare și a evidențiat ineficiențele structurale, excedent de resurse umane și insuficiența de finanțare a sectorului de sănătate. Conform prevederilor Hotărârii Guvernului RM nr. 988 din 10.10.2018 privind Regulile de organizare a asistenței medicale primare (publicat: 19.10.2018 în Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 398-399 art. nr. 1052) în domeniul sănătății au avut loc schimbări structurale pentru a dezvolta

asistența medicală primară, care funcționează pe principiile medicinei de familie. Finanțarea serviciilor medicale este efectuată în baza principiului asigurărilor sociale (după modul de finanțare sistemul de sănătate corespunde principiilor sistemului de tip Bismarck).

În scopul îmbunătățirii managementului local de servicii și restructurarea rețelei de spitale, s-a efectuat descentralizarea organizațională și cea financiară a sistemului de sănătate în baza unui pachet definit de servicii acoperite de asigurarea obligatorie de asistență medicală și conform prevederilor Legii cu privire la asigurarea obligatorie de asistență medicală (nr.1585 din 27.02.1998), copiii făcând parte din acele categorii de grupuri sociale care sunt asigurate din partea bugetului de stat. Sistemul de asigurări obligatorii de asistență medicală aplicat a promovat modificările în sistemul de finanțare și de furnizare a serviciilor și de contractare a furnizorului de plată a serviciilor: de la finanțare de la buget - la finanțarea pe cap de locuitor, cu acordarea subvențiilor de stat pentru acoperirea serviciilor acordate grupurilor vulnerabile (din care fac parte și copiii) și finanțarea programelor naționale prioritare, precum și aplicarea mecanismelor de acordare a serviciilor cu plată. Introducerea asigurării obligatorii de asistență medicală a ajutat la protejarea populației împotriva riscurilor financiare asociate cu probleme de sănătate. Totodată, sistemul de sănătate se confruntă cu unele probleme ce țin de:

a) *asigurarea financiară*. Nivelul resurselor financiare pentru sănătate joacă un rol principal în dezvoltarea resurselor umane. Conform estimărilor Cadrului bugetar pe termen mediu (2017-2019), în Republica Moldova nivelul mediu al cheltuielilor pentru sănătate în ultimii ani demonstrează o tendință de micșorare și în anul 2019 vor constitui 4,3% față de 9,6% media în UE (cel mai puțin pentru sănătate alocă România - 5,2%) din PIB²⁷. Pondere principală din cuantumul resurselor financiare pentru anul 2018 revine mijloacelor provenite din primele de asigurare obligatorie de asistență medicală, care constituie 58,1%, urmate de mijloacele transferate de la bugetul public național (41,8%). Cota mare de finanțare publică provoacă sustenabilitatea financiară a sistemului de sănătate în contextul îmbătrânirii populației. Cheltuielile pentru sănătate și servicii medicale pe cap de locuitor în 2017 au constituit circa 2018 lei. Este nesemnificativă participarea autorităților administrației publice locale la dezvoltarea infrastructurii medico-sanitare din teritoriu. Cheltuielile pentru sănătate și servicii medicale din Bugetele Unităților Administrativ Teritoriale sunt foarte mici și au constituit în 2017 circa 1% din totalul de cheltuieli în domeniu.

b) *sistemul de prestare a serviciilor de asistență medicală*. Condițiile în care se prestează serviciile medicale în aspect regional se menține diferit, deoarece anumite inegalități în special în urban și rural, contribuie la inegalități în sănătate pentru locuitorii diferitelor regiuni de a beneficia de asistență medicală la nivel conform standardelor. Există disparități regionale în ce privește prestatorii de servicii medicale. Cea mai mare parte din serviciile medicale din Moldova sunt prestate populației în mun. Chișinău, deoarece circa 35% din totalul de instituții de asistență medicală primară și specializată se află în raza municipiului. Totodată, după numărul de unități, situația diferă semnificativ în funcție de tipul de finanțare a instituțiilor medicale – circa 57% din totalul de unități sunt prestatorii individuali și privați. În mun. Chișinău, 85,5% din numărul total de unități de prestatorii sunt instituții de asistență medicală individuale și private, urmată de regiunea Nord – 53,6% (vezi *Tabelul 3.*). În Republica Moldova, peste 40,6% din capacitatea specializată și spitalicească este concentrată în mun. Chișinău, ceea ce indică posibilități mai reduse ale locuitorilor din alte regiuni de a avea acces echitabil la aceste servicii, și anume de a beneficia de servicii de diagnostic și tratament prin echipamente și utilaje performante. Conform datelor statistice (vezi *Tabelul 1.*), populația din mun. Chișinău a înregistrat cheltuieli lunare pentru sănătate mai mici (5,3% din totalul cheltuielilor) decât populația din restul regiunilor (mai mult de 6,0%) ceea ce vorbește despre accesul mai mare la servicii medicale acordate prin asigurări. Analiza asupra situației socioeconomice a persoanei și accesului la serviciile medicale efectuată în baza datelor din cercetare asupra sănătății populației a confirmat legătura dintre beneficierea de servicii

²⁷ Reflectat în Raportul "Starea de sănătate în UE. Profilul sănătății în 2017", publicat de Comisia Europeană. <https://ec.europa.eu/health/>.

medicale și nivelul de bunăstare al populației. Rata de adresare după ajutor medical a persoanelor din categoria celor mai vulnerabili (quintila I) este mai mică (16,9%) față de cea a persoanelor din categoria celor mai înstăriți (quintila V), care este de 28,4%. Unul din motive că această categorie de populație se adresează după ajutor medical mai rar poate fi faptul că 28,5% din categoria celor mai puțin asigurați nu dețin asigurare medicală²⁸.

c) *asigurarea cu medici de familie*. Inegalități regionale există și în ceea ce privește asistența medicală primară și cea specializată. Conform normativelor, este fixat criteriul de 1 medic de familie la 1500 locuitori. La nivel de țară se constată 4,5 medici de familie la 10000 locuitori, cu mult mai puțin este asigurat cu medici de familie regiunea de Sud - 3,5, cu tendință de reducere a medicilor în 2018 față de 2017. Restul regiunilor deasemenea sunt sub nivelul mediu pe țară, în afară de mun. Chișinău (vezi Tabelul 3.). Disparitățile regionale sunt și mai pronunțate în asigurarea cu medici de profil pediatric - în afară mun. Chișinău, toate regiunile au fost asigurate cu pediatri la nivel de 50%, nivelului total pe țară constituind 1,1 pediatru la 10000 locuitori.

Tabelul 3. Gradul de asigurare al populației cu medici (la 10 mii locuitori)

Regiuni de dezvoltare	Total medici		Medici de familie		Profil pediatric		Numărul instituțiilor medico-sanitare, 2017, unități		
	2017	2018	2017	2018	2017	2018	Spitale	Asistență primară și specializată	inclusiv cele private
RDD mun. Chișinău	26,0	25,2	5,9	5,9	1,1	1,1	23	386	330
RDD "Nord"	18,6	17,8	4,5	4,3	0,7	0,6	14	233	125
RDD "Centru"	15,7	15,0	4,0	3,9	0,6	0,6	13	219	89
RDD "Sud"	14,0	13,3	3,5	3,3	0,5	0,4	8	135	71
RDD "UTA Gagauzia"	17,8	17,5	4,1	4,1	0,7	0,8	3	32	15
Total pe MSMPS	29,0	28,3	4,6	4,5	1,2	1,1	87	1 104	630

Sursa: Conform datelor Agenției Naționale pentru Sănătate Publică, Evaluarea sănătății mamei și copilului. www.ansp.md

Principalele manifestări ale inegalității în domeniul bunăstării. Bunăstarea copiilor este foarte importantă pentru sănătatea și bunăstarea lor pe tot parcursul vieții. Copiii născuți în familii dezavantajate din punct de vedere socioeconomic suferă de o stare de sănătate mai proastă față de cea a copiilor din familii bogate. Între determinanții inegalităților în sănătate sunt importanți așa factori ca lipsa de venit și inegalitatea veniturilor. Situația în cauză are implicații pe tot parcursul vieții, în toate societățile, în întreaga lume. Astfel, starea sănătății copiilor se datorează în mare parte apartenenței familiei la un anumit grup socioeconomic, și anume din rândul celor săraci. Sărăcia afectează nu numai securitatea veniturilor, dar și alte aspecte ale vieții copiilor, și anume sănătatea copiilor din gospodăriile sărace, deoarece sărăcia relativă sau inegalitatea persistă și în cazul creșterii nivelului de trai la nivel de țară pentru toate categoriile de populație. Distribuția gospodăriilor pe quintile, fiind o metodă răspândită de măsurare a nivelului inegalității, scoate în evidență decalajul dintre păturile cele mai bine și cele mai puțin asigurate în aspect regional²⁹. Gospodăriile casnice în aspect regional sunt cu un nivel diferit de bunăstare (vezi Tabelul 4.).

²⁸ Biroului Național de Statistică (BNS). Accesul populației la serviciile de sănătate, 2017. Rezultatele studiului în gospodării. www.statistica.md.

²⁹ Quintila este una din cele patru valori ce divizează seria de frecvențe în cinci părți egale, astfel încât primele 20% (quintila I) reprezintă populația cu cele mai mici venituri/cheltuieli, iar ultimele 20% (quintila V) cu cele mai mari venituri/cheltuieli.

Tabelul 4. Repartizarea gospodăriilor pe quintile și regiuni statistice³⁰, 2018

Quintile	Chișinău	Nord	Centru	Sud
I	1,9	18,0	16,4	18,2
II	7,1	20,9	19,9	24,7
III	16,4	21,5	20,7	24,1
IV	25,4	22,3	23,6	19,7
V	49,3	17,4	19,4	13,3

Sursa: Conform datelor Biroului Național de Statistică, Statistica teritorială, 2018. <http://statbank.statistica.md/pxweb/pxweb/ro/60> Statistica regionala

Conform repartizării gospodăriilor pe quintile și regiuni statistice, putem concluziona că în afară de mun. Chișinău repartizarea gospodăriilor este uniformă - circa 20% pentru fiecare quintilă. O situație complet diferită în mun. Chișinău, care demonstrează că din totalul de gospodării cercetate numai 1,9% se află în quintila I (cu cele mai mici venituri), dar 49,3% se află în quintila V. Asimetria observată în distribuirea lor pe quintile se manifestă prin distribuirea veniturilor medii disponibile ale gospodăriilor în aspect regional. Astfel, veniturile disponibile medii lunare pe o persoană în regiunea Sud au constituit în 2018 numai 63% din veniturile disponibile medii lunare pe o persoană obținute în mun. Chișinău³¹.

Lipsa surselor de venit și inegalitatea veniturilor sunt importante provocări asupra sănătății și bunăstării.³² Gospodăriile cu copii, în special cele cu trei sau mai mulți copii, sunt mai vulnerabile la sărăcie, deoarece sărăcia crește odată cu creșterea numărului de copii. Gospodăriile cu 3 și mai mulți copii au un risc de sărăcie mai mare decât cei fără copii și mai mult de 60 la sută din gospodărie cu 3 și mai mulți copii se află în quintila I.

În gospodăriile casnice sărace cu copii accesul la serviciile de ocrotire a sănătății este limitat, ce poate fi demonstrat prin analiza cheltuielilor gospodăriilor pentru sănătate calculate la un membru al gospodăriilor casnice. În 2018, total pe țară, în gospodăriile casnice sărace cheltuielile medii lunare pe o persoană pentru ocrotirea sănătății au constituit 43,7 lei. Această sumă este de circa 6 ori mai mică decât cea cheltuită de gospodăriile casnice non-sărace (262,4 lei)³³. Această constatare vorbește despre accesul mai limitat al persoanelor sărace la serviciile medicale, cauzat preponderent de posibilitățile financiare mai mici ale acestora, dar și de nivelul scăzut de încadrare al acestora în sistemul de asigurări medicale.

În Republica Moldova, inechitatea este caracterizată și prin existența fenomenului de malnutriție la copii, care provoacă întârziere de dezvoltare fizică (vezi *Tabelul 5.*). Cea mai mare incidența prin malnutriție la copii în primul an de viață se manifestă în regiunea Centru - mai mult de 24 copii la 1000 copii de vârstă respectivă (urmată de regiunea Sud) și, ca urmare, la mai mult de 10 copii, impactul malnutriției a dus la o întârziere în dezvoltarea fizică. În mun. Chișinău situația în domeniu este mai favorabilă și totuși, circa 5 copii (la 1000 copii de vârstă respectivă) au suferit de malnutriție. Totodată, gospodăriile care trăiesc în sărăcie nu pot să combata acest fenomen și ca

³⁰ Regiunile statistice nu sunt unități administrativ-teritoriale și nu au personalitate juridică; în 2005 au fost constituite 4 regiuni statistice (Mun. Chișinău, regiunile Nord, Centru și Sud) pentru a asigura colectarea, elaborarea și diseminarea statisticilor regionale rezultate din cercetările selective asupra gospodăriilor populației privind forța de muncă și bugetele gospodăriilor casnice. Regiunile statistice se deosebesc de regiunile de dezvoltare prin faptul că raionul Șoldănești intră în componența regiunii Nord (în cazul regiunilor de dezvoltare - intră în Centru), iar UTA Găgăuzia intră în regiunea Sud (în cazul regiunilor este regiune separată). www.statistica.md.

³¹ Biroului Național de Statistică (BNS), Statistica teritorială. <http://statbank.statistica.md/pxweb/pxweb/ro/60> Statistica regionala.

³² Legăturile dintre sănătatea și lipsurile de venit sunt bine documentate în Marmot M. et al. Fair Society Healthy Lives. Strategic of Health Inequalities in England post 2010 (The Marmot Review). Institute of Health Equity Report, 2010, nr. 2; Acheson Report, 2008 și Inequalities in Health: Black Report. Pelican Series, Penguin Books, 1982. <http://www.euro.who.int>.

³³ Conform Raportului Biroului Național de Statistică „Aspecte privind nivelul de trai al populației în 2017”, www.statistica.md.

rezultat copiii în vârstă de 0-5 ani sunt afectați de malnutriție – mai mult de 10 copii (la 1000 copii de vârstă respectivă) din regiunea Centru au suferit de malnutriție.

Tabelul 5. Incidența copiilor prin malnutriție (la 1000 copii de vârstă respectivă)

Regiuni de dezvoltare	Incidența prin malnutriție în primul an de viață		din ei cu întârziere de dezvoltare fizică datorită malnutriției		Incidența prin malnutriție în vârstă de 0-5 ani		din ei cu întârziere de dezvoltare fizică datorită malnutriției	
	2017	2018	2017	2018	2017	2018	2017	2018
RDD mun. Chișinău	5,5	4,5	0,5	1,4	2,3	1,7	0,3	0,6
RDD “Nord”	9,5	12,1	3,1	4,9	3,4	3,8	1,8	1,7
RDD “Centru”	23,2	24,4	10,2	10,5	10,7	10,4	5,7	5,0
RDD “Sud”	24,1	24,0	8,5	6,9	9,4	8,7	3,8	3,1
RDD “UTA Gagauzia”	14,1	12,9	11,3	9,4	4,4	3,6	4,0	3,2
Total pe MSMPS	14,5	14,9	5,5	5,9	6,1	5,7	2,9	2,6

Sursa: Conform datelor Agenției Naționale pentru Sănătate Publică, Evaluarea sănătății mamei și copilului. www.ansp.md

Toate aceste condiții pot avea un efect negativ asupra sănătății și bunăstării copiilor. Conform datelor statistice, în 2017, la 1000 copii examinați, depistați total pe țară au fost circa 10 copii cu retard fizic, iar numărul acestora crește odată cu înaintarea în vârstă (vezi Tabelul 6.). Creșterea în sărăcie are un impact mai pronunțat asupra dezvoltării copiilor din regiunea Centru, unde la 1000 copii examinați au fost depistați circa 17,1 copii cu retard fizic față de 3,5 în mun. Chișinău. Conform prevederilor Strategiei, la nivel global pentru sănătatea femeilor, copiilor și adolescenților (2016-2030) sunt stabilite obiectivele strategice și scopurile în acest domeniu, unul din care prevede de a “pune capăt tuturor formelor de malnutriție și să răspundă nevoilor nutriționale ale copiilor, adolescentelor și femeilor însărcinate și care alăptează”.

Inechități în domeniul stării de sănătate în aspect regional. La nivel regional se manifestă discrepanțe semnificative între indicatorii de sănătate. Disparitățile stării de sănătate a copiilor în aspect regional sunt caracterizate de următorii indicatori: *incidența, mortalitatea generală la copii de 0-18 ani, inclusiv mortalitatea infantilă și în vârstă de 0-5 ani.* Dependența de venituri reprezintă una din principalele cauze ale incidenței (vezi Tabelul 6.).

Tabelul 6. Incidența nou-născuților (la 1000 născuți vii)

Regiuni de dezvoltare	Incidența nou-născuților, total		Incidența nou-născuților născuți la termen în 2018			Numărul celor depistați cu retard fizic, la 1000 copii examinați, 2017			
	2017	2018	Total	inclusiv afecțiuni apărute în perioada prenatală		total	2-3 ani	6-7 ani	10-11 ani
				Total	din ele prin malnutriția fătului				
RDD mun. Chișinău	493,9	342,1	331,1	89,1	27,3	3,5	3,2	3,1	3,9
RDD “Nord”	239,7	241,3	188,0	133,7	11,0	7,7	6,0	9,4	10,7
RDD Centru”	252,6	286,9	249,0	160,1	42,0	17,1	15,5	17,1	19,6
RDD “Sud”	178,8	150,3	99,3	72,5	19,0	8,4	7,2	7,1	11,9
RDD “UTA Gagauzia”	204,4	221,2	203,7	167,1	28,0	6,1	3,1	5,4	8,4
Total pe MSMPS	351,8	316,5	233,6	132,5	47,1	9,4	7,9	9,3	11,7

Sursa: Conform datelor Agenției Naționale pentru Sănătate Publică, Evaluarea sănătății mamei și copilului. www.ansp.md

Cea mai mare incidență a nou-născuților a avut loc în mun. Chișinău (342,1 copii la 1000 născuți vii), din care 96,8% născuți în termen, urmată de regiunile Centru și Nord. Deși aceștia au fost născuți în termen în staționare, mai mult de jumătate de cazuri au fost ca rezultat al unor afecțiuni apărute în perioada prenatală, și anume prin întârzierea creșterii și malnutriției fătului,

faptu care confirmă dependența incidenței de efectele negative ale deprivării materiale și situației emoționale a femeilor gravide. Incidența, fiind un indicator important care măsoară nivelul de îmbolnăvire anuală a copiilor, demonstrează o distribuție inegală regională a incidenței generale la copiii de 0-18 ani. Cu toate că incidența generală la copii are o tendință de micșorare aproape în toate regiunile, în afară de regiunea Sud, datele arată o situația îngrijorătoare (vezi *Tabelul 7.*). Cele mai ridicate valori ale incidenței generale s-au înregistrat în mun. Chișinău (cu 1,5 ori mai mult de media pe țară), urmate de regiunile Nord și “UTA Gagauzia”.

Tabelul 7. Incidenței generală a copiilor 0-18 ani, 2017-2018

Regiuni de dezvoltare	Incidența generală la copii în vârsta de 0-18 ani (la 10 mii locuitori de vârsta respective)		Incidența copiilor în primul an de viață (la 1000 copii de vârsta respectivă)		Incidența copiilor în vârsta de 0-5 ani (la 1000 copii de vârsta respective)		Dizabilitatea la copii în vârsta de 0-18 ani (la 1000 copii de vârsta respectivă)	
	2017	2018	2017	2018	2017	2018	2017	2018
RDD mun. Chișinău	11536,1	11674,5	1388,5	1230,1	1219,5	1038,2	16,5	18,3
RDD “Nord”	7719,2	7651,0	1835,9	1780,3	1396,7	1352,2	19,4	18,2
RDD “Centru”	6487,2	6476,6	1638,9	1711,4	1144,2	1163,6	18,8	17,9
RDD “Sud”	4944,5	4947,9	1361,9	1404,2	870,8	847,8	16,7	16,2
RDD “UTA Gagauzia”	6917,8	6650,0	1261,4	1294,4	1084,6	1039,5	21,4	20,8
Total pe MSMPS	7557,5	7548,9	1561,6	1525,4	1188,1	1125,9	18,3	17,9

Sursa: Conform datelor Agenției Naționale pentru Sănătate Publică, Evaluarea sănătății mamei și copilului. www.ansp.md

Incidența copiilor în primul an de viață și a copiilor în vârsta de 0-5 ani în aspect regional demonstrează accente inverse, cea mai crescută incidență în 2018 a fost înregistrată în regiunile Nord și Centru dar cea mai mică în mun. Chișinău. Principală cauză de îmbolnăvire la copii în toate regiunile sunt *bolile aparatului respirator*, locul doi (în mun. Chișinău, Centru și “UTA Gagauzia”) *leziunile traumatice*, care sunt legate de nașteri în afara maternității, ponderea cărora este mai mare în regiunea Centru (1,4% din total nașteri), urmată de regiunea Sud (0,9%). Pe locul trei se plesează *otrăvirile și alte consecințe ale cauzelor externe*.

Provoacă îngrijorare calitatea sănătății, și anume creșterea invalidității la copii în unele regiuni, a celor în vârsta de 0-18 ani (vezi *Tabelul 7.*) și alți indicatori ce caracterizează dinamica negativă a dezvoltării acestora. Pe parcursul anului 2018, cel mai mare nivel al dizabilității se înregistrează în “UTA Gagauzia” - 20,8 de copii la 1000 copii de vârsta respectivă, urmat de mun. Chișinău (18,3‰) și regiunea de Nord (18,2‰).

Disparitățile ratei de mortalitate la copii sunt substanțiale în toate regiunile țării. Excesul de mortalitate în grupurile de copii pe vârste (infantilă - 9,7‰, în vârsta de 0-4 ani - 11,4‰) este cu mult mai mare decât în medie la copiii în vârsta de 0-18 ani, în 2017 fiind la nivel de 7,6‰. La nivel de regiuni, valorile mortalității copiilor în vârsta de 0-4 ani variază între 12,9‰ și 5,7‰. Cele mai ridicate valori ale mortalității la copii în vârsta respectivă s-au înregistrat în regiunile de Nord (12,9‰), de Centru (11,7‰) și de Sud (11,4‰).

Există o distribuție inegală a mortalității infantile. Îmbunătățirea stării de sănătate și nutriție a copilului, caracterizat prin reducerea mortalității infantile, constituie un obiectiv principal al Strategiei Naționale de Sănătate publică 2014-2020 și o țintă stabilită în Obiective de Dezvoltare ale Mileniului pentru țară. Măsurile întreprinse nu au contribuit la reducerea mortalității infantile, valoarea căreia în continuare este înaltă (9,7‰ în 2017 și 9,1‰ în 2018, cu diferențieri semnificative în aspect teritorial, fapt care vorbește despre diferențieri majore în mersul implementării politicilor strategice în domeniul sănătății în aspect teritorial. La nivel de regiuni, valorile variază între 10,5‰ și 5,7‰. Cele mai ridicate valori ale mortalității infantile s-au înregistrat în regiunile Nord (10,5‰) și Centru (10,1‰), iar cea mai mică în “UTA Gagauzia” (5,7‰). În mun. Chișinău valoarea mortalității infantile a înregistrat un nivel mai jos față de media

pe țară și a constituit 8,6% în 2017. Principalele cauze de deces ale copiilor în vârstă sub un an rămân a fi stările care apar în perioada prenatală (46,9%), anomaliile congenitale (25,3%), bolile aparatului respirator (10,9%), accidentele, intoxicațiile și traumele (4,5%).

În concluzie, menționăm că inegalitatea socială în domeniul sănătății se referă la diferențele sistematice ale stării de sănătate a copiilor în funcție de venit, educație și ocupație a familiilor. Conform practicii mondiale, chiar și în țările cu venituri mari și medii din regiunea europeană a Organizației Mondiale a Sănătății, capacitatea de a supraviețui și de a fi sănătos este încă strâns legată de statutul socioeconomic al indivizilor și al familiilor lor. Principalele constatări ale acestei analize arată că sectorul sănătății este un segment esențial pentru determinarea performanței demografice și ca rezultat – a stabilității unei țări, care are un rol major în reducerea inegalității sociale, deoarece are un impact asupra forței de muncă sănătoase și a nivelului veniturilor gospodăriilor.

Principalele cauze care provoacă inegalitatea în sănătatea copiilor sunt reprezentate de: *subminarea serviciilor pediatrice; creșterea ponderii serviciilor cu plată; accesul inegal la serviciile medicale pentru familiile social vulnerabile; sărăcia și excluziunea socială a familiilor cu copii, migrația părinților la muncă în străinătate.*

Pentru rezolvarea problemei de depășire a inegalităților în domeniul sănătății copiilor pot fi propuse următoarele:

- Sistemele de asistență socială trebuie să vizeze mai bine populația aflată în situații vulnerabile;
- Oferirea unei acoperiri universale de asistență medicală;
- Reglementarea pieței muncii prin a oferi oportunități de muncă decentă pentru indivizi, indiferent de nivelul lor de educație sau de mediul socioeconomic;
- Promovarea măsurilor fiscale în vederea protejării securității locurilor de muncă și a veniturilor persoanelor aflate în situații vulnerabile, aplicarea măsurilor redistributive și crearea oportunităților în care câștigurile economice sunt alinate beneficiilor sociale;
- Promovarea evaluărilor de impact asupra inegalității în sănătatea și utilizarea acestora înainte de punerea în aplicare a politicii publice;
- Promovarea oportunităților egale în alegerea unui stil de viață sănătos;
- Accesul familiilor și comunităților la servicii de calitate (sănătate, educație, protecție), inclusiv pentru zonele rurale și familiile cu copii în risc de excludere socială;
- Promovarea politicilor de atenuarea a excluziunii sociale și a sărăciei.

Bibliografie

1. Mackenbach Johan P. Health Inequalities: Europe in Profile. https://www.who.int/social_determinants/.
2. Mackenbach J.P., Meerding A.J. & Kunst A.E. Economic implications of socio-economic inequalities in health in the European Union. Rotterdam: Erasmus MC, 2007. <https://survey.erasmusmc.nl/he2020/introduction-2/references-intro/>.
3. Marmot M. The status syndrome: how social standing affects our health and longevity. London: Bloomsbury Publishing Plc, 2004. <https://www.bloomsbury.com/uk/status-syndrome-9781408834190/>.
4. World Health Organization, European strategies for tackling social inequities in health. <http://www.euro.who.int/en/health-topics/health-determinants/social-determinants/>.
5. World Health Organization, Glossary of terms used. <https://www.who.int/hia/about/glos/en/index1.html>.
6. World Health Organization, the WHO Centre for Health Development, Kobe, and United Nations Human Settlements Programme (UN HABITAT), 2010, Hidden Cities. Unmasking and Overcoming Health Inequities in Urban Settings. Page XIII. <https://books.google.co.uk/books>.

DIFERENȚIERI TERITORIALE ALE FERTILITĂȚII ÎN PERIOADA INTERCENSITARĂ

Ecaterina GRIGORAȘ[©], drd., cercetător științific,
Centrul de Cercetări Demografice al INCE, Republica Moldova

DOI: <https://doi.org/10.36004/nier.cdr.2019.14-16>

JEL Classification: J11, J13.

În prezenta lucrare sunt analizate tendințele principale în evoluția fertilității și caracteristicile principale ale populației după numărul de copii născuți, inclusiv în funcție de mediul de reședință. Cercetarea are la bază datele de la Recensământul populației și al locuințelor din 2014 (RPL 2014), Recensământul populației din 2004 și statistica curentă. Analiza distribuției femeilor după numărul de copii născuți-vii și pe medii de reședință în perioada intercensitară, demonstrează tendințe de restructurare a fertilității și modificări ale comportamentului reproductiv în toate grupele de vârstă. Cele mai tinere generații înregistrează o creștere a ponderii femeilor care nu au născut nici un copil până la vârsta de 30 de ani și reducerea proporției femeilor care au dat naștere la trei și mai mulți copii. Totuși, cea mai înaltă pondere revine femeilor care au născut doi copii, atât în mediul urban cât și în mediul rural, ceea ce determină predominarea modelului de familie cu doi copii.

Cuvinte-cheie: fertilitate, perioada intercensitară, diferențieri teritoriale.

In this paper are analysed the main trends in fertility evolution and main characteristics of the population according to the number of children born, including by place of residence. The research is based on data from the Census of Population and Housing of 2014 (RPL 2014), the Census of Population of 2004 and current statistics. The analysis of the distribution of women by the number of live births and by place of residence during the intercensal period shows tendencies of restructuring fertility and changes in reproductive behavior in all age groups. The youngest generations have an increase in the share of women who have not given birth to a child until the age of 30 and a reduction in the proportion of women who have given birth to three and more children. However, the proportion of women who have given birth to two children is the highest, both in urban and rural areas, which determines the predominance of the family model with two children.

Key words: Fertility, intercensal period, territorial differentiation.

Introducere

Necesitatea organizării societății moderne impune cunoașterea efectivului și structurii populației după diverse caracteristici și în perioade intercensitare, a cărei realizare este condiționată de înregistrarea sistematică și completă a evenimentelor demografice în general și a nașterilor în special.

Deși înregistrarea civilă și sistemele statistice vitale sunt modalitățile preferate de a colecta date despre fertilitate, recensământul oferă informații valoroase despre fertilitate, mai ales în țările în care înregistrarea nașterilor este incompletă. Recensămintele populației prezintă cele mai extinse date statistice referitoare la caracteristicile sociodemografice și socioeconomice ale populației și oferă un set de date originale care nu înregistrează statistica curentă, astfel reprezentând puncte de reper importante pentru analiza comparativă a celor mai principali indicatori dintre două sau mai multe recensăminte.

Pentru Republica Moldova, studierea natalității în baza datelor Recensământului populației și al locuințelor din 2014 (RPL 2014) prezintă o actualitate deosebită determinată de necesitatea unei estimări corecte a fertilității și formarea unor percepții clare cu privire la tendințele principale

© Ecaterina Grigoraș, egrigoras88@gmail.com

în evoluția acesteia pentru a dispune de dovezi bine fundamentate în procesul de elaborare și promovare a politicilor ce țin de populație și dezvoltare. Analiza comparativă a fertilității în profil teritorial a femeilor, în baza Recensămintelor din 2004 și 2014, oferă informații cu privire la schimbările intervenite în evoluția acestui fenomen demografic în perioada intercensitară și poate servi drept bază pentru evaluarea datelor înregistrate.

Analiza diferențierilor teritoriale în comportamentul fertilității pot furniza indici utili în înțelegerea comportamentului reproductiv și a schimbărilor demografice contemporane.

Demografiile școlii structuraliste tind să considere diferențierile fertilității după mediul de reședință rural-urban doar ca o manifestare spațială a pașilor diferențiali ai schimbărilor structurale din societate [7]. În comparație cu mediul rural, traiul în mediul urban nu numai că asigură creșterea cheltuielilor financiare directe ale creșterii copiilor, ci și costuri de oportunitate, datorită numeroaselor căi de mobilitate socioeconomică. Acestea sunt asociate cu creșterea ocupării forței de muncă neagricole și a infrastructurii de învățământ superior. Mai mult decât atât, economiile orașului sunt mai expuse la efectele negative ale încetirii economice. Efectul urbanizării asupra structurii cost-risc este o parte integrantă a rolului urbanizării în tranziția fertilității [11].

Alți cercetători consideră însă diferențierile fertilității rural-urbane ca manifestări secundare în cadrul unui sistem de regiuni culturale omogene în care se răspândește declinul fertilității.

Societățile urbane sunt caracterizate de trăsături distincte care accelerează răspândirea de noi comportamente [15]. Prin conexiuni sociale, economice, de transport și comunicații, societățile urbane interacționează intens cu țările străine care sunt mai avansate în tranziția fertilității. Interacțiunea socială este intensificată și în orașe, întrucât afinitatea conduce la individualizarea, anonimizarea și diversificarea culturală a societăților. Aceasta combate vechile sisteme de control social (stabilirea de reguli, standarde în modificarea comportamentelor sociale), accelerează difuzarea de noi valori privind comportamentul reproductiv și sporește legitimitatea mijloacelor moderne de contracepție [3]. Față de locuitorii din mediul rural, cei din mediul urban sunt mai capabili să pună în aplicare preferințele privind numărul de copii dorit în familie, din cauza accesului îmbunătățit la serviciile de planificare familială.

Factorii culturali pot explica, de asemenea, variația fertilității urbane-rurale. Cercetarile au demonstrat că oamenii din mediul rural și din orașele mici păstrează atitudini și stiluri de viață tradiționale, cu orientarea către familiile numeroase și preferința pentru familiile extinse. Populația din orașele mici poate fi considerată, ca o subcultură „orientată spre familie” în cadrul unei țări [14, 10].

Subcultura „orientată spre familie” formează un context normativ pentru care cuplurile să se bazeze atunci când iau diverse decizii. La rândul lor, orașele sunt locurile în care a început și s-a răspândit „a doua” tranziție demografică, de asemenea, ele rămân un punct forte al valorilor „post-moderne” [9, p. 32].

Anumite țări europene, cum ar fi Spania și Italia, au prezentat de ceva timp cel mai scăzut nivel de fertilitate, în timp ce rata natalității în țările din nordul și vestul Europei a rămas constant mai mare. Aceste diferențe naționale se explică prin modelele relativ simple, care se concentrează asupra sistemelor de protecție socială sau structurile familiale prea restrictive, accentuând gama complexă de variabile contextuale care pot contribui la diferențele istorice și geografice în fertilitate [11].

Deși este un studiu mai vechi, dar care își păstrează încă actualitatea, o constatare importantă a proiectului de fertilitate european “Princeton” a fost că declinul fertilității a urmat modele spațiale distincte în interiorul țărilor. De asemenea, a arătat că fertilitatea urbană (atât conjugală, cât și generală) a fost mai mică decât fertilitatea din mediul rural înainte de tranziția demografică, iar în timpul tranziției a scăzut mai devreme și mai rapid [6]. Mediul urban-rural înregistrează diferențe semnificative ale fertilității, ratele de fertilitate sunt percepute a fi semnificativ mai mici în mediul urban și mai înalte în mediul rural (în Franța, Italia, Estonia, Germania de Vest, Țările de Jos, Austria și Polonia, Danemarca, Finlanda, Norvegia și Suedia,

SUA). Studiile europene demonstrează că fertilitatea suburbană contemporană continuă să fie mai mare decât în mediul urban și, în unele cazuri, chiar mai mare decât în mediul rural. Kulu și colaboratorii săi arată că în țările nordice rata fertilității în suburbiile orașelor și orașelor mici au crescut aproape ca cele din mediul rural. Este interesant de observat că diferențele nivelului fertilității dintre mediul urban și cel rural au existat de mai mult timp, pe când diferențele în calendarul nașterii au apărut destul de recent. În consecință, amânarea nașterilor este mai pronunțată în orașele mai mari decât în localitățile mai mici [9, 6].

Date și metode

Studiul este realizat pentru perioada intercensitară în baza datelor Recensământului populației 2004 (RP 2004) și al RPL 2014, totodată presupune utilizarea metodelor clasice de analiză demografică a fertilității. În baza conectării datelor RPL 2014 cu statistica vitală referitoare la natalitate pentru anii 2013-2014 a fost calculat indicatorul rata totală a fertilității pentru populația totală, precum și în funcție de mediul de reședință.

Rezultatele cercetării

Cu toate că Republica Moldova ocupă un teritoriu relativ mic, se constată diferențieri semnificative în profil teritorial. Evident că cele mai importante diferențe se înregistrează între populația urbană și cea rurală.

Analiza comparativă a fertilității pe raioane în anul 2014 (*Fig. 1.*) demonstrează nivelul înalt al fertilității pentru unele raioane de la nordul țării: Fălești (2,09), Șoldănești (2,11) și în raioanele de la centru: Orhei (2,04) și Nisporeni (2,14), unde valorile RTF înregistrează mai mult de 2 copii per femeie de vârstă fertilă.

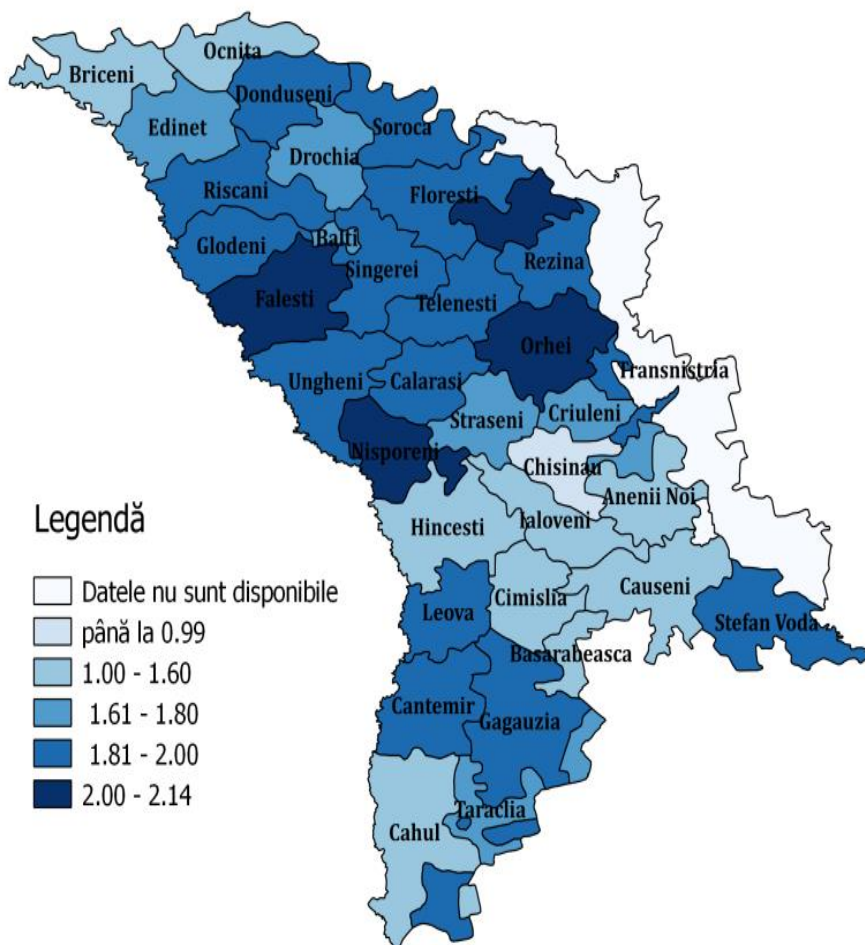

Figura 1. Rata totală de fertilitate (RTF) în profil teritorial, anul 2014

Sursa: Calculat de autori în baza datelor RPL 2014 și statisticii vitale pentru anii 2013-2014

RTF relativ înalte cuprinse între 1,81-2,0 copii per femeie de vârstă fertilă înregistrează raioanele din partea de nord a țării: Râșcani-1,83, Soroca-1,84, Dondușeni-1,87, Florești-1,91, Glodeni-1,93, Sângerei-2,00. Nivelul similar al fertilității se constată în raioanele de la centru: Călărași-1,81, Ungheni- 1,90, Telenești-1,96, Rezina-2,00 și cele din sudul republicii: Leova-1,84, Cantemir-1,84, UTA Gagauzia-1,85, Ștefan Vodă-1,89.

Cele mai scăzute valori ale RTF (sub 1,5 copii per femeie de vârstă fertilă) se înregistrează în raioanele Briceni și Ocnița. În raioanele din centru: Hâncești, Ialoveni și Anenii Noi se înregistrează valori de sub 1,6 copii per femeie de vârstă fertilă. Asemenea valori sunt atribuite și raioanelor sudice: Căușeni, Cimișlia, Cahul și Basarabeasca.

Rate medii cuprinse între valorile 1,66-1,79 copii per femeie de vârstă fertilă înregistrează raioanele nordice: Edineț, Drochia și Bălți; raioanele de centru: Strășeni și Criuleni, iar la sud - raionul Taraclia cu 1,61 copii per femeie de vârstă fertilă.

Municipiul Chișinău înregistrează cea mai mică RTF, aceasta fiind de 0,9 copii per femeie de vârstă fertilă, ceea ce este specific pentru orașele-capitala. Cercetările autohtone reliefează că nivelul scăzut al fertilității în capitală este determinat de o combinație de mai mulți factori: cauzele socioeconomice pentru amânarea nașterii unui copil, acordând prioritate educației și obținerii experienței pe piața muncii. În plus, subdezvoltarea serviciilor de educație extrafamilială și de îngrijire a copilului, existența stereotipurilor tradiționale privind rolurile de gen, nivelul înalt al educației și angajarea în câmpul muncii a femeilor contribuie la menținerea fertilității scăzute [16].

Repartizarea femeilor după numărul de copii născuți

Recensămintele populației oferă informații unice cu privire la repartizarea femeilor după numărul de copii născuți-vii pe parcursul vieții astfel apare o posibilitate de a preciza descendența finală a diferitelor cohorte și de a crea o imagine complexă cu privire la nivelul de fertilitate.

Evident că în perioada între RP 2004 și RPL 2014 au apărut schimbări structurale semnificative, care, pe de o parte, sunt determinate de reducerea efectivului și a proporției generațiilor femeilor care s-au născut în anii înainte de cel de-al Doilea Război Mondial și în anii postbelici și care au avut o fertilitate mai înaltă, iar pe de altă parte, de creșterea numărului și proporției generațiilor tinere care s-au născut după anii '80 ai sec. XX și care se deosebesc prin fertilitatea mai scăzută.

Analiza comparativă a datelor demonstrează scăderea numărului mediu de copii care revine unei femei în vârstă de 15 ani și peste de la 1,9 în 2004 până la 1,63 în 2014 ca rezultat al scăderii RTF în perioada intercensitară. Este remarcabil faptul că acest indicator a scăzut mai mult în mediul rural - de la 2,2 până la 1,8 (-0,4), pe când în mediul urban - de la 1,4 la 1,3 (-0,1). Diminuarea mai semnificativă a numărului de copii per femeie poate fi observată și în grupurile de vârstă care sunt la etapa de încheiere a perioadei de reproducere (45-49 de ani). Astfel, în mediul rural numărul mediu de copii per femeie în acest grup de vârstă a scăzut de la 2,7 până la 2,22 (-0,48), iar în mediul urban- de la 1,9 până la 1,64 (-0,26). Descendența finală a femeilor la vârsta de 45-49 de ani, în anul 2014 a constituit 2,03 copii per femeie comparativ cu 2,3 în anul 2004 (*Tabelul 1., Tabelul 2.*).

De asemenea se atestă și o scădere a proporției femeilor care au dat naștere la trei și mai mulți copii - de la 26% la 21%, în special la generațiile mai tinere, deși acest indicator ca descendență finală este destul de înalt. Astfel, la vârsta de 50-54 de ani 30% din femei au declarat că au născut trei și mai mulți copii, cu 5% mai puțin decât în anul 2004.³⁴

³⁴ Datele RPL 2014 trebuie analizate cu precauție, o atenție deosebită fiind acordată calității datelor. În acest context, provoacă îndoieli datele referitoare la proporția crescută a femeilor de vârstele înaintate (60-64, 65-69, 70+), care pe parcursul vieții nu au născut nici un copil. Aceste generații la RP 2004 s-au referit la grupurile de vârstă care și-au încheiat perioada de reproducere (50-54, 55-59, 60-64), iar proporția femeilor care nu au născut nici un copil în cadrul acestora a fost scăzută (6%, 8%, 9%), care urma să se mențină la nivelul similar și la RPL 2014, în condițiile

Tabelul 1. Repartizarea femeilor după numărul de copii născuți, anul 2004

Vârsta	Numărul mediu de copii per femeie			Au dat naștere la 3 copii și mai mult (%)			Fără copii (%)		
	Total	Urban	Rural	Total	Urban	Rural	Total	Urban	Rural
Total	1,9	1,4	2,2	26	12	34	22	25	20
15-19	0,0	0	0,1	0	0	0	96	98	94
20-24	0,4	0,3	0,6	1	0	1	65	77	54
25-29	1,1	0,8	1,4	6	2	9	27	36	20
30-34	1,7	1,3	1,9	15	5	21	12	18	8
35-39	2,0	1,6	2,3	24	10	33	7	9	5
40-44	2,2	1,8	2,5	30	14	42	6	7	4
45-49	2,3	1,9	2,7	34	17	47	6	7	5
50-54	2,4	1,9	2,7	35	18	48	6	7	6
55-59	2,4	1,8	2,8	34	16	47	8	8	7
60-64	2,5	1,9	2,9	39	19	50	9	9	9
65-69	2,6	1,9	3,1	41	20	52	10	10	11
70+	2,8	2,2	3,3	46	28	53	12	11	12

Sursa: Calculat de autor în baza datelor RP 2004

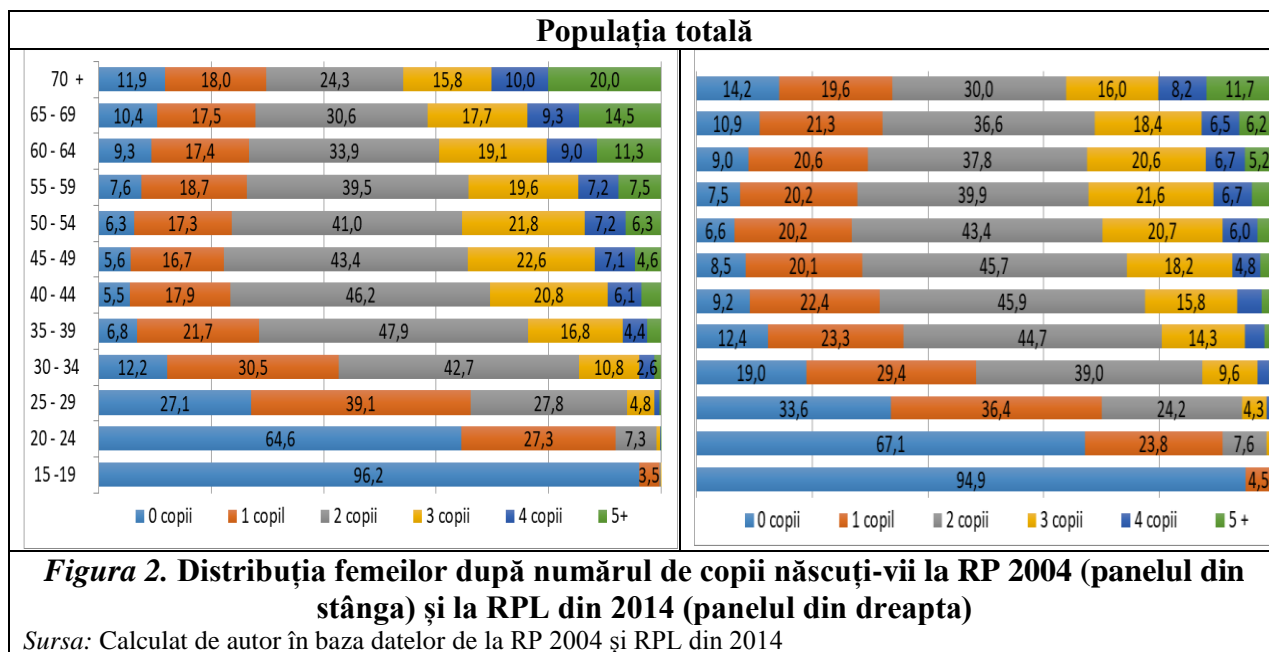
Analizând descendența finală a femeilor în vârstă de 50-54 de ani (*Fig. 2.*) după numărul de copii născuți, constatăm că cea mai înaltă proporție revine femeilor care au dat naștere la doi copii cu o diferență nesemnificativă în perioada intercensitară: în anul 2004 – 41%, în anul 2014 – 43,4%, ceea ce confirmă orientarea spre numărul ideal de copii, care este doi copii [2]. Fiecare a cincea femeie din acest grup de vârstă a dat naștere la trei copii și către anul 2004 și către 2014.

Tabelul 2. Repartizarea femeilor după numărul de copii născuți, anul 2014

Vârsta	Numărul mediu de copii per femeie			Au dat naștere la 3 copii și mai mult (%)			Fără copii (%)		
	Total	Urban	Rural	Total	Urban	Rural	Total	Urban	Rural
Total	1.63	1.3	1.8	21	10	26	24	28	22
15-19	0.05	0.03	0.07	0	0	0	95	97	94
20-24	0.43	0.30	0.50	1	1	2	67	76	62
25-29	1.04	0.85	1.15	5	3	7	34	39	29
30-34	1.51	1.29	1.65	12	7	16	19	22	16
35-39	1.80	1.52	1.96	19	11	24	12	16	10
40-44	1.93	1.58	2.12	22	11	29	9	13	7
45-49	2.02	1.64	2.22	26	12	33	9	12	5
50-54	2.10	1.72	2.31	30	14	38	7	10	5
55-59	2.14	1.74	2.37	32	16	41	8	10	6
60-64	2.14	1.72	2.39	32	17	42	9	12	7
65-69	2.11	1.65	2.39	31	15	41	11	14	9
70+	2.34	1.71	2.61	36	18	44	14	17	13

Sursa: Calculat de autor în baza datelor RPL 2014

înregistrării corecte a informațiilor în procesul de recenzie. Presupunem ca femeile în vârstă care au omis răspunsul la această întrebare, au fost categorisite ca cele care nu au născut nici un copil.

Proporția celor care au născut 4 copii a scăzut cu cca un procent - de la 7,2% până la 6%. De asemenea, tot mai puține femei au declarat nașterea a cinci și mai mulți copii.

Un interes deosebit prezintă datele cu privire la proporția femeilor care au născut doar un copil. În grupul de vârstă 35-39 de ani ponderea acestora în anul 2014 a constituit 23,3%, iar în grupurile de vârstă mai mari acest indicator se reduce până la cca 20%. Aceste date pun la îndoială unele informații referitoare la gradul înalt de infertilitate secundară în Republica Moldova [13].

În comparație cu alte țări, în Republica Moldova ponderea femeilor care n-au născut nici un copil spre sfârșitul vârstei reproductive este mică și, după cum demonstrează cercetările sociologice, refuzul benevol de a avea copii nu este acceptat de societate, majoritatea femeilor fiind orientate spre nașterea cel puțin a unui copil.

Specific Republicii Moldova este nașterea copilului la vârsta prematură (până la vârsta de 20 de ani). În perioada intercensitară situația nu înregistrează o dinamică pozitivă, în cel mai tânăr grup de vârstă 15-19 ani se constată o creștere cu un procent a proporției tinerilor care au născut copil/copii (în anul 2004 – 3,5%, în 2014 – 4,5%). Acest fapt indică necesitatea promovării active a măsurilor ce țin de prevenirea sarcinilor nedorite și consolidarea culturii contraceptive a tinerilor, introducerea în școli a programelor speciale de educație sexuală, acest fapt fiind argumentat în baza mai multor studii în domeniu [8].

Amânarea nașterilor spre vârstele mai mature a determinat creșterea proporției femeilor care nu au născut nici un copil până la vârsta de 30 de ani. Astfel, dacă în anul 2004 în grupul de vârstă de 25-29 ani - 27,1% din femei încă nu au născut nici un copil, în anul 2014 acestea au constituit 33,6%.

Se constată diferențe esențiale între populația urbană și cea rurală după numărul de copii născuți. Femeile de la sate, având o fertilitate mai înaltă, demonstrează o descendență finală crescută decât cele din orașe, precum și proporția mai înaltă a celor care au dat naștere la trei și mai mulți copii.

Analiza distribuției femeilor după numărul de copii născuți pentru mediul urban demonstrează că printre cele mai importante schimbări în perioada intercensitară se înregistrează reducerea proporției femeilor care au născut patru și mai mulți copii, în special în rândurile generațiilor feminine mai tinere care s-au născut după anii '60 ai sec. XX.

În mediul urban, la RP 2004 (Fig. 3.) s-au constatat că mai mult de jumătate din femeile în vârstă de 40-44 ani și 45-49 ani au născut doi copii (51%), respectiv un copil: 27,3% și 24,7%, trei

copii și mai mult: 14,2% și 17,3%. Nici un copil către vârsta indicată n-au născut 7% dintre femei. La RPL 2014 se observă o scădere semnificativă a proporției femeilor care au născut mai mult de un copil, însă crește proporția femeilor care nu au născut nici un copil aproximativ în toate grupele de vârstă. Ponderea femeilor care au născut un copil a crescut până la 32% și respectiv 30%, pentru grupele de vârstă de 40-44 și 45-49 de ani. Totodată, pentru anul 2014, se atestă o scădere a proporției femeilor în aceleași categorii de vârstă care au născut doi copii de cca 44% și 48%. Trei copii și mai mult au născut 8% și 9%. În grupele de vârstă menționate nici un copil n-au născut 13% și respectiv 11,7%, cca de două ori mai mult decât în anul 2004.

Totodată, se constată o creștere a proporției femeilor care încă nu au născut nici un copil în grupele de vârstă de 25-29, 30-34 și 35-39 ani.

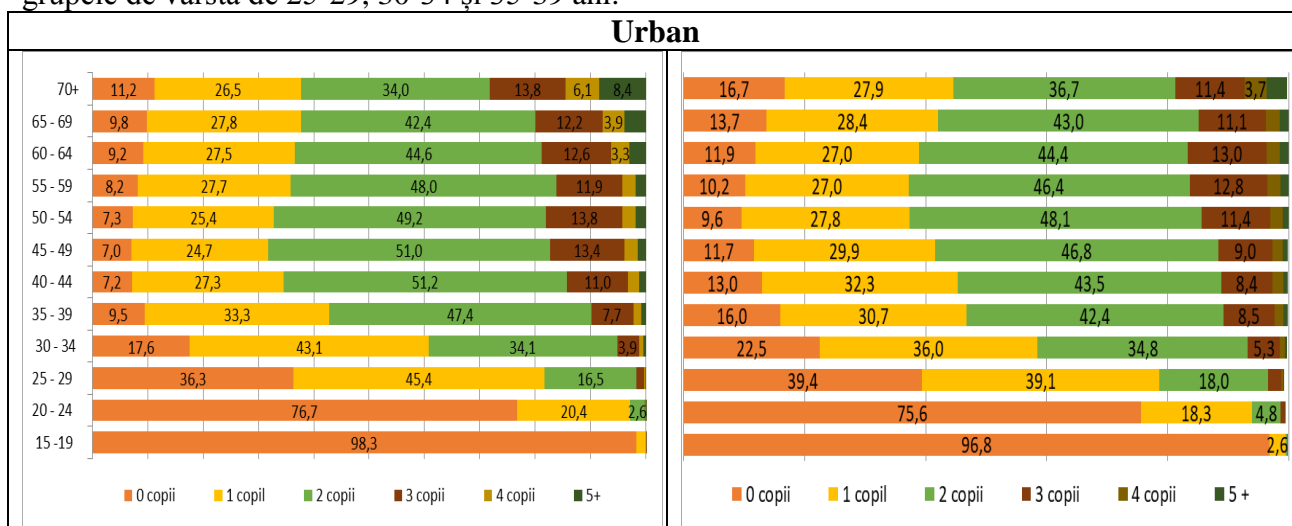

Figura 3. Distribuția femeilor după numărul de copii născuți-vii la RP 2004 (panelul din stânga) și la RPL din 2014 (panelul din dreapta)

Sursa: Calculat de autor în baza datelor RP 2004 și RPL 2014

În distribuția femeilor din mediul rural (Fig. 4.) după numărul de copii născuți predomină proporția femeilor care au născut copii de rangul doi și trei. Astfel încât, cele mai multe din femeile în vârstă de 30-34 de ani au născut doi copii (48,8%), 48,2% în vârstă de 35-39 de ani și 47% fac parte din grupa de vârstă de 40-44 ani, iar 46% - din grupa de vârstă de 35-39 ani.

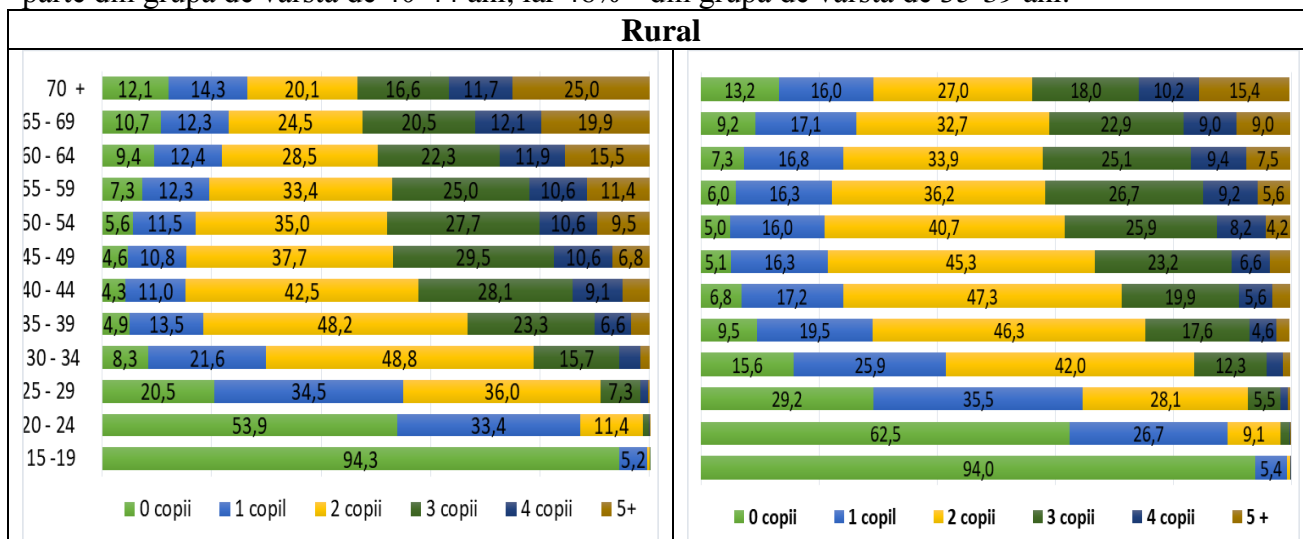

Figura 4. Distribuția femeilor după numărul de copii născuți-vii, 2004 (panelul din stânga) și 2014 (panelul din dreapta)

Sursa: Calculat de autor în baza datelor RP 2004 și RPL 2014.

În mediul rural, la RP 2004 observăm că proporția femeilor în vârstă de 40-44 ani și 45-49 ani care au născut doi copii este de 43% și 38%, iar la RPL 2014, proporția acestora a crescut până la 45% și 47%. Respectiv un copil: 11%, în timp ce în 2014 valorile cresc până la 17% și 15%. Trei copii și mai mult: pentru 2004 înregistrează proporția femeilor de 28% și 30%, iar în 2014 valorile scad până la 17% și 15%. Distribuția femeilor care nu au născut nici un copil către vârsta indicată este de 4% și 5%, iar în 2014 proporția acestora a crescut până la 7%.

Mediul rural, la RPL din 2014 înregistrează o creștere a proporției femeilor care nu au născut nici un copil în grupele de vârstă de 20-24, 25-29 și 30-34 ani cu 9%, iar în grupa de vârstă de 35-39 ani cu 5%, în comparație cu anul 2004. În aceleași grupe de vârstă se observă și scăderea proporției femeilor care au născut copii de rangul unu. Totodată, la vârstele mai mari, care deja și-au încheiat perioada reproductivă, remarcăm modificări semnificative de scădere a ponderii femeilor care au născut cinci copii și mai mult.

Analiza distribuției femeilor după numărul de copii născuți-vii și pe medii de reședință în perioada intercensitară demonstrează tendințe de restructurare a fertilității și modificări ale comportamentului reproductiv în toate grupele de vârstă. Amânarea nașterilor spre vârstele mai mature în mediul rural a dus la creșterea proporției femeilor care nu au născut nici un copil către vârsta de 30 de ani. De asemenea, observăm o creștere a ponderii femeilor care au născut un copil și doi copii. În pofida diminuării proporției femeilor care au dat naștere la trei și mai mulți copii, aceasta rămâne relativ înaltă, chiar și la vârstele tinere.

Concluzii

Distribuția femeilor după numărul de copii născuți-vii și pe medii de reședință în perioada intercensitară demonstrează tendințe de restructurare a fertilității și modificări ale comportamentului reproductiv la toate grupele de vârstă. Se constată o creștere a proporției femeilor care pe parcursul vieții reproductive au născut doar un copil și o scădere treptată a proporției femeilor care pe parcursul vieții au născut trei și mai mulți copii, în special la generațiile mai tinere. Totodată, ponderea femeilor care n-au născut nici un copil către sfârșitul perioadei reproductive este scăzută, astfel putem afirma că refuzul benevol de a avea copii nu este specific pentru Republica Moldova, normele sociale privind nașterea a cel puțin a unui copil fiind dominante. Amânarea nașterilor spre vârstele mai mature în mediul rural a dus la creșterea proporției femeilor care nu au născut nici un copil către vârsta de 30 de ani.

În structura populației feminine după numărul de copii născuți cea mai înaltă pondere revine femeilor care au născut doi copii, indiferent de mediul de reședință, ceea ce confirmă predominarea modelului de familie cu doi copii.

Fertilitatea descendentă a cohortelor feminine demonstrează că nivelul de fertilitate în Republica Moldova se menține în jur de 2 copii per femeie, acest indicator demonstrează riscul de subestimare a nivelului de fertilitate în baza RTF, în special în perioada de tranziție a fertilității de la modelul timpuriu la cel tardiv – proces observat în ultimele două decenii.

Astfel, comportamentul reproductiv este determinat de prevalența populației rurale în totalul populației (62%), fiind unul mai tradițional. Acest factor structural de asemenea determină și o viteză mai lentă în restructurarea calendarului nașterilor și menținerea unui model timpuriu/intermediar al fertilității.

Totodată, cele mai tinere generații demonstrează modificarea comportamentului reproductiv, ceea ce se manifestă prin creșterea ponderii femeilor care nu au născut nici un copil până la 30 de ani și reducerea proporției femeilor care au dat naștere la trei și mai mulți copii.

Bibliografie

1. Gagauz O. Sarcina la vârsta adolescenței. INCE, Chișinău, 2015, 96 p.
2. Gagauz O., Buciuceanu-Vrabie M. Rolul profesional & rolul parental: oportunități de echilibrare pentru femeia contemporană. Chișinău, 2011, p. 82.

3. Republica Moldova. Studiu de indicatori multipli în cuiburi 2012. Centrul Național de Sănătate Publică, 2014.
4. Caldwell J. C. The Globalization of Fertility Behavior. *Population and Development Review*, 2001, nr. 27, p. 93–115.
5. Casterline J. B., Odden C. Trends in Inter-Birth Intervals in Developing Countries 1965–2014. *Population and Development Review*, 2016, nr. 42 (2), p. 173–184.
6. Castiglioni M., Dalla Z. and Loghi M. Planned and unplanned births and conceptions in Italy 1970-1995. *European Journal of Population*, 2001, nr. 17, p. 207-233.
7. George M., Eustaquio A. J., Cavenaghi S. Urbanization and fertility decline: Cashing in on structural change. IIED Working Paper. London: International Institute for Environment and Development, 2013.
8. Kulu H., Boyle P.J. High fertility in city suburbs: compositional or contextual effects? *European Journal of Population*, 2009, nr. 25(2), p. 157–174.
9. Kulu H., Boyle P. J., Andersson G. High suburban fertility: Evidence from four Northern European countries. *Demographic research*, 2010, Vol. 21, p. 915-944.
10. Lesthaeghe R., Neels K. From the first to the second demographic transition: an interpretation of the spatial continuity of demographic innovation in France, Belgium and Switzerland. *European Journal of Population*, 2002, nr. 18 (4), p. 325-360.
11. Mathias L. Fertility Decline in Urban and Rural Areas of Developing Countries. *Population and Development Review*, 2019, nr. 45 (2), p. 301-320.
12. Remi J., Christiaensen L. and Marina Gindelsky. Demography, urbanization and development: Rural push, urban pull and ... urban push? *Journal of Urban Economics*, 2017, nr. 98, p. 6–16.
13. Sharlin A. Urban-rural differences in fertility in Europe during the demographic transition. Coale A., Watkins S. *The Decline of Fertility in Europe*. Princeton: Princeton University Press, 2017, p. 234-260.
14. Sobotka T., Adigüzel F. Religiosity and spatial demographic differences in the Netherlands. University of Groningen, Groningen, 2002.
15. Dominique T. La ville et l'urbanisation dans les théories du changement démographique. Document de travail. Louvain-la-Neuve: Département des Sciences de la Population et du Développement, Université catholique de Louvain, 2000.
16. Бучучану-Врабие М. Детерминанты низкой рождаемости в столичном городе (на примере г. Кишинева). *Демографія та соціальна економіка*, 2010, nr. 1 (13), p. 124.

TENDINȚE DE DEZVOLTARE A PIETEI FORȚEI DE MUNCĂ ÎN MUN. CHIȘINĂU

Valentina COTELNIC[©], cercetător științific,
Centrul de Cercetări Demografice al INCE, Republica Moldova

DOI: <https://doi.org/10.36004/nier.cdr.2019.14-17>

JEL Classification: J21, J68.

În acest articol este prezentată analiza indicatorilor principali ce caracterizează situația actuală a pieței forței de muncă, precum și estimată eficiența măsurilor active de stimulare a ocupării forței de muncă orientate pentru diminuarea numărului șomerilor aflați în evidență la agenția teritorială pentru ocuparea forței de muncă din mun. Chișinău. Obiectivul principal al studiului a fost determinarea eficienței serviciilor de ocupare a forței de muncă realizate de către Agenția Națională pentru Ocuparea Forței de Muncă (ANOFM) în baza indicatorilor de apreciere a ponderii beneficiarilor de serviciile respective, angajați în câmpul muncii, precum și cheltuielilor aferente pentru acordarea serviciilor de ocupare a unui beneficiar angajat. Concomitent a fost comparată dinamica acestor indicatori în perioada anilor 2014-2018. Estimarea eficienței serviciilor prestate a fost efectuată atât în termeni de cost, cât și în termeni de rezultat.

Concluzionând necesitatea îmbunătățirii situației pe piața muncii din mun. Chișinău, au fost elaborate propuneri de perfecționare a măsurilor active ținând cont de cerințele pieței muncii actuale.

Cuvinte-cheie: forța de muncă, șomajul, măsurile active de ocupare, eficiența măsurilor active.

The analysis of the main indicators characterizing the current situation of labour market was carried out in this article. In addition, the effectiveness of active labour-boosting measures aimed at reducing the number of unemployed people in the Territorial Employment Agency of Chisinau were assessed. The main objective of the study was to determine the efficiency of employment services provided by the National Employment Agency (NEA) based on indicators for assessing the share of beneficiaries of those services, employed in the labour field and related expenses for the provision of employment services of an employed beneficiary. Additionally, the dynamics of these indicators was compared during the years 2014-2018. The estimation of the efficiency of the provided services was carried out both in terms of cost and outcome.

Concluding the need to improve the situation in labour market of Chisinau, proposals for the improvement of active measures have been developed taking into account the requirements of the current labour market.

Key words: labour force, unemployment, active employment measures, efficiency of active measures.

Piața muncii în ansamblul ei cuprinde sistemul integral de relații cu referință la cererea și oferta forței de muncă la toate nivelele. Scopurile principale și social importante ale reglementării pieței muncii constituie reducerea maximă a nivelului șomajului, menținerea corelării optime a cererii și ofertei de forță de muncă.

Ocuparea forței de muncă reprezintă o problemă importantă atât din punct de vedere economic, cât și social. Dimensiunea economică este determinată de faptul că, cu cât nivelul de ocupare este mai înalt, cu atât este mai mare nivelul de dezvoltare economică a țării. Dimensiunea socială se caracterizează prin faptul că orice ocupare oferă persoanei apte de muncă un venit și, prin urmare, un nivel de trai mai înalt. Pornind de la aceste afirmații, de-a lungul timpului, ocuparea

© Valentina Cotelnic, vcotelnic@gmail.com

forței de muncă a constituit o problemă majoră atât pentru cercetători, cât și pentru persoane politice, abilitate să ia decizii adecvate și eficiente care să îmbunătățească acest indicator [3].

Procesul continuu de reducere a populației și îmbătrânirea demografică contribuie la diminuarea numărului populației active și îmbătrânirea forței de muncă, generând astfel o creștere a ratei de dependență a persoanelor vârstnice, dar și a raportului de dependență economică.

Analizând structura populației active pe grupe de vârste pe regiuni, se constată evidente tendințe de îmbătrânire a acesteia. Ponderea cea mai mare este deținută de persoane cu vârste de peste 45 de ani. În anul 2018, ratele de activitate și de ocupare pentru populația în vârstă aptă de muncă la nivel de țară au înregistrat o ușoară creștere, atingând valorile de 43,3% și respectiv 42,0% față de nivelul de 41,2% pentru rata de activitate și 39,6% pentru rata de ocupare în anul 2014.

Analiza șomajului este una dintre cele mai dificile și mai responsabile părți a analizei economice. Șomajul corelează strâns cu emigrarea forței de muncă peste hotare. Emigrarea servește ca un factor ce atenuază presiunile asupra pieței muncii și reduce în mod substanțial rata șomajului. În anul 2018 numărul șomerilor a scăzut cu 13,2 mii față de anul 2017, rata șomajului rămânând la un nivel de 3,0%, în mun. Chișinău acest indicator a fost în descreștere cu 1,2 p.p. comparativ cu anul 2014. Principala explicație de menținere a șomajului la cote relativ mici este că populația are posibilitatea emigrării. Doar în anul 2018 plecate peste hotare la lucru sau în căutarea unui loc de muncă au fost 130,0 mii persoane, ce constituie 20,8% din populația inactivă, ceea ce poate fi explicată prin lipsa locurilor de muncă și condițiile de muncă atractive și bine plătite atât în Republica Moldova, cât și în mun. Chișinău.

Distribuția populației economic active și ocupate din mun. Chișinău în funcție de sex, în anul 2018 se prezintă astfel: 55,1% bărbați și 41,0% femei pentru populația economic activă (față de 45,8% bărbați și 41,0% femei total pe țară) și 44,2% bărbați și 40,0% femei pentru populația ocupată (comparativ cu 49,6% bărbați și 50,3% femei în mediu pe Republica Moldova), pe piața muncii din mun. Chișinău o pondere mai mare le revine bărbaților, atât în populația activă, cât și în cea ocupată [2].

În mun. Chișinău, ratele de ocupare a femeilor și a bărbaților cu vârsta de 15-24 de ani reprezintă încă un aspect care trebuie menționat, acestea înregistrând în anul 2018 valori de 26,2% - femei fiind în creștere față de anul 2017 cu 3,2 p.p. și respectiv 30,7% - bărbați, înregistrând o creștere față de anul 2017 cu 6,3 p.p.

Ponderea persoanelor de vârsta a treia în capitalul uman din țară (lucrătorii din categoriile de vârsta de 65 de ani și peste), în ultimii ani, înregistrează creșteri în totalul populației ocupate, înregistrând în anul 2018 valori de 13,5%, fiind în creștere față de 2017 cu 0,5 p.p., pe când în mun. Chișinău în ultimii doi ani acest indice înregistrează valoarea de 7,2%, fiind în creștere față de anul 2014 cu 0,9 p.p.

Piața muncii este considerată drept cea mai socială și cea mai reglementată dintre piețe. Pentru realizarea eficientă a politicilor pe piața forței de muncă au fost adoptate o serie de acte normative în vederea perfecționării cadrului regulatoriu de promovare a politicilor active, în special în domeniul orientării, instruirii, integrării sau reintegrării profesionale, susținerii în problemele ce țin de carieră, antrenării șomerilor la lucrări publice etc.

Analiza situației curente a pieței forței de muncă din mun. Chișinău, prin evidențierea tendințelor dinamicii indicatorilor principali privind forța de muncă, este efectuată prin prisma posibilităților de integrare pe piața muncii a diferitor categorii de populație, având o gamă largă de locuri libere/vacante și nivelul de pregătire profesională a populației aflate în statut de șomer.

Conform datelor Agenției pentru ocuparea forței de muncă din mun. Chișinău, în anul 2018 numărul șomerilor oficial înregistrați a constituit 2919 persoane, micșorându-se cu 4111 șomeri, sau 29,0 la sută comparativ cu anul 2017, fiecare al doilea fiind disponibilizat de la unitățile economice. Din numărul total de șomeri, ponderea cea mai mare - 51,2% revine bărbaților, iar 48,8 la sută o constituie femeile.

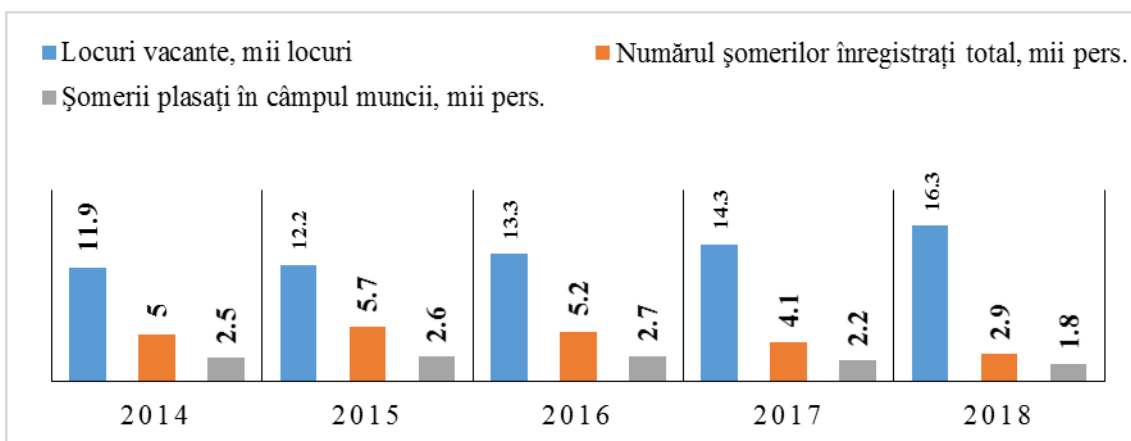

Figura 1. Dinamica locurilor vacante, șomerilor înregistrați și plasați în anii 2014-2018

Sursa: ANOFM, www.anofm.md

Din numărul total al șomerilor înregistrați, plasați în câmpul muncii au fost 60,5%, cu 7,4 % mai mult față de anul 2017. Circa 4,1% din șomerii înregistrați de la începutul anului au beneficiat de ajutor de șomaj, mărimea medie a căruia a fost în luna decembrie 2018 de 2342,79 lei, fiind în creștere cu 15,8 % față de anul precedent. La un loc liber de muncă, anunțat de către agenții economici, reveneau în medie 2,5 șomeri, față de 4,5 șomeri în anul 2017. În anul 2018 structura șomerilor după vârstă a fost neuniformă: 20,2% din numărul șomerilor sunt persoane tinere cu vârsta cuprinsă între 16 - 29 ani, iar 27,5% - persoane în vârstă de peste 50 de ani, pe când ponderea cea mai mare 52,2% - revine celor cu vârsta cuprinsă între 30-49 ani.

Distribuția în funcție de cel mai înalt nivel de educație arată că în perioada anilor 2014-2018 se evidențiază creșterea ponderii șomerilor plasați în câmpul muncii cu studii primare și gimnaziale de la 16,0% în anul 2014, la 24,5% în anul 2018, pe când cei cu studii liceale și medii de specialitate se menține la același nivel de cca 24,0%, fiind urmați de cei cu studii medii de specialitate și studii superioare, care înregistrează o ușoară descreștere de 3,0% față de anul 2014 [1].

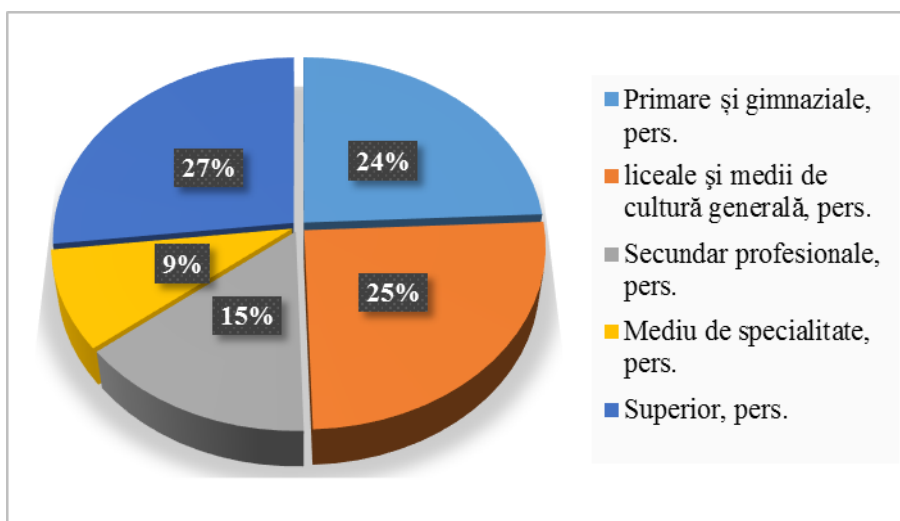

Figura 2. Structura șomerilor înregistrați conform nivelului de studii în anul 2018

Sursa: ANOFM, www.anofm.md

Analizând caracteristicile șomerilor după nivelul de educație, reiese că pe parcursul ultimilor ani se atestă o reducere a calității forței de muncă, ceea ce se demonstrează și prin faptul că persoanele fără calificare înregistrate reprezintă o pondere de cca 63% din numărul total al

șomerilor înregistrați și doar 37% le dețin șomerii calificați. În mun. Chișinău, posturile cu cea mai mare carență de personal calificat sunt cele de profesori, medici, asistenți medicali și sociali, inginer programator, urmate de cele de IT etc. Alte posturi care resimt o lipsă de personal calificat sunt cele de ingineri telecomunicații, specialist în instituțiile publice (270 unități) etc.. În anul 2018 au fost înregistrate 16,3 mii locuri libere de muncă, dintre care pentru persoanele cu nivel de instruire superior și mediu de specialitate constituind 40,1%, din numărul total de locuri vacante înregistrate (în domeniul sănătății – 149 (medici, asistenți medicali); inginer -55, specialist în activitatea financiară, economică sau comercială - 128 etc.).

Conform legislației în vigoare, măsurile active care vizează creșterea șanselor de ocupare a persoanelor aflate în căutarea unui loc de muncă includ serviciile de informare și consiliere profesională, de mediere a muncii, de calificare și recalificare. Programele de formare profesională asigură calificarea, recalificarea și perfecționarea șomerilor și a persoanelor aflate în căutarea unui loc de muncă, ținând cont de cererea pieței muncii și asigurându-le acestora creșterea și diversificarea competențelor profesionale pentru a se integra mai ușor pe piața muncii. Nivelul și calitatea ocupării forței de muncă depind, în mare măsură, de formarea ei profesională, care generează gradul de adaptabilitate și angajabilitate pe piața muncii, deoarece forța de muncă bine instruită și calificată poate fi competitivă pe piața muncii [4].

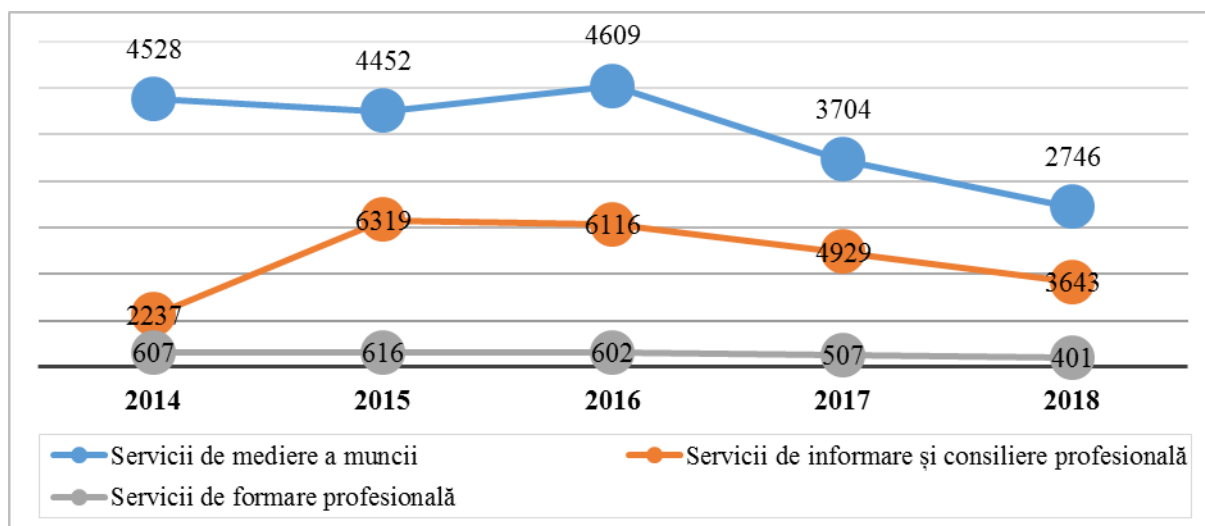

Figura 3. Structura serviciilor de mediere a muncii acordate șomerilor în anii 2014 - 2018

Sursa: ANOFM, www.anofm.md

Pe parcursul anilor 2014-2018, dezvoltarea sistemului de acordare a serviciilor de mediere a muncii, de formare profesională și de informare și consiliere profesională a fost neuniformă. Observăm că în anii 2014-2018 s-a redus semnificativ numărul beneficiarilor de servicii de mediere a muncii – cu 1782 persoane, respectiv cu 39%, pe când serviciile de informare și consiliere profesională a crescut vertiginos - de la 2237 persoane în 2014 la 6116 persoane în 2016, ca mai apoi eficiența acestor servicii să fie redusă semnificativ, în anul 2018 doar 3643 persoane au beneficiat de aceste servicii. O situație similară a fost înregistrată și la serviciile de formare profesională, unde numărul beneficiarilor a diminuat anul, în anul 2018 doar 401 persoane (607 în anul 2014) au beneficiat de servicii de formare profesională, înregistrând cel mai scăzut nivel de eficiență în perioada analizată. În același timp, numărul persoanelor beneficiare de pregătirea profesională, care au fost încadrate în câmpul muncii grație acestor servicii, a crescut cu 11,2% în anul 2018 față de anul 2017, atingând valoarea de 93,8% (Fig. 4.).

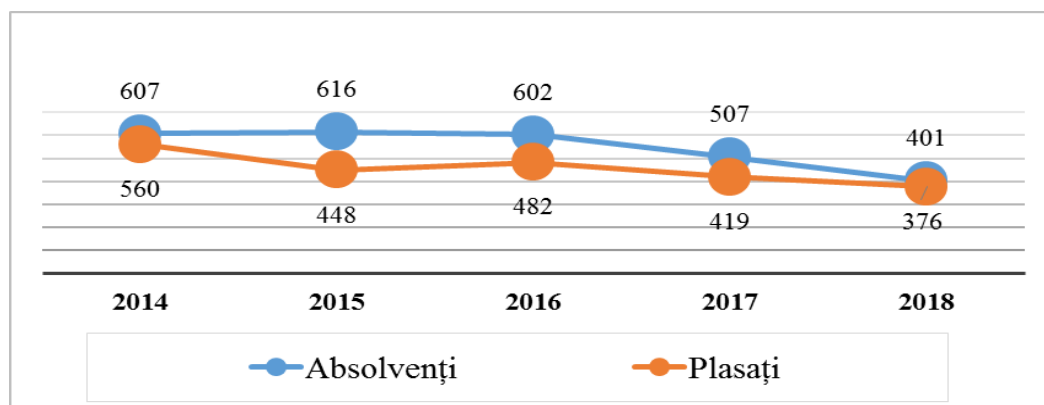

Figura 4. Structura șomerilor plasați în câmpul muncii după absolvirea cursurilor

Sursa: ANOFM, www.anofm.md

Cota înaltă de plasare în câmpul muncii a absolvenților cursurilor de pregătire profesională - de la 92,3 % în anul 2014 la 93,8% în anul 2018- indică o orientare profesională inițială corectă, fapt ce confirmă că persoana a ținut cont de tendințele pieței muncii și a ales profesia solicitată.

ANOFM, fiind instituția centrală a serviciului public de ocupare, care exercită atribuții în domeniul medierii muncii, în scopul corelării și apropierii cererii și ofertei de muncă, informării privind situația pe piața muncii, realizării și supravegherii executării măsurilor active de ocupare a forței de muncă, are ca obiectiv important și asigurarea eficienței activității sale, ceea ce ne permite de a aprecia raționalitatea utilizării resurselor financiare alocate măsurilor active, în special serviciului de mediere, de informare și consiliere, precum și de formare profesională [5].

La etapa actuală de dezvoltare, creșterea eficienței ocupării forței de muncă rămâne a fi una din principalele condiții de asigurare a creșterii economice din țară. Pentru a efectua analiza eficienței serviciilor de ocupare a forței de muncă, realizate de către ANOFM, au fost aplicați indicatorii de apreciere a ponderii beneficiarilor de serviciile respective, angajați în câmpul muncii, precum și cheltuielile aferente pentru acordarea serviciilor de ocupare a unui beneficiar angajat și a fost comparată dinamica acestora în anii 2014 - 2018. Prin urmare, estimarea eficienței serviciilor prestate a fost efectuată atât în termeni de cost, cât și în termeni de rezultat.

Rezultatele calculului indicatorilor de cost și eficiența măsurilor active de ocupare a forței de muncă întreprinse de către ANOFM, precum și evidențierea oportunităților de sporire a nivelului de ocupare sunt prezentate în *Tabelul 1*.

Tabelul 1. Eficiența serviciilor de ocupare a populației realizate de ANOFM, anii 2014-2018

Indicatori	2014	2015	2016	2017	2018
MEDIEREA MUNCII					
Numărul beneficiarilor de servicii de mediere	25045	25935	28054	26178	23245
Numărul persoanelor angajate în urma serviciilor de mediere	16366	16780	17654	16648	14702
Cheltuieli ce țin de medierea muncii (mii, lei)	283,3	277,3	257,8	285,3	255,7
<i>Eficiența serviciilor de mediere: procentul persoanelor plasate în câmpul muncii din numărul total al beneficiarilor, %</i>	65,3	64,7	62,9	63,6	63,2
<i>Cheltuieli pe 1 persoană angajată în urma serviciilor de mediere (lei / 1 pers.)</i>	17,31	16,53	14,60	17,14	17,39
INFORMARE ȘI CONSILIERE PROFESIONALĂ					
Numărul beneficiarilor de servicii de informare și consiliere profesională	26336	65392	70647	63022	52782
Numărul persoanelor angajate în urma măsurilor de informare și consiliere	6408	14674	15845	14690	12996

profesională					
Cheltuieli pentru informarea și consilierea profesională (mii, lei)	33,6	35,2	35,7	79,9	53,5
Eficiența serviciilor de informare și consiliere profesională: procentul persoanelor plasate în câmpul muncii din numărul total al beneficiarilor, %	24,3	22,4	22,4	23,3	24,6
Cheltuieli pe 1 persoană angajată în urma serviciilor de informare și consiliere profesională (lei / 1 pers.)	5,24	2,40	2,25	5,44	4,11
FORMARE PROFESIONALĂ					
Persoane care au absolvit cursurile de formare profesională de la începutul anului	2884	2979	2902	2628	2214
Numărul persoanelor angajate în urma formării profesionale	2492	1586	2598	2233	2012
Cheltuieli pentru formarea profesională (mii, lei)	9972,7	10575,6	9655,2	8763,7	5092,1
Eficiența serviciilor de formare profesională: procentul persoanelor plasate în câmpul muncii din numărul total al absolvenților, %	86,4	53,2	89,5	85,0	90,9
Cheltuieli pe 1 persoană angajată în urma serviciilor de formare profesională (lei / 1 pers.)	4001,89	6668,10	3716,40	3924,6	2530,7

Sursa: Calcule efectuate de autor în baza datelor prezentate de către ANOFM

Serviciile de mediere a muncii, în perioada analizată, înregistrează o reducere a cheltuielilor de la 283,3 mii lei în anul 2014, ajungând la 255,7 mii lei (cu 10%) în 2018 concomitent s-a micșorat și numărul persoanelor angajate grație medierii muncii – cu 10,2 p.p., fiind angajate în anul 2018 doar 14702 persoane față de 16366 persoane în anul 2014. Pe când cheltuielile de mediere pentru 1 persoană angajată rămân practic la același nivel, înregistrând în anul 2014 valoarea de 17,31 lei, respectiv în anul 2018 acest indice era de 17,39 lei, doar în anul 2016 a fost cu 17,8p.p. mai mic față de anul 2018.

Din *Tabelul 1*. observăm că formarea profesională presupune cele mai înalte cheltuieli (5092,1 mii lei în 2018), în pofida faptului că sunt înregistrate cele mai înalte cheltuieli, comparativ cu 2014 ele au diminuat cu 4880,6 mii lei, respectiv cu 49,1 %. Concomitent, esențial s-au diminuat și cheltuielile pentru 1 persoană angajată în urma formării profesionale - cu 1471,19 lei. În același timp, ponderea persoanelor plasate în câmpul muncii din totalul beneficiarilor de formare profesională s-a redus cu 19,3 p.p. Cu toate acestea, formarea profesională înregistrează în continuare cele mai înalte rezultate în angajarea în câmpul muncii a persoanelor ce au urmat un curs de pregătire profesională.

Evidențiem că metodica aprecierii eficienței în termeni de cost implementată până în prezent de ANOFM se efectuează prin raportarea cheltuielilor la un beneficiar al serviciilor de ocupare a forței de muncă (realizată doar pentru uz intern, nefiind reflectată în rapoartele de activitate oficiale).

Pentru relevarea mai justă a eficienței serviciilor de ocupare, este necesar de calculat cheltuielile pentru fiecare beneficiar angajat în câmpul muncii ca urmare a serviciilor de ocupare prestate, deoarece cheltuielile destinate beneficiarilor neangajați în câmpul muncii pot fi considerate irosite.

Așadar, formula utilizată la calculul eficienței serviciilor de ocupare a populației se exprimă în felul următor (în lei/pentru o persoană):

Cheltuielile 1 angajat în urma serviciilor de ocupare a populației (de mediere, de informare și consiliere profesională, de formare profesională) = Cheltuielile totale destinate serviciului respectiv / N beneficiari angajați în urma obținerii serviciului respectiv.

Determinarea nivelului eficienței serviciilor de ocupare a forței de muncă în plan teritorial a fost realizat prin cercetările desfășurate în baza datelor mun. Chișinău, mun. Bălți și ale raioanelor Soroca, (regiunea de Nord), Hâncești, Orhei (regiunea Centru), Cahul (regiunea de Sud). Rezultatele calculelor sunt prezentate în *Tabelele 2., 3. și 4.* Din *Tabelul 2.* observăm că eficiența serviciilor de mediere, în termeni de rezultat, este puțin mai înaltă în mun. Bălți, comparativ cu mun. Chișinău, iar în profil teritorial, în perioada anilor 2014-2018 a fost înregistrată o eficiență mai înaltă în raioanele Orhei și Soroca. Ponderile de plasare în câmpul muncii înregistrate peste 100% se datorează deficiențelor în sistemul de evidență – o parte a persoanelor angajate în urma serviciilor de informare și consiliere profesională a fost atribuite la beneficiari angajați în urma serviciilor de mediere. Eficiența în termeni de cost variază semnificativ. Cele mai mici costuri au fost înregistrate în anul 2016 în raionul Soroca – 6,26 lei pe un beneficiar angajat în câmpul muncii. De asemenea, observăm că pe parcursul anilor 2014-2018, în mun. Chișinău au fost înregistrate cele mai înalte costuri per beneficiar angajat în urma serviciilor de mediere.

Tabelul 2. Eficiența serviciilor privind medierea muncii

	Ponderea persoanelor plasate în câmpul muncii din numărul total al beneficiarilor, %					Cheltuieli pe 1 persoană angajată în urma serviciilor de mediere (lei / 1 pers.)				
	2014	2015	2016	2017	2018	2014	2015	2016	2017	2018
Nivel național	65	65	63	64	63	17,31	16,53	14,60	17,14	19,21
Mun. Chișinău	56	59	58	59	30	43,90	47,51	52,18	58,20	61,36
Mun. Bălți	61	61	67	57	36	23,18	9,17	8,48	9,55	10,27
pe raioane:										
Soroca	87	87	77	94	110	8,64	6,79	6,26	6,45	6,62
Cahul	125	78	44	62	71	9,09	17,21	6,49	10,80	18,63
Orhei	63	55	79	253	119	8,67	11,58	9,79	11,38	16,26
Hâncești	23	27	51	62	89	13,91	13,49	23,31	24,15	25,82

Sursa: Elaborat de autor în baza datelor ANOFM

Eficiența în termeni de rezultat a serviciilor de informare și consiliere profesională se prezintă cea mai înaltă în anul 2017-2018 în raionul Cahul (*Tabelul 3.*). În același timp, considerăm că valoarea de 45,0% ar putea fi depășită dacă evidența beneficiarilor de servicii ar fi corectă. Eficiența în termeni de cost a fost cea mai înaltă înregistrată în anul 2016 în mun. Chișinău – 0,91 lei per beneficiar angajat, iar în anii 2017-2018 în raioanele Orhei și Hâncești au fost înregistrate cele mai înalte costuri per beneficiar angajat în urma serviciilor de informare și consiliere profesională.

Tabelul 3. Eficiența serviciilor privind informarea și consilierea profesională

	Ponderea persoanelor plasate în câmpul muncii din numărul total al beneficiarilor, %					Cheltuieli pe 1 persoană angajată în urma serviciilor de informare și consiliere profesională (lei / 1 pers.)				
	2014	2015	2016	2017	2018	2014	2015	2016	2017	2018
Nivel național	24	22	22	23	25	5,24	2,40	2,25	5,43	5,18
Mun. Chișinău	34	36	40	39	30	1,02	0,97	0,91	1,64	1,82
Mun. Bălți	20	24	21	20	14	4,27	2,7	2,89	2,75	2,95
pe raioane:										
Soroca	31	23	20	22	24	1,87	1,54	1,60	2,15	2,42
Cahul	36	26	26	33	45	1,41	2,03	1,82	2,35	2,94
Orhei	30	21	32	41	43	1,37	2,09	1,96	2,89	3,28
Hâncești	16	17	18	18	22	2,99	3,14	3,02	3,45	3,36

Sursa: Elaborat de autor în baza datelor ANOFM

Analiza eficienței serviciilor privind formarea profesională a șomerilor ne arată că eficiența în termeni de rezultat cea mai înaltă a fost înregistrată în raioanele Orhei, Cahul și Hâncești. În același timp, este important de precizat că ponderile de peste 100% persoane angajate se datorează includerii aici și a șomerilor ce urmau un curs de instruire la sfârșitul anului precedent, dar au finalizat cursurile în perioada de raportare. Lider în eficiența serviciilor de formare profesională în anii analizați este raionul Orhei – 124,5% în 2015 și câte 100% în anii 2014 și 2018. Concomitent menționăm că, în anii 2017-2018 toți șomerii din AOFM Orhei și Hâncești au urmat un curs de formare profesională în mun. Chișinău, astfel, toate cheltuielile au fost suportate de mun. Chișinău.

Tabelul 4. Eficiența serviciilor privind formarea profesională

	Ponderea persoanelor plasate în câmpul muncii din numărul total al beneficiarilor, %					Cheltuieli pe 1 persoană angajată în urma serviciilor de formare profesională (lei / 1 pers.)				
	2014	2015	2016	2017	2018	2014	2015	2016	2017	2018
Nivel național	86	53	90	85	91	4002	6668	3716	3925	2531
Mun. Chișinău	106	81	93	83	94	5933	8434	6332	7085	8863
Mun. Bălți	80	82	96	81	80	5750	5527	6225	7940	8778
pe raioane:										
Soroca	56	49	122	100	79	2942	4909	1823	1574	1983
Cahul	75	66	75	91	86	8429	7014	4826	2571	3071
Orhei	100	73	125	60	100	2538	3833	1760	*0	*0
Hâncești	66	46	69	89	84	4306	8319	4310	*0	*0

*Aprecierea eficienței în termeni de cost este mai dificilă, deoarece nu în toate raioanele se organizează cursuri de formare profesională a șomerilor. Prin urmare, înregistrarea absolvenților cursurilor de formare profesională se efectuează conform raionului unde acesta se află la evidență, iar resursele financiare alocate pentru cursuri se transferă la AOFM teritorială unde se desfășoară cursurile respective. Astfel, raportarea cheltuielilor privind formarea profesională nu coincid, în aspect teritorial, cu repartitia resurselor conform bugetului planificat, prin urmare, aprecierea eficienței în termeni de cost este realizată cu abateri semnificative: spre exemplu, în cazul raioanelor Hâncești și Orhei, formarea profesională are loc în mun. Chișinău, astfel sumele raportate per absolvent sunt incluse în rapoartele mun. Chișinău, comparativ cu celelalte raioane.

Sursa: Elaborat de autor în baza datelor ANOFM

Cercetarea unor date mai cuprinzătoare privind evoluția profesională de mai departe a șomerilor care au absolvit cursurile de pregătire profesională, ar permite determinarea mai corectă a eficienței programelor de pregătire profesională și perfecționarea acestora pentru atingerea efectului maxim din resursele financiare alocate. Spre regret, în rapoartele ANOFM lipsesc datele privind distribuția șomerilor în funcție de durata perioadei dintre momentul absolvirii cursurilor și angajării

la lucru. De asemenea, lipsesc datele privind șomerii care au urmat cursuri de pregătire profesională de mai multe ori.

Concluzii. În baza analizei efectuate, concluzionăm că rata șomajului în mun. Chișinău în anul 2018 atingea valoarea de 4,8%, fiind cu 1,8p.p. mai înaltă față de nivelul șomajului înregistrat la nivel de țară. În baza analizei efectuate, observăm că în Chișinău nivelul șomajului continuă să se mențină la un nivel înalt, deși sunt înregistrate cele mai multe locuri libere de muncă. Programele de formare profesională nu asigură la nivelul cuvenit calificarea, recalificarea și perfecționarea șomerilor, ținând cont de cererea pieței muncii actuale.

În scopul îmbunătățirii situației pieței muncii și sporirii nivelului de ocupare mai deplină a populației se propune:

- ghidarea vocațională, consiliere, formarea continuă și orientarea profesională a populației apte de muncă;
- ridicarea calificării forței de muncă în concordanță cu abilitățile cerute pe piața muncii;
- asigurarea ocupării cât mai depline a populației și eliminarea oricăror forme de discriminare pe piața muncii;
- perfecționarea serviciilor de orientare în carieră pentru elevi și studenți prin aprecierea intereselor vocaționale și profesionale, precum și consilierea în alegerea ocupațiilor;
- aprecierea gradului de corespundere a locurilor de muncă cu distribuția forței de muncă.

Bibliografie

1. Agenția Națională pentru Ocuparea Forței de Muncă (ANOFM). www.anofm.md.
2. Biroul Național de Statistică al Republicii Moldova (BNS). www.statistica.md.
3. Bîrcă A. Sporirea ocărării forței de muncă prin flexicuritate. Materialele Conferinței Internaționale „Asigurarea viabilității economico-manageriale pentru dezvoltarea durabilă a economiei regionale în condițiile integrării în UE”. Bălți, 2018, p. 70-78.
4. Legea privind ocuparea forței de muncă și protecția socială a persoanelor aflate în căutarea unui loc de muncă: nr.102-XV din 13 martie 2003. Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2003, nr.70-72, art. 312.
5. Pantea L. Politici de ocupare a forței de muncă: trăsături și conținut. Materialele Conferinței Internaționale „Performanțe într-o economie competitivă”. Institutul Internațional de Management „IMI-NOVA”. Chișinău: Impressum, 2013, p. 179.

DINAMICA NUMĂRULUI ȘI STRUCTURII POPULAȚIEI DIN MUN. CHIȘINĂU ÎN PERIOADA INTERCENSITARĂ

Vitalie ȘTÎRBA[©], cercetător științific,
Centrul de Cercetări Demografice al INCE, Republica Moldova

DOI: <https://doi.org/10.36004/nier.cdr.2019.14-18>

JEL Classification: J110.

În contextul situației demografice din Republica Moldova, când se evidențiază reducerea numărului populației, accentuată prin creșterea gradului de îmbătrânire și depopularea unor localități, mun. Chișinău înregistrează o creștere ușoară a numărului de rezidenți, în același timp menținând o structură a populației relativ tânără. Creșterea numărului populației a derivat din mișcarea naturală pozitivă, dar și a sporului migrației interne. Ponderea considerabilă a populației de vârstă fertilă, în decursul perioadei analizate, a asigurat un număr anual de 6,4–8,0 mii nașteri, ceea ce depășește numărul anual de decese cu circa 0,5–1,8 mii. Recensămintele din 2004 și 2014 au evidențiat în mun. Chișinău prezența fenomenului migrației internaționale, în care locuitorii suburbiilor sunt implicați în mai mare măsură. În perioada anilor 2011–2016, sporul migrației interne din mun. Chișinău a asigurat o creștere a numărului populației cu circa 4,1–5,9 mii persoane, preponderent în grupele de vârstă 20–39 ani. Afluxul migranților interni are un rol de compensare a pierderilor în urma implicării locuitorilor mun. Chișinău în migrația internațională. Având în vedere situația curentă, evoluția situației demografice din mun. Chișinău va evidenția creșterea gradului de îmbătrânire a populației, dar și descreșterea sporului migrației interne.

Cuvinte-cheie: municipiul Chișinău, structura populației, dinamica populației, migrația internă, îmbătrânirea populației.

In the context of the demographic situation in the Republic of Moldova, when the reduction of the number of the population is emphasized, accentuated by population ageing and depopulation of some localities, Chisinau municipality registers a slight increase of the number of residents, at the same time maintaining a relatively young population structure. The increase in population is due to natural population growth, as well as a positive balance of internal migration. The considerable share of the young and reproductive active population, during the analysed period, ensured annually between 6.4 and 8.0 thousand births, which exceeds the annual number of deaths by about 0.5–1.8 thousand. The 2004 and 2014 population censuses revealed presence of phenomenon of international migration in Chisinau in which are involved rather residents of suburbs. Between 2011 and 2016, internal migration has increased the population of the Chisinau municipality by about 4.1-5.9 thousand people, mainly in the age groups 20-39 years. The phenomenon of internal migration has the effect of compensating for the loss of population of the Chisinau municipality due to involvement in international migration. Taking into account the current population structure, the further evolution of the demographic situation in Chisinau municipality will highlight the population aging, but also the reduction of the intensity of internal migration.

Key words: Chisinau municipality, population structure, population dynamics, internal migration, population aging.

Introducere

Pe parcursul ultimelor decenii, dinamica populației din Republica Moldova a cunoscut unele schimbări semnificative, în mare măsură fiind supuse transformărilor numărul, structura și distribuția teritorială a populației [1]. Aceasta este urmare a valurilor demografice, care influențează asupra numărului anual de nașteri și decese, dar și a fenomenului migrației internaționale, care s-a

© Știrba Vitalie, vitalie.stirba@gmail.com

intensificat începând cu mijlocul anilor '90. Tendințele demografice actuale evidențiază o descreștere numerică și îmbătrânirea continuă a populației, iar unele localități, în special rurale, se confruntă cu procesul de depopulare. În același timp, mun. Chișinău își menține numărul populației cu o structură relativ tânără, în mare parte datorită mișcării naturale a populației pozitive și a soldului de migranți interni și internaționali.

Municipiul Chișinău încadrează în componența sa circa $\frac{1}{4}$ din numărul total al populației Republicii Moldova, în timp, evidențiind o creștere ușoară, dar constantă, al numărului de rezidenți. Structura populației din mun. Chișinău avantajează un spor natural pozitiv, având în vedere predominarea numărului de nașteri asupra deceselor.

Statutul politico-administrativ și socioeconomic conferă mun. Chișinău un grad sporit de atracție, ceea ce facilitează mișcările migratorii interne. La rândul său, soldul pozitiv al migrației interne are un efect de compensare a pierderii numărului de locuitori implicați în migrația internațională.

Scopul acestui articol este analiza schimbărilor numărului și structurii populației din mun. Chișinău în perioada intercensitară, precum și a factorilor ce au influențat evoluția distribuției pe vârste și sexe a populației.

Date și metode

În contextul organizării administrativ-teritoriale, mun. Chișinău este alcătuit din 1 municipiu, 6 orașe și 12 comune, precum și localitățile din componența celor enumerate [7].

Datele utilizate cu privire la numărul și distribuția pe vârste a populației, mișcarea naturală și migrația internă / internațională au fost preluate din banca de date al Biroul Național de Statistică și din rezultatele Recensămintelor din 2004 și 2014 [3, 8, 9, 5].

Exercițiul de colectare a datelor statistice privind populația și evenimentele demografice de către BNS are o metodologie specifică, în dependență de furnizorul primar al datelor. Numărul populației stabile din anii calendaristici se referă la rezidenții mun. Chișinău (populația *de jure*), unde se ține cont de mișcarea naturală și sporul migrației interne, neinclusă fiind migrația internațională nedeclarată.

Recensăminte din 2004 și 2014 disting populația prezentă în momentul de referință (populația *de facto*). Neacoperirea mun. Chișinău la Recensământul populației din 2014 a fost complementată prin exercițiul de estimare a numărului populației, la baza căruia au fost sursele de date administrative.

Distribuția nașterilor în profil teritorial este efectuată ținându-se cont de viza de reședință a mamei. Cadrul legal, ce determină modalitatea de înregistrare a noi-născuților, poate deteriora calitatea indicatorului, având în vedere termenul de 90 de zile prevăzut pentru solicitarea primului act de stare civilă, dar și a numărului de persoane cu dublă cetățenie [2].

Decesele sunt atribuite unităților administrativ-teritoriale unde persoanele și-au avut ultima reședință.

Datele cu privire la mișcările migratorii interne sunt disponibile începând cu anul 2011 și se referă la momentul înregistrării acestora la Agenția Servicii Publice.

Rezultate și discuții

Începând cu mijlocul anilor '90 ai sec. XX, majoritatea unităților administrativ-teritoriale din Republica Moldova au cunoscut o descreștere constantă a numărului populației, care, în mare parte, se datora unui spor natural descrescător, dar și intensității migrației internaționale [1]. Municipiul Chișinău, prin prisma statutului său administrativ și socioeconomic, a reușit să fie unul dintre poliile de atracție a populației, în special tinere, ceea ce a influențat asupra menținerii, dar și creșterii numărului populației [11, 10]. Astfel, începând cu 2004, numărul populației stabile a mun. Chișinău a cunoscut o creștere de la 775,6 mii persoane în 2004 la 787,1 mii persoane în 2010, 805,9 mii persoane în 2014 și 827,7 mii persoane în 2018 (*Fig. 1.*).

Creșterea evidențiată a numărului de rezidenți a putut fi observată în toate localitățile din componența administrativă a municipiului, cel mai mare spor revenind orașului Chișinău. Dinamica populației din localitățile suburbane derivă din conexiunea strânsă dintre acestea și orașul Chișinău, dar și de accesul la un spectru larg de servicii publice și infrastructură, de care populația acestora poate beneficia. Orașele satelite, care au un efectiv al populației relativ mic (între 3,5–20 mii persoane), sunt bine integrate în aglomerația urbană și pot fi privite în calitate de sectoare complementare al orașului Chișinău (cu excepția orașului Vadul lui Vodă); ele înregistrestrează o creștere anuală constantă a numărului de rezidenți, însă având în vedere mărimea inițială a acestora, sporul nu este atât de însemnat din punct de vedere numeric.

Comunele atribuite mun. Chișinău au o importanță deosebită în distribuția teritorială a populației și întrunesc în componența sa circa 10% din numărul total de rezidenți. Pe parcursul perioadei analizate, numărul populației din localitățile rurale din cadrul mun. Chișinău a evidențiat o creștere de la 61,9 mii persoane în 2004 la 69,9 mii persoane în 2010, 74,2 mii persoane în 2014 și 77,2 mii persoane în 2018; respectiv, cu o creștere anuală a numărului populației de 1%. În contextul unei rețele multiple de comune din cadrul mun. Chișinău, dar și de suprafața pe care acestea se întind, creșterea evidențiată a numărului de rezidenți poate fi caracterizată ca fiind una lentă și nu accentuează intensificarea unui proces de suburbanizare.

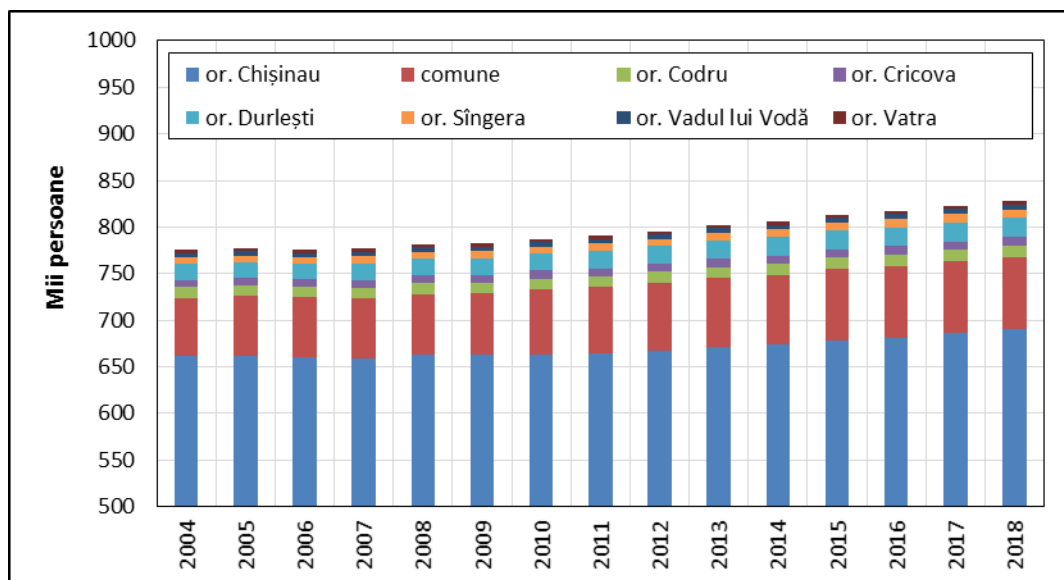

Figura 1. Numărul populației stabile (de jure) din mun. Chișinău la 1 ianuarie, 2004-2018

Sursa: Biroul Național de Statistică

Evoluția structurii pe vârste și sexe a populației mun. Chișinău din perioada intercensitară, în mare parte, este rezultatul mișcării valorilor demografice, ce derivă din mărimea numerică a grupelor de vârste. În același timp, numărul anual de nașteri, decese din anumite grupe de vârstă, dar și mișcările migratorii interne și internaționale au o influență directă asupra dinamicii distribuției numărului populației pe vârste și sexe.

Recensământul populației din 2004 a evidențiat o predominare numerică a grupelor de vârstă 15–29 și 35–54 ani, care sunt descendenții generațiilor născute între anii 1960–1970 și 1980–1990 (Fig. 2.). Cohortele menționate, în timp, au fost complementate cumulativ prin intermediul migrației interne, având în vedere gradul de atracție a mun. Chișinău. Întrucât gradul de implicare în migrație la femei și bărbați este diferit (în dependență de motivul schimbării locului de trai: educație, încadrarea în câmpul muncii etc.), în grupurile de vârstă 15–34 ani s-a evidențiat o

disbalanță numerică în favoarea femeilor. În grupurile de vârstă de peste 45 ani, disbalanța dintre numărul de bărbați și femei se accentuează printr-un grad diferit al intensității mortalității.

Fluctuațiile de îngustare și lărgire a bazei piramidei pe vârste și sexe au derivat din numărul de femei de vârstă reproductivă din anii consecutivi, ceea ce a influențat asupra diferențelor în numărul de copii din grupele de vârstă 0–15 ani. Predominarea numerică a cohortelor anilor '80 a avut o influență asupra numărului de nașteri în perioada intercensitară, ceea ce s-a reflectat asupra mărimii cumulative a grupurilor de vârstă 0–4 și 5–9 ani din 2014.

Intensitatea migrației internaționale din anumite vârste, schimbările din calendarul nașterilor, dar și reducerea lentă a mortalității în vârstele adulte, treptat, influențează asupra nivelării numerice a distribuției populației pe grupurile de vârstă.

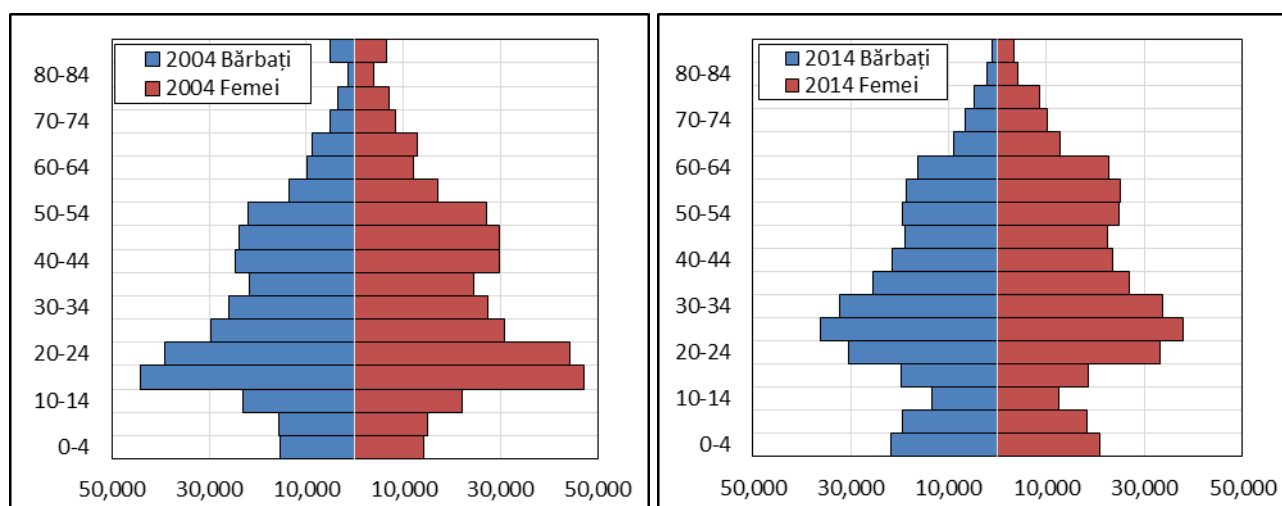

Figura 2. Distribuția populației pe vârste și sexe în mun. Chișinău la recensămintele populației din 2004 și 2014

Sursa: Rezultatele Recensămintelor populației din 2004 și 2014

Distribuția populației în profil teritorial, în dependență de grupurile de vârstă, poartă un caracter neuniform. La Recensământul din 2004 s-a evidențiat o predominare numerică a grupelor de vârstă 15–29 ani, care alcătuiau circa 25–30% din populația corespunzătoare la nivel de republică. În perioada Recensământului din 2014, cohortele numeroase și-au păstrat ponderea numerică, în același timp fiind evidențiată o creștere numerică a grupelor de vârstă din generațiile tinere (Fig. 3).

Atât în 2004 cât și în 2014, în mun. Chișinău se observă o predominare a numărului de femei începând cu vârsta de 15 ani, fapt ce accentuează influența migrației interne pentru populația tânără și în vârstă aptă de muncă, dar și o diferențiere a intensității mortalității în vârstele înaintate. Totodată, concentrarea unui stoc considerabil al populației de vârstă reproductivă în perioada intercensitară a facilitat sporul numărului de nașteri ce au crescut vădit ponderea grupei de vârstă 0–9 ani din mun. Chișinău, comparativ cu populația totală de vârstă corespunzătoare.

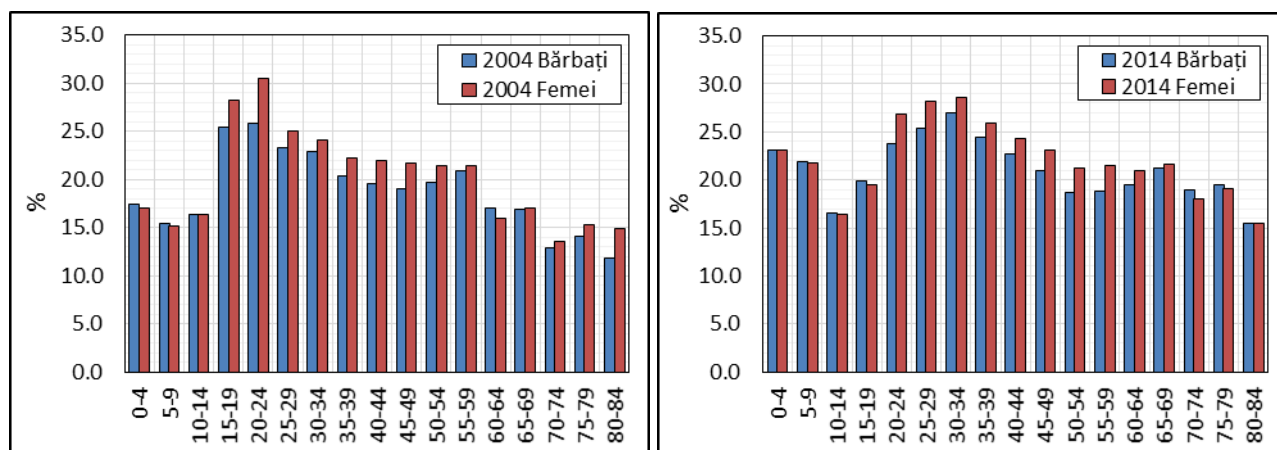

Figura 3. Pondere rezidenților din Chișinău pe grupe de vârstă din populația Republicii Moldova

Sursa: Calculat în baza rezultatelor Recensămintelor populației din 2004 și 2014

În contextul intensității sporite a migrației internaționale [12], mun. Chișinău pierde un număr considerabil de locuitori. La Recensămintele din 2004 și 2014, în afara hotarelor țării se aflau 27,4 mii persoane, și, respectiv, 22,2 mii persoane originare din mun. Chișinău, dintre care o proporție considerabilă constituind locuitorii suburbiilor (26% în 2004 și 40% în 2014). În contextul Republicii Moldova, putem concluziona că emigrația populației din mun. Chișinău are o intensitate mai redusă.

Populația tânără este în mai mare măsură expusă riscului de a se implica în migrația internațională, iar având în vedere structura tânără a populației din mun. Chișinău, aceste pierderi numerice al efectivului populației sunt semnificative. Emigrarea populației tinere de vârstă reproductivă afectează și numărul anual de nașteri.

O parte considerabilă a emigranților originari din mun. Chișinău sunt implicați în migrația de muncă, inclusiv cea circulară. Oportunitățile de înmatriculare în învățământul superior oferite de statele partenere contribuie la intensificarea migrației educaționale, fapt ce reduce drastic numărul de studenți din sistemul național de învățământ originari din mun. Chișinău, cât și din alte raioane. În acest context, mun. Chișinău pierde potențialii migranți interni, care sunt reorientați spre implicarea în migrația internațională.

Tabela 1. Rezidenții mun. Chișinău aflați în afara țării la Recensămintele populației din 2004 și 2014

	Chișinău	Sîngera	Durlești	Vadul lui Vodă	Vatra	Codru	Cricova	comune	Total
RPL 2004 (persoane)	20258	725	854	340	172	718	562	3755	27384
RPL 2014 (persoane)	13099	761	1138	273	265	992	797	4829	22154

Sursa: Rezultatele Recensămintelor populației din 2004 și 2014

Migrația internă are un rol important în contextul menținerii numărului și structurii tinere a populației din mun. Chișinău [10]. Sporul pozitiv al mișcărilor migratorii interne compensează pierderile populației din mun. Chișinău implicată în migrația internațională. Afluxul de migranți, în mare parte, este asigurat de condițiile mai avantajoase pe care le oferă mun. Chișinău, în special pe segmentele educației, piața muncii mai diversificată, servicii publice și infrastructură.

În perioada 2011–2016, creșterea anuală a numărului populației, ca urmare a mișcărilor migratorii interne, a constituit circa 4,1–5,9 mii persoane. Soldul migrației interne din mun. Chișinău accentuează, printre numărul de sosiți, un spor considerabil în grupele de vârstă 20–39 ani,

care își atribuie o pondere de peste 85% din total. Totodată, soldul migrației interne evidențiază o discrepanță numerică între sexe, înregistrând un spor la femei cu 50–85% mai mare comparativ cu bărbații, ceea ce poate fi explicat printr-un grad diferit de înmatricularea în sistemul de învățământ superior, dar și o predispoziție mai pronunțată în vederea schimbării localității de reședință.

Tabelul 2. Soldul migrației interne în mun. Chișinău, 2011–2016

	2011		2012		2013		2014		2015		2016	
	Bărbați	Femei	Bărbați	Femei	Bărbați	Femei	Bărbați	Femei	Bărbați	Femei	Bărbați	Femei
0-4	1	1	-2	-1	2	3	1	1	2	0	2	0
5-9	1	1	1	-1	0	1	6	-1	1	1	4	2
10-14	3	0	3	-1	0	0	0	2	0	0	2	2
15-19	-8	53	30	69	40	54	43	54	24	34	35	46
20-24	289	680	221	539	241	575	240	453	198	437	266	509
25-29	550	1025	607	1026	686	1032	597	990	488	903	621	1103
30-34	466	563	483	568	569	567	601	700	523	698	819	905
35-39	203	183	175	245	273	247	274	297	257	270	345	399
40-49	19	92	91	115	118	146	64	113	-8	84	213	171
50-54	10	67	1	79	22	70	-16	60	-45	36	17	50
55-59	-11	80	19	74	16	104	-3	87	-51	116	-1	137
60-64	20	70	10	77	9	73	-3	48	-3	59	14	75
65-69	-1	12	16	14	9	21	11	19	11	47	24	66
70-74	0	8	1	16	0	8	2	3	7	13	8	14
75-79	-5	10	4	11	-1	31	-6	4	7	2	-2	17
80-84	4	5	2	25	7	17	6	-10	6	13	7	6
85+	-1	22	1	11	4	8	0	11	3	4	-4	12
Total	1540	2872	1663	2866	1995	2957	1817	2831	1420	2717	2370	3514

Sursa: Calculat în baza datelor Biroului Național de Statistică

În perioada intercensitară, fluctuația numărului de nașteri și decese din mun. Chișinău a rezultat în urma mișcării valorilor demografice, iar distribuția favorabilă a numărului populației pe vârste, în decursul perioadei analizate, a asigurat un spor natural pozitiv. Dinamica numărului de nașteri a oscilat de la 7,5 mii în 2004 la circa 8,0 mii în 2010, după care înregistrând o tendință de descreștere la 6,4 mii către 2018. Numărul anual de decese din mun. Chișinău, pe durata perioadei analizate, a înregistrat unele fluctuații nesemnificative, înregistrând valori de 6,0–6,7 mii. Diferența dintre numărul de decese și nașteri a favorizat o creștere anuală a numărului populației între 0,1 mii și 1,8 mii persoane, cu o tendință de descreștere către anii recenți.

Structura populației relativ tânără reduce considerabil expunerea populației asupra riscului de deces, ceea ce se reflectă asupra numărului anual de decese; totodată, schimbările evidențiate în evoluția intensității mortalității a avut o influență nesemnificativă asupra creșterii numărului populației [6]. În același timp, populația tânără asigură un grad mai înalt de natalitate comparativ cu alte raioane (până la 25% din numărul total de nașteri), chiar dacă intensitatea fertilității în mun. Chișinău înregistrează printre cele mai joase valori în profil teritorial [4].

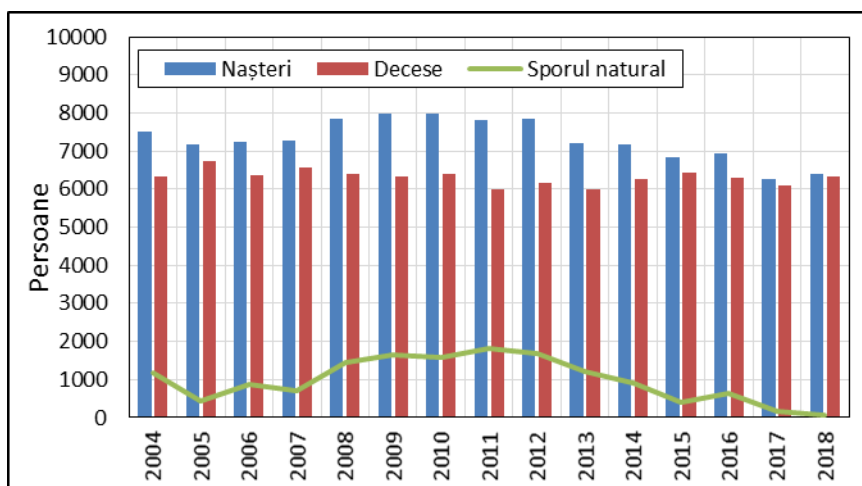

Figura 4. Evoluția mișcării naturale a populației în mun. Chișinău, anii 2004–2018

Sursa: Calculat în baza datelor Biroului Național de Statistică

Concluzii

Pe parcursul perioadei intercensitare, numărul populației din mun. Chișinău a evidențiat o creștere lentă, în mare parte aceasta se datorează migrației interne și sporului natural pozitiv. Schimbările demografice din mun. Chișinău urmează o tendință similară cu cea la nivel de republică, care remarcă o creștere a vârstei mediane – rezultat al valorilor demografice. Totodată, structura populației din mun. Chișinău este relativ tânără.

În perioada intercensitară, mișcarea naturală a populației din mun. Chișinău a asigurat un spor pozitiv cumulativ de circa 13 mii persoane. Această creștere fiind asigurată de un contingent numeric al populației de vârstă reproductivă, dar și a unui număr neînsemnat de persoane în vârstele avansate, care într-o măsură mai mare sunt supuse riscului de deces. Totodată, începând cu 2011, sporul natural înregistrează o tendință continuă de descreștere.

Comparativ cu situația privind intensitatea ascendentă a emigrației populației înregistrate la nivel de țară, rezidenții mun. Chișinău sunt într-o măsură mai mică implicați în migrația internațională. În același timp, recensămintele populației din 2004 și 2014 au evidențiat 27,3 mii și 22,1 mii persoane aflate în afara hotarelor; locuitorii suburbiilor având un mai mare grad de implicare. Descreșterea numărului populației tinere de vârstă fertilă, având în vedere implicarea ei în migrația internațională, reduce potențialul număr anual de nașteri din mun. Chișinău.

Statutul administrativ și socioeconomic al mun. Chișinău acționează ca un pol de atracție a populației tinere și în vârsta aptă de muncă; migranții interni sunt încurajați spre permutarea locului de trai în favoarea învățământului superior, locurilor de muncă, serviciilor publice și infrastructurii. În contextul mun. Chișinău, migrația internă are un rol compensator al intensității emigrației populației. Creșterea numărului populației evidențiat în perioada intercensitară se datorează, în mare parte, mișcărilor migratorii interne, în perioada anilor 2011–2014 asigurând un spor mediu anual de circa 4,5 mii persoane. Sporul pozitiv al migrației interne din mun. Chișinău este asigurat de grupurile de vârstă 20–39 ani (80–95% din sporul total). Grupurile de vârstă 0–19 ani și 40+ ani înregistrează un număr practic egal dintre sosiri și plecări, ambele înregistrând valori neînsemnate. În toți anii de referință, numărul de femei din alte raioane sosite în mun. Chișinău este cu 50–85% mai mare decât al bărbaților din aceleași cohorte de migranți. Având în vedere aspectele metodologice, viza provizorie de reședință nu atribuie persoana populației stabile.

Având în vedere un grad diferit de implicare în migrația internă dintre bărbați și femei, dar și intensitatea mortalității ce variază în dependență de vârstă și sex, distribuția populației pe vârste din mun. Chișinău are un caracter inegal în dependență de sex.

În context general, populația mun. Chișinău se află într-un proces de îmbătrânire, având în vedere structura actuală a populației ce evidențiază prezența unor valori demografice. În același

timp, în perspectivă, resursele de creștere a numărului populației din mun. Chișinău, pe seama migrației interne, sunt epuizate, ținând cont de mărimea cohortelor ce înregistrează o intensitate sporită a mișcărilor migratorii.

Bibliografie

1. Analiza situației populației în Republica Moldova. Coord. Gagauz O. Chișinău: UNFPA, CCD, 2016, 274 p.
2. Bargan N. Cu privire la evidența statistică a natalității. Creșterea economică în condițiile globalizării, Sesiunea științifică: ”Structura Demografică și Calitatea Potențialului Uman”: conferința internațională științifico-practică, 15–16 octombrie 2015. Ediția a X-a. Institutul Național de Cercetări Economice. Chișinău, 2015, p. 142–147.
3. Biroul Național de Statistică al Republicii Moldova (BNS). Banca de date. <http://www.statistica.md/pageview.php?l=en&idc=407>.
4. Grigoraș E. Monitorizarea fertilității în profil teritorial. Creșterea economică în condițiile globalizării, Sesiunea științifică: Structura Demografică și Calitatea Potențialului Uman: conferința internațională științifico-practică, 15–16 octombrie 2015. Ediția a X-a. Institutul Național de Cercetări Economice. Chișinău, 2015, p. 189–196.
5. Informație privind mișcările migratorii interne (tabelele mg–01, mg–02). Biroul Național de Statistică al Republicii Moldova.
6. Pahomii I. Aspecte teritoriale ale mortalității în Republica Moldova. Creșterea economică în condițiile globalizării, Sesiunea științifică: Structura Demografică și Calitatea Potențialului Uman: conferința internațională științifico-practică, 15–16 octombrie 2015. Ediția a X-a. Institutul Național de Cercetări Economice. Chișinău, 2015, p. 179–188.
7. Parlamentul Republicii Moldova. Lege privind organizarea administrativ-teritorială a Republicii Moldova: Nr. 764 din 27.12.2001. Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2002, Nr. 16, art. Nr: 53. <http://lex.justice.md/md/312874/>.
8. Rezultatele recensământului populației (2004). Biroul Național de Statistică al Republicii Moldova (BNS). <http://statistica.gov.md/pageview.php?l=en&idc=295&>.
9. Rezultatele recensământului populației (2014). Biroul Național de Statistică al Republicii Moldova (BNS). <http://recensamant.statistica.md/en>.
10. Știrba V. Impactul migrației interne asupra structurii demografice în raioanele Republicii Moldova. Creșterea economică în condițiile globalizării, Sesiunea științifică: Dinamica Populației și Calitatea Potențialului Uman: conferința internațională științifico-practică, 12–13 octombrie 2017. Ediția a XI-a. Institutul Național de Cercetări Economice. Chișinău, 2017, p. 142–147.
11. Știrba V. Migrația internă: direcții și dimensiuni. Creșterea economică în condițiile globalizării, Sesiunea științifică: Dinamica Populației și Calitatea Potențialului Uman: conferința internațională științifico-practică, 13–14 octombrie 2016. Ediția a XI-a. Institutul Național de Cercetări Economice. Chișinău, 2016, p. 60–66.
12. Табак Т. Эмиграция из Республики Молдова в постсоветский период. Демографическое развитие постсоветского пространства: сб. статей и аналитических материалов. Ред. М.Б. Денисенко, Р.В. Дмитриева, В.В. Елизаров. Москва: Экономический факультет МГУ имени М.В. Ломоносова, 2018, p. 275–296. <https://www.econ.msu.ru/sys/raw.php?o=44887&p=attachment>.

TRANSFERUL DE CAPITAL FINANCIAR AL MIGRANȚILOR REVENIȚI ÎN MEDIUL DE AFACERI

Irina PAHOMII[©], drd., cercet. șt., INCE, Republica Moldova,
Alexandru CEBAN[©], drd., cercet. șt., INCE, Republica Moldova,
Alina IANIOGLO[©], dr., cercet. șt. coord., INCE, Republica Moldova,
Tatiana TABAC[©], drd., cercet. șt., INCE, Republica Moldova

DOI: <https://doi.org/10.36004/nier.cdr.2019.14-19>

JEL Classification: J24, R23, E22, G32, L26.

În contextul situației socioeconomice naționale, succesul reintegrării migranților reîntorși prezintă un aspect important pentru stat. Scopul cercetării rezidă în analiza transferului de capital financiar al migranților în mediul de afaceri național. Studiul este bazat pe cercetarea calitativă realizată în cadrul proiectului tinerilor cercetători „Reintegrarea economică și socială a migranților reveniți în Republica Moldova”. Au fost realizate interviuri atât cu migranții reveniți, cât și cu experții din domeniu. Programul de bază focusat pe migranții reveniți este PARE 1+1. În anul 2017, 66.5% din afacerile susținute au fost demarate în agricultură, 19.6% în domeniul prestării serviciilor și 13.9% în industria prelucrătoare. Conform ultimelor date, totalul investițiilor în economie aduse de afacerile susținute au constituit 875 mil. MDL. Datele calitative demonstrează necesitatea informării complexe a migranților reveniți. Problema informării este condiționată de dispersia mare a informației existente. Succesul migranților reveniți în mediul de afaceri național este determinat de flexibilitatea acestora și capacitatea de a se readapta la condițiile naționale. Majoritatea migranților reveniți ocupă o poziție foarte independentă în procesul de reintegrare socioeconomică, apelând la serviciile de stat doar în caz de necesitate. Este necesară monitorizarea periodică a politicilor și măsurilor focusate pe reintegrarea economică a migranților reveniți și evaluarea raportului cost-eficiență al acestora. Valorificarea capitalului uman în aceste condiții devine un imperativ pentru un stat care își dorește să urmeze calea dezvoltării sustenabile.

Cuvinte-cheie: *reîntoarcerea migranților, reintegrare economică, programe de susținere financiară, antreprenoriat.*

In the context of the national socio-economic situation, the success of reintegration of returning migrants presents an important issue for the state. The aim of the study lies in analysis of migrants financial capital transfer to the national business environment. The study is based on the qualitative research carried out within the project of young researchers „Economic and social reintegration of migrants returning to the Republic of Moldova”. Interviews were conducted with both returning migrants and experts in the field. Main program focused on returning migrants is PARE 1+1. In 2017, 66.5% of supported businesses were started in agriculture, 19.6% in service provision and 13.9% in the manufacturing industry. According to the latest data, the total investments attracted in the economy amounted to 875 mil. MDL. Qualitative data indicate the need for complex information of returning migrants. The problem of information is conditioned by the great dispersion of existing information. The success of returning migrants in the national business environment is determined by their flexibility and ability to adapt to national conditions. Most of the returned migrants occupy a very independent position in the process of socio-economic reintegration, addressing to state services only in case of necessity. There is a need for regular

[©] Irina Pahomii, bragairina92@mail.ru

[©] Alexandru Ceban, ceban_alexander@yahoo.com

[©] Alina Ianioglo, alina.ianioglo@gmail.com

[©] Tatiana Tabac, tania.tabac@gmail.com

monitoring of policies and measures focused on the economic reintegration of returned migrants and the evaluation of their cost-effectiveness. The capitalization of human capital under these conditions becomes an imperative for a state that wants to follow the path of sustainable development.

Key words: *return of migrants, economic reintegration, financial support programme, entrepreneurship.*

Procesul de revenire a migranților este foarte slab monitorizat în Republica Moldova. Conform unor estimări indirecte efectuate de Biroul Național de Statistică, migranții reîntorși în 2012 reprezentau 2.6% din numărul total al populației [1]. Această cifră însă, este mult prea generală ca să permită formarea unei imagini despre procesul reîntoarcerii migranților în general și intensitatea acestuia în particular. Astfel, conform datelor Agenției Naționale de Ocupare a Forței de Muncă, în 2018 comparativ cu 2017 numărul migranților reîntorși care au apelat la serviciile Agenției a crescut de 3.5 ori [12].

În acest context, reîntegrarea socioeconomică a migranților reveniți devine o prioritate pentru stat. Reîntegrarea economică reprezintă una din cele mai importante etape în procesul de revenire a migranților. Succesul reîntegrării economice determină și rata de succes în procesul de reîntoarcere a migranților. Or, o situație economică mai stabilă reduce la zero riscul de re-emigrare, și invers, o situație economică incertă crește acest risc. Trebuie să menționăm că antrenarea migrantului în procesul de re-emigrare schimbă accentele de pe reîntoarcerea migranților în țara de origine pe stabilirea și adaptarea migranților în societățile-gazdă. În contextul situației socioeconomice naționale, succesul migrației de reîntoarcere prezintă un aspect foarte important pentru Republica Moldova. Din această cauză, cercetarea realizată s-a focusat pe analiza acestui subiect. Scopul cercetării rezidă în analiza transferului de capital financiar al migranților în mediul de afaceri național. A fost studiat sectorul antreprenorial, pentru că deține un potențial socioeconomic mai mare comparativ cu alte modalități de reîntegrare economică.

Este important să înțelegem că migranții reveniți reprezintă nu doar o resursă fizică, o potențială forță de muncă, ci au și capacitatea de a influența dezvoltarea țării de origine, asigurând un transfer de tehnologii și competențe. Din această perspectivă, lansarea în afaceri reprezintă un proiect de succes pentru dezvoltarea țărilor de origine. Or, migranții investesc atât capitalul financiar acumulat în străinătate, cât și competențele acumulate.

Din acest considerent, încurajarea antreprenoriatului în rândul migranților a devenit o măsură inclusă în politicile promovate de Guvernul Republicii Moldova în colaborare cu diverse organizații internaționale, asociații din diasporă și alți actori implicați. Astfel, prin intermediul programelor de promovare a reîntoarcerii, dar și de menținere a migranților reveniți, se acordă suport financiar, instruire și mentorat în perioada de debut celor care intenționează să inițieze propria afacere³⁵.

În Republica Moldova se disting două direcții principale care pot favoriza migranții să se încadreze mai ușor în mediul de afaceri, și anume: proiecte destinate direct lucrătorilor migranți care doresc să investească sau să-și înființeze propria afacere și proiecte care în mod tangențial pot influența favorabil migranții să demareze propriul business în Republica Moldova.

Unele dintre programele de reîntegrare ale migranților care se întorc în țară au fost elucidate de V. Moșneaga (2017) [2], care menționează că, pentru a asigura un proces de reîntegrare mai rapid și mai eficient, Republica Moldova și-a stabilit trei obiective: consolidarea cadrului legal; facilitarea revenirii lucrătorilor migranți și reîntegrarea lor socioeconomică; crearea unui sistem de referință cu privire la lucrătorii migranți care se întorc, capacitățile și nevoile lor de bază. O analiză mai amplă a politicilor de reîntegrare promovate de Republica Moldova, dar și a experienței altor țări a fost realizată de R. Rusu și A. Malai (2018) [5].

³⁵ Programele de finanțare a proiectelor de antreprenoriat propuse de migranți.

Una dintre problemele identificate de autoritățile guvernamentale este informarea redusă a migranților care se întorc despre programele și serviciile existente. În acest scop, în 2018 a fost publicat Ghidul pentru (re)integrarea cetățenilor Republicii Moldova reveniți din străinătate. Acesta conține informații despre oportunitățile de angajare, accesarea fondurilor de stat pentru demararea unei afaceri, servicii de instruire etc. (Nicoara, 2018) [3].

De asemenea, s-au depus eforturi pentru implementarea unui mecanism viabil de recunoaștere și validare a calificărilor dobândite de migranți în străinătate pentru a facilita integrarea pe piața muncii în Republica Moldova (Antonov și colab., 2012; Sințov și Cojocaru, 2013) [4, 6]. În general, se pare că modalitatea optimă de a încuraja migrații să se întoarcă acasă este combinarea dezvoltării economice sustenabile a țării cu un climat de afaceri favorabil și politici guvernamentale adaptate nevoilor migranților reveniți (Vremiș et al, 2014) [7].

Metodologia cercetării. Studiul este bazat pe cercetarea calitativă realizată în cadrul proiectului tinerilor cercetători „Reintegrarea economică și socială a migranților reveniți în Republica Moldova”. Cercetarea calitativă a fost realizată în baza ghidului de interviu semi-structurat. Eșantioanele au fost eterogene, pentru a produce efecte de polarizare și a culege diferențe valorice și de opinie. Fiecare discuție din cadrul interviurilor a fost înregistrată pe bandă audio și apoi transcrisă. Trebuie să menționăm că în cadrul cercetării au fost realizate interviuri sociologice aprofundate atât cu migrații reveniți cât și cu experții din domeniu. Ghidurile de interviu au fost racordate la specificul fiecărui grup. Astfel, au fost realizate 20 de interviuri cu migrații reveniți, în cadrul acestora fiind evidențiați atât antreprenori cât și migrații reveniți încadrați în câmpul muncii. De asemenea, 15 interviuri au fost realizate cu experții din domeniu.

Grupul-țintă din categoria migranților reîntorși este reprezentat de persoanele care s-au aflat peste hotare minimum 6 luni și au revenit în ultimele 36 luni în vârstă de 18+ ani.

Grupul-țintă pentru experți l-au constituit reprezentanți ai Ministerului Sănătății, Muncii și Protecției Sociale; Biroului Relații cu Diaspora; Biroului Migrație și Azil; ODIMM; ANOFM; reprezentanți ai mediului academic și reprezentanți ai APL.

Rezultate științifice. Pentru ca țara de origine să poată beneficia de plus-valoarea adăugată adusă de migrații reveniți, capitalul financiar și competențele migranților reveniți trebuie investite în domenii cu potențial de dezvoltare. Problema principală sesizată atât în cadrul cercetării actuale, cât și în cadrul altor cercetări este orientarea capitalului financiar acumulat peste hotarele țării spre consum.

„Banii cu care ei vin se cheltuie repede, de obicei pe lucruri mai mari, investiții într-o locuință, studiile copiilor, sănătate și așa mai departe, și foarte repede au nevoie de surse noi de venit ca să poată să trăiască aici” (EXP2).

Unul din cele mai importante aspecte este însăși intenția migranților de a investi în afaceri. Trebuie să menționăm că foarte puțini migranți au enunțat dorința de a investi, chiar dacă importanța investițiilor în afaceri este recunoscută de majoritatea intervievaților.

„Eu nu am dorit să investesc, fiindcă au fost bani făcuți la greu, și nu aș vrea ca să investesc într-un business care să nu meargă. Adică situația e de așa natură, căci eu cred că nu se merită ca să fie investiți aici, în Moldova” (IP10).

„Cumpără apartamente, ce vrea lumea, dar trebuie să cumpere ceva ca să facă banii aici pe loc, să investească ceva. Cu banii dacă îi ții în buzunar nu faci nimic (IP15).

Cu toate acestea, există o anumită categorie de migranți care au plecat exact cu scopul de a acumula anumite economii pe care să le investească în afaceri în țară.

„Sunt alții care într-adevăr au lucrat peste hotare, au avut și venituri destul de bune, dar s-au gândit că e bine să revină în țară și să deschidă o afacere” (EXP3).

Experiența antreprenorială este una foarte complexă, fiind legată de dorința de a investi a migrantului, existența spiritului antreprenorial sau a abilităților necesare, existența unor cunoștințe de bază în ceea ce privește lansarea și promovarea afacerilor, dar și existența și promovarea unor programe de suport financiar.

Principalul program care facilitează direct încadrarea migranților în mediul antreprenorial este „**Programul de atragere a remitențelor în economie „PARE 1+1”** [8], lansat în 2010, cu o durată inițială până în 2012 și prelungit pentru anul 2021. Programul PARE 1+1 are ca scop mobilizarea resurselor umane și financiare ale lucrătorilor migranți în dezvoltarea economică durabilă a Republicii Moldova.

Programul are în calitate de grup-țintă lucrătorii migranți și/sau rudele de gradul întâi ale acestora care doresc să investească în lansarea sau/și dezvoltarea unei afaceri proprii și care trebuie să corespundă unui șir de criterii, cum ar fi: deținerea cetățeniei Republicii Moldova, lucrător migrant din Republica Moldova sau rudă de gradul I – beneficiar de remitențe, intenția de a lansa o afacere proprie în Republica Moldova sau să dezvolte afacerea existentă, disponibilitatea unui capital propriu provenit din remitențe și confirmarea prezentării documentelor justificative de proveniență a mijloacelor financiare.

Deși programul cuprinde 4 componente, 3 axându-se pe acțiuni de informare, instruire și monitorizare, cea mai importantă componentă se referă la regula ”1+1”, fiecare leu investit din remitențe va fi suplinit cu un leu din cadrul Programului. Valoarea maximă a grantului nu trebuie să depășească 250 000 MDL. O atenție deosebită se acordă proiectelor în cadrul cărora este prevăzută crearea locurilor noi de muncă sau afacerilor care asigură dezvoltarea sectorului de producere a mărfurilor și serviciilor.

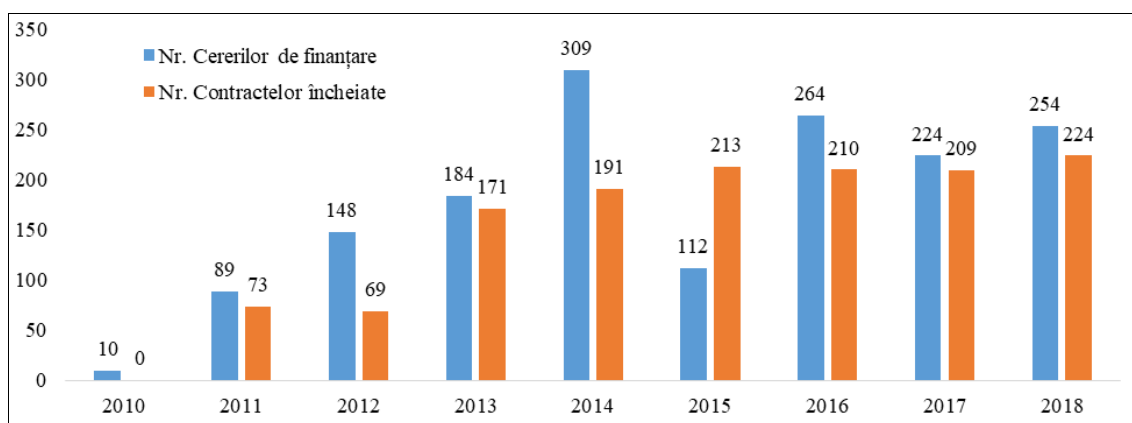

Figura 1. Dinamica cererilor și contractelor de finanțare nerambursabilă

Sursa: În baza datelor oficiale prezentate de ODIMM

În urma analizei dinamicii cererilor și a ofertelor de finanțare nerambursabilă, se observă o creștere tot mai avansată a vizibilității programului, atingându-și maximum în anul 2014, când numărul cererilor acceptate prin sumele solicitate a depășit bugetul prevăzut pentru anul respectiv (Fig. 1.). Cererile ce nu au fost sponsorizate au fost puse în regim de așteptare pentru anul următor, fapt demonstrat în anul 2015.

„Vreau să vă zic că din analizele care cel puțin eu le-am făcut, de fiecare dată se observă că cererea este mai mare decât oferta. Dar cel puțin în cadrul programului PARE1+1 funcționează principiul primul venit, primul deservit, în cazul în care noi suplinim bugetul pentru un an bugetar, deci mai înainte de luna decembrie, atunci dosarele sunt lăsate în așteptare pentru următorul an bugetar” (EXP3).

Pe parcursul perioadei 2010 - 2018 au fost înregistrate 1594 de cereri, dintre care au fost acceptate spre finanțare 1360, ceea ce prezintă o cotă impunătoare de 85,3% a ratei de accept.

Din totalul beneficiarilor cu care au fost încheiate contracte de finanțare nerambursabilă în anul 2018, 38% sunt start up-uri, iar 62% - întreprinderi în faza de dezvoltare. Din totalul întreprinderilor acceptate spre finanțare, 95 de afaceri (42%) sunt create de lucrătorii migranți care s-au întors de peste hotare, iar 129 întreprinderi (58%) sunt constituite de rudele de gradul I ale

migranților. De asemenea, 59 de afaceri (26%) din total sunt create/administrate de către femei, iar 99 de afaceri (41%) sunt create și administrate de către tineri.

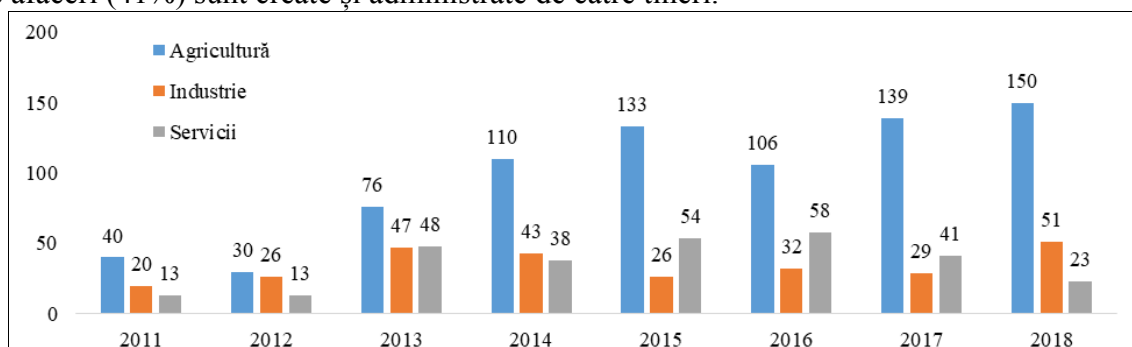

Figura 2. Evoluția numărului de întreprinderi pe domenii de activitate

Sursa: În baza datelor oficiale prezentate de ODIMM [9]

În anul 2018, din totalul beneficiarilor de finanțare nerambursabilă – 675% din afaceri sunt demarate în agricultură, 23% întreprinderi activează în domeniul prestării serviciilor și 10% - întreprinderi în industria prelucrătoare (Fig. 2.).

Conform ultimelor date, la moment, în cadrul programului au fost acceptate spre finanțare 1425 cereri, în urma cărora au fost alocate 287 mil. MDL, totalul investițiilor în economie constituind 875 mil. MDL, iar în țară au revenit 560 de migranți [9].

Pe lângă programele ce vizează direct migranții reîntorși, mai există o serie de posibilități indirecte de a facilita implicarea acestora în inițierea și lansarea afacerilor. Astfel, evidențiem programul-pilot „*Femei în afaceri*”, care a fost lansat în 2016, și este gestionat de către ODIMM [10]. Programul are drept scop încurajarea femeilor de a iniția sau extinde afacerea în Republica Moldova, în special în zonele rurale.

De asemenea, noi oportunități oferă și Agenția de Intervenție și Plăți în Agricultură (AIPA) prin intermediul subvențiilor în avans pentru tineri și femei, program inițiat în 2018, care la fel poate stimula tangențial revenirea migranților în localitate. Subvențiile sunt acordate doritorilor de a înființa primul lor start-up. O condiție obligatorie este ca afacerea să fie în domeniul agricol.

Datele statistice reprezintă doar o parte a imaginii generale a migranților în mediul de afaceri. Astfel, pentru a evidenția situația reală a acestora a fost realizată cercetarea calitativă cu privire la reintegrarea socioeconomică a migranților reveniți.

Datele cercetării calitative demonstrează că informarea prealabilă despre oportunitățile de suport financiar existente practic lipsește sau este la un nivel foarte superficial. De asemenea, migranții aleg să se documenteze la etapa inițială din surse neoficiale (familie, rude, prieteni), în pofida faptului că toate instituțiile promovează campanii de informare. Acest aspect poate fi explicat prin constatarea unei dispersii mari a informației existente și prin lipsa unei structurări coerente a acesteia.

„Da, am auzit ceva cu ideea că, fiind acolo, având banii care îi ai acolo, poți să aplici la un program PARE 1+1. Doar proiectul Pare 1+1, căci era mai popular printre prietenii mei. A fost o perioadă când tare reclamau” (IP10).

„Cunosc ei câte ceva, marea majoritate poate au auzit de PARE1+1, dar nu toți au auzit, nu toți știu unde să apeleze” (EXPI).

Lipsa unei informări prealabile este compensată de informarea despre oportunități deja în procesul de deschidere a afacerilor, fiind enunțată o aplicare în etapele ulterioare inițierii afacerilor. Și totuși situația la capitolul aplicare la programe este destul de ambiguă. O categorie de migranți apelează la asemenea proiecte din etapa inițială, altă categorie de migranți nu apelează, încercând să se descurce cu propriile forțe, menționând că în caz de necesitate ar dori să beneficieze de susținere. Acest fapt poate fi explicat prin informarea inconsistentă și eronată cu privire atât la beneficiile oferite de programe, cât și la modalitatea de aplicare la acestea.

„La început am decis să fac totul cu propriile forțe și doar într-o situație de necaz am decis să apelezi la cineva” (IP3).

Trebuie să menționăm că experții la fel au menționat că majoritatea afacerilor sunt orientate spre domeniul agricol. Acest fapt poate fi explicat prin specificul economic național, dar și prin faptul că acest domeniu este totuși mai aproape migranților din mediul rural care revin. Cu toate acestea, sunt nominalizate și alte domenii, mai puțin explorate, din sfera serviciilor.

„Statistica noastră pe parcursul a 8 ani de zile ne demonstrează că preponderent afacerile sunt în domeniul agriculturii.. Avem și activități în domeniul prestării serviciilor, servicii de tratament, servicii în domeniul medical, servicii în domeniul de agrement, servicii în domeniul educației, prestări de servicii de design, servicii de contabilitate, servicii în construcții, și avem o pondere mai mică sau sunt și întreprinderi din domeniul producerii - producere de biscuiți, producere de panificație, producere de paste, așa, un pic mai deosebit, avem un antreprenor care a beneficiat de finanțare nerambursabilă pentru producerea produselor de igienă: șervețele umede” (EXP3).

Un interes aparte îl prezintă antreprenoriatul inovator. Această experiență demonstrează atât faptul acumulării cunoștințelor noi peste hotare, cât și cel al transpunerii acestora în mediul de afaceri național. De cele mai dese, ori migranții reîntorși aduc acasă specii noi fie de plante, fie de animale, însă odată cu ele și tehnicile de îngrijire a acestora. Astfel, inovația concentrându-se în domeniul agricol.

„Frații mei se ocupă de creșterea unei specii noi de oi aduse din Austria. De asemenea, am adus de acolo și un soi de capre noi” (IP7).

„Avem și producători sau crescători de melci, este așa o afacere mai inedită. Acum, recent, cu creșterea de goji, care tot sunt niște produse mai rar întâlnite pe piața noastră, afine. Avem un beneficiar care a apelat anul trecut pentru tehnica agricolă, numai că el se ocupă cu cultivarea produselor care nu sunt specifice țării noastre. Ei cultivă sparanghel, deci este ceva nou” (EXP3).

Pe lângă inovațiile aduse în domeniul agricol există experiențe inovatoare și în sistemul de producere sau în industria alimentară.

„Un beneficiar care a preluat producerea biscuiților din Italia și are acum o producere destul de mare la noi pe piață” (EXP3).

Un alt aspect al experienței migranților reveniți care evidențiază dezvoltarea sectorului antreprenorial și succesul acestuia este extinderea afacerii peste hotarele țării. O situație mai puțin întâlnită este dezvoltarea afacerilor atât în țară, cât și peste hotarele țării.

„Sunt și de genul acesta, care au afacere atât peste hotare, cât și la noi în Republica Moldova. Spre exemplu, avem din domeniul prestării serviciilor în construcții, prestează servicii în construcție aici, dar totodată prestează servicii în construcție și în România” (EXP3).

Este important să menționăm că în cazul afacerilor lansate de migranții reîntorși, la fel ca în cazul localnicilor, este valabilă rata de supraviețuire a afacerilor. Or, nu toate afacerile sunt de succes, fiind evidențiate și eșecuri. Conform datelor BNS, în 2017, rata de supraviețuire a afacerilor aflate în proprietate privată deschise un an în urmă și care au activat pe parcursul anului constituia 42.7%, rata de supraviețuire fiind mai mică pentru întreprinderile active pe parcursul ultimilor doi ani – 37.7% [11]. Trebuie să menționăm că problemele în antreprenoriat apar la toate etapele de dezvoltare a acestuia.

La etapa inițială, problemele sunt un rezultat al informării insuficiente sau al lipsei unei strategii sau viziuni clare asupra la ceea ce se dorește. Astfel, în momentul în care migrantul revenit are o viziune foarte vagă asupra situației economice naționale, asupra oportunităților care sunt sau asupra piețelor de desfacere și nișelor libere existente în mediul de afaceri, iar toate acestea se multiplică cu un nivel superficial al cunoștințelor manageriale și financiare, afacerea lansată sau însăși lansarea afacerii este destul de problematică. Totodată, problemele apar și în etapa inițială de lansare a afacerilor, în momentul în care antreprenorul, migrantul revenit, necesită resurse financiare suplimentare. Or, pe piața financiară națională există prea puține oportunități pentru persoanele care își lansează afaceri non-agricole și necesită suport financiar sau credite pentru dezvoltarea afacerii. O altă problemă importantă sesizată în procesul dezvoltării afacerii este austeritatea mediului fiscal național. Astfel, antreprenorii intervievați au sesizat probleme de ordinul costurilor vamale prea înalte, ceea ce determină ulterior

rentabilitatea scăzută a afacerii, verificări excesive și oferte de creditare neatractive și nerentabile pentru afacerile mici.

„Necesitatea lor este de a cunoaște mai bine situația economică și de a vedea unde să investească. În momentul în care își deschid o afacere deja încep alt gen de probleme referitoare la funcționalitate. Republica Moldova nu facilitează în mare parte dezvoltarea afacerilor mai ales în prima etapă, când persoanele care încearcă să deschidă aceste afaceri au nevoie de suport, poate de o anumită consultanță, dar mai mult suportul s-ar caracteriza prin unele scutiri. La noi, persistă totuși corupția, controalele care vin din partea autorităților și la care ei nu întotdeauna pot să facă față. Ratele înalte de suport, cei care au acumulat o anumită sumă, aceasta fiind insuficientă, și doresc să facă un împrumut, apar deja dificultăți care țin de ce trebuie să pui în gaj și cum trebuie să pui, evaluările care se fac” (EXPI).

Este important să menționăm că fiecare segment de piață întrunește probleme specifice. Din această categorie, cel mai elocvent exemplu este evidențiat de antreprenorii care dezvoltă afaceri în industria ușoară. Or, lipsa materiei prime și costurile vamale destul de ridicate legate de importul acesteia prezintă o problemă majoră pentru dezvoltarea acestui domeniu. Astfel, afacerile mici devin mai puțin competitive pe piața națională comparativ cu cele mai mari sau cu afacerile legate de importul produsului finit.

„Țara noastră nu este producătoare de materie primă, de exemplu, chiar pentru noi, industria ușoară. Noi avem niște taxe bune, dacă import din Turcia, eu trebuie să mai plătesc încă 10 % la cele 20 % și plus proceduri vamale. Este foarte mult pentru mine ca producător, asta măridnd prețul la produsul finit” (IP12).

O altă problemă legată de sectorul de producere este lipsa utilajului modern în țară, deci acesta trebuie la fel important. Aceasta, de asemenea, implică cheltuieli majore determinate nu doar de prețul acestor utilaje, dar și de costurile vamale ce țin de importul acestora.

„Problema cu care se confruntă este faptul că este imposibil să găsești echipamente aici pentru a începe producția. Ei trebuie să comande aceste echipamente din străinătate, iar din străinătate este scump. De ce? Pentru că trebuie să-l transporti aici, apoi să-l instalezi, plus alte taxe vamale” (IP17).

Totuși, pe lângă toate problemele sesizate există și numeroase exemple de succes ale migranților reveniți. Or, problemele existente sunt rezolvate fie personal de migranții reveniți, fie prin apelare la anumite programe sau actori implicați, vizând probleme specifice.

Concluzii

Procesul de reintegrare, în special reintegrarea economică, este un proces cu implicația mai multor actori, dintre care rolul principal revine, pe de o parte, statului, iar pe de altă parte, însuși migrantului. Astfel, ambele părți implicate trebuie să-și asume anumite responsabilități. Totodată, activismul și autoresponsabilizarea migranților reveniți în procesul de reintegrare nu exclude nici necesitatea intervenției și părții oficiale. Instituțiile de stat, organele de resort, dar și alți actori implicați în procesul de reintegrare a migranților trebuie să faciliteze reintegrarea migranților reveniți.

Majoritatea problemelor enunțate de migranții reveniți sunt specifice și pentru populația generală. Acest fapt indică asupra unei complexități mai mari a problemelor. Astfel, este sesizată necesitatea creșterii socioeconomice generale care va da posibilitate schimbării și îmbunătățirii situației ulterioare la toate nivelele. Totodată este evidențiată necesitatea susținerii proiectelor de business deja inițiate, dar și acordarea unor facilități celor care abia doresc să se lanseze. Trebuie să menționăm și despre anumite succese dobândite pe această palieră, și anume programul PARE 1+1. Acesta reprezintă un program de succes atât în reintegrarea socială și economică a migranților, cât și pentru economia țării la general. Astfel, afacerile inițiate nu au efect doar de moment, ci pot fi sustenabile și pe viitor, în cazul unui management competent. În afara întreprinderilor nou inițiate, mai sunt create locuri noi de muncă și piețe noi de desfacere la nivel național, dar și pe plan extern prin intermediul produselor exportate. În acest context, trebuie să menționăm că este necesară promovarea unor măsuri specifice centrate și pe alte sectoare economice, nu doar pe agricultură. La fel un număr mare de afaceri vizează sectorul agricol

datorită facilităților mai numeroase acordate acestui sector, dar și diversității de instituții și actori implicați în susținerea acestui sector.

Succesul migranților reveniți în mediul de afaceri național este în mare parte determinat de flexibilitatea acestora și capacitatea de a se adapta sau readapta la condițiile naționale. Este important să precizăm că majoritatea migranților reveniți ocupă o poziție foarte independentă în procesul de reintegrare socioeconomică, preferând să apeleze la serviciile de stat doar în caz de necesitate.

Rezultatele științifice obținute evidențiază necesitatea monitorizării periodice a politicilor și măsurilor focusate pe reintegrarea economică a migranților reveniți, pentru a putea evalua eficiența acestora și raportul cost-eficiență.

Totodată este sesizată necesitatea unei informări complexe a migranților reveniți. Problema informării migranților nu ține de lipsa informației, dimpotrivă, migranții au menționat că este destulă informație, problema fiind condiționată de dispersia acesteia. Astfel, este necesară crearea unor surse unice și verificate în cadrul cărora informația ar fi foarte clar structurată.

O idee centrală ce necesită a fi evidențiată, dar și conștientizată, este valorificarea capitalului uman existent. În contextul fluxurilor migraționale, dar și a situației demografice actuale, aceasta devine un imperativ pentru un stat care își dorește să urmeze calea dezvoltării sustenabile.

Bibliografie

1. Biroul Național de Statistică al Republicii Moldova (BNS). Cercetarea privind Migrația Forței de Muncă. QIV. Raportul „Măsurarea migrației forței de muncă în Moldova”, OIM. Proiectul „Gestionarea eficientă a migrației de muncă și a calificărilor”, 2012.
2. Moșneaga V. Migrațiune și dezvoltare: aspecte politico-juridice. Organizația Internațională pentru Migrațiune, misiunea în Moldova. Chișinău: Tipografia „Foxtrot”, 2017, 118 p.
3. Nicoara R. Ghid pentru (re)integrarea cetățenilor Republicii Moldova reîntorși de peste hotare. Biroul pentru Relații cu Diaspora. Chișinău, 2018.
4. Antonov V., Ciurea C., Frunzaru V. Recunoașterea Învățării Anterioare (RPL) pentru Migranții Întorși în Moldova: Realități și Tendințe. Institutul pentru Dezvoltare și Inițiative Sociale (IDIS) ”Viitorul”, 2012.
5. Rusu R., Malai A. Policies for returning citizens: international experiences and national realities. Administrarea Publică, 2018, nr. 3, p. 81-90.
6. Sințov R. et al. Consolidarea legăturii dintre migrație și dezvoltare în Moldova. Raport elaborat pentru Banca Mondială în cadrul Rețelei de învățare a specialiștilor din domeniul migrației și remitențelor (MIRPAL). Centrul de Analiza și Investigații Sociologice, Politologice și Psihologice (CIVIS), Agenția Internațională pentru Informație din Țara de Origine (IASCI). Chișinău, 2010.
7. Vremiş M. et al. Reîntoarcerea lucrătorilor migranți și dezvoltarea socio-economică a Republicii Moldova. OIM Echipa de Suport Tehnic pentru Munca Decentă/Biroul pentru Țările din Europa Centrală și de Est. Budapesta: OIM, 2014.
8. Hotărârea Guvernului Republicii Moldova cu privire la Programul de atragere a remitențelor în economie „PARE 1+1” pentru anii 2010-2021: Nr. 972 din 18.10.2010. <http://lex.justice.md/index.php?action=view&view=doc&lang=1&id=336486>.
9. ODIMM. Raport anual privind implementarea programului de atragere a remitențelor în economie PARE 1+1 pentru anii 2010-2021. Chișinău, 2018.
10. Hotărârea Guvernului Republicii Moldova cu privire la aprobarea Programului-pilot „Femei în afaceri”: Nr. 1064 din 16.09.2016. <http://lex.justice.md/index.php?action=view&view=doc&lang=1&id=366750>.
11. Raport BNS. Demografia întreprinderilor în Republica Moldova în anul 2017. <http://statistica.gov.md/newsview.php?l=ro&idc=168&id=6179>.
12. Agenția Națională pentru Ocuparea Forței de Muncă (ANOFM). Raport de activitate pentru anul 2018. <http://anofm.md/page/rapoarte1>.

IMPACTUL MIGRAȚIEI ASUPRA DINAMICII POPULAȚIEI MUN. CHIȘINĂU

Tatiana TABAC[©], drd., cercetător științific,
Centrul de Cercetări Demografice al INCE, Republica Moldova

DOI: <https://doi.org/10.36004/nier.cdr.2019.14-20>

JEL Classification: J11, F22, R23, C53.

Municipiul Chișinău este cea mai dezvoltată regiune a țării, aici fiind concentrat cel mai semnificativ potențial uman și financiar. Dezvoltarea socioeconomică avansată comparativ cu alte localități menține sporul natural și migrațional pozitiv. Scopul cercetării a constat în determinarea impactului migrației asupra dinamicii populației în mun. Chișinău în perioada dintre Recensământul Populației 2004 și a Recensământului populației și al locuințelor desfășurat în 2014. Metoda principală aplicată în cercetare a fost the cohort component method, sau metoda componentei. Calculele realizate au permis identificarea profilurilor pe vârste și sexe ale populației închise și profilul populației migrante. Rezultatele obținute demonstrează contribuția negativă a migrației externe în dinamica populației municipiului, factorul principal de stabilizare a situației fiind sporul migrațional intern pozitiv. Cea mai importantă reducere a fost din contul populației tinere în vârstele de 28-31 de ani, precum și a populației în vârstele apte de muncă. Migrația netă în mun. Chișinău în perioada de referință este negativă și reprezintă minus 40 mii persoane, populația fiind în scădere cu 7,3%. Cercetarea a demonstrat că populația în municipiu crește grație populației de vârstă tânără încadrate în procesul de studiu. Cu toate acestea, menționăm că localitatea devine tot mai puțin atractivă pentru tinerii din Republica Moldova.

Cuvinte-cheie: impactul migrației, perioada intercensitară, depopulare, metoda componentei, mun. Chișinău.

Chisinau municipality is the most developed region of the country, concentrating the most significant human and financial potential. Due to the higher socio-economic development compared to other localities, in Chisinau is maintained natural and migratory growth. The purpose of the research was to determine the impact of migration on the population dynamics in Chisinau municipality during the period between the 2004 Population Census and the 2014 Population and Housing Census. The main method applied in the research was the cohort component method, or the component method. The estimations made it possible to identify the age and gender profiles of the closed population and the profile of the migrant population. The results show the negative contribution of the external migration in the dynamics of the population of the municipality, the main stabilizing factor of the situation being the positive internal migration. The most significant decrease was of the young population aged 28-31, as well as of the working-age population. The net migration to Chisinau municipality in the reference period is negative and represents minus 40 thousand people, the population decreasing by 7.3%. Research has shown that the population in the municipality grows thanks to the young students. However, the locality is becoming less attractive for young people from the Republic of Moldova.

Key words: impact of migration, intercensitar period, depopulation, cohort component method, Chisinau municipality.

Introducere

Municipiul Chișinău este cea mai dezvoltată regiune a țării din punct de vedere economic, social și cultural. Aici este concentrat cel mai semnificativ potențial uman și financiar de care

dispune țara, universitățile, corporațiile mari, toate instituțiile de conducere. Potrivit datelor Recensămintelor populației din anii 1989 și 2004, în mun. Chișinău locuiau 21% din toată populația țării, iar în anul 2014 – 17% (22% raportat la populația estimată). Datorită dezvoltării economice avansate comparativ cu alte regiuni, în fiecare an populația din alte localități se stabilește cu traiul în capitală. În acest sens, Recensământul din anul 2014 a arătat că din cele 469,4 mii persoane recensate, 245 mii locuiesc în Chișinău de la naștere și 210 mii nu de la naștere, ceea ce semnifică 45%.

Diferențieri semnificative există și în dezvoltarea demografică a mun. Chișinău comparativ cu alte localități. La momentul actual, municipiul ocupă cea mai bună poziție în ceea ce privește sporul natural și migrațional înregistrat conform statisticii curente a populației. Potrivit datelor BNS, în anul 2011 sporul natural a constituit 1,9‰, iar în anul 2014 – 0,9‰. Totodată, sporul migrațional intern estimat pentru anul 2014 a fost cel mai ridicat din republică – 6‰, după care a urmat mun. Bălți cu 3,7‰ [2, p.59]. Echilibrul demografic împreună cu dezvoltarea socioeconomică plasează mun. Chișinău pe cea mai superioară poziție față de alte raioane în ceea ce privește Indicele Integral Teritorial de Securitate Demografică (IITSD) [3, p.7].

Deși la prima vedere statisticile demonstrează o poziție demografică favorabilă pentru mun. Chișinău, acest studiu demonstrează existența unui risc efectiv de deteriorare a situației în ceea ce privește evoluția populației în viitor. Cu alte cuvinte, așa cum este demonstrat în continuare, localitatea se confruntă cu scăderea considerabilă a populației tinere, precum și a populației în vârstele apte de muncă.

Date și metode

Metoda principală utilizată în cercetare este *cohort component method*, numită și metoda componentei, (рус. метод передвижки возрастов или метод дожития), utilizată pe larg în modelarea matematică a numărului și compoziției populației. *Metoda componentei* a fost dezvoltată de cercetătorul american Pascal K. Whelpton [4, 5] în prima jumătate a sec. al XIX-lea și utilizată pe larg de către demografi în analiza prospectivă și retrospectivă a proceselor demografice [1, 6, 7, 8], precum și în realizarea prognozelor demografice. În cercetarea de față, această metodă permite observarea numărului migranților neînregistrați de statistica curentă, comparând schimbările care au avut loc în cohortele de populație. Principiul analizei este că populația care s-a aflat pe teritoriul mun. Chișinău în anul 2004 fie a rămas să locuiască pe acest teritoriu până în anul 2014, fie că a plecat să locuiască pe un alt teritoriu (din țară sau peste hotare), fie a decedat. Tot aici se mai adaugă și populația care s-a născut în perioada de referință.

Pentru analiză au fost utilizate datele statisticii curente privind numărul și distribuția pe sexe a născuților-vii în fiecare an în perioada 2004-2014 și numărul decedaților pe sexe și vârste în fiecare an din 2004 până în 2014. Alte date importante incluse în analiză au fost numărul populației pe fiecare vârstă și sexe la Recensămintele din 2004 și 2014. Toate datele și calculele se referă la mun. Chișinău.

Rezultate obținute

Potrivit statisticii curente, numărul populației în mun. Chișinău a crescut de la 721 mii persoane la 780 mii persoane în perioada 1989-2018. Totodată, recensămintele desfășurate arată descreșterea populației de la 771 mii persoane în anul 1989 la 712 mii persoane în anul 2004 și la 662 mii persoane în anul 2014 (*Fig. 1.*)³⁶. Diferențe majore dintre aceste două surse de date este explicată prin înregistrarea scăzută a fluxurilor de intrare și ieșire a populației pe acest teritoriu.

Problema majoră cu care se confruntă statistica curentă este neobligativitatea persoanei de a anunța oficial venirea și plecarea din localitate. Astfel, în statistică sunt incluse doar persoanele care dețin viza de reședință, indiferent de locul aflării persoanei la momentul observării.

³⁶ Datele privind populația estimată prezentate de BNS.

Întrebarea importantă în acest context este: "Care este numărul real al migranților în mun. Chișinău și cum acesta s-a modificat în perioada intercensitară?". Luând în considerație faptul că migrația spre mun. Chișinău este mai sporită decât spre alte localități, putem presupune că populația este sau cel puțin trebuie să fie în creștere datorită sporului migrațional intern pozitiv înregistrat [2, p. 59]. Cu toate acestea, creșterea continuă a fluxurilor migraționale internaționale are loc în toată țara, astfel efectivul populației e posibil să scadă și în mun. Chișinău. Această analiză a fost realizată cu scopul de a oferi răspuns la întrebarea privind contribuția migrației în dinamica populației mun. Chișinău.

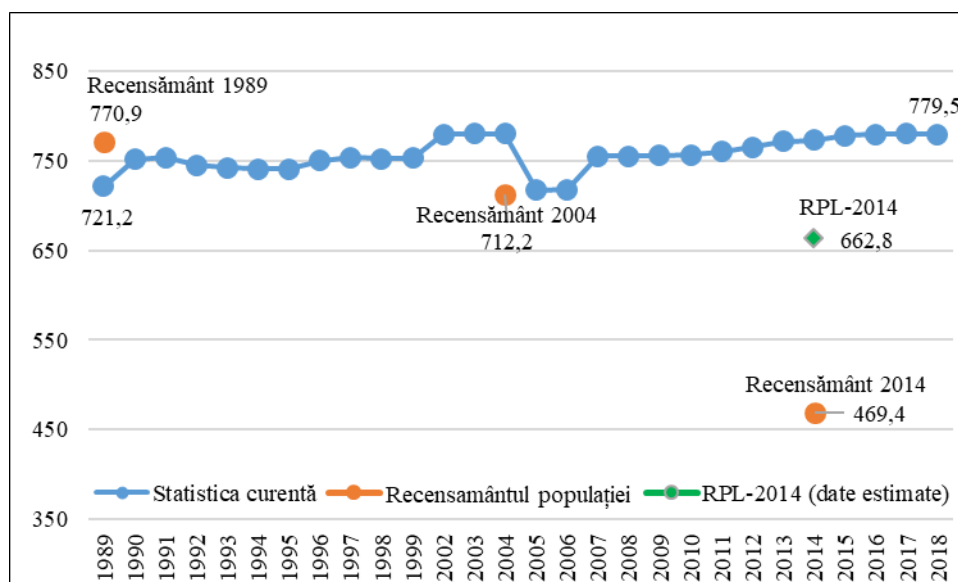

Figura 1. Dinamica numărului populației în mun. Chișinău în anii 1989-2018, mii persoane

Sursa: BNS

Datele statistice disponibile ne-au oferit posibilitatea să pornim analiza de la Recensământul populației desfășurat în 2004.

Calculul realizat în baza celor două surse de date (statistica curentă și statistica recensămintelor) au ca finalitate identificarea profilurilor pe vârste și sexe ale populației mun. Chișinău cu diferențierea pe populația închisă și populația migrantă. Populația închisă se referă la populația care locuiește în mun. Chișinău în perioada celor două recensăminte, ținând cont de toți cei născuți și decedați. Populația migrantă sunt persoanele care au venit sau au plecat în această perioadă de timp.

În Fig.2 este prezentată populația pe vârste și sexe la Recensământul din 2004 – populația inițială care a stat la baza calculului. În Fig. 3. este reprezentat profilul pe vârste și sexe al populației estimate în anul 2014 – ceea ce a fost numit populație închisă.

Rezultatele din Fig. 3. ne arată populația închisă estimată pentru anul 2014 în care observăm deplasarea în sus a populației tinere de vârstele 18-21 de ani la vârstele de 28-31 de ani. Tot aici constatăm populația numeroasă în vârsta aptă de muncă, dar și majorarea populației în vârsta de 60 ani și peste.

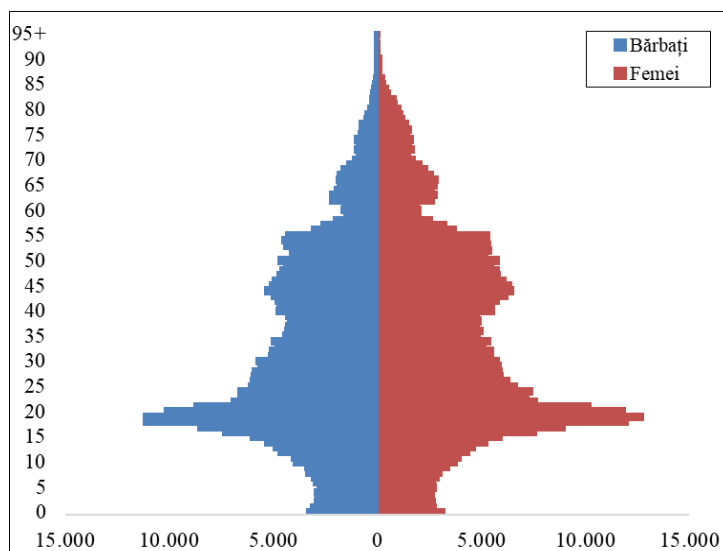

Figura 2. Piramida pe vârste și sexe a populației mun. Chișinău la RP-2004, mii persoane

Sursa: BNS

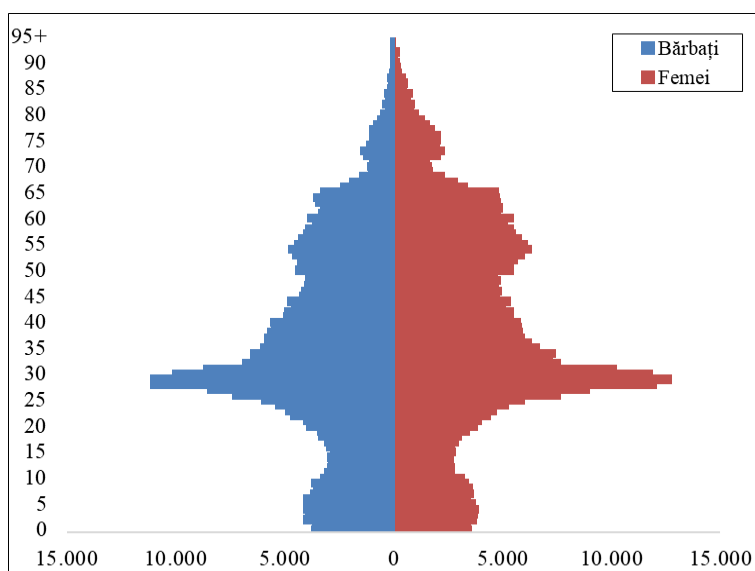

Figura 3. Piramida pe vârste și sexe a populației închise a mun. Chișinău în 2014, mii persoane

Sursa: estimările autorului în baza datelor BNS

Contribuția migrației la dinamica populației este redată în *Fig. 5*. Rezultatele obținute demonstrează descreșterea populației datorită migrației. Potrivit datelor RPL-2014, în perioada analizată a avut loc o scădere enormă a populației în vârstele tinere de 20-40 de ani și o descreștere ușoară a populației în vârstele apte de muncă.

Figura 5. prezintă concomitent două tipuri de populație: populația închisă pentru anul 2014 estimată conform *metodei componentei* și datele RPL-2014, fiecare în funcție de sexe și vârstă. Soldul migrației reprezintă diferența dintre aceste două tipuri de date. Rezultatele cercetării au scos în evidență în primul rând reducerea din contul migrației a populației tinere în vârstele de 28-31 de ani, precum și a populației în vârstele apte de muncă. Totodată, a fost constatată creșterea populației în vârstele de 18-24 de ani datorită soldului migrațional pozitiv.

Potrivit estimărilor efectuate, migrația netă în mun. Chișinău în perioada de referință este negativă și reprezintă minus 40 mii persoane, populația fiind în scădere cu -7,3%.

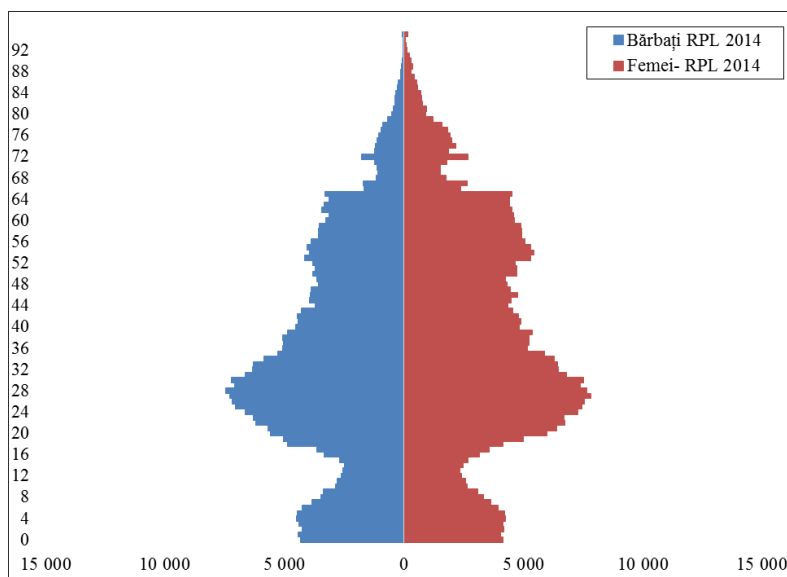

Figura 4. Piramida pe vârste și sexe a populației mun. Chișinău la RPL-2014, mii persoane

Sursa: BNS

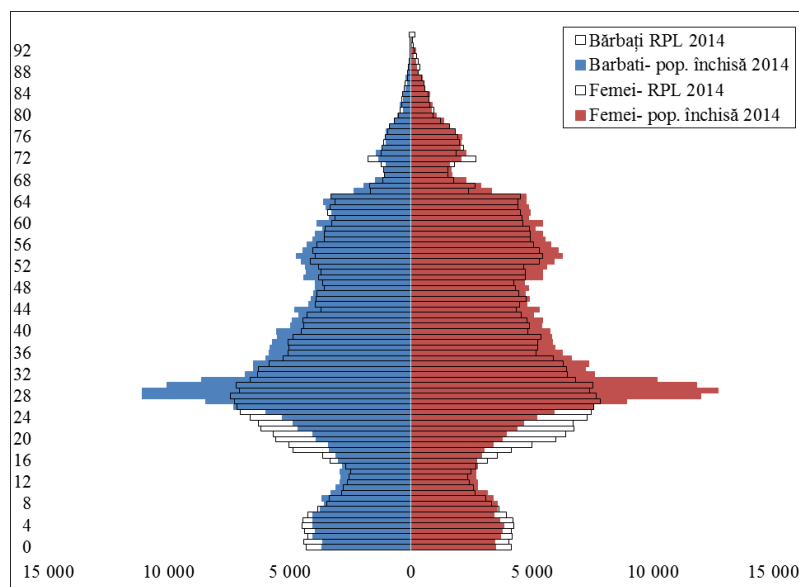

Figura 5. Piramida pe vârste și sexe a populației închise cu estimarea migrației, mun. Chișinău, 2014, mii persoane

Sursa: estimările autorului în baza datelor BNS

Figurile 6. și 7. demonstrează soldul migrației estimat în anul 2014 în funcție de fiecare vârstă și sexe. Rezultatele obținute arată soldul migrației pozitiv în vârstele copilăriei de 0-7 ani și la vârstele de 16-25 de ani – vârstele specifice perioadei în care persoanele tinere sunt încadrate în procesul de studiu (Fig. 6.). O situație asemănătoare este observată atât la femei, cât și la bărbați (Fig. 7.). În celelalte grupe de vârstă soldul migrației este negativ. Cea mai mare pierdere a fost în vârstele de 28-31 de ani, populația a scăzut cu 30 mii persoane. Cea mai accentuată descreștere a fost înregistrată în rândul femeilor de această vârstă (Fig. 7.).

Rezultatele cercetării mai arată că populația în vârstele reproductive de 25-49 de ani s-a redus cu 51 mii persoane, dintre care 56% sunt femei. În același timp, populația în vârstele apte de muncă de 22-59 de ani s-a micșorat cu 52 mii persoane, însă datorită sporului migrațional pozitiv înalt la vârstele de 22-25 de ani scăderea a fost mai lentă.

Trebuie să menționăm, că migrația negativă înregistrată în mun. Chișinău în perioada de analiză în cea mai mare măsură se datorează migrației populației peste hotare țării, și mai puțin migrației interne, or puține regiuni din republică înregistrează un spor migrațional intern pozitiv.

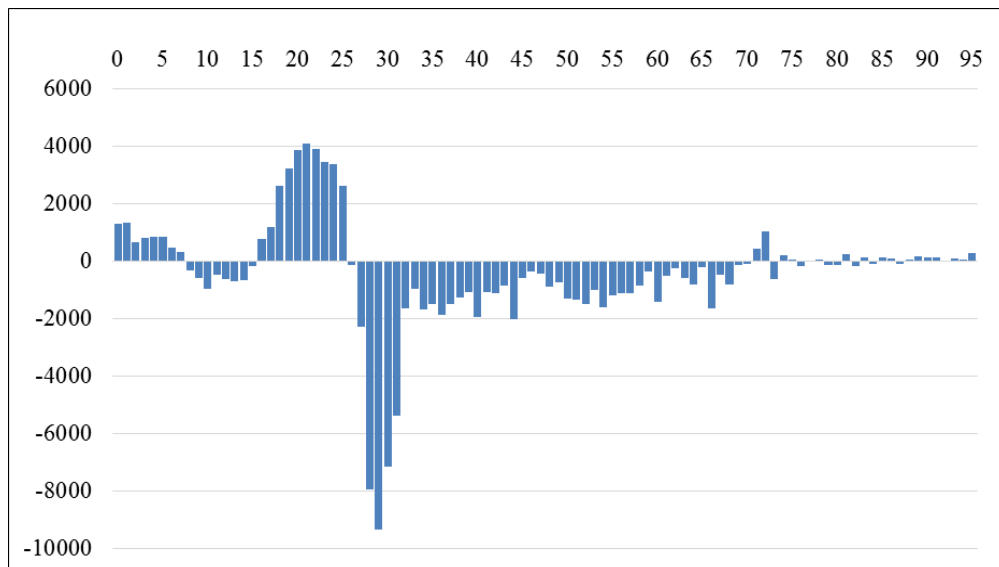

Figura 6. Soldul migrației în mun. Chișinău în perioada intercensitară, mii persoane

Sursa: estimările autorului în baza datelor BNS

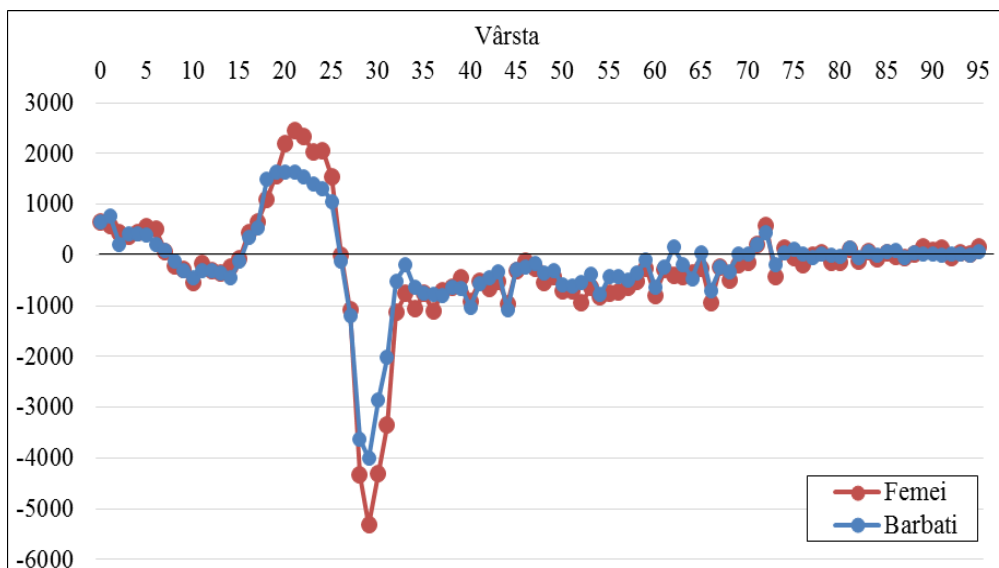

Figura 7. Soldul migrației pe sexe în mun. Chișinău în perioada intercensitară, mii persoane

Sursa: estimările autorului în baza datelor BNS

Concluzii

Până nu demult, populația mun. Chișinău a fost în creștere permanentă datorită sporului natural și migrațional intern pozitiv. Începând cu mileniul al doilea, populația municipiului a început să scadă, Recensământul anului 2004 pentru prima dată a înregistrat tendința de descreștere a populației în capitală. Ținând cont de fluxurile masive de emigranți din toată țară, factorul principal al acestei scăderi este considerat migrația externă a populației.

În acest context, observăm că mun. Chișinău se află între două fluxuri importante de migranți: fluxurile de migranți interni și migranți externi. Spre deosebire de multe alte regiuni din

republică, în mun. Chișinău există sporul migrațional intern pozitiv, ce stabilizează evoluția și dinamica populației. Dacă n-ar exista fluxuri sporite spre Chișinău, atunci, din cauza migrației externe, localitatea s-ar fi confruntat cu binecunoscutele probleme de depopulare, scădere semnificativă a populației apte de muncă, îmbătrânire demografică etc.

Rezultatele cercetării au demonstrat că populația crește în special grație populației de vârstele tinere, a persoanelor încadrate activ în procesul de studiu. Cu toate că RP în anul 2004 a înregistrat o proporție imensă a populației de vârstă universitară, totuși pe piramida RPL din 2014 este observată absența acestor persoane, ceea ce semnifică că deja și capitala este puțin atractiv pentru tinerii din Republica Moldova.

Este greu de afirmat care va fi evoluția populației în mun. Chișinău în următorii ani. Pornind de la tendințele recente, precum și de la prognoza privind situația demografică viitoare în țară, considerăm că reducerea populației va fi un proces continuu în localitate. Degradarea structurii pe vârste și sexe determinată de scăderea populației tinere și apte de muncă din țară pe fundalul reducerii fertilității și creșterii intensității migrației, precum și aprofundarea procesului de îmbătrânire demografică vor avea un impact nefavorabil asupra dezvoltării socioeconomice și demografice a mun. Chișinău.

Bibliografie

1. Bogue D. Techniques of Estimating Net Migration. Community and Family Study Center: 1982.
2. Gagauz O. (coord.) et al. Population Situation Analysis in Republic of Moldova. UNFPA, CCD/INCE: 2016, 174 p.
3. Gagauz O., Pahomii I. Securitatea Demografică din perspectiva situației în unitățile administrativ-teritoriale. Creșterea Economică în Condițiile Globalizării, Sesiunea științifică: Dinamica populației și calitatea potențialului uman: conferința internațională științifico-practică, 12-13 octombrie 2017. Ediția a 12-a. Chișinău: INCE, 2017, p. 6-16.
4. Whelpton P.K. Population of the United States, 1925 to 1975. The American Journal of Sociology, 1928, 34(2), p. 253-270.
5. Whelpton P.K. An empirical method of calculating future population. In: Journal of the American Statistical Association, 31, 1936, p. 457-473.
6. Wunsch G.J., Termote M. Introduction to demographic analysis: principles and methods. Plemun Press: 1978.
7. Китова К. Роль миграции в изменение населения Москвы и Московской области: опыт оценки на основе материалов переписи 1989, 2002 и 2010 года. ДемоскопWeekly, 2012, № 519-520.
8. Назаров А.А., Носова М.Г. Метод передвижки возрастных групп в демографии и его приложения. Вестник Томского государственного университета, 2009, 3(8), p. 67-74.

ATTITUDINI ALE TINERILOR DIN MUN. CHIȘINĂU FAȚĂ DE TRAIUL ÎN UNIUNE CONSENSUALĂ

Liliana CUȘNIR[©], cercetător științific,
Centrul de Cercetări Demografice al INCE, Republica Moldova

DOI: <https://doi.org/10.36004/nier.cdr.2019.14-21>

JEL Classification: J10, J12, J13.

Actualitatea articolului constă în analiza tendințelor recente de conviețuire în cuplu a tinerilor din Republica Moldova, inclusiv în comparație cu țările din UE, consecințele acestora și provocările viitoare în promovarea valorilor familiale. Scopul a fost în descrierea atitudinii tinerilor din mun. Chișinău față de traiul în uniuni consensuale în baza studiului sociologic "Atitudinile tinerilor față de căsătorie". Se prezintă analiza secundară a datelor studiului sociologic inclusiv și analiza datelor statistice oficiale în baza ultimului Recensământ al Populației și Localităților din 2014. Rezultatele relevă că, deși căsătoria este preferată de către tineri și se recunoaște că astfel sunt protejați legal, totuși tinerii au o atitudine pozitivă față de traiul în uniune consensuală, motivând prin faptul că aceasta este o formă ce precedă căsătoria.

Cuvinte-cheie: tineri, uniune consensuală, familie, căsătorie, Republica Moldova, țări europene.

The actuality of this article consists in analysis of recent cohabitation trends of youth in the Republic of Moldova and compared to EU countries, their consequences and future challenges in promoting family values. The purpose was to describe the attitude of young people from Chisinau towards living in consensual unions based on sociological survey "Attitudes of young people towards marriage". The secondary analysis of survey data and analysis of official statistics based on the last Census of Population and Localities (2014) was done. Results show that even if young people choose marriage and admit that in this way they are legally protected, youth still have a positive attitude towards living in consensual union, motivating by the fact that this is a form that precedes marriage.

Key words: young people, consensual union, family, marriage, Republic of Moldova, European countries.

Fenomenul uniunii consensuale a început să câștige tot mai mult teren în comparație cu căsătoria, astfel încât Curtea Europeană a Drepturilor Omului (CEDO), în anul 2016, a sugerat necesitatea înregistrării uniunilor consensuale ca tip de aranjament marital neconvențional în țările din UE. Majoritatea statelor europene au legiferat traiul în parteneriat din motive diverse, însă la bază a servit Convenția pentru apărarea Drepturilor Omului și a Libertăților Fundamentale.

În prezent există două modele legislative în țările vest-europene. Unul, întâlnit în Belgia și Franța, numit „coabitarea legală” și respectiv „pactul civil de solidaritate” (pacs) desemnat prin expresia „contract înregistrat”, și cel de-al doilea, întâlnit în Țările Scandinave, în Olanda și Germania, desemnat prin expresia „parteneriat înregistrat”. Proiectele legislative (scrise în engleză) utilizează noțiunea „parteneriat civil” (civil partnership), care presupune o instituție ce oferă drepturi și stabilește obligații pentru cupluri, indiferent de modelul de conviețuire, cupluri formate din persoane de sex diferit sau despre cupluri formate din persoane de același sex, care nu doresc sau nu pot să se căsătorească [8]. De exemplu, în Danemarca, Suedia, Finlanda și Germania înregistrarea unui astfel de parteneriat nu este posibilă decât pentru parteneri de același sex. În Olanda, Belgia și Franța, noile reglementări permit legalizarea indiferent de sexul celor

© Liliana Cușnir, cusnir.liliana@mail.ru

doi parteneri prin încheierea unui contract (*Tabelul 1*). Datorită acestui fapt, este posibilă stabilirea unei distincții: pe de o parte, sistemele legislative în care partenerii stabilesc un contract de coabitare care poate fi înregistrat apoi de autoritățile guvernamentale și, pe de altă parte, sistemele juridice în care partenerii pot să stabilească un „parteneriat înregistrat”. Cea mai importantă diferență între „contractul înregistrat” și „parteneriatul înregistrat” din punct de vedere legal este că înregistrarea unui contract de coabitare nu constituie un obstacol în calea unei căsătorii ulterioare cu o altă persoană și nu are nici un efect asupra stării civile [1].

Tabelul 1. Reglementările actuale privind contractul înregistrat, parteneriatul înregistrat și uniunile consensuale din țările europene

State	Contract înregistrat	Parteneriat înregistrat	Uniuni consensuale	Niciunul
Belgia	X			
Danemarca		X		
Germania		X		
Grecia				X
Spania				X
Finlanda		X		
Franța	X		X	
Irlanda	X	X		
Italia				X
Luxemburg		X		
Olanda		X		
Austria				X
Portugalia			X	
Suedia		X		
Anglia	X	X		
Estonia			X	
Letonia				X
Malta				X
Cehia				X
Slovacia				X
Ungaria			X	
Polonia			X	

Sursa: ANTIGONA I. Istoria căsătoriei și a divorțului [1]

Un interes deosebit în cercetarea comportamentului matrimonial privind schimbările recente care au avut loc în Europa Centrală și de Est, precum și interpretarea lor de oamenii de știință din străinătate au întărit cadrul teoretic cu numeroase studii de calitate. R. Lesthaeghe, J. Surkyn, Z. Spéder, F. Camaras, S. Zaharov, L. Fialaova, T. Frejca, I.E. Kotowska, A. Baranowska, D. Kostova, C. Mureșan, etc. au analizat aprofundat profilurile de vârstă ale riscurilor de formare a uniunilor maritale și non-maritale în Rusia, România, Polonia, Ungaria, Bulgaria și Italia. Constatările de bază ale studiilor au relatat că există o variabilitate considerabilă în aceste populații privind nivelul, structura pe vârstă a riscurilor de intrare în aceste uniuni, având valori de la cele ridicate și precoce până la cele mult mai lente și târzii.

J. Seltzer vorbește despre rolurile economice, uniunile consensuale implică un angajament inițial mai redus de a realiza responsabilitățile economice pe termen lung cerute de căsătorie. Când circumstanțele economice ale tinerilor adulți bărbați sunt precare, aceștia amână căsătoria; cei nesiguri din punct de vedere economic, inclusiv cei care sunt încă în sistemul de învățământ, aleg mai degrabă parteneriatul în forma coabitării, în locul căsătoriei [6].

R. Lesthaeghe și D.J. Van de Kaa, cei care au lansat ideea celei de a doua tranziții demografice, fac referire la teoria lui Inglehart atunci când explică schimbarea petrecută la nivelul mentalității: când nevoile materiale sunt satisfăcute, are loc o trecere de la valori materialiste la valori post-materialiste. Teoria s-a confruntat cu numeroase critici, dintre care cele mai importante țin de elaborarea acesteia, pornind de la experiența unor țări vest- și nord-europene, cercetătorii fiind susceptibili la ideea răspândirii în sudul, centrul și estul continentului european. Apoi rămâne complexitatea legăturii dintre atitudini și comportament, fiind dificil de stabilit direcția cauzalității. Normele și atitudinile se pot schimba pentru a se adapta comportamentelor și nu neapărat invers. Schimbările vizibile în comportamentele legate de familie în țările est-europene, din anii '90 ai sec. XX au fost puse în special pe seama efectelor directe ale crizei socioeconomice declanșate de schimbarea regimului politic și de tranziția către economia de piață [9]

T. Sobotka studiind procesele transformăionale din Europa, relatează despre influența mediului familial asupra comportamentului marital și reproductiv al tinerilor, legătura dintre coabitare, căsătorie și nivelul de studii [7].

Răspândirea comportamentelor asociate celei de a doua tranziții demografice în România a fost documentată de C. Mureșan, care relatează că atractivitatea căsătoriei directe (neprecedate de coabitare) a scăzut începând din anii '90 ai sec. XX, concomitent cu creșterea numărului celor care încep un prim parteneriat sub forma unei coabitări, iar uniunile consensuale rămân mai mult în această formă decât în trecut (fără a fi transformate în căsătorie). Tot în lucrarea din 2008, la 25 de ani după lansarea conceptului celei de-a doua tranziții demografice, salarizează principalele rezultate asupra legăturii dintre aranjamente de viață neconvenționale (coabitare) și orientarea valorică [4].

În Republica Moldova studierea problemelor privind formarea și funcționarea familiei a fost abordată de O. Gagauz, care a cercetat problemele privind rolul familiei în reproducerea populației, viața de familie, influența factorilor sociodemografici asupra funcției de reproducere și comportamentului marital. Autoarea evidențiază că traiul în parteneriat ar însemna scăderea valorii căsătoriei în structura valorică a populației, pe când numeroase cercetări demonstrează că pentru cetățenii Republicii Moldova, printre valorile primordiale figurează familia, intimitatea, iubirea, sprijinul necondiționat, managementul de încredere și eficient în viața cotidiană [3].

Ulterior, tematica a fost reflectată în diferite studii consacrate modului și calității vieții, timpului liber, cercetărilor de gen (A. Timuș, T. Dăniș, A. Roșca, I. Bejan-Volc, etc.). Totodată, în Programul național strategic în domeniul securității demografice a Republicii Moldova (2011-2025) se menționează despre necesitatea cercetării diverselor subiecte axate pe familie și valorile ei.³⁷

Date și metode. Potrivit datelor Biroului Național de Statistică, conform Recensământului Populației și Localităților din 2014, ponderea populației tânără (15-30 ani) care trăiește în uniune consensuală în Chișinău este de 4%. Dintre totalul de persoane care au participat la Recensământ, 51,2% erau necăsătorite, 10,1% divorțate și 41,4% căsătorite. Tinerii cu vârstă de 20-24 ani au cea mai mare pondere de trai în parteneriat- 6% din populația de această vârstă, urmați de cei din grupul de vârstă 25-29 cu 5,1% și 2,6% sunt tinerii maturi de 30-35 ani (*Fig. 1.*). Remarcabil este și faptul că aproape 2% din tineri trăiesc în parteneriat de la o vârstă fragedă (15-19 ani).

³⁷ Hotărârea Guvernului Republicii Moldova cu privire la aprobarea Programului național strategic în domeniul securității demografice a Republicii Moldova (2011-2025): nr. 768 din 12.10.2011. Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2011, Nr: 182-186, art. Nr: 851.

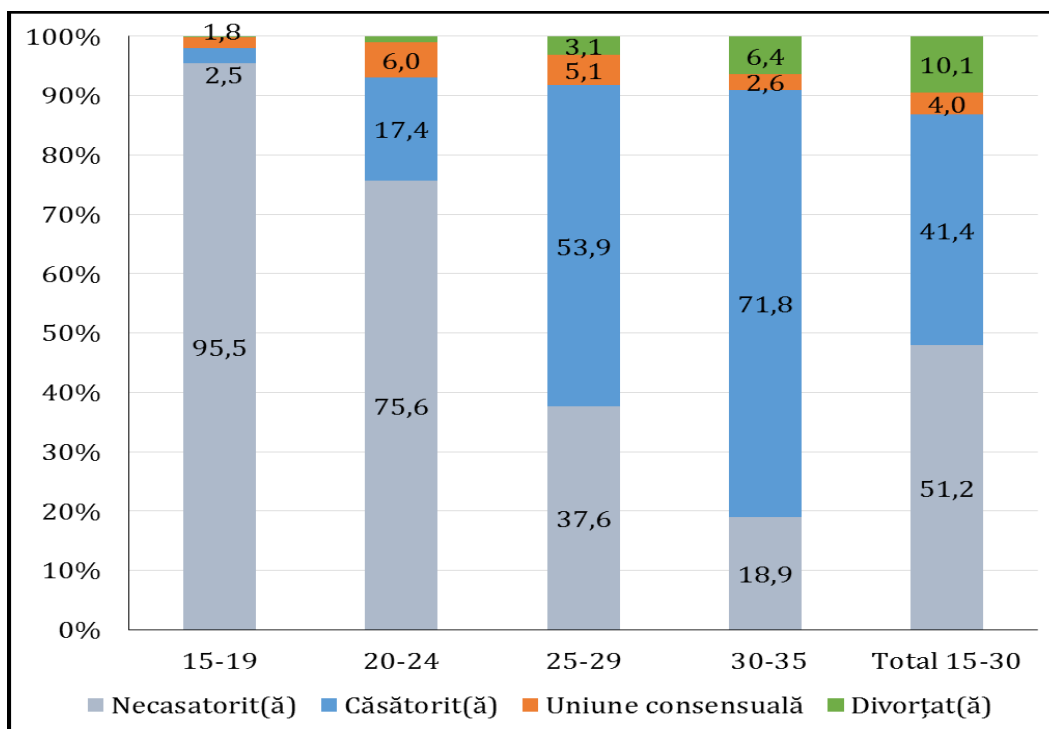

Figura 1. Ponderea populației după starea civilă pe categorii de vârstă în municipiul Chișinău, conform RPL³⁸ din 2014 (în %)

Sursa: Conform BNS³⁹

Reieșind din aceste date, în articolul de față ne propunem să analizăm percepția tinerilor din municipiul Chișinău față de traiul în parteneriat sau atitudinea față de uniunile consensuale. În acest context au fost analizate datele studiului sociologic ”Atitudinile tinerilor față de căsătorie” desfășurat la Centrul de Cercetări Demografice în anul 2019. Instrumentul de cercetare a fost ancheta sociologică pe bază de chestionar, care conținea 45 de întrebări dintre care au avut referință și la atitudinea față de traiul în parteneriat. Numărul mare de populație de vârstă tânără nu a fost singurul considerent pentru care s-a desfășurat cercetarea doar în Chișinău, aici avem cel mai bine ilustrat statutul tinerilor, nivelul de școlarizare, situația ocupațională sau șomajul. În capitală, în 2018 rata nupțialității a constituit 6,7 la 1000 de locuitori și rata divorțialității de 3,3 la 1000 de locuitori comparativ cu media pe țară, care au fost 7,6 căsătorii și 3,4 divorțuri la 1000 de locuitori. Durata medie a căsniciei, desfăcută ulterior prin divorț, este de 11 ani (în comparație cu 19-20 ani în anii precedenți).

Cercetarea cantitativă a implicat 489 de respondenți necăsătoriți din mun. Chișinău, dintre aceștia: 59,2% -tinerii cu vârste cuprinse între 20 și 24 de ani; 21,9% -fiind respondenți între 25 și 29 de ani; 18,9% -30 și 35 de ani, dezagregați pe gen, au constituit 53% de fete și 47% băieți. Divizarea respondenților în baza originii a cuprins 41,2 tineri originari din Chișinău și 58,2 migrați în Chișinău. Tinerii au fost repartizați și după experiența de trai în parteneriat, astfel constând 43,9% cu experiență și 55,5% fără experiență (Tabelul 2.).

³⁸ Recensământului Populației și Localităților din 2014.

³⁹ Biroului Național de Statistică.

Tabelul 2. Repartizarea respondenților în % pe indicatori și sub-indicatori

Indicatori	Sub-indicatori	Total	Procente
Sex	Feminin	230/488	53
	Masculin	258/488	47
Vârsta	20-24 ani	289/488	59,2
	25-29 ani	107/488	21,9
	30-35 ani	92/488	18,9
Nivel de studii	Gimnaziu, Liceu	213/488	44,6
	Școală profesională sau colegiu	116/488	23,8
	Studii universitare (licență, masterat)	159/488	32,6
Origine	Născuți în Chișinău	201/488	41,2
	Migrați în Chișinău	287/488	58,8
Experiența de trai în comun	Cu experiență	214/486	43,9
	Fără experiență	148/482	55,5

Sursa: Datele studiului ”Atitudinea tinerilor față de căsătorie” desfășurat în 2019 la CCD

Rezultate. În Republica Moldova, potrivit prevederilor Codului Familiei, statul ocrotește din punct de vedere legal căsătoria și familia, adică apără interesele mamei și copilului și recunoaște căsătoria în fața ofițerului de stare civilă fără să facă vreo referire la alte forme de conviețuire. Așadar, se poate de subliniat că nu există o egalitate între căsătorie și uniunea consensuală. Totuși comportamentul populației în această sferă s-a schimbat de-a lungul timpului, motivul fiind scăderea bruscă a nivelului de trai, migrația, creșterea inaccesibilității locuințelor, în special pentru familiile tinere [5].

Reieșind din această constatare și potrivit datelor studiului sociologic se observă că atitudinea tinerilor față de uniunile consensuale sunt mai mult pozitive decât negative, indiferent de genul acestora. Doar 12% de băieți și 10% de fete au declarat că sunt împotriva acestui mod de conviețuire (Fig. 2.).

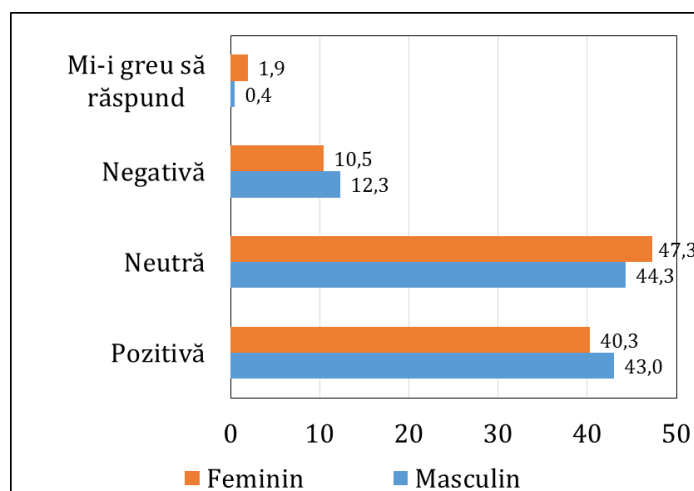

Figura 2. Atitudinea respondenților față de persoanele care locuiesc împreună și nu-și înregistrează căsătoria în dependență de sex

Sursa: Datele studiului ”Atitudinea tinerilor față de căsătorie” desfășurat în 2019 la CCD

Dacă analizăm în dependență de vârstă, atunci observăm că tinerii din grupul de vârstă de 25-29 de ani au declarat o atitudine permisivă față de traiul în comun fără înregistrarea căsătoriei (51,9 % au atitudine pozitivă). O atitudine neutră au declarat tinerii din grupul de vârstă 20-24 ani-47,9% și 51,1% din grupul de vârstă 30-35 ani (Fig. 3.). Aceste rezultate ne permit să emitem ipoteza conform căreia indecizii, în cea mai mare parte, vor evolua spre atitudinea pozitivă față de acest tip de conviețuire. În contextul acestor date nu este întâmplător faptul că cca 41,4% din respondenți au o atitudine pozitivă despre tinerii care practică acest tip de conviețuire și nu-și înregistrează căsătoria. Aceasta se poate explica prin faptul că schimbarea condițiilor de viață, în mod deosebit prelungirea duratei de studii, prioritatea profesionalizării, cerințele mari de calificare necesare asigurării unui loc de muncă, îi determină pe tineri să aibă o atitudine permisivă față de traiul în uniune consensuală.

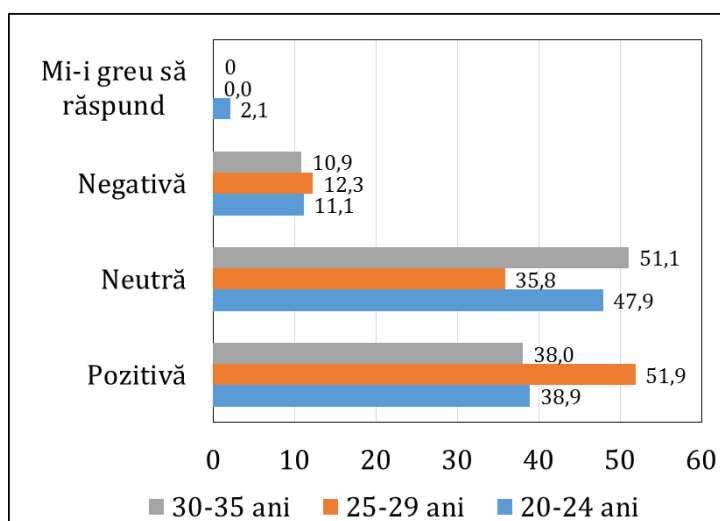

Figura 3. Atitudinea respondenților față de persoanele care locuiesc împreună și nu-și înregistrează căsătoria în dependență de vârstă

Sursa: Datele studiului "Atitudinea tinerilor față de căsătorie" desfășurat în 2019 la CCD

Specialiștii din domeniu mai explică acest proces prin școlarizarea prelungită a tinerilor, însă datele studiului au demonstrat că atitudinea pozitivă față de coabitarea înainte de căsătorie este răspândită la tineri sub toate nivelurile de studii, iar tinerii cu studii superioare sunt în proporție mai mare atât la atitudinea pozitivă (44,7%), cât și la cea negativă (13,2%), în comparație cu ceilalți, ceea ce dă dovadă că sunt mai hotărâți în decizii (Fig. 4.). Tinerii care au doar gimnaziul sau liceu sunt indiferenți față de acest tip de conviețuire, declarând o atitudine neutră, la fel și cei cu școală profesională sau colegiu. Generația tânără până acum câțiva ani își planifică căsătoria imediat după absolvirea studiilor universitare. În prezent lucrurile s-au modificat, asistăm la o reducere a căsătoriilor și o creștere lentă a numărului de divorțuri. Discordanța în timp dintre atingerea de către tineri a maturității fiziologice, precum și liberalizarea moravurilor referitor la practicarea relațiilor sexuale înainte de căsătorie, duce la răspândirea conviețuirii înainte de căsătorie [2].

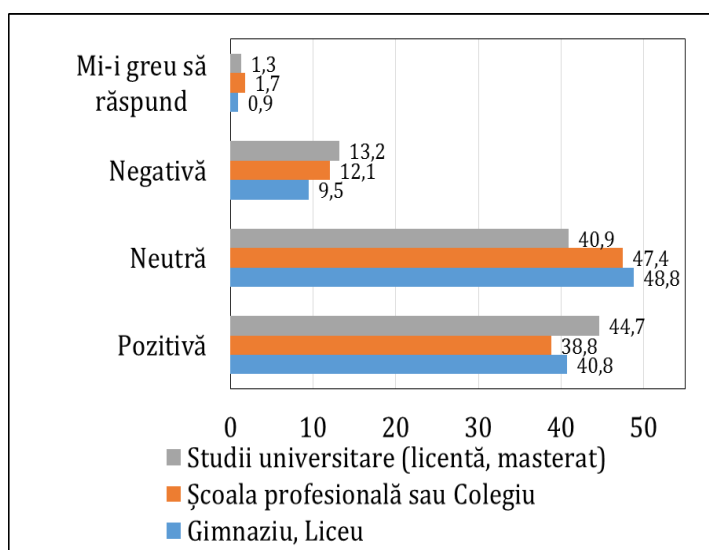

Figura 4. Atitudinea respondenților față de persoanele care locuiesc împreună și nu-și înregistrează căsătoria în dependență de nivelul educațional

Sursa: Datele studiului "Atitudinea tinerilor față de căsătorie" desfășurat în 2019 la CCD

Chiar dacă traiul în parteneriat este acceptat de un segment important al celor chestionați, căsătoria oficială și instituția familiei rămân în continuare valori importante în percepția tinerilor. Astfel, 85,12% din tinerii chestionați au preferat căsătoria oficială. Această viziune este afirmată în proporție mai mare de toți respondenții și nu depinde de gen sau vârstă. Totuși pentru bărbați există o perioadă a vieții când traiul în uniune consensuală este mai relevant. Conform studiului, băieții din grupul de vârstă de 25-29 de ani în proporție de 24,4 % au declarat că preferă conviețuirea în parteneriat (Fig. 5.). Având în vedere că la această vârstă mulți din ei finalizează studiile și se încadrează în viața profesională, nu dispun de timp mai mult pentru viața personală, din acest considerent amână oficializarea relațiilor. Această atitudine o observăm și în rândul fetelor la acest grup de vârstă, 17,2% preferă viața în comun fără legalizarea relațiilor.

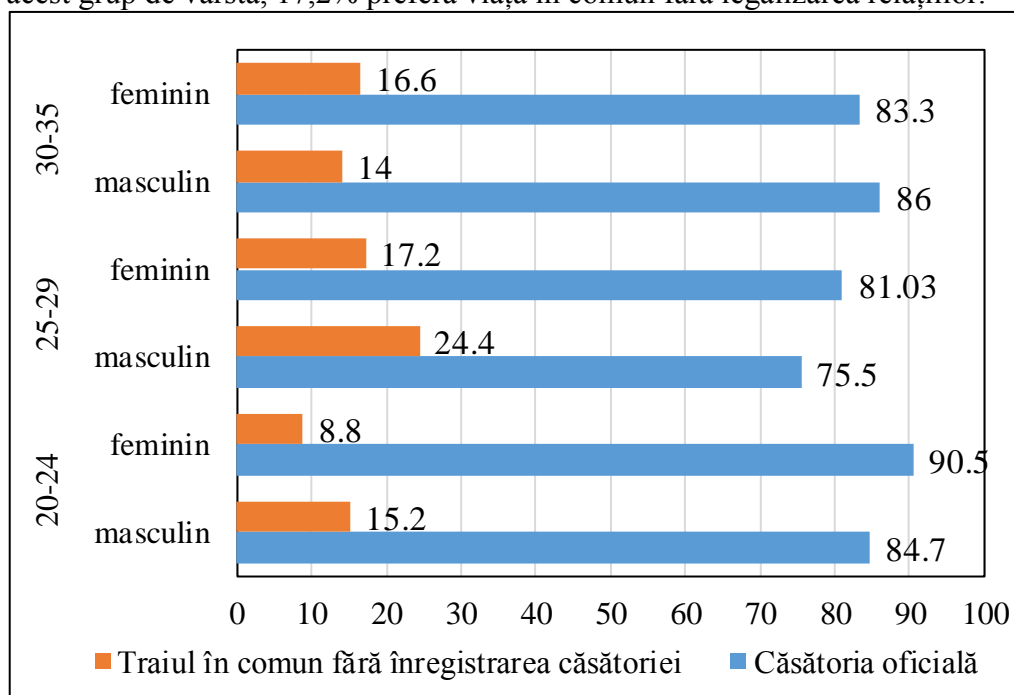

Figura 5. Preferințele respondenților după tipul de conviețuire preferat, pe sexe și vârstă (în %)

Sursa: Datele studiului "Atitudinea tinerilor față de căsătorie" desfășurat în 2019 la CCD

Conform studiului, fetele în număr mai mare trăiesc în uniune consensuală comparativ cu băieții, totuși în proporție mai mare în grupul de vârstă de 25-29 ani și 30-35 ani (66,6% au declarat că au experiență de trai în comun). Tinerii din grupul de vârstă 20-24 ani au mai puțină experiență de trai în comun (fetele-35,45% și băieții-28,2%) (Fig. 6.). Influența vârstei în ceea ce privește statutul din punctul de vedere al relațiilor este relativ intuitivă. După cum putem observa, tinerii cu vârste cuprinse între 20 –24 ani mai puțin își asumă responsabilitatea să trăiască în parteneriat. Pe măsură ce avansează în vârstă, crește prevalența celor care coabitează.

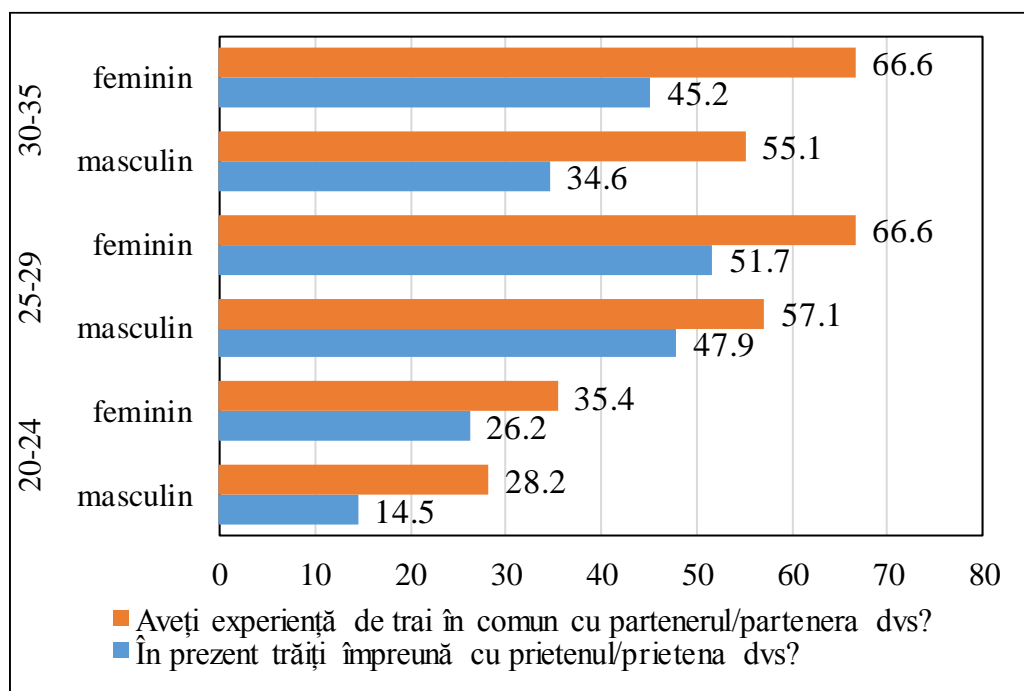

Figura 6. Ponderea respondenților după experiența de viață în parteneriat (în % pe sexe și vârstă)

Sursa: Datele studiului ”Atitudinea tinerilor față de căsătorie” desfășurat în 2019 la CCD

Această constatare nu este atât de surprinzătoare, deoarece principalele condiții pentru care tinerii ar fi gata să formeze o familie sunt finalizarea studiilor (46,6%) și asigurarea financiară (28,8%), totodată și deținerea unui loc de muncă care ar asigura bunăstarea financiară (21%) (Fig. 7.). Este evident că tinerii în vârstă de 20-24 ani încă nu au reușit să-și asigure independența materială și statutul social necesar, din aceste considerente, în proporție de 65,4% au optat pentru finalizarea studiilor, iar tinerii din grupul de vârstă 25-29 ani au optat pentru asigurarea financiară (48,6%) (Fig. 8.).

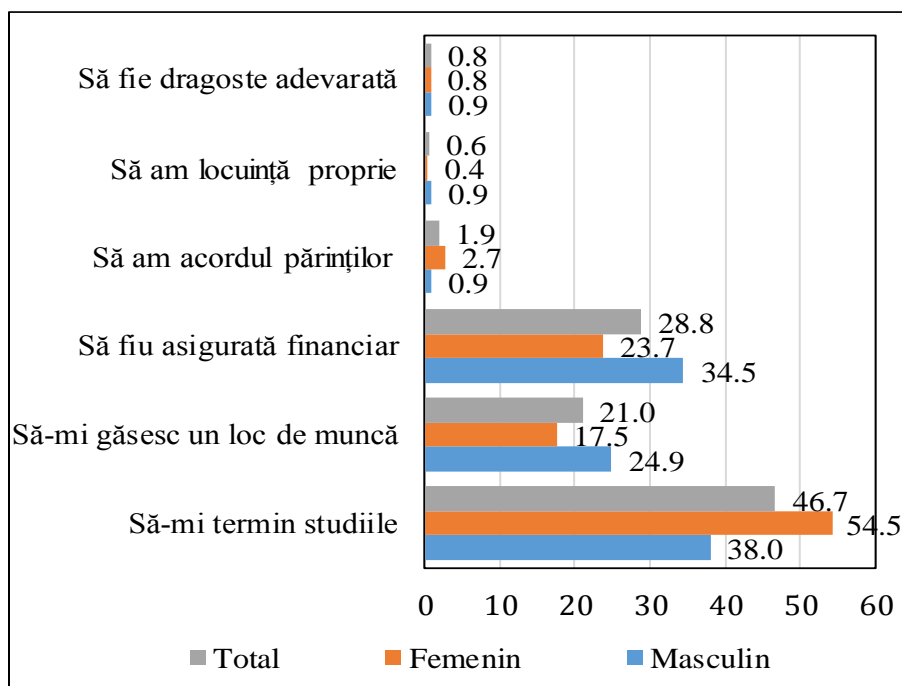

Figura 7. Repartizarea viziunii tinerilor față de principalele condiții pentru întemeierea unei familii, pe sexe

Sursa: Datele studiului "Atitudinea tinerilor față de căsătorie" desfășurat în 2019 la CCD

Remarcabil este faptul că tinerii din grupul de vârstă de 30-35 ani care au experiență de trai în parteneriat mai mare, în proporție de 39,1, văd opțiunea unui loc de muncă la fel de importantă ca și asigurarea financiară. Chiar dacă această categorie de tineri sunt la o vârstă când dorința de a forma o familie este mai mare și experiența profesională mai bogată, ei totuși nu au reușit să atingă satisfacția financiară dorită. La fel se conturează problema locurilor de muncă și șomajul de proporții, care are efect negativ asupra deciziei de a se căsători.

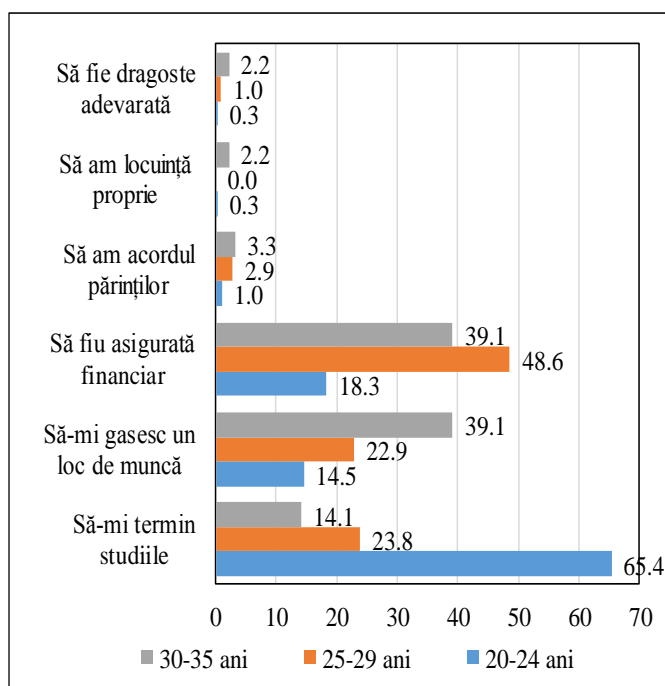

Figura 8. Repartizarea viziunii tinerilor față de principalele condiții pentru întemeierea unei familii, pe grupuri de vârstă

Sursa: Datele studiului "Atitudinea tinerilor față de căsătorie" desfășurat în 2019 la CCD

Analizând aceste rezultate, ne permitem să confirmăm unele concluzii referitoare la particularitățile traiului în parteneriat în societatea noastră în comparație cu societățile occidentale. În Republica Moldova, traiul în uniune consensuală nu este o decizie definitivă a comportamentului tinerilor, ci mai degrabă o formă ce precedă căsătoria. Cei mai mulți dintre intervievați acceptă această formă de conviețuire, considerând că ea este un „test înainte de căsătorie” (70% sunt de părere că este o necesitate conviețuirea înaintea căsătoriei (Fig. 9.) și oferă posibilitatea de a se cunoaște mai bine cu persoana cu care doresc să-și construiască viitorul. După cum demonstrează datele cercetării, marea majoritate menționează totuși că copiii trebuie să se nască după oficializarea căsătoriei, pentru a avea protecție juridică atât copiii, cât și soții. Acest fapt duce doar la satisfacerea nevoilor personale și ignorarea apariției copiilor.

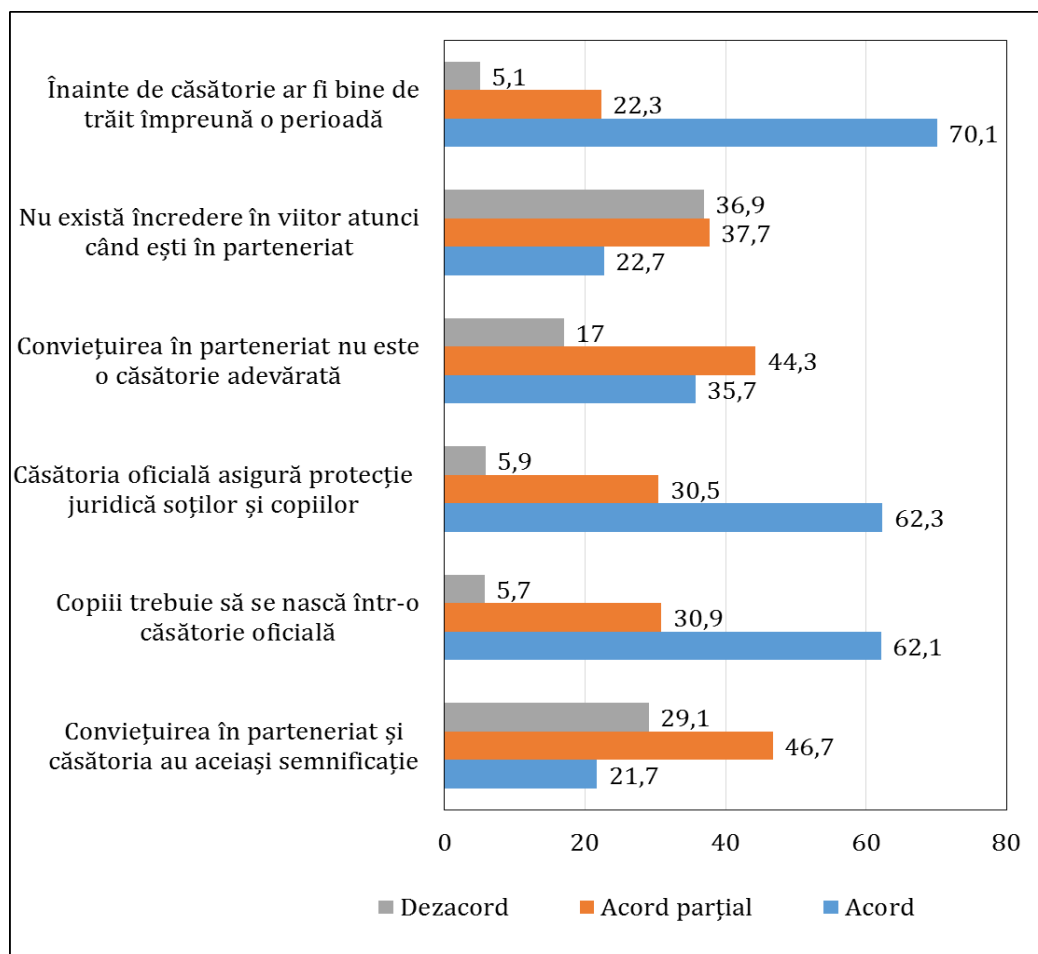

Figura 9. Opinia tinerilor vizavi de unele afirmații

Sursa: Datele studiului „Atitudinea tinerilor față de căsătorie” desfășurat în 2019 la CCD

Tinerii sunt sceptici în ceea ce privește încrederea în viitor fără oficializarea căsătoriei. Traiul în parteneriat nu răspunde nevoii de securitate, pentru că angajamentul este pe termen scurt. Partenerii cred că vor rămâne împreună atât timp cât nevoile lor sunt satisfăcute. Insecuritatea emoțională și materială este bine compensată în căsătorie, din acest motiv majoritatea tinerilor sunt parțial de acord că căsătoria și traiul în comun au aceeași semnificație.

Concluzii

Analizând datele studiului de față, putem concluziona că modelele de conviețuire și formele de coabitare acceptate în țările occidentale sunt relativ percepute în țara noastră. Tinerii îmbină

elemente ale tradiționalismului cu modernul, având tendințe postmoderne datorate unui efect de a dori imitarea celorlalte societăți europene. Atitudinea lor față de traiul în uniuni consensuale este mai mult o consecință a condițiilor de viață a societății actuale. Răspândirea standardelor noi în comportamentul matrimonial și tendințele de dezvoltare a societății actuale au influențat asupra unor factori care au favorizat popularitatea acestui fenomen:

1. Cele mai semnificative motive care îi împiedică pe tineri să se căsătorească este incertitudinea în care se află, perioada de probă pentru tineri este prioritară pentru a stabili cu certitudine compatibilitatea caracterelor și a intereselor.

2. Situația complicată în care se află tinerii, lipsa locurilor de muncă și a resurselor financiare contribuie la alegerea formelor de conviețuire cu mai puține responsabilități. Totodată, pentru o bună parte din tineri studiile și cariera au prioritate mai mare în viață de cât familia.

3. Indiferent de faptul că căsătoria este preferată de tineri și recunosc că în așa mod sunt protejați legal, ei au o atitudine pozitivă față de traiul în parteneriat. Experiența de trai în uniune consensuală a tinerilor tot mai mult favorizează această formă de conviețuire.

Bibliografie

1. Antigonă I. Istoria căsătoriei și a divorțului. Doctrină și Jurisprudență, București, 2016, nr. 1-2, p. 78.
2. Chistruga-Sînchevici I. Comportamentul premarital al tinerilor: Evoluții și factori determinanți. Revista de Filozofie, Sociologie și Științe Politice, 2009, nr. 1 (149), p. 111.
3. Gagauz O. Familia contemporană între tradițional și modern. Chișinău, 2011, p. 123.
4. Mureșan C. Cohabitation, an alternative for marriage in contemporary Romania: A life table description. Demografia (English edition), 2008, vol. 51, nr. 5, p. 36-65. <https://pdfs.semanticscholar.org/7709/b4a50240e0ac8036d5659efefabf8e3e8eaf.pdf>.
5. Pahomi I. Transformarea familiei în Republica Moldova: convergența și divergența în contextul tendințelor europene. Analele Institutului Național de Cercetări Economice. Ediția a V-a. Chișinău, 2015, nr. 1, p.104.
6. Seltzer J. A. Families Formed outside of Marriage. Journal of Marriage and Family, 2000, nr. 62 (4), p. 1247–1268.
7. Sobotka T. Overview Chapter 6: The diverse faces of the Second Demographic Transition in Europe. Demographic Research, 2008, nr. 19, p. 171–224. <https://www.demographic-research.org/volumes/vol19/8/19-8.pdf>.
8. Studiu comparativ privind reglementările legale din statele Uniunii Europene care au ca obiect recunoașterea și protecția cuplurilor de același sex. Reglementarea parteneriatului civil și a căsătoriilor între persoane de același sex din Europa, p. 25.
9. Van de Kaa Dirk J. The Idea of a Second Demographic Transition in Industrialized Countries. The Sixth Welfare Policy Seminar of the National Institute of Population and Social Security, Tokyo, Japan, 29 ianuarie, 2002. <https://pdfs.semanticscholar.org/17c8/c2c3b43d447474107554926eb289d269c939.pdf>.

ANALIZA CALITĂȚII POTENȚIALULUI UMAN DIN PERSPECTIVA INSERȚIEI PE PIAȚA MUNCII

Nicoleta ONOFREI[©], cercetător științific,
Centrul de Cercetări Demografice al INCE, Republica Moldova

DOI: <https://doi.org/10.36004/nier.cdr.2019.14-22>

JEL Classification: J24, J44, R23.

Acest articol urmărește studierea posibilităților de creare a pieței muncii autohtone competitive prin efectuarea unei analize comparative a nivelului de educație a populației în vârstă aptă de muncă utilizând rezultatele Recensământului populației 2004 și ale Recensământului populației și al locuințelor 2014 privind repartiția populației după nivele de instruire, pe grupe de vârstă, care continuă studiile, rata de ocupare și rata șomajului pe nivele de instruire. Analiza comparativă dintre mun. Chișinău și Republica Moldova a oferit o perspectivă mai amplă a situației privind calitatea profesională a pieței muncii precum și posibilități de îmbunătățire a acesteia. Analiza nivelului de ocupare a populației aptă de muncă a permis de a constata faptul că rata de ocupare se află într-o relație directă cu nivelul de educație. Cuantumul cel mai înalt de ocupare în perioada 2016-2018 a fost observat la persoanele cu studii superioare și secundar profesional. Totodată, rata de ocupare este mai mare în țară decât în mun. Chișinău pentru nivelele de instruire gimnazial, liceal și mediu de specialitate, pe când în mun. Chișinău rata de ocupare este mai mare pentru nivelele secundar profesional și superior. În condițiile actuale urmează de a revizui măsurile orientate către încurajarea și asigurarea accesului la învățământ în zonele rurale, crearea unor programe speciale de învățământ care să permită învățarea pe tot parcursul vieții și recalificarea persoanelor, crearea unor locuri de muncă decente pentru antrenarea specialiștilor tineri și asigurarea corespunderii cererii și ofertei a potențialului uman.

Cuvinte-cheie: educație, capital uman, șomaj, piața muncii, Republica Moldova.

This article aims to study the possibilities of creating the competitive domestic labor market by performing a comparative analysis of the level of education of the working age population using the results of the 2004 Census of population and of the 2014 Population and Housing Census on the distribution of population by education levels, age groups, population that continue education, employment rate and unemployment rate by education levels. The comparative analysis between the municipality of Chisinau and the Republic of Moldova offered a broader perspective of the situation regarding the professional quality of labor market as well as possibilities for its improvement. The analysis of the employment level of the working population enabled us to find that the employment rate is in direct relation with the level of education. The highest amount of employment in the period 2016-2018 was observed for persons with higher and secondary vocational education. At the same time, the employment rate is higher in the country than in Chisinau municipality for the levels of high school and specialized education, while in Chisinau the employment rate is higher for the secondary and higher professional levels. In these circumstances, we propose to revise the measures aimed at encouraging and ensuring access to education in rural areas, the creation of special education programs that will allow lifelong learning and retraining, the creation of decent jobs for young specialists and ensuring matching the demand and supply of the human potential.

Key words: education, human capital, unemployment, labor market, Republic of Moldova.

Republica Moldova se confruntă cu probleme serioase privind dinamica populației și calitatea formării capitalului uman. Conform ultimelor date furnizate de BNS, în Republica

Moldova continuă scăderea numărului populației, în anul 2019 înregistrându-se 2,68 mil. persoane, fiind în descreștere cu cca 190 mii persoane comparativ cu anul 2014. Această descreștere drastică este cauzată în cea mai mare parte de migrația netă negativă, care a crescut de la 24,6 mii persoane în anul 2014 la 48,6 mii persoane în 2018. De asemenea, populația Republicii Moldova trece printr-un proces de îmbătrânire foarte rapid. Coeficientul de îmbătrânire a populației a crescut de la 14,4% în anul 2010 la 17,7% în anul 2017, în mun. Chișinău acest indicator a înregistrat cuantumuluri mai mici decât pe țară- 16,5% în anul 2017 și 11,8% în anul 2010. La nivel global, Organizația Națiunilor Unite a comunicat că anul acesta pentru prima oară numărul persoanelor cu vârsta 65+, care a atins 705 mil. persoane, a depășit numărul copiilor cu vârsta cuprinsă între 0-4 ani cu cca 25 mil. Conform prognozelor ONU, către anul 2050 numărul persoanelor cu vârsta 65+ va crește cu cca 16%, fiind de două ori mai mare decât numărul copiilor până la 5 ani [12]. În Republica Moldova în anul 2010, la 1000 de persoane în vârstă aptă de muncă reveneau 267 de pensionari și această cifră continuă să crească. Prognoza pentru anul 2050 este de aproximativ 730-790 pensionari la 1000 de persoane în vârstă aptă de muncă [1]. Având în vedere aceste procese demografice, care duc la schimbarea structurii pe vârste a populației, deducem că povara socială devine tot mai mare pentru persoanele angajate care contribuie la fondul de pensii.

Efectele negative sunt observate și la nivelul sistemului educațional: insuficiența cadrelor didactice, scăderea constantă a numărului de elevi și studenți înrolați în învățământ, dar și neconcordanța dintre oferta educațională și cerințele pe piața muncii [5] sunt doar câteva dintre problemele care semnaleză necesitatea unor reforme pe acest palier. Sistemul educațional este provocat să pregătească specialiști care să se poată încadra pe piața muncii, dar și să încurajeze învățarea pe tot parcursul vieții și să ofere posibilități de recalificare pentru a putea racorda oferta cu cererea pe piața muncii.

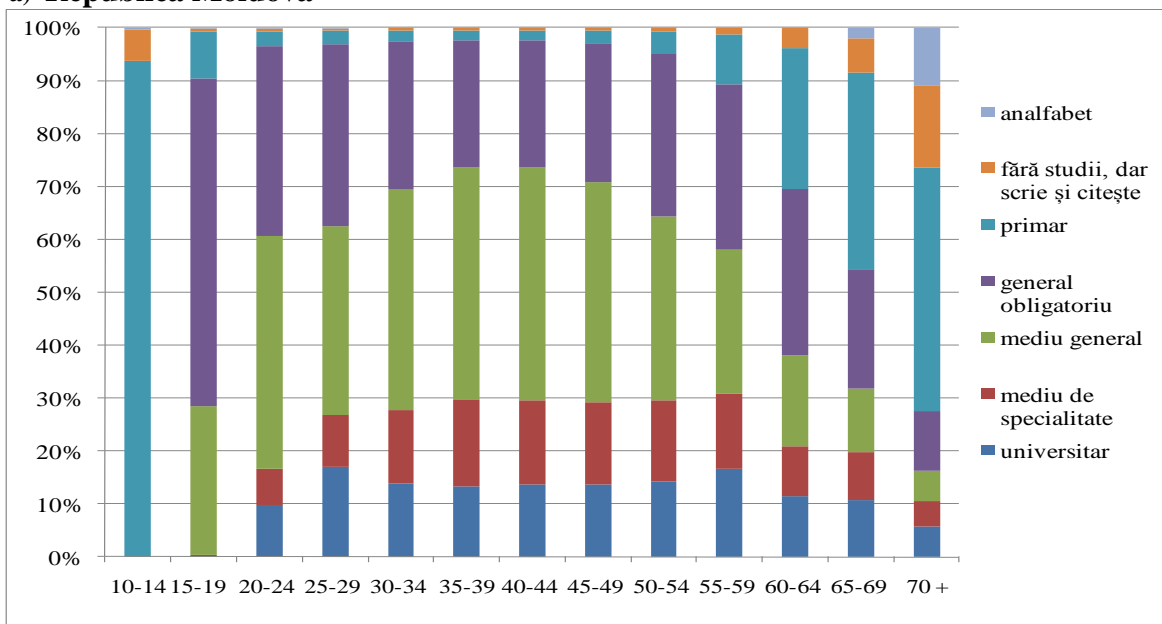
În Strategia Națională de Dezvoltare “Moldova 2030”, printre obiectivele de dezvoltare durabilă sunt menționate: garantarea educației de calitate pentru toți, promovarea oportunităților de învățare pe tot parcursul vieții și asigurarea unui sistem de protecție socială solid și incluziv [7]. Accesul la educație de calitate pentru toți este o prioritate și pentru dezvoltarea comunității globale, fiind asumat de către țările lider în strategia de dezvoltare în anul 2015 [11]. În scopul atingerii acestor obiective este necesară adoptarea unor politici bine ajustate realităților sociale și economice din țară în baza studiilor și cercetărilor aprofundate în acest domeniu.

Având scopul de a studia posibilități de creare a pieței muncii autohtone competitive s-a efectuat analiza comparativă a nivelului de educație a populației în vârstă aptă de muncă utilizând rezultatele Recensământului populației 2004 și a Recensământului Populației și al Locuințelor 2014 (în continuare RPL 2014) [6], ceea ce ar permite de a concluziona asupra calității profesionale a capitalului uman antrenat pe piața muncii. Totodată, analiza comparativă a domeniului în cauză din mun. Chișinău și în mediu în Republica Moldova oferă posibilitatea vizibilității mai ample a situației privind calitatea profesională a pieței muncii și posibilități de îmbunătățire a acesteia prin creșterea nivelului de educație al populației aptă de muncă.

Analizând datele Recensământului din anul 2004, constatăm că în mediu în Republica Moldova cea mai mare pondere a persoanelor cu studii universitare s-a înregistrat în categoriile de vârstă de 25-29 de ani și 55-59 ani – cca 17%. În categoriile de vârstă cuprinse între 30-54 ani ponderea persoanelor cu studii superioare este aproximativ aceeași, menținându-se la un nivel de cca 13% și coborând spre aproximativ 10% și mai puțin în intervalul 20-24 ani în care tinerii încă sunt în formare, și începând cu vârsta de 65 ani. În mun. Chișinău, ponderea persoanelor care au atins nivelul de studii universitar este mai mare comparativ cu totalul pe republică, iar repartitia acestora pe categorii de vârstă este diferită. Astfel, cea mai mare pondere a persoanelor cu studii superioare se înregistrează în categoria 25-29 ani (cca 39%), urmată de categoriile 30-34 și 65-69 ani cu aproximativ 32%. În categoriile de vârstă din intervalul 35-64 ani ponderea se menține la nivelul de 30%. De asemenea, diferența persistă și pentru grupul 20-24 de ani, în care se

înregistrează cu aproximativ 8% mai mulți tineri cu studii superioare comparativ cu media pe țară (Fig. 1., lit. a. și b.). De asemenea, urmărind figurile menționate, observăm că în mun. Chișinău o pondere mai mare de persoane au cel puțin studii medii generale, comparativ cu media pe republică. Astfel, în grupele de vârstă dintre 20 și 59 de ani, cca 85% din persoane au obținut cel puțin studii medii generale, în grupele 60-64 și 65-69 - între 70-75%, iar în intervalele 15-19 și 70 și mai mult- aproximativ 50%. Analiza pe întreg teritoriul țării arată că nivelul de instruire al persoanelor este mai scăzut: în categoriile de vârstă cuprinse între 30 și 49 de ani cca 70-75% dintre persoane dețin studii medii generale, aproximativ 60% în intervalele 20-29 și 50-59, și mai puțin de 40% pentru celelalte categorii de vârstă care au avut posibilitatea să atingă un așa nivel de studii. Ponderea persoanelor în medie pe republică, care au cel puțin studii general obligatorii, este situată între 95-98% în intervalul 20-54 ani, aproximativ 90% în categoriile 15-19 și 55-59 ani, 55% în grupul 65-69 și mai puțin de 30% pentru persoanele care au 70 și mai mulți ani. Pe de altă parte, în mun. Chișinău mai mult de 98% din persoane cu vârsta între 15-59 ani au cel puțin studii generale obligatorii, între 90-95 % în intervalul 60-69 ani și depășește 70% în ultimul grup de vârstă 70 ani și mai mult. Totodată, gradul de analfabetism este mai mic în mun. Chișinău, înregistrându-se cca 2,5% în grupul de vârstă 70+, comparativ cu 10% pe întreg cuprinsul țării în aceeași categorie și 2% în grupul 65-69 ani.

a) Republica Moldova

b) Municipiul Chișinău

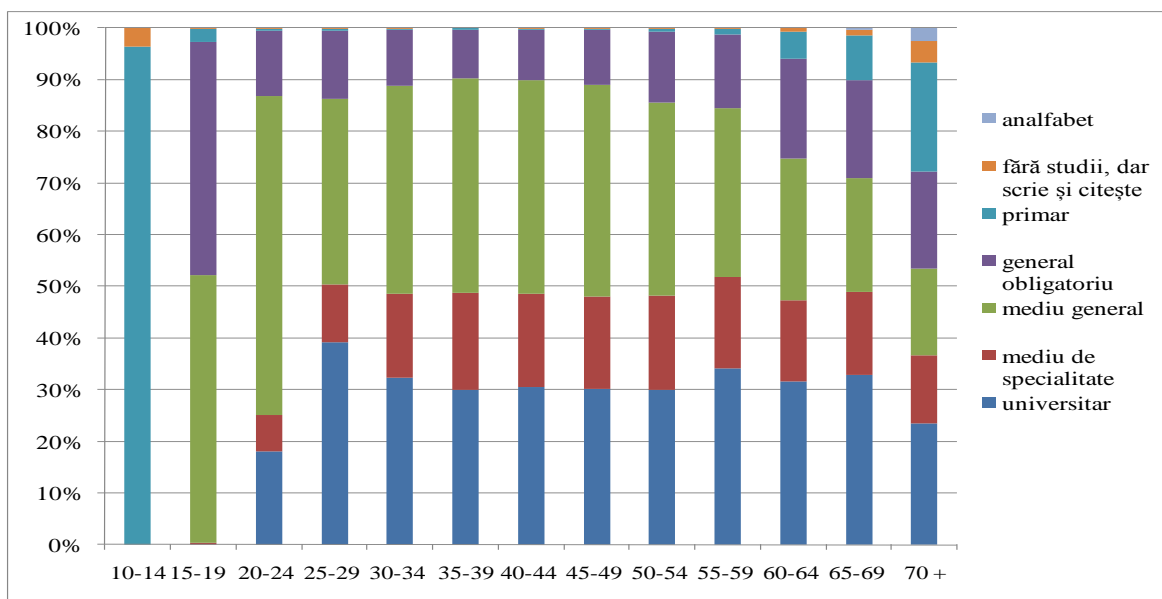

Figura 1. Populația în vârstă de 10 ani și peste după nivelul de instruire

Sursa: Date BNS, www.statistica.gov.md

Schimbarea metodologiei de prezentare a datelor privind populația (în RPL 2014 au fost incluse persoanele cu reședință obișnuită sau persoanele care locuiesc pe teritoriul Republicii Moldova pe o perioadă mai mare de 12 luni, indiferent de cetățenie), a influențat și asupra repartiției populației după nivelul de educație. Astfel, acest fapt nu permite de a efectua o analiză comparativă cu anul 2004 privind nivelul de instruire al populației în vârstă aptă de muncă pe categorii de vârstă. Reieșind din aceasta, evaluarea nivelului de educație a populației, utilizând datele RPL 2014, face referire la populația rezidentă care continuă studiile în intervalul 11- 24+ ani (Tabelul 1.). S-a urmărit această categorie de persoane pentru că, deși conform Codului Muncii al Republicii Moldova [3] copiii pot fi încadrați în câmpul muncii de la vârsta de 15 ani cu acordul părinților, în anumite condiții speciale, totuși problema privind munca copiilor de la vârste timpurii rămâne a fi actuală. Ultima cercetare statistică la această temă a fost realizată în anul 2009 – Cercetare privind Activitățile Copiilor [4], care oferă indicatori cu privire la trei aspecte principale din viața copilului: școlarizarea, activitatea economică și activitățile gospodărești. Rezultatele studiului arată că cca 30,1% dintre copiii de 7-17 ani combină școala cu activitatea economică și activități casnice; 0,7% combină școala cu o activitate economică, iar 57,8% din copii, pe lângă școală mai sunt ocupați și cu activitățile casnice și doar 7% dintre copii sunt ocupați numai cu școala. Cota copiilor care sunt implicați doar numai în activități economice este sub 0,4%, iar cota celor care sunt implicați doar numai în activități casnice este de 0,9%. Există și o parte din copii care nu frecventează școala și nici nu sunt încadrați în activități economice sau casnice (0,9%).

În urma cercetării nivelului de educație al populației rezidente (RPL 2014) care continuă studiile, pe grupe de vârstă pentru anul 2014 menționăm 3 tendințe principale:

- ponderea persoanelor care continuă studiile scade de la un interval de vârstă la următorul;
- în mun. Chișinău ponderea persoanelor care continuă studiile este mai mare decât media pe republică pentru toate categoriile de vârstă urmărite;
- în mediul urban numărul persoanelor la 1000 locuitori încadrate în învățământ este în general mai mare decât cel din mediul rural, cu excepția primului grup de vârstă de 11-15 ani (Tabelul 1.).

Cea mai mare discrepanță se înregistrează pentru grupul de vârstă 24 și mai mulți ani: în mun. Chișinău, cca 36% din persoane continuă studiile comparativ cu 17% pe tot cuprinsul țării. În primul grup de vârstă urmărit de 11-15 ani, cca 986 copii dintr-o mie continuă studiile în Republica

Moldova, iar în mun. Chișinău - 992 persoane. În următoarele grupe de vârstă 16-18 ani și 19-23 ani sunt încadrați în învățământ 743‰ și 419‰ în Republica Moldova, iar în mun. Chișinău - 841‰ și respectiv 626‰.

Tabelul 1. Populația rezidentă care continuă studiile, pe grupe de vârstă, date relative la 1000 persoane

	Mediu de reședință	11-15 ani	16-18 ani	19-23 ani	24+ ani
Republica Moldova	Total	986	743	419	17
	Urban	983	835	568	27
	Rural	987	698	338	11
Municipiul Chișinău	Total	992	841	626	36
	Urban	992	843	650	38
	Rural	994	830	456	24

Sursa: Date BNS, www.statistica.gov.md

Ratele de frecvență a școlii sunt destul de mari pentru copiii din învățământul obligatoriu. Școlarizarea devine o problemă după cei 9 ani de învățământ, moment în care copiii au posibilitatea de a alege dacă să continue sau nu studiile. Mediul rural este mai defavorizat decât cel urban în acest aspect, înregistrându-se un număr mai mic de persoane în învățământ începând cu vârsta de 16-18 ani. Cauzele abandonului școlar ar putea fi atât situația financiară a familiei, cât și neperceperea vreunui beneficiu în școlarizarea de mai departe sau plecarea la părinții aflați la muncă peste hotare. Studiarea, inclusiv cercetarea sociologică a motivelor abandonului școlar, este importantă pentru înțelegerea și argumentarea politicilor eficiente de menținere a copiilor în școală și stimularea acestora de a obține performanțe în nivelele de educație superioare.

Nivelul educației este considerat un factor important și decisiv pentru bunăstarea vieții la nivel personal, dar și comunitar. Teoria capitalului uman pune în legătură directă educația cu ocuparea forței de muncă și mărirea salariului obținut [8]. Cu toate acestea, cercetările empirice demonstrează că această relație nu este respectată în toate cazurile, ocuparea forței de muncă fiind influențată de mai multe variabile economice. Un studiu realizat în China privind influența nivelului și a structurii educației asupra ocupării a demonstrat că dezvoltarea educației în China în prezent are efecte benefice asupra creșterii ratei de ocupare: creșterea proporției de angajați cu studii medii are efecte negative asupra ocupării, iar creșterea proporției de persoane cu studii superioare are efecte pozitive asupra acestui indicator [9]. Totuși, există și o altă parte “a monedei”: numărul prea mare de persoane cu studii superioare poate genera “inflația academică”. Prezența acestui fenomen într-o economie constă în dezechilibrul dintre cererea și oferta de pe piața muncii, sau depășirea ofertei forței de muncă față de cererea acesteia la un anumit nivel de educație. Acest fenomen contribuie la menținerea unei situații tensionate pe piața muncii, la creșterea concurenței atunci când numărul candidaților este mai mare decât locurile vacante de muncă ce corespund nivelului de studii al acestora sau la ocuparea unor posturi pentru care sunt supracalificați. Acest fenomen are repercursiuni negative asupra economiei în ansamblu, pentru că, pe de o parte, se consumă resurse atât materiale, cât și de timp pentru educație, iar pe de altă parte specialiștii nu au oportunități de a activa conform calificării. SUA este un exemplu elocvent în acest sens, deoarece structura industriei acestei țări nu este pregătită să absoarbă un număr atât de mare de absolvenți ai instituțiilor de învățământ superioare [10]. Din aceste considerente, este necesară studiarea pentru fiecare economie în parte a impactului nivelului educației asupra pieței de muncă.

Analiza nivelului de ocupare a populației aptă de muncă în mun. Chișinău și în medie în Republica Moldova a permis de a constata faptul că indicatorul principal de evaluare a acesteia, rata de ocupare, se află într-o relație directă cu nivelul de educație (Tabelul 2.). Cuantumul cel mai înalt de ocupare în perioada 2016-2018 a fost observat la persoanele cu studii superioare și instruirii

secundar profesionale atât în mun. Chișinău, cât și în medie în Republica Moldova. Acest fenomen poate fi influențat de faptul că angajatorii dau întâietate totuși candidaților cu studii superioare, chiar dacă sunt supracalificați pentru job-ul respectiv. Acest lucru dezavantajează în mod vădit pe cei care nu au un nivel atât de înalt de studii, servind drept stimulent pentru a urma studii superioare. Persoanele cu studii secundar profesionale au o rată de ocupare mai mare decât cele cu studii medii de specialitate, diferența fiind mai accentuată în mun. Chișinău, decât pe întreg teritoriul Republicii Moldova. În perioada analizată, rata de ocupare a fost mai mare în mediu pe țară decât în municipiul Chișinău pentru nivelele de instruire gimnazial (cu 4-9 p.p.), liceal (cu 1,6-2,6 p.p.) și mediu de specialitate (cu 2,5-5,6 p.p.), pe când în mun. Chișinău rata de ocupare este mai mare pentru nivelele secundar profesional (3,5-6,0 p.p.) și superior (2,7-4,0 p.p.). Acest fapt se explică prin posibilitățile mai favorabile și largite de a obține un anumit fel de studii, de instruirii profesionale, precum și de specificul domeniilor de activitate din capitală, care necesită un anumit nivel de studii. Totodată, în urma reformelor structurale ce au loc în perioada de tranziție la economia de piață, distrugerea infrastructurii sociale, apariția noilor forme de proprietate, în special a formei private, inclusiv și în domeniul educației (forma de studii prin contract), diferențierea socială a populației au contribuit la faptul că nu orice tânăr are posibilitatea de a plăti pentru studii, în timp ce o bună parte din persoanele din țară activează în sectorul agricol din motivul lipsei posibilității alternative de a fi ocupat în alt domeniu. Cu toate acestea, este necesar de menționat, către anul 2018, comparativ cu anii precedenți, rata de ocupare în mun. Chișinău a scăzut la toate nivelele de instruire, ceea ce semnaleză un trend general de scădere a ratei de ocupare indiferent de calificarea persoanelor.

Tabelul 2. Rata de ocupare și evoluția acesteia pe nivele de instruire, % /p.p.

Nivel de instruire	Regiune	2016		2017		2018	
		Rata de ocupare	Comparație cu anul anterior	Rata de ocupare	Comparație cu anul anterior	Rata de ocupare	Comparație cu anul anterior
Gimnazial	Total	31,5	+1,2	31,3	-0,2	35,0	+3,7
	M. Chișinău	27,5	-0,2	25,4	-2,1	25,6	+0,2
Liceal	Total	38,2	+1,4	37,3	-0,9	38,1	+0,8
	M. Chișinău	36,7	-2,2	34,7	-2,0	35,9	+1,2
Secundar profesional	Total	47,0	+0,1	46,3	-0,7	47,7	+1,4
	M. Chișinău	53,0	-1,8	50,9	-2,1	51,2	+0,3
Mediu de specialitate	Total	44,6	-1,1	47,7	+3,1	42,9	-4,8
	M. Chișinău	42,0	-3,0	42,3	-0,3	42,7	+0,4
Superior	Total	57,1	+0,1	56,0	-1,1	56,6	+0,6
	M. Chișinău	61,3	+0,5	59,3	-2,0	59,3	0

Sursa: Date BNS, www.statistica.gov.md

Numărul populației ocupate din Republica Moldova a crescut în anul 2018 comparativ cu anul 2008 pentru persoanele cu studii superioare și gimnaziale. Atât în Republica Moldova cât și separat în municipiul Chișinău printre populația ocupată predomină persoanele cu studii superioare (303,1 mii persoane în 2018 sau s-a majorat cu 18,5% și a constituit 24,2% din populația ocupată) în Republica Moldova și în mun. Chișinău (153,7 mii persoane în 2018 sau s-a majorat cu 12,2% și a constituit 48,2% din populația ocupată) [2], (Fig. 2.). O pondere semnificativă a populației ocupate per total o constituie persoanele cu studii secundar profesionale (22,9% pe republică și 16,1% în municipiul Chișinău), gimnaziale (20,7% pe republică și 6,3% în municipiul Chișinău), liceale (18,7% pe republică și 15,7% în municipiul Chișinău) și medii de specialitate (12,9% pe republică și 13,7% în municipiul Chișinău), care împreună constituie 941,8 mii persoane pe republică, depășind prin urmare de 3 ori numărul persoanelor cu studii superioare și 165,3 mii persoane în municipiul Chișinău, depășind, respectiv, de 1,1 ori numărul persoanelor cu studii

superioare. Caracteristica comparativă a populației ocupate după nivelul de instruire se reflectă în Fig. 2.

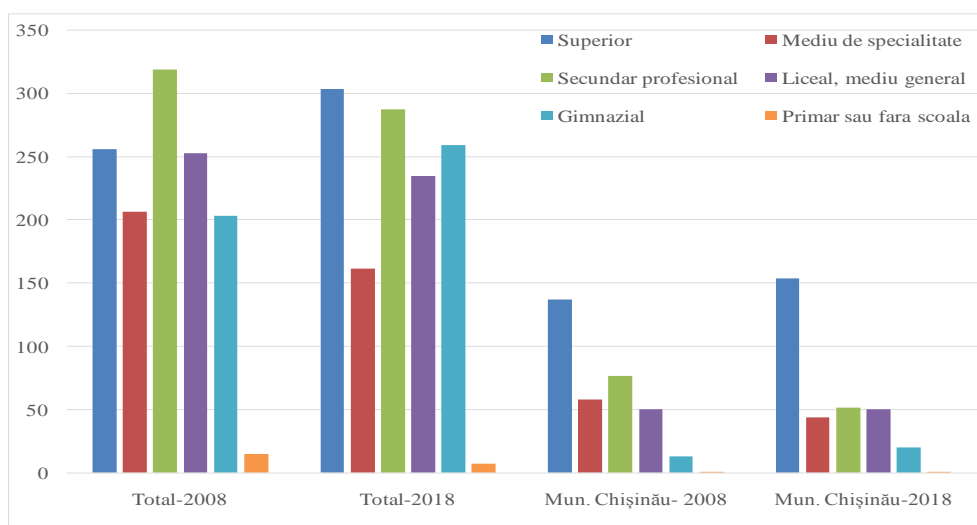

Figura 2. Populația ocupată de 15 ani și peste pe nivele de studii, mii persoane

Sursa: Date BNS, www.statistica.gov.md

În perioada analizată, rata șomajului s-a micșorat atât la nivelul țării, cât și în mun. Chișinău pentru toate nivelele de instruire. Doar în cazul absolvenților cu studii medii de specialitate din mun. Chișinău s-a înregistrat o creștere a ratei șomajului cu 1,4 p.p. în 2018 față de 2016. Există o discrepanță între rata șomajului totală pe Republica Moldova și cea din mun. Chișinău, prima fiind mai mică pentru toate nivelele de instruire. Până la nivelul mediu de specialitate această diferență se menține la nivelul de cca 2% -3%, fiind mult mai mică pentru nivelul superior - 0,5%, datorită descreșterii ratei șomajului în mun. Chișinău pentru nivelul superior de instruire (Tabelul 3.).

Tabelul 3. Evoluția ratei de șomaj pe nivele de instruire

Nivel de instruire	Regiune	2016		2017		2018		2018 față de 2016, p.p.
		Rata de șomaj, %	Comparație cu anul anterior, p.p.	Rata de șomaj, %	Comparație cu anul anterior, p.p.	Rata de șomaj, %	Comparație cu anul anterior, p.p.	
Gimnazial	Total	4,5	-2,1	4,3	-0,2	2,8	-1,5	-1,7
	Mun. Chișinău	9,2	-6,4	9,6	+0,4	7,4	-2,2	-1,8
Liceal	Total	4,1	0	4,0	-0,1	2,7	-1,3	-1,4
	Mun. Chișinău	6,7	-1	6,0	-0,6	5,7	-0,3	-1,0
Secundar profesional	Total	4,0	-0,8	4,7	+0,7	2,9	-1,8	-1,1
	Mun. Chișinău	6,4	+0,1	8,2	+1,8	4,9	-3,3	-1,5
Mediu de specialitate	Total	3,5	-0,6	3,7	+0,2	3,4	-0,3	-0,1
	Mun. Chișinău	5,3	-0,7	6,2	+0,9	6,7	+0,5	+1,4
Superior	Total	4,5	-0,3	3,7	-0,8	3,1	-0,6	-1,4
	Mun. Chișinău	4,6	-1	4,3	-0,3	3,6	-0,7	-1,0

Sursa: Date BNS, www.statistica.gov.md

În ultimii cinci ani fluxul migrațional peste hotare în căutarea unui loc de muncă a avut o tendință instabilă, fiind în descreștere în perioada 2014-2017, dar a crescut cu 10,8% per total în Republica Moldova în anul 2018. În mun. Chișinău, dimpotrivă, creșterea fluxului migrațional a fost înregistrată începând cu 2016, iar în anul 2018 creșterea a constituit 22,7% față de anul precedent. Schimbările au fost înregistrate și în nivelul de instruire a emigranților. Astfel, în anul 2014 ponderea cea mai mare a emigranților în căutarea unui loc de muncă în medie în Republica Moldova s-a înregistrat pentru emigranții cu studii secundar profesionale și gimnaziale (26,6 %,

respectiv 26,4%), urmată de categoria emigranților cu studii liceale, medii generale (23,6), medii de specialitate (11,9) și superioare (11,0%). În mun. Chișinău, în același an, emigranții cu studii superioare au avut cea mai mare pondere- 32,2%, continuând cu grupurile de emigranți cu studii incomplete (liceale, medii generale- 23,2%; medii de specialitate 19,8%; secundare profesionale- 16,7% și gimnaziale- 8,1%). În anul 2018 structura emigranților după nivele de instruire nu s-a modificat semnificativ, în medie pe țară cele mai mari ponderi de emigranți fiind cu un nivel de studii inferior, iar în capitală- invers, predomină ponderea emigranților cu un nivel mai înalt de studii (Tabelul 4.).

Tabelul 4. Structura populației plecate peste hotare în căutarea unui loc de muncă după nivelul de instruire, 2016-2018

	2014		2015		2016		2017		2018	
	RM	Mun. Chișinău	RM	Mun. Chișinău	RM	Mun. Chișinău	RM	Mun. Chișinău	RM	Mun. Chișinău
Nivel de instruire - total	341,9	32,3	325,4	33,5	319,0	31,1	318,4	36,5	352,7	44,8
Superior	37,7	10,4	42,9	12,3	42,4	10,1	46,6	12,6	47,5	15,2
Mediu de specialitate	40,8	6,4	35,1	4,8	34,3	4,4	34,9	4,6	37,1	6,7
Secundar profesional	90,9	5,4	84,6	5,4	76,4	5,6	79,5	6,9	90,9	7,5
Liceal, mediu general	80,8	7,5	78,9	8,4	77,8	7,2	75,1	10,2	83,1	12,9
Gimnazial	90,3	2,6	83,5	2,7	87,7	3,6	81,5	2,2	92,4	2,6
Primar sau fara scoala	1,4	0,0	0,5	-	0,3	0,1	0,8	-	1,8	-
Nivel de instruire - total	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Superior	11,0	32,2	13,2	36,6	13,3	32,6	14,6	34,6	13,5	33,9
Mediu de specialitate	11,9	19,8	10,8	14,3	10,7	14,2	11,0	12,6	10,5	14,9
Secundar profesional	26,6	16,7	26,0	16,1	24,0	18,1	25,0	18,9	25,8	16,7
Liceal, mediu general	23,6	23,2	24,2	25,0	24,4	23,2	23,6	27,9	23,6	28,7
Gimnazial	26,4	8,1	25,7	8,0	27,5	11,6	25,6	6,0	26,2	5,8
Primar sau fara scoala	0,5	0,0	0,1	-	0,1	0,3	0,2	-	0,4	-

Sursa: Date BNS, www.statistica.gov.md

Analiza datelor privind nivelul educației populației și a gradului de inserție pe piața muncii în total în Republica Moldova și separat în mun. Chișinău, datorită concentrării forței de muncă tinere în capitală, a arătat existența diferențelor atât în nivelul de educație a populației, cât și a nivelului de ocupare și specificul ocupării dintre capitală și media pe republică.

În concluzie conform rezultatelor cercetărilor, evidențiem principalele tendințe privind educația populației:

- scăderea ponderii persoanelor care continuă studiile de la un grup de vârstă la următorul;
- ponderea mai mare a persoanelor care continuă studiile în mun. Chișinău decât media pe republică pentru toate categoriile de vârstă urmărite;
- înregistrarea unui număr mai mare de persoane încadrate în învățământ în mediul urban decât în cel rural, cu excepția grupului de vârstă 11-15 ani.

Cea mai mare pondere a persoanelor cu studii superioare în mun. Chișinău se înregistrează pentru intervalul de vârstă 25-29 ani - 39%, respectiv, în Republica Moldova - 17 %. În mun. Chișinău predomină ponderea persoanelor cu studii medii generale și mai înaltă (85 % în intervalul

de vârstă 20-59 ani). În medie în Republica Moldova ponderea celor cu studii medii generale și mai înaltă în categoria de vârstă 30-49 ani a constituit 75%.

Accesul mai ușor la studii pentru populația din capitală, dar și cerințele locurilor de muncă locale determină persoanele trecute de vârsta tânără să continue studiile și să se perfecționeze, ceea ce are un impact pozitiv asupra ratei de ocupare. Acest rezultat s-a reflectat în analiza nivelului de ocupare al populației aptă de muncă, care a permis de a constata faptul că rata de ocupare se află într-o relație directă cu nivelul de educație. Rata de ocupare în perioada 2016-2018 a fost mai mare la persoanele cu studii superioare și secundar profesionale, comparativ cu nivelele de studii inferioare, atât în mun. Chișinău, cât și în Republica Moldova. Acest indicator este mai mare în Republica Moldova decât în mun. Chișinău pentru persoanele cu studii gimnaziale, liceale și medii de specialitate, pe când în mun. Chișinău - pentru nivelele secundar profesional și cel superior.

În același timp, dacă în general în Republica Moldova predomină șomerii cu un nivel scăzut de educație, atunci în mun. Chișinău persistă problema șomerilor cu studii superioare.

Aceste fenomene de pe piața muncii au repercursiuni negative asupra dezvoltării socioeconomice nu doar a țării, dar și a mun. Chișinău. Persoanele șomere cu un nivel înalt de studii sunt puse în situația fie de a găsi un loc de muncă în altă localitate decât cea de baștină - migrația de muncă internă, sau să emigreze peste hotare în căutarea unui loc de muncă potrivit, inclusiv cu un salariu satisfăcător, tendință observată atât printre tineri, cât și la populația în vârstă aptă de muncă. Un risc sporit de exod al forței de muncă din țară va contribui la atenuarea competitivității pieței muncii naționale și locale și, în final, creșterea stabilă a economiei având în vedere că această piață constituie un element important al acesteia.

Creșterea nivelului de educație al populației este benefică dezvoltării țării, dar aceasta trebuie însoțită și de dezvoltarea socioeconomică durabilă care să asigure locurile de muncă corespunzătoare. Pe fundalul condițiilor actuale se propune perfecționarea politicilor și măsurilor în următoarele direcții:

- încurajarea și asigurarea accesului la învățământ în zonele rurale, defavorizate, crearea unor programe speciale de învățământ care să permită învățarea pe tot parcursul vieții și recalificarea persoanelor având în vedere progresul tehnologic;
- asigurarea locurilor de muncă decente pentru ocuparea cât mai deplină a tinerilor specialiști, absolvenții diferitor nivele de educație, în special din zone de risc (lipsa infrastructurii socioeconomice, instituțiile educaționale, obiectelor culturale etc.), având un potențial capabil de fructificat pentru dezvoltarea țării;
- elaborarea cercetărilor sociologice mai ample privind asigurarea corespunderii cererii și ofertei a potențialului uman la nivel de municipii, regiuni, raioane, având scopul de a perfecționa sistemul de pregătire profesională calitativă a specialiștilor pentru economia națională în funcție de cerințele actuale ale angajatorilor.

Bibliografie

1. Baskakov V.N. Sistemul de pensii al Republicii Moldova: expertiza actuarială. Centrul Independent Actuarial Informațional – Analitic, 2007. <http://www.pension.md/eng/publications/ps/46.html>.
2. Biroul Național de Statistică al Republicii Moldova (BNS). http://statbank.statistica.md/pxweb/pxweb/ro/30%20Statistica%20sociala/30%20Statistica%20sociala_03%20FM_03%20MUN_MUN010/MUN010900reg.px/table/tableViewLayout1/?rxid=2345d98a-890b-4459-bb1f-9b565f99b3b9.
3. Codul Muncii al Republicii Moldova, Legea nr.154 din 28.03.2003. Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2003, nr. 159-162, art 548. Modificat: Legea nr.155 din 20.07.2017. Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2017, nr. 316-321, art 548.

4. Organizația Internațională a Muncii și Biroul Național de Statistică, 2010. Munca copiilor în Republica Moldova: Rezultatele cercetării din 2009 vizând activitățile copiilor. Chișinău, Republica Moldova. <http://statistica.gov.md/pageview.php?l=ro&idc=350&id=3117>.
5. Otter T., Barbăroșie A. & Gremalschi A. Educația și dezvoltarea umană: provocări curente și de perspectivă. Document de politici. PNUD Moldova, 2010.
6. Rezultatele Recensământului Populației din 2004. Biroul Național de Statistică al Republicii Moldova. Biroul Național de Statistică al Republicii Moldova. <http://statistica.gov.md/pageview.php?l=ro&idc=295&>
Rezultatele Recensământului Populației și al Locuințelor 2014 (RPL2014). Biroul Național de Statistică al Republicii Moldova. Biroul Național de Statistică al Republicii Moldova. <http://statistica.gov.md/pageview.php?l=ro&idc=479&>.
7. Strategia Națională de Dezvoltare “Moldova 2030”. Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2018, nr. 159-162, art 1161. https://gov.md/sites/default/files/document/attachments/intr40_12_0.pdf.
8. Becker G. S. Investment in human capital: A theoretical analysis. *Journal of Political Economy*, 1962, 70(5), p. 9-49.
9. Chen Z. & Yongqiu W. The relationship between education and employment: A theoretical analysis and empirical test. *Frontiers of Economics in China*, 2007, 2(1), p. 187–211.
10. Gon Y. & McMurtrey M. The impact of academic inflation on the labour market: if everyone will have a PhD, who will be the custodian? *International Journal of Electronic Finance*, 2013, 7(3/4), p. 250-262. DOI: 10.1504/IJEF.2013.058605.
11. OECD. Education at a Glance: OECD Indicators. OECD Publishing, Paris, 2018. <http://dx.doi.org/10.1787/eag-2018-en>.
12. United Nations, Department of Economic and Social Affairs, Population Division. World Population Prospects 2019: Highlights (ST/ESA/SER.A/423). https://population.un.org/wpp/Publications/Files/WPP2019_Highlights.pdf.

СОЦИАЛЬНЫЕ СТАНДАРТЫ КАЧЕСТВА ЖИЗНИ И ДЕМОГРАФИЧЕСКАЯ ПОЛИТИКА РЕСПУБЛИКИ БЕЛАРУСЬ В КОНТЕКСТЕ ВЫЗОВОВ УСТОЙЧИВОГО РАЗВИТИЯ

Мария ВЕРЕНИЧ[©], научный сотрудник,
отдел культуры Института социологии НАН Беларуси

DOI: <https://doi.org/10.36004/nier.cdr.2019.14-23>

JEL Classification: J10, J18.

В статье рассматриваются основные демографические вызовы Республики Беларусь в области численности и половозрастной структуры населения, области семьи и рождаемости, в области смертности и продолжительности жизни населения, а также миграции. Анализируется реализация демографической политики страны с учетом депопуляции, снижения рождаемости, ухудшения здоровья населения через призму качества жизни населения и т.д.

Ключевые слова: демография, устойчивое развитие, социальные стандарты, качество жизни, население, депопуляция.

The article describes the main demographic challenges of the Republic of Belarus related to population size and age-gender structure, family and birth rate, mortality and life expectancy, and migration. The implementation of the country's demographic policy is analysed considering depopulation, birth rate decrease, and deterioration in the population's health through the prism of the quality of life, etc.

Key words: demography, sustainable development, social standards, quality of life, population, depopulations.

Современные глобальные трансформации влияют как на уровень развития континентов и стран, так и на уровень и качество жизни отдельных их жителей. Качество жизни в свою очередь опосредует эволюцию демографических процессов, влияет на качество самого населения.

Демографические процессы середины XX начала XXI века в Республике Беларусь являются результатом трансформации геополитических, экономических, социальных, экологических и других факторов социальной жизни государства (последствия Великой Отечественной войны, перестройки, последствия Чернобыльской катастрофы, вхождения Беларуси в современные глобализационные процессы, распространение таких социально опасных заболеваний, как алкоголизм, наркомания, ВИЧ-инфекция и ряд других [3, с.21]).

Страна входит в категорию стран демографического риска, когда не реализуется потенциальная социально-биологическая рождаемость учитывая структуру населения по полу, возрасту и брачному состоянию при условии полного исключения практики внутрисемейного ограничения рождаемости. Как отмечают специалисты, сегодня подавляющее большинство рождений - результат внутрисемейного регулирования деторождения, сознательного материнства.

Многие исследователи высказывают тревогу по поводу тех демографических процессов, которые в настоящее время происходят в республике. В первые десятилетия 21 века демографическая политика в Республике Беларусь обусловлена той ситуацией, которая сложилась в республике:

- в области численности и половозрастной структуры населения:

© Мария Веренич, lad05@yandex.ru

- ✓ быстро растущая депопуляция;
- ✓ неблагоприятная возрастная структура населения (связанная, в первую очередь, со старением населения);
 - в области семьи и рождаемости:
- ✓ деградация института семьи (уменьшение числа браков, рост разводов); снижение уровней рождаемости (в результате чего не обеспечивается простое воспроизводство населения);
- ✓ происходит ухудшение репродуктивного здоровья населения;
 - в области смертности и продолжительности жизни населения:
- ✓ ухудшение здоровья (физического, репродуктивного, психического) населения;
- ✓ рост заболеваемости во всех возрастных группах, в особенности мужчин молодого трудоспособного возраста;
- ✓ постоянный рост смертности,
- ✓ снижение продолжительности жизни;
- ✓ высокая по сравнению с развитыми странами детская (до 1 года) и материнская смертность;
 - в области миграции (внутренняя и внешняя):
- ✓ отток сельской молодежи в города;
- ✓ процесс депопуляции сельского населения (начался еще в 1972 году);
- ✓ нарастает истощение демографической базы села;
- ✓ продолжается отток молодежи и трудоспособного населения за пределы страны.

Общество и государство крайне заинтересованы в решении демографических проблем, в формировании такого типа воспроизводства населения, при котором рождаемость обеспечивала бы полное замещение родительских поколений, отсутствовала бы депопуляция, снижалась смертность и увеличивалась продолжительность жизни, укреплялась семья.

Следует отметить, что до начала 1990-х годов численность населения Беларуси постоянно росла благодаря накопленному ранее демографическому потенциалу. 1993 год является началом периода отрицательных демографических данных, сокращения численности населения страны: впервые за послевоенный период смертность превысила рождаемость, и страна вступила в качественно новый этап своего демографического развития — депопуляцию. Уже менее чем через 10 лет, в 2000 году число умерших превысило число родившихся в 1,5 раза. Одна из причин естественной убыли населения — снижение числа родившихся за 1991—2001 годы более чем на треть. Как показали расчеты, 83 процента этого падения пришлось на первые пять лет, а 2/3 произошли за счет уменьшения рождаемости у городского населения.

Отражением готовности и заинтересованности в решении обозначенных проблем стало принятие 4 января 2002 года закона «О демографической безопасности Республики Беларусь» (первого на постсоветском пространстве), определившего правовые и организационные основы обеспечения демографической безопасности и поставившего задачу создания социально-экономических условий, достаточных для предупреждения и нейтрализации демографических угроз и формирования оптимального типа воспроизводства населения. Также при Совете Министров Республики Беларусь был организован Национальный комитет по народонаселению, являющийся постоянно действующим органом по проблемам государственной политики в сфере народонаселения, который осуществляет координацию политики в области демографической безопасности и выработку согласованных действий, направленных на обеспечение выполнения положений Закона «О демографической безопасности Республики Беларусь». В 2010 году была принята Концепция национальной безопасности Республики Беларусь, утвержденная Указом Президента

Республики Беларусь от 9 ноября 2010 г. № 575, «являясь базисом для консолидации усилий личности, общества и государства в целях реализации национальных интересов... призвана обеспечить единство подходов к формированию и реализации государственной политики обеспечения национальной безопасности, а также методологическую основу совершенствования актов законодательства в различных сферах национальной безопасности, разработки документов стратегического планирования» [5, 6].

Следует отметить что в первом полугодии 2016 г., был зафиксирован естественный прирост численности населения: при почти 9,5 миллиона человек популяции, в 2015-м родилось 119 тысяч детей и одновременно увеличился размер белорусской семьи: более половины рожденных детей - это вторые, третьи и последующие дети. Уровень рождаемости увеличился до 12,5 промилле, что выше, чем во многих европейских государствах. Это стало возможным благодаря тому, что в стране, несмотря на снижение численности женщин репродуктивного возраста (с 2013 г.), становится все больше многодетных семей. Так, если сравнивать с данными переписи 2009 г., когда насчитывалось 62,5 тыс. многодетных семей, то в 2016 году насчитывалось 85 тыс., а на начало 2019 года эта цифра составила уже 110 тыс., а в Минске по данным на 1 октября 2019 года, проживают более 15,5 тыс. многодетных семей, воспитывающих 3-х и более ребенка. Хотя уже наступил период сокращения численности женщин репродуктивного возраста (15-49 лет), в том числе наиболее активного (20-29 лет), на долю которых приходится почти 60 процентов всех рождений, увеличивается численность женщин в возрасте 30-39 лет, на долю которых приходится свыше 30 процентов всех рождений вторых и третьих детей. Специалисты делают вывод о том, что сохранился потенциал для роста рождаемости. Еще одна из тенденций - увеличивается средний возраст матери при рождении ребенка. В 2019 году средний возраст матери при рождении ребенка в стране был 29,4 года (средний возраст при рождении первого малыша - 26,7), а средний возраст рождения ребенка в 1990 году был 25,3 года, в 2000- 25,6 года, в 2010 - 27,3, в 2015 году 28,6 года, а при рождении первого ребенка - 26 лет. По данным статистики РБ, позже всего рожают в Минске: средний возраст при рождении ребенка здесь 30,7 (первого 28,5). Раньше всего рожают первого ребенка в Брестской области - в среднем в 25,9. Это свидетельствует о том, что современная женщина сначала получает образование, строит карьеру, а затем создает семью. Поэтому в демографической политике следует учитывать индикаторы возрастной структуры женщин активного детородного возраста и их социальный статус и семейные практики в отношении рождения детей, репродуктивное поведение [1].

Жители Беларуси, по результатам проведенного эмпирического исследования (в указанной работе были представлены результаты социологического исследования, проведенного Институтом социологии НАН Беларуси в марте 2015 г. по национальной репрезентативной выборке (1499 человек), не мотивированы на расширенное репродуктивное поведение. Причем чем моложе респондент, тем меньшее количество детей он называет «идеальным» для белорусской семьи [4, с. 308], (Рис. 1.).

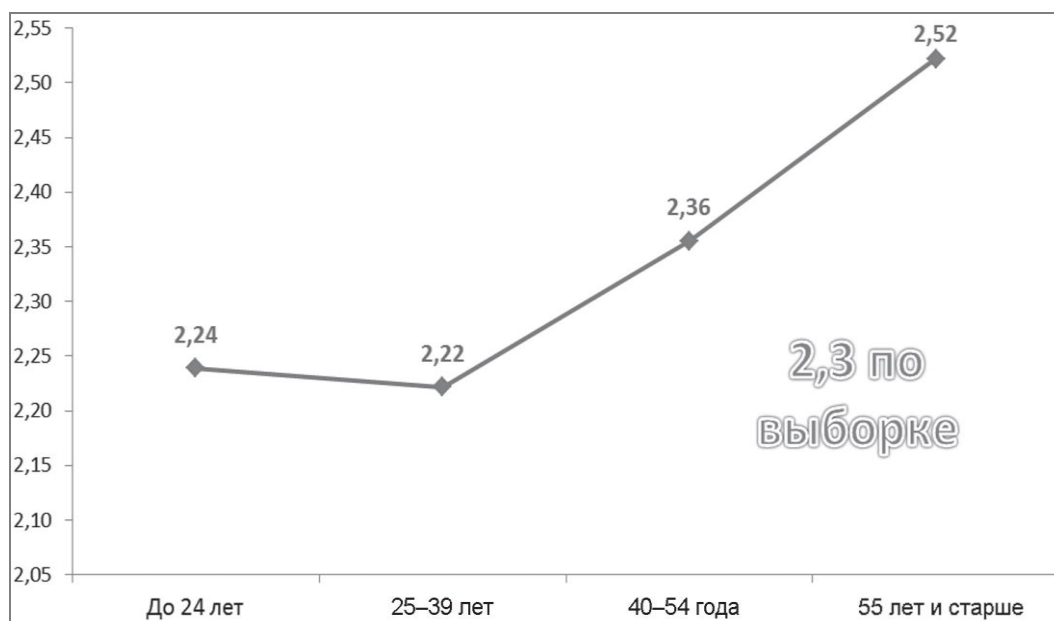

Рисунок 1. Идеальное количество детей в семье в представлении белорусов (среднее значение)

Источник: Институт социологии НАН Беларуси, 2015 г.

Среди факторов, оказывающих влияние на расширенное воспроизводство, то есть желание иметь троих и более детей, наиболее значимыми, по сравнению с остальными, являются принадлежность супругов к определенной культуре, их религиозные убеждения. Бездетными семьи становятся в основном из-за состояния.

Также увеличению количества многодетных семей способствуют меры государственной социальной поддержки: льготное жилье, материальная помощь. С середины 2000-х годов правительство активно поддерживало социальный пакет для семей с детьми. Ежемесячные пособия увеличились, появилось пособие на ребенка старше 3 лет (если в семье воспитывается ребенок до 3 лет), семейный капитал, жилищные льготы. В 2013 году размер пособия по уходу за ребенком привязали к средней заработной плате в стране. В 2015 г. было введено дополнительное пособие на ребенка старше 3 лет в семьях, где воспитывается ребенок до 3 лет, что увеличило общий объем финансовых выплат семьям с детьми до 3 лет. С 1 января 2015 года была введена выплата семейного капитала в размере 10 тыс. долларов США при рождении, усыновлении или удочерении 3-го или последующих детей. Семейный капитал выплачивается один раз. При этом данные средства можно потратить только на определенные цели: улучшение жилищных условий; получение образования; получение услуг в сфере социального обслуживания, здравоохранения; формирование накопительной (дополнительной) пенсии матери, мачехи или родителя в неполной семье. С 2020 года семейный капитал будет выплачиваться в белорусских рублях и составит уже почти 11 тыс. долларов США.

Но не всегда исключительно финансовые и материальные условия влияют на репродуктивное поведение. Согласно результатов социологического исследования, проведенного Институтом социологии НАН Беларуси в марте 2015 г. по национальной репрезентативной выборке (1499 человек), ответы респондентов на готовность иметь детей распределились следующим образом [4, с. 308], (Рис. 2.):

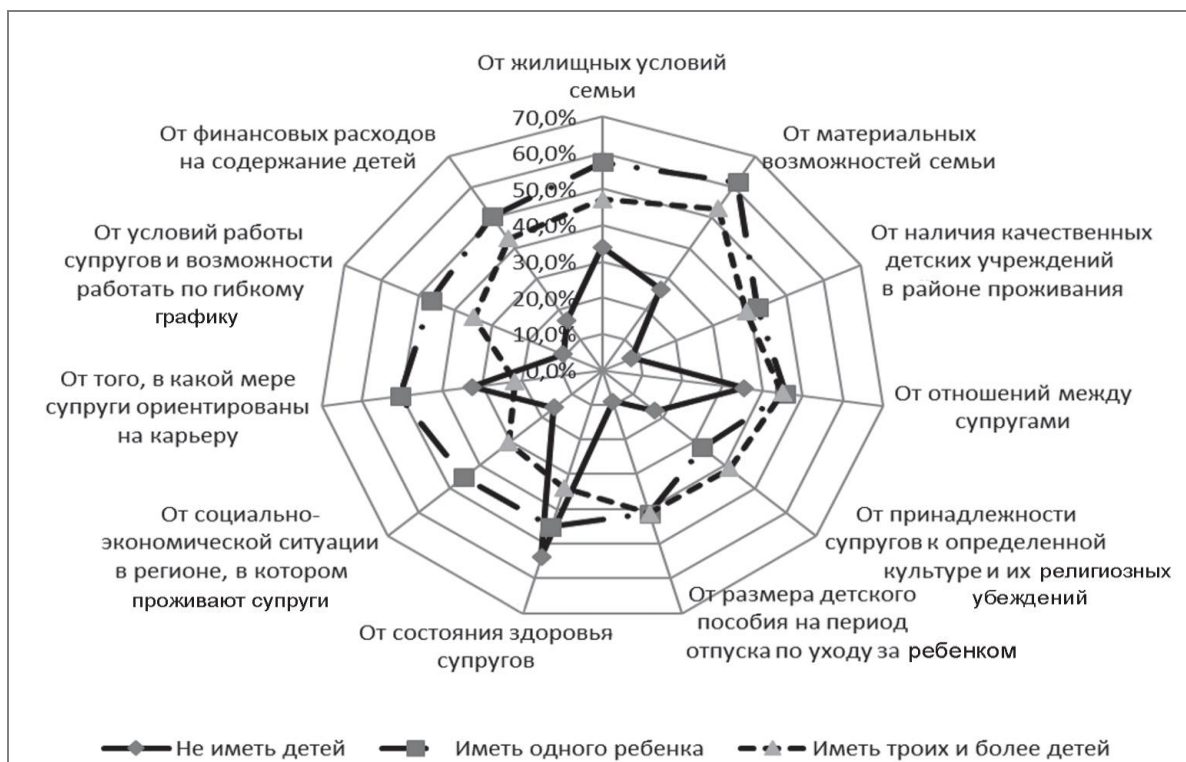

Рисунок 2. Факторы, оказывающие влияние на репродуктивное поведение белорусов
 Источник: Институт социологии НАН Беларуси, 2015 г.

Таким образом, к факторам, влияющим на репродуктивное поведение и рождаемость населения относятся: жизненные цели, семья, желание супругов, финансовые и жилищные условия, помощь государства, религиозность, психологические установки и многие другие.

За последующие периоды были приняты уже три национальные программы демографического развития. Первые две программы были направлены в первую очередь на стимулирование рождаемости, национальное законодательство в этой области направлено на социально-экономическую поддержку семей в связи с рождением и воспитанием детей: матери могут находиться в оплачиваемом отпуске по уходу за ребенком до достижения им 3 лет, в Беларуси низкая младенческая смертность (на уровне развитых европейских стран), практически удалось ликвидировать материнскую смертность.

В 2016 году была принята новая государственная программа «Здоровье народа и демографическая безопасность на 2016-2020 годы». Ее основная цель - стабилизации численности населения и увеличения ожидаемой продолжительности жизни и сохранение и укрепление здоровья народа. В программу включено семь подпрограмм: охрана здоровья матери и ребенка, улучшение условий жизнедеятельности семей с детьми, обеспечение профилактики неинфекционных заболеваний на протяжении всей жизни человека, снижение уровня негативных социальных и экономических последствий пьянства и алкоголизма, профилактика ВИЧ-инфекции и другие. Одно из главных отличий государственной программы от предыдущих, это:

- ✓ акцент на информирование в целях пропаганды здорового образа жизни;
- ✓ поддержание и стимулирование самосохранительного поведения граждан;
- ✓ формирование в обществе позитивного образа семьи с детьми;
- ✓ повышение авторитета материнства и отцовства.

Принятая на 2016-2020 годы Государственная программа «Здоровье народа и демографическая безопасность Республики Беларусь» разработана в соответствии Основными положениями программы социально-экономического развития Республики

Беларусь на 2016-2020 годы, пункт 5.5. «Повышение уровня здоровья белорусских граждан и доступности медицинских услуг». Эта программа направлена на развитие человеческого потенциала и повышение качества жизни населения за счет создания условий для обеспечения достойного уровня и качества жизни на основе улучшения демографического потенциала и повышения качества и доступности здравоохранения и одновременно связана с приоритетными направлениями социально-экономического развития, определенными в Национальной стратегии устойчивого развития до 2020 г. (далее – НСУР-2020) и уточненными в Концепции Национальной стратегии устойчивого развития до 2030 г. (далее – Концепция НСУР-2030).

Здесь прослеживается взаимосвязь концепции устойчивого развития с деятельностью государства в направлении повышения качества жизни населения: в НСУР-2020 переход к устойчивому развитию связывается с улучшением физического и репродуктивного здоровья, созданием предпосылок для повышения рождаемости и увеличения ожидаемой продолжительности жизни, всесторонним укреплением института семьи. В Концепции НСУР-2030 стабилизация численности населения республики и увеличение ожидаемой продолжительности жизни представляются как одна из целей устойчивого развития в среднесрочной перспективе (2016-2020 гг.).

Данные программные документы предусматривают:

- ✓ улучшение воспроизводства и здоровья населения;
- ✓ повышение творческой активности населения;
- ✓ создание благоприятных условий для жизнедеятельности семей;
- ✓ регулирование миграционного поведения населения (НСУР-2020);
- ✓ развитие и укрепление семейных ценностей;
- ✓ повышение престижа родительского труда по воспитанию нескольких детей;
- ✓ создание дружественных семье условий для сочетания трудовой деятельности с семейными обязанностями;
- ✓ совершенствование форм социальной защиты семей с детьми в направлении усиления ее адресности;
- ✓ переориентацию медицинской помощи на здоровье здорового человека (Концепция НСУР-2030).

Реализация государственной политики в области демографической безопасности предполагает осуществление системы конкретных мер и механизмов, направленных на предотвращение демографических угроз. В первую очередь это:

- мониторинг угроз демографической безопасности;
- прогнозирование факторов, определяющих эти угрозы;
- подготовка комплексных государственных мер по обеспечению демографической безопасности путем разработки и реализации демографических программ и прогнозов на кратко-, средне- и долгосрочную перспективу.

Один из демографических индикаторов, которому уделяется особое внимание, это мужское здоровье, так как согласно статистических данных, порядка 80 процентов умирающих в трудоспособном возрасте это мужчины. Если общемировые данные показывают, что мужчины живут на 4 года меньше, чем женщины, то в Беларуси эта разница составляет более 10 лет. Среди причин смерти мужчин специалисты отмечают: дорожно-транспортный травматизм, убийства, травмы, отравления. Все это отражается и в интегральных показателях ожидаемой продолжительности предстоящей жизни. Именно с учетом этого, в государственной программе «Здоровье народа и демографическая безопасность» впервые масштабно обозначены вопросы мужского здоровья.

Еще один фактор над которым следует работать, это то, что для Беларуси, как и для других европейских государств, характерен высокий уровень урбанизации. На начало 2016 года 77,6 процента населения республики проживало в городах, 22,4 процент — в сельской местности, на начало 2019 года это – 78,4 и 21,6 соответственно. В городах доля лиц старше трудоспособного возраста составляет 22,7 процента, в сельской местности — свыше 32 процентов, то есть почти каждый третий сельский житель пенсионер. Существенные различия отмечаются в возрастной структуре населения по полу в разрезе городской и сельской местности. При этом в городах численность мужчин до 30 лет превышает число женщин, в сельской местности это наблюдается до 55 лет. Это связано с высокой долей девушек в миграции сельского населения: в результате в городе — дефицит юношей, в сельской местности — девушек. Сегодня разрабатываются меры государственной поддержки, создаются условия для того, чтобы представители сельской молодежи, которые выезжали в города и областные центры на обучение возвращалась домой. Как отмечала Л.П.Шахотько «В городах существенно выше, чем в сельской местности, доля средних домохозяйств, состоящих из трех и четырех человек. Тогда как в сельской местности значительно больше доля малочисленных домохозяйств, состоящих из одного и двух человек, а также больших домохозяйств, состоящих из пяти человек и более. Превышение в сельской местности доли домохозяйств, состоящих из одного-двух человек, связано с более интенсивным старением населения в сельской местности, а также с тем, что значительная часть сельской молодежи после школы выезжает в города на учебу. В сельской местности остаются родители, дети которых выехали в город на учебу или работу, т. е. так называемые семьи пустого гнезда. Превышение же в сельской местности доли больших домохозяйств, состоящих из пяти человек и более, обусловлено тем, что здесь среди домохозяйств, состоящих из супружеской пары с детьми до 18 лет, значительно больше, чем в городах, доля тех, у которых трое детей и более» [8, с. 31].

Основными источниками демографической информации являются: - переписи населения (в РБ в октябре 2019 года проводилась очередная перепись); - текущий учет демографических событий; - выборочные (специальные) обследования отдельных граждан либо домохозяйств; - регистры населения.

Также существуют различные подходы и методы изучения и классификации населения. Наиболее репрезентативным из которых является анализ структуры общества с учетом социально-экономической ситуации. Исходя из этого, рассматривается половозрастная структура общества, ее изменения, соотношение работающих и пенсионеров. Все это позволит прогнозировать дальнейшие демографические изменения в обществе. Динамика изменения демографической ситуации может быть представлена следующим образом (*Таблица 1.*):

**Таблица 1. Численность и естественный прирост населения:
на начало года; тыс. человек**

Показатели/год	2015	2016	2017	2018	2019*
Численность населения	9 481	9 498	9 505	9 492	9 475
в том числе:					
мужчины	4 409	4 421	4 427	4 422	4 416
женщины	5 072	5 077	5 078	5 070	5 059
Всего в возрасте:					

моложе трудоспособного (0-15)	1 610	1 641	1 669	1 683	1 691
трудоспособном	5 560	5 499	5 432	5 432	5 434
старше трудоспособного	2 311	2 358	2 404	2 377	2 350
Удельный вес в общей численности населения, процентов					
городского	77,3	77,6	77,9	78,1	78,4
сельского	22,7	22,4	22,1	21,9	21,6
Естественный прирост, убыль (-) населения, тыс. человек	-1,0	-1,6	-16,7	-26,0	...

*) начало года, до переписи населения.

Источник: Белстат

По сути, в таблице отражены основные социально-демографические индикаторы и они, к сожалению, повторяют во многом все тенденции депопуляции, имеющиеся в мире. В 2019 году произошло небольшое общее снижение численности населения Беларуси по сравнению с 2015 годом (на 5,7 тысяч человек или 0,47%).

В приведенной статистической информации также хорошо заметны три важные общественные тенденции: миграция населения из сельской местности в города, снижение рождаемости и рост смертности. Такой уровень сочетания рождаемости и смертности означает увеличение числа пожилых в общей массе населения. Это, в свою очередь, ведет к старению нации и углублению экономических проблем.

В том числе и с целью привлечения международного опыта решения демографических проблем, Республика Беларусь в 2015 году (совместно с еще 193 государствами) одобрила Повестку дня в области устойчивого развития на период до 2030 года (далее – Повестка-2030). Повестка-2030 для Беларуси, это новый механизм глобальной политики в области устойчивого развития, которая призвана обеспечить реальный прогресс в борьбе с нищетой, голодом, детской смертностью, эпидемиями, изменением климата и иными вызовами современности, а также способствовать обеспечению мира и безопасности на планете. Инструментами ее реализации выступают *17 Целей устойчивого развития тысячелетия*:

1. Повсеместная ликвидация нищеты во всех её формах;
2. Ликвидация голода, обеспечение продовольственной безопасности и улучшение питания и содействие устойчивому развитию сельского хозяйства;
3. Обеспечение здорового образа жизни и содействие благополучию для всех в любом возрасте;
4. Обеспечение всеохватного и справедливого качественного образования и поощрение возможности обучения на протяжении всей жизни для всех;
5. Обеспечение гендерного равенства и расширение прав и возможностей всех женщин и девочек;
6. Обеспечение наличия и рациональное использование водных ресурсов и санитарии для всех;

7. Обеспечение доступа к недорогостоящим, надежным, устойчивым и современным источникам энергии для всех;
8. Содействие неуклонному, всеохватному и устойчивому экономическому росту, полной и производительной занятости и достойной работе для всех;
9. Создание прочной инфраструктуры, содействие обеспечению всеохватной и устойчивой индустриализации и внедрению инноваций;
10. Снижение уровня неравенства внутри стран и между ними;
11. Обеспечение открытости, безопасности, жизнестойкости и устойчивости городов и населенных пунктов;
12. Обеспечение рациональных моделей потребления и производства;
13. Принятие срочных мер по борьбе с изменением климата и его последствиями;
14. Сохранение и рациональное использование океанов, морей и морских ресурсов в интересах устойчивого развития;
15. Защита, восстановление экосистем суши и содействие их рациональному использованию, рациональное управление лесами, борьба с опустыниванием, прекращение и обращение вспять процесса деградации земель и прекращение процесса утраты биологического разнообразия;
16. Содействие построению миролюбивых и открытых обществ в интересах устойчивого развития, обеспечение доступа к правосудию для всех и создание эффективных, подотчетных и основанных на широком участии учреждений на всех уровнях;
17. Укрепление средств достижения устойчивого развития и активизация работы механизмов глобального партнерства в интересах устойчивого развития [7].

Страна активно приступила к работе по имплементации Целей устойчивого развития на национальном уровне, что включает в себя формирование целостной стратегии устойчивого развития на основе принципа национальной ответственности, а также создание соответствующих институциональных механизмов. Основные задачи НСУР:

- ✓ трансформация модели национальной экономики от административного к индикативному планированию,
- ✓ достижение баланса вклада государственной и частной собственности в формирование валового внутреннего продукта и развитие национальной экономики,
- ✓ внедрение принципов "зеленой экономики" в производство, инновационное развитие,
- ✓ социальная поддержка наиболее нуждающихся
- ✓ создание условий для реализации личностного потенциала каждого человека.

Вторым важным документом в данной области является принятая в декабре 2016 года Программа социально-экономического развития Республики Беларусь на 2016–2020 годы. В качестве основы устойчивого развития Программа определяет максимально эффективное использование внутренних ресурсов, включая инновационные возможности экономики и развитие человеческого потенциала. Согласно данному документу главная задача в области развития – повышение качества жизни населения на основе роста конкурентоспособности экономики, привлечения инвестиций и инновационного развития. Ниже приведем данные по численности занятого населения по видам экономической деятельности в 2018 г. (табл.2)

Таблица 2. Численность занятого населения по видам экономической деятельности

Численность занятого населения по видам экономической деятельности (в процентах к итогу)	2015	2016	2017	2018

Занято в экономике – всего	100	100	100	100
в том числе:				
сельское, лесное и рыбное хозяйство	9,6	9,6	9,6	9,3
промышленность	23,7	23,3	23,5	23,5
горнодобывающая промышленность	0,3	0,2	0,2	0,2
обрабатывающая промышленность	20,2	19,8	19,9	20,0
снабжение электроэнергией, газом, паром, горячей водой и кондиционированным воздухом	2,3	2,2	2,3	2,2
водоснабжение; сбор, обработка и удаление отходов, деятельность по ликвидации загрязнений	0,9	1,1	1,1	1,1
строительство	7,8	7,0	6,4	6,3
оптовая и розничная торговля; ремонт автомобилей и мотоциклов	14,5	14,4	14,2	14,4
транспортная деятельность, складирование, почтовая и курьерская деятельность	6,7	6,7	6,9	6,9
услуги по временному проживанию и питанию	2,1	2,2	2,2	2,2
информация и связь	2,1	2,2	2,4	2,5
финансовая и страховая деятельность	1,7	1,6	1,6	1,6
операции с недвижимым имуществом	1,8	2,0	1,8	1,7
профессиональная, научная и техническая деятельность	3,0	3,1	3,2	3,2
деятельность в сфере административных и вспомогательных услуг	2,3	2,1	2,3	2,4
государственное управление	4,1	4,3	4,2	4,2
образование	10,0	10,3	10,4	10,4
здравоохранение и социальные услуги	7,0	7,3	7,4	7,5
творчество, спорт, развлечения и отдых	2,0	2,1	2,1	2,0

предоставление прочих видов услуг	1,5	1,7	1,7	1,7
деятельность частных домашних хозяйств, нанимающих домашнюю прислугу и производящих товары и услуги для собственного потребления	0,1	0,1	0,1	0,2

Источник: Белстат

Как видно из таблицы, производством материальных благ занимаются только три первые категории и там же концентрируется экспортная составляющая. Это говорит о несбалансированности экономики и об опасности кризисных явлений в обществе. Хотя реализации ЦУР 8 «Достойная работа и экономический рост» будет способствовать решение таких задач, как обеспечение эффективной занятости, создание высокопроизводительных рабочих мест, улучшение условий труда, рост доходов и благосостояния населения. Номинальная начисленная среднемесячная заработная плата работников Республики Беларусь за 2018 год, без учета микро- и малых организаций без ведомственной подчиненности составила 958,1 рублей. [7].

Согласно данным Комитета по статистике, средний возраст занятых в 2018 году составил 40,6 года. Максимальный уровень занятости наблюдается в возрастной группе от 30 до 34 лет (91,5%). Удельный вес молодежи в возрасте до 31 года составил 24,2% [2], (Рис. 3.).

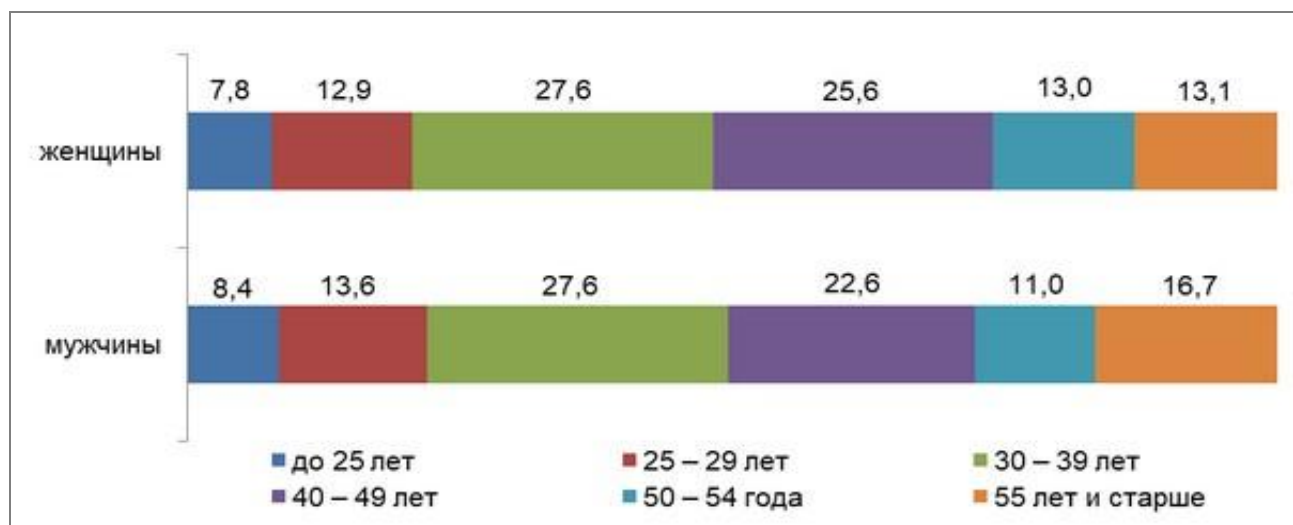

Рисунок 3. Распределение численности занятого населения по полу и возрастным группам в 2018 году

Источник: Белстат

Также Белстат, с целью подготовки странового отчета по ЦУР проанализировал первичные показатели национального перечня показателей достижения целей устойчивого развития [7] (Рис. 4.).

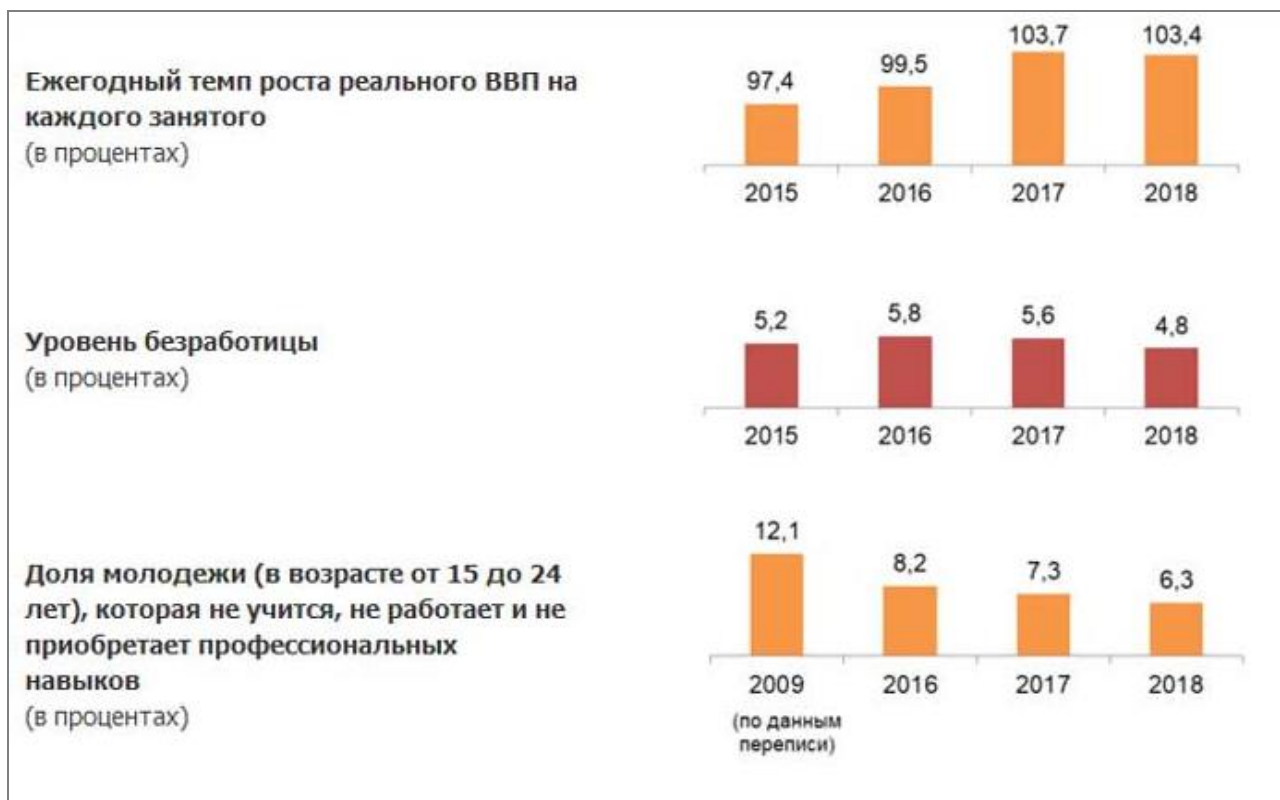

Рисунок 4. Отдельные показатели национального перечня показателей достижения целей устойчивого развития Республики Беларусь

Источник: Белстат

Для достижения поставленных целей развития страны будет основываться на следующих приоритетах: обеспечение устойчивого экономического роста на основе инвестиций и инноваций, инвестиции в развитие человеческого потенциала и укрепление социальной поддержки уязвимых групп, обеспечение гендерного равенства и активная молодежная политика, поддержание экологической устойчивости. Ключевые государственные программы и стратегии, а также иные программные документы будут реализовываться с учетом ЦУР, их выполнение будет отслеживаться с помощью показателей, разработанных в национальной системе мониторинга и оценки хода осуществления. Беларусь уже представила первый отчет о реализации целей устойчивого развития. Но есть еще целый ряд показателей, которых не удалось достичь.

Исследование качества и уровня жизни населения отдельной страны в контексте современных демографических вызовов в наше время очень актуально. Благодаря этим исследованиям можно имплементировать международный опыт, можно сделать выводы о качестве жизни отдельных категорий граждан, об уровне устойчивого развития, о наличии и отсутствии роста в той или иной стране. Мониторинг качества жизни в контексте Целей устойчивого развития служит основой для принятия регулирующих мер в соответствующих областях экономической и социальной политики. Но без унификации, выработки единых социальных стандартов и подходов в культуре, образовании, здравоохранении, обеспечения занятости населения, достойного уровня доходов работающих граждан и достойной пенсии это нереализуемо.

Библиография

1. Демографический ежегодник Республики Беларусь: стат. сб. Минск: Нац. стат. ком. Респ. Беларусь, 2016, 442 с.

2. Демографический ежегодник Республики Беларусь: стат. сб. Минск: Нац. стат. ком. Республики Беларусь, 2018, 431 с.
3. Злотников А.Г. Факторы современного демографического развития Беларуси. Демографические проблемы Беларуси и духовно-нравственное здоровье нации: матер. науч. конф. Гомель, 2005, с. 20-24.
4. Каргаполова Е.В., Лашук И.В. Семья как ценность современного общества (по итогам социологических исследований в Астраханской области Российской Федерации и в Республике Беларусь. Социологический Альманах, 2018, № 9, с. 305-314.
5. Об утверждении Концепции национальной безопасности Республики Беларусь [Электронный ресурс]: Указ Президента Респ. Беларусь, 9 нояб. 2010 г., № 575. Консультант Плюс. Беларусь, ООО «ЮрСпектр», Нац. центр правовой информ. Респ. Беларусь. Минск, 2016.
6. Об утверждении Национальной программы демографической безопасности Республики Беларусь на 2007-2010 годы [Электронный ресурс]: Указ Президента Респ. Беларусь, 26 марта 2007 г., № 135. Консультант Плюс. Беларусь, ООО «ЮрСпектр», Нац. центр правовой информ. Респ. Беларусь. Минск, 2016.
7. Повестка дня в области Устойчивого Развития на период до 2030 года. <https://www.by.undp.org/content/belarus/ru/home/post-2015/sdg-overview.html> [Электронный ресурс]. Режим доступа: <https://www.by.undp.org/content/belarus/ru/home/post.html>. (дата доступа: 13.10.2019).
8. Шахотько Л., Шахотько Д. Домохозяйство, семья и семейная политика в Беларуси. Минск: «Беларуская навука», 2018, 400 с.

Bun de tipar: 29.11.2019
Format: B5, Tiraj: 200 ex.
Coli de tipar: 17,25. Comanda 17.

Adresa redacției
Complexul Editorial, INCE, 2019
Chisinau, str. Ion Creanga, 45.
fax. (+37322) 74-37-94, tel.: 0-22-50-11-30
www.ince.md, bircaiulita@mail.ru